

ISSN 2409-9260

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 11 (231)

Одеса – 2015

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2015. – № 11 (231). – 236 с. – Мови: укр., рос., англ.

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 4 від 24 грудня 2013 р.

Головний редактор: Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Заступник головного редактора – Рябіка Володимир Леонідович

I. Економічні науки: Зверяков М.І. – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, Ковальов А.І. – д.е.н., професор, Уперенко М.О. – д.е.н., професор, Осипов В.І. – д.е.н., професор, Максимова В.Ф. – д.е.н., професор, Харічков С.К. – д.е.н., професор, Карпов В.А. – к.е.н., доцент

II. Політичні науки: Кармазіна М.С. – д.політ.н., професор, Коваль І.М. – д.політ.н., професор, Мілова М.І. – д.політ.н., професор, Пахарев А.Д. – д.політ.н., професор, Пойченко А.М. – д.політ.н., професор, Попков В.В. – д.філософ.н., професор

III. Історичні науки: Демін О.Б. – д.істор.н., професор, Панчук М.І. – д.істор.н., професор, Солдатенко В.Ф. – д.істор.н., професор, Стьопін А.О. – д.істор.н., професор, Хмарський В.М. – д.істор.н., професор, Щербіна Н.Ф. – к.е.н., доцент

Свідоцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20991-10791ПР від 18 серпня 2014 р. (перереєстрація)

Збірник наукових праць «Науковий вісник» зареєстрований президією ВАК України від 26 січня 2011 р. № 1-05/1 як наукове видання з економічних наук, від 23 лютого 2011 р. №1-05/2 як наукове видання з політичних наук.

Включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Індексування і реферування: реферативна база даних «Україніка наукова», Український реферативний журнал «Джерело», Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru, Google Scholar <http://scholar.google.com.ua/citations?user=PEf4fZIAAAAJ&hl=ru>, електронний архів Одеського національного економічного університету.

Засновник і видавець збірника наукових праць – Одеський національний економічний університет.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,

вул. Преображенська, 8, ОНЕУ

тел.: (0487) 32-77-95

E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

<i>Балджи Марина</i>	
Перспективи розвитку заповідного туризму в Одеському регіоні.....	5
<i>Волющук Вікторія</i>	
Бюджетні програми як об'єкт державного фінансового аудиту.....	17
<i>Газуда Леся</i>	
Складові результативності трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій.....	26
<i>Загороднюк Оксана</i>	
Особливості управління маркетинговою діяльністю в АПК.....	42
<i>Замазій Оксана, Стадник Валентина</i>	
Організаційно-структурна оптимізація в системі ціннісно-орієнтованого управління підприємством.....	52
<i>Льїн Сергій</i>	
Механізм розвитку соціальної інфраструктури території.....	63
<i>Коляда Тетяна</i>	
Вплив суспільних фінансів на регіональний розвиток: теоретичний вимір...	75
<i>Кулінська Анжела</i>	
Проблеми функціонування складових фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави.....	90
<i>Лінькова Олена</i>	
Роль синергії в менеджменті.....	98
<i>Линник Олена, Артеменко Наталія</i>	
Дослідження необхідності, доцільності та ефективності впровадження в Україні системи обліку виплат працівникам за міжнародними стандартами.....	109
<i>Магомедов Муса</i>	
Система адаптивного управління та її елементи.....	121
<i>Маловичко Світлана</i>	
Віртуалізація економіки як чинник розвитку електронної торгівлі.....	129
<i>Малюга Людмила</i>	
Управління індивідуальними змінами.....	139

<i>Манжула Світлана</i>	
Технологічна модель економічної системи з трудовими ресурсами двох категорій.....	149
<i>Михайлова Любов</i>	
Тенденции и перспективы развития рынка средств и услуг информационной безопасности.....	163
<i>Овчарська Олена</i>	
Сутнісна характеристика інноваційної поведінки економічної системи.....	175
<i>Самойлик Юлія</i>	
Ефективність управління розвитком м'ясної галузі та шляхи її підвищення.....	187
<i>Фесик Олеся</i>	
Категорія «м'яка сила» у дослідженнях міжнародних відносин.....	196
<i>Чернов Александр, Коцюрубенко Анна</i>	
Экономические рычаги модернизации экономики Украины.....	209
<i>Чорна Марина</i>	
Логістика в підприємствах торгівлі: зміна пріоритетів.....	220
<i>НАШІ АВТОРИ</i>	228
<i>ІНФОРМАЦІЯ</i>	230

УДК 338.48:331.5

Балджи Марина

**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЗАПОВІДНОГО ТУРИЗМУ В
ОДЕСЬКОМУ РЕГІОНІ**

В статті подані положення розвитку заповідного туризму, обґрунтовано його можливості та існуючі ресурси. Виявлені найбільш перспективні заповідні території для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. Доведені принципи розвитку заповідного туризму на території Одеської області та визначені основні напрямки його функціонування. За допомогою підходів визначення дефініцій різних видів туризму доведена необхідність виділення окремого виду – заповідного туризму, в основу якого лягли об'єкт відвідування та мета туристичного маршруту. Аналіз існуючих об'єктів природно-заповідного фонду в Одеській області довів необхідність активізації дій в напрямку розвитку малого і середнього бізнесу в сфері запровадження заповідного туризму; визначив основні шляхи функціонування відповідних підприємств. В залежності від існуючих об'єктів природно-заповідного фонду Одещини виявлені напрямки реалізації різних напрямлень заповідного туризму та обґрунтовані їх перспективні можливості. Запропоновані шляхи регулювання розвитку заповідного туризму в Одеському регіоні з урахуванням місцевих особливостей ведення господарювання, що мають бути пов'язані з наявністю ресурсної бази, відповідним фінансовим забезпеченням і посиленням контролюючих та організаційних функцій виконавчої влади.

Ключові слова: заповідний туризм, ресурси, регулювання, Одеський регіон, види туристичної діяльності, район, внутрішній та зовнішній ринок.

Балджи Марина

**ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ЗАПОВЕДНОГО ТУРИЗМА В
ОДЕССКОМ РЕГИОНЕ**

В статье представлены положения развития заповедного туризма, обоснованы его возможности и существующие ресурсы.

Выявлены наиболее перспективные заповедные территории для развития внутреннего и внешнего туризма. Доказанные принципы развития заповедного туризма на территории Одесской области и определены основные направления его функционирования. С помощью подходов определения дефиниций различных видов туризма, доказана необходимость выделения отдельного вида – заповедного туризма, в основу которого легли объект посещения и цель туристического маршрута. Анализ существующих объектов природно-заповедного фонда в Одесской области доказал необходимость активизации действий в направлении развития малого и среднего бизнеса в сфере внедрения заповедного туризма; определил основные пути функционирования соответствующих предприятий. В зависимости от существующих объектов природно-заповедного фонда области обнаружены направления реализации различных направлений заповедного туризма и обоснованы их перспективные возможности. Предложены пути регулирования развития заповедного туризма в Одесском регионе с учетом местных особенностей ведения хозяйства, которые должны быть связаны с наличием ресурсной базы, соответствующим финансовым обеспечением и усилением контролирующих и организационных функций исполнительной власти.

Ключевые слова: заповедный туризм, ресурсы, регулирование, Одесский регион, виды туристической деятельности, район, внутренний и внешний рынок.

Baldghi Marina

PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF TOURISM IN PROTECTED ODESSA REGION

The article presents the position of reserve tourism, justified its capabilities and existing resources. The most promising protected areas for the development of internal and external tourism. Proven principles for the development of tourism in the protected territory of the Odessa region and the main directions of its operation. With the help of approaches determine the definitions of different types of tourism, it proved the need for a separate species - reserve tourism, which is based on the object and purpose of the visit of the tourist route. An analysis of existing objects of nature reserve fund in the Odessa region demonstrated the need for intensified

action towards the development of small and medium enterprises in the introduction of reserve tourism; The main ways of functioning of the respective companies. Depending on the existing objects of nature reserve fund of the region discovered the implementation of various areas of tourism and protected areas of the validity of their long-term opportunities. The ways of regulation of development of tourism in the reserve Odessa region, taking into account local conditions of farming, which should be related to the presence of the resource base, the provision of adequate financial and organizational strengthening of the supervisory and executive functions.

Keywords: tourism reserve, resources, regulation, Odessa region, tourism activities, the area, the internal and external market.

Постановка проблеми в загальному вигляді полягає в необхідності дослідження питання розвитку заповідного туризму, що обумовлено ситуацією у функціонуванні заповідних територій. В першу чергу – це подорож з метою відпочинку та знайомства з новими регіонами та об'єктами і усвідомлення особистості як складової частини природної екосистеми, що дозволяє відновлювати здоров'я та трудовий потенціал. По-друге, можливість забезпечити рівновагу між комерційною життєдіяльністю індустрії туризму та екологічною безпекою й, як результат, приносити прибуток, що надасть змогу не тільки розвивати туристичну індустрію, а й впроваджувати необхідні заходи щодо покращення стану заповідників. Для заповідного туризму характерно не тільки спілкування з природою, а й можливість отримати фінансові інвестиції з боку організаторів та одержання прибутку. Уміння обмежувати свої потреби в розумних межах, не порушувати природний стан, а також впроваджувати ефективні заходи, що націлені на охорону природного середовища – це головні атрибути розвитку такого виду туризму. Але на жаль, не завжди використовується еколого-економічний підхід до вивчення даної проблеми. Тому виникає потреба організувати діяльність таким чином, щоб не завдати шкоди природному середовищу і отримати бажаний результат. Організатори туристичної діяльності частіше схиляються лише до фінансової частини питання. Отім, потрібно мати на увазі двояку природу заповідного туризму, враховуючи не тільки економічне, а й екологічне поняття, оскільки потребує розрахунку

припустимих навантажень на природне середовище і шляхів подолання об'єктивних лімітів освоєння існуючого ресурсного потенціалу.

Виходячи з вищевказаного, **зв'язок обраної проблеми із найважливішими науковими та практичними завданнями** полягає у формуванні й ефективному функціонуванні всіх важелів заповідного туризму на базі існуючого реформування в економіці країни. Ефективна структурна перебудова національної економіки через децентралізацію органів влади надає перспективи розвитку інноваційних напрямків розвитку в бізнесі, обумовлює відмову від практики бюджетних обмежень й дали б змогу підвищувати якість обслуговування в туристичній сфері, можливість забезпечення робочими місцями у далекій від міст місцевості та достатню заробітну плату. Ці заходи у поєднанні з розвитком малого та середнього бізнесу сприяли б налагодженню міжрегіональних та міжнародних зв'язків, розвитку сільських територій, збільшенню працевлаштування на новостворених робочих місцях зі стабільною виплатою заробітної плати, можливістю проведення наукових досліджень та охорони довкілля.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань теоретичного і практичного вирішення проблеми звертались такі вітчизняні науковці: В. Герасименко, О.Гудзь, В.Іванова В.Кифяк, Г. Скляр та інші. Питання впровадження заповідного туризму у більший чи меншій мірі в своїх наукових працях розглядали: О.Геник, О.Коваленко, О.Хромов, Г. Шевченко. Науковці більш висвітлювати напрямки реалізації існування природно-заповідного фонду з метою його збереження та винайдення для цього нових шляхів фінансування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проте ряд питань, пов'язаних саме з заповідним туризмом, як одним з видів туризму, особливо у методологічному плані, залишаються недостатньо дослідженими. Це стосується, насамперед, проблеми розгалуження межі між «екологічним», «зеленим» та «заповідним» туризмом; виявлення умов і потенціалу розвитку останнього; висвітлення принципів його функціонування, спрямованого на багатofункціональне спрямування. Фахівці пропонують активні напрямки подолання існуючих питань шляхом впровадження

зазначеного виду туризму на окремих територіях і в цьому є сенс, адже унікальність регіонів змушує висувати окремі вимоги для тих чи інших об'єктів. Але виникає потреба у формуванні загальних підходів при впровадженні заповідного туризму, що обумовить збереження об'єктів, що охороняються на довгі роки.

Формування **цілей статті** обумовлені з вищевказаними невирішеними проблемами і полягають у визначенні особливостей впровадження заповідного туризму й висвітлення цих питань на прикладі Одеської області для виявлення конкретних перспектив розвитку цього виду туризму.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Останнім часом загальній темі туризму приділяється досить значна увага. Це пов'язано з необхідністю якісного відпочинку населення, здобуття ним нових вражень, отримання знань про унікальність рідної країни та посилення патріотичного виховання серед різних верств населення. При цьому, серед різних видів туризму активізуються екологічно спрямовані напрямки. Суб'єктам туристичної діяльності надається сприяння у створенні нових туристично-екскурсійних маршрутів та популяризації перспективних видів туризму. До них належать: культурно-пізнавальний, етнографічний і сільський, лікувально-оздоровчий і пляжний, морський і річковий круїзний та яхтинг, екологічний, зелений, подієвий, заповідний тощо.

Збереження природного різноманіття України розглядається як природна основа сталого розвитку держави, і туризм, що відповідає цим напрямкам, може стати моделлю збалансованого використання природних рекреаційних ресурсів. Це підтверджується низкою законів, прийнятих в Україні. Закон «Про природно-заповідний фонд України» із змінами, створив законодавчу базу щодо виявлення та використання територій, які охороняються. Він вказує на те, що на землях природоохоронного та історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, що негативно впливає на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням. У ст. 9 Закону зазначено, що об'єкти природо-заповідного фонду можуть використовуватись в оздоровчих і рекреаційних цілях. Досить вагому роль у формуванні туризму як галузі зіграв Закон України «Про

туризм» (із змінами), який визначив загальні засади реалізації державної політики України в галузі туризму, створив правову базу «для становлення туризму як високорентабельної галузі економіки та важливого засобу культурного розвитку громадян, забезпечення зайнятості населення, збільшення валютних надходжень, захист законних прав та інтересів туристів і суб'єктів туристичної діяльності, визначення їх обов'язків і відповідальності».

Проблеми розвитку туризму екологічного спрямування є досить актуальними для унікальних заповідних об'єктів, що мають надзвичайні природні родзинки, ландшафтні куточки і можуть активно використовуватись в туризмі. Часто мешканці прилеглих до таких об'єктів територій існують тільки завдяки прибутковим надходженням від туризму.

З метою організації і впорядкування рекреаційної діяльності в установах природно-заповідного фонду прийнята постанова Кабінету Міністрів від 28.12.2000 р. № 1913 «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду». Головною метою постанови є впровадження ефективного механізму фінансово-економічного регулювання і стимулювання екологічного туризму, а також – покращення фінансового стану установ природно-заповідного фонду та розвиток їх інфраструктури.

Доречним є визначення заповідного туризму, як одного із напрямків екологічного. Колом інтересів таких туристів є довкілля, його спостереження і у тому числі й охорона саме на заповідних природних територіях. Часто під поняттям заповідний туризм (чи екотуризм) розуміють різні види туризму, поєднують з «зеленим» чи «сільським». На нашу думку це є недоречним. Частіше за все заповідний туризм полягає у туристичній діяльності на території природно-заповідного фонду, як то біосферні заповідники, національні природні та ландшафтні парки тощо. На обраних територіях повинні існувати певні умови для тривалого або короткочасного відпочинку, подані можливості для ознайомлення з рослинним і тваринним світом місцевості, проведення екскурсій екологічного спрямування. Зелений туризм – це, як правило, певний вид туристичної діяльності на території природного ландшафту, який має елементи благоустрою. Якщо заповідний туризм спрямований на екологічну освіту, науково-

пізнавальну зацікавленість, то зелений туризм – більш «приземлений», спрямований на короткотривалий відпочинок з рекреаційною і оздоровчою метою: відпочинок на пляжі, пікнік, збір ягід і грибів тощо. Об'єктами зеленого туризму можуть бути всі природні і штучні лісонасадження, береги водних об'єктів, ботанічні сади та інші природно-ландшафтні комплекси. Сільський туризм спрямований, головним чином, на ознайомлення з культурною спадщиною території, її національними особливостями. Сільський туризм тісно перетинається з екологічним і може бути поєднаний, якщо на достатньо близької території знаходиться населений пункт з унікальними національними особливостями, то вірогідно проведення сільського екологічного туризму. Але поєднувати його з заповідним туризмом недоречно.

Головним для популяризації заповідного туризму є те, що він поєднує туризм і охорону довкілля, забезпечуючи таким чином, економічні стимули охорони природи. Корисним є також підвищення суспільної свідомості та посилення розуміння взаємозв'язків між навколишнім середовищем і широким спектром екологічних, наукових й культурних перспектив для суспільства. Організація і розвиток заповідного туризму являє унікальну можливість трансформації антропоцентричного світогляду до біоцентричного, бо під час екологічних подорожей можливо пізнати світ живих організмів й відчути себе часткою величезного світу.

Заповідний туризм ґрунтується на використанні природного середовища і приділяє основну увагу біологічним та фізичним характеристикам. В зв'язку з цим охорона територій і менеджмент природних ресурсів набувають величезну важливість для планування, розвитку та управління цим видом туризму. Більшість заповідних об'єктів мають велике національне і світове значення, тому в таких умовах має бути відповідний режим відвідування.

Менеджмент заповідного туризму здійснюється таким чином, щоб уникнути або мінімізувати збитки та забезпечити вигідність такої діяльності для місцевого населення й навколишнього середовища. Розвиток заповідного туризму потребує активної участі туристів та організаторів туристичної діяльності у справі охорони природи. Наприклад, туристи можуть брати участь у науковому моніторингу або у проектах щодо відбудови певної екосистеми. Планування такого

туризму засновано на розумінні існуючих стримуючих факторів. Якщо перебільшити стабільність регіону та його здатність протистояти негативному впливу, можуть відбуватися зміни у структурі екосистеми, а це призведе до втрати привабливих економічних можливостей.

Заповідний туризм має величезне виховне значення. Він приваблює людей, які прагнуть розширити свої знання і розуміння природи. Екологічне виховання може впливати на поведінку відвідувачів, місцевих жителів та всієї туристичної індустрії. Воно може сприяти сталому розвитку туризму на природних територіях. Екологічне виховання допомагає туристам усвідомити природні та культурні цінності власної країни, необхідність менеджменту ресурсів, складність природного середовища та взаємозв'язок його елементів, що впливатиме на формування гордості за власну країну і формує патріотизм.

Різноманітність заповідного туризму може здійснюватись шляхом активного співробітництва з природно-заповідними установами, оскільки вони є одним із видів використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду при умові дотримання природоохоронного режиму з використанням їх в оздоровчих та інших рекреаційних цілях. Природно-заповідні території розглядаються як певний екологічний каркас, який є умовою збереження та відновлення природних компонентів. Матеріальною основою такого співробітництва може стати економічний механізм раціонального та екологічно збалансованого використання природного та історико-культурного ресурсного потенціалу природно-заповідного фонду.

Природні рекреаційно-туристичні ресурси заповідників мають специфічну особливість – вони за характером споживання максимально приближені до історико-культурних ресурсів. Тому їх рекреаційна туристична оцінка визначається за наступними критеріями:

- насиченість території цінними природними об'єктами;
- наукова цінність та територіальний ранг значимості (місцевий, державний, міжнародний);
- естетичність ландшафтів,
- ступінь збереження природних систем, пам'яток.

Деякі об'єкти показу не мають візуальної цінності, тому

процес їх взаємодії із споживачем вимагає кількох проміжних етапів: наукового дослідження, надання їм інформаційної ваги, доведення цієї інформації до споживача.

Згідно з Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2015 р., Одещина належить до тих областей України, де пріоритетним напрямком розвитку на державному рівні визначено розвій рекреаційно-туристичної сфери. Одеська область має високий рекреаційний природно-ресурсний потенціал.

Природно-заповідний фонд Одеської області включає природні комплекси й об'єкти, що мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природного різноманіття ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу, забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. До таких об'єктів належать: 1 біосферний заповідник, 2 національні природні парки, 2 регіональні ландшафтні парки, 38 заказників, 61 пам'ятка природи, 4 заповідних урочища, 21 пам'ятка садово-паркового мистецтва. Різноманіття існуючих природоохоронних територій не дозволяє створити єдину концепцію розвитку туристичного руху. Передбачається, що для кожної природоохоронної території буде розроблена концепція її функціонування і наявність відповідних туристичних зон. Ці вказівки повинні враховувати той факт, що створення заповідної території формує нові умови, які приваблюють туристів, а основні завдання з охорони природи можуть і повинні визначити домінуючий вид туризму. Туристичні зони, як правило, визначені в окремих межах природоохоронних територій, поза ділянками особливого режиму охорони. На визначених територіях туристичних зон буде сконцентрована туристична інфраструктура, що сприяє розвитку в природоохоронних територіях різних форм туризму без суперечок із завданнями охорони природи. Окремі функціональні території і туристичні зони повинні бути пов'язані системою лінійних елементів – відповідно визначених туристичних маршрутів. В межах окремих природоохоронних територій можуть бути туристичні маршрути і траси для пішоходів, велосипедистів, водників, лижників, мотоциклістів і т.п., в залежності від виду природного об'єкту і поставленої мети туристичного відпочинку.

Переваги розвитку заповідного туризму в Одеській області полягають у мінімізації негативного впливу туристів на природні екосистеми; гармонію відношень між людиною і природним середовищем, завдяки формуванню екологічної свідомості, підвищенню екологічної культури і духовності; отримання постійного джерела фінансових надходжень до бюджету районів та громад; гарантія довготривалого збереження природних і культурних ресурсів, що дасть змогу займатися туристичною діяльністю наступним поколінням.

Загальна характеристика природоохоронних територій вказує на їх значне різноманіття. Тому на території області є досить реальними такі цільові програми заповідного туризму, як: пригодницький туризм (подібно до «школи виживання», «острова самотності»); спортивний (пішохідний, вело- і автотуризм, водний, кінний, повітряний тощо); науково-дослідницький (спостереження за біоекосистемами, флористичним і фауністичним життям в екосистемах тощо), історичний (ознайомлення з пам'ятками природи і історії, пам'ятниками садово-паркового мистецтва).

Незважаючи на об'єктивні передумови, заповідний туризм, сьогодні в області не відіграє належної ролі в господарській діяльності, хоча природний потенціал для цього є досить значним. Недостатньо розвинута туристична інфраструктура та реклама, низька якість сервісу, відсутність маркетингових стратегій зумовлюють низьку привабливість турів.

Заповідний туризм на рекреаційних територіях природно-заповідного фонду передбачає мінімізацію негативного впливу туристів на природне середовище (із цього положення невідворотно випливає загальновідомий постулат про те, що рекреаційна цінність природних ландшафтів прямо пропорційна їх збереженню); гармонійне поєднання людини, природного середовища та рекреаційної інфраструктури; науково-пізнавальне освоєння природного (біотичного, ландшафтного, пейзажного) різноманіття та гуманістичного ресурсного потенціалу рекреаційних територій; соціальну сумісність (злагоду) з менталітетом, звичками й традиціями місцевого населення та органами самоврядування; економічні вигоди й переваги в регіональному розвитку природних територій; гарантію довгострокового збереження природних та історико-культурних

ресурсів природних ландшафтів. При чому, загальнооздоровчий відпочинок не може бути самоціллю туристів. Основне у справі заповідного туризму полягає у високодуховному спілкуванні з природою, що сприятиме не тільки фізичному наповненню здоров'ям, а й інтелектуальному збагаченню особистості.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямку. Україна бере участь у міжнародному співробітництві в галузі охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду на основі багатосторонніх міжнародних угод. З цією метою розробляються і реалізуються міжнародні наукові та науково-технічні програми, забезпечується обмін одержаною науковою інформацією, створюються на суміжних територіях заповідники, національні природні парки та інші об'єкти природно-заповідного фонду, організується спільна підготовка науковців і фахівців, еколого-виховна та видавнича діяльність. Розвиток наукових та організаційних засад заповідної справи в Україні значною мірою зумовлюється денатуралізацією природних екологічних систем, яка дедалі посилюється у глобальному та регіональному масштабі. В зв'язку з цим особливого значення набувають підтримання природного ходу основних екологічних процесів, збереження унікальних та типових екологічних систем і всього різноманіття генетичних ресурсів біосфери, які нині перебувають під загрозою знищення через надмірну експлуатацію природних ресурсів та деструкцію ландшафтів. Світове співтовариство вже вирішує проблему гармонізації взаємодії з природою. Україна, на долю якої припадає значна частина порушених екосистем, має відігравати в процесі її відновлення досить значну роль. Консолідація зусиль усього суспільства, держави, підприємницьких структур для вирішення проблем гармонізації взаємозв'язків з природою і розвитку біобізнесу повинна внести новий імпульс у процес відродження України в ім'я добробуту майбутніх поколінь і це стає можливим за допомогою розвитку заповідного туризму.

Література

1. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: монографія / за ред. В.Ф.Семенова. – Одеса: вид-во “Optimum”, 2008. – 201 с.

2. Туристичний сайт Одеської області. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.touregion.od.ua/?category=17>.

3. Головне управління статистики в Одеській області. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

1. Regional`ny`j vy`mir rekreacijno-tury`sty`chnoyi diyal`nosti: monografiya / za red. V.F.Semenova. – Odesa: vy`d-vo “Optimum”, 2008. – 201 s.

2. Tury`sty`chny`j sajt Odes`koyi oblasti. Elektronny`j resurs. – Rezhy`m dostupu: <http://www.touregion.od.ua/?category=17>.

3. Golovne upravlinnya staty`sty`ky` v Odes`kij oblasti. Elektronny`j resurs. – Rezhy`m dostupu: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

Рецензент: Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету.

16.09.2015

УДК 336.148:336

Волощук Вікторія

**БЮДЖЕТНІ ПРОГРАМИ ЯК ОБ’ЄКТ ДЕРЖАВНОГО
ФІНАНСОВОГО АУДИТУ**

У статті розглянуто сутність державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм, який являє собою одну з форм державного фінансового контролю. Розглянуто сутність бюджетних програм як об’єкта державного фінансового аудиту. Проаналізовано авторські визначення понять «державний фінансовий аудит» та «бюджетна програма». Визначено законодавче та методичне забезпечення державного фінансового аудиту бюджетних програм в Україні. Зосереджено увагу на основних теоретичних аспектах теми та основних проблемних моментах практичного здійснення державного фінансового аудиту бюджетних програм в Україні. Проаналізовано сучасний стан та кількість діючих бюджетних програм в Україні. На основі проведеного дослідження запропоновано низку заходів щодо покращення використання бюджетних програм у бюджетному процесі, за рахунок підвищення ефективності бюджетного контролю.

Ключові слова: бюджетна програма, аудит, аудит ефективності, державний фінансовий аудит, бюджет, фінансові ресурси.

Волощук Вікторія

БЮДЖЕТНЫЕ ПРОГРАММЫ КАК ОБЪЕКТ ГОСУДАРСТВЕННОГО ФИНАНСОВОГО АУДИТА.

В статье рассмотрена сущность государственного финансового аудита выполнения бюджетных, который представляет собой одну из форм государственного финансового контроля. Рассмотрена сущность бюджетных программ как объекта государственного финансового аудита. Проанализированы авторские определения «государственный финансовый аудит» и «бюджетная программа». Определено законодательное и методическое обеспечение государственного финансового аудита бюджетных программ в Украине. Сосредоточено внимание на основных теоретических аспектах темы и на основных проблемных моментах практического осуществления государственного финансового аудита бюджетных программ в Украине. Проанализировано действительное состояние и количество действующих бюджетных программ в Украине. На основании проведенного исследования предложены мероприятия с целью улучшения использования бюджетных программ в бюджетном процессе, за счет увеличения эффективности бюджетного контроля.

Ключевые слова: бюджетная программа, аудит, аудит эффективности, государственный финансовый аудит, бюджет, финансовые ресурсы.

Voloshchuk Viktoria

BUDGETARY PROGRAMS AS OBJECT OF STATE FINANCIAL AUDIT.

In the article the essence of the state financial audit of budget programs, which is a form of state financial control. The essence of budget programs as an object of state financial audit. Copyright analyzed definitions of "state financial audit" and "budget program". Defined legislative and methodological support of the state

financial audit of budget programs in Ukraine. The emphasis is on basic theoretical aspects of the topic and the main points of concern the practical implementation of state financial audit of budget programs in Ukraine. The current state budget and the number of existing programs in Ukraine. Based on the research suggested a number of measures to improve the use of budget programs in the budget process, by increasing the efficiency of budgetary control.

Keywords: a budgetary program, a audit, a audit of efficiency , a state financial audit, budget, financial resources.

Постановка проблеми у загальному вигляді: Сучасний стан економіки України характеризується як кризовий. Оскільки мають місце такі явища як падіння обсягів валового внутрішнього продукту (ВВП), високий рівень безробіття та інфляції, хронічний бюджетний дефіцит, різке зростання державного боргу. Для подолання цих кризових явищ в економіці, потрібна структурна перебудова економіки, яка потребує додаткових фінансових ресурсів та кардинальних змін в управлінні економікою, в тому числі за рахунок покращення державного контролю за використанням наявних фінансових ресурсів. Однією із формою державного контролю за використанням фінансових ресурсів є державний фінансовий аудит за виконанням бюджетних програм, тому дослідження його сутності та впливу на ефективність, законність, результативність використання бюджетних коштів є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм знайшли відображення в наукових працях і публікаціях О.Барановського, І.Дрозд, І. Басанцова, К. Симоненко, Й.Б. Стефанюка, Рубан Н.І. та інших вчених і практиків. Разом з тим, залишається необхідність в поглибленому дослідженні теоретичних засад державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм та розробці практичних рекомендацій в підвищенні його ефективності з метою забезпечення цільового використання бюджетних коштів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зменшуючи значення робіт вітчизняних науковців, варто зазначити, що дослідження проблем державного фінансового аудиту бюджетних програм є недостатньо глибоким і потребує подальшого більш ґрунтовного дослідження.

Формулювання цілей статті. Дослідження теоретичних основ та практичних проблем здійснення державного фінансового аудиту

виконання бюджетних програм в Україні зумовлює постановку наступних завдань: розглянути сутність державного фінансового аудиту виконання бюджетних програм та сутність бюджетних програм як об'єкта державного фінансового аудиту. Проаналізувати діючий стан бюджетних програм в Україні та запропонувати заходи щодо покращення використання бюджетних програм у бюджетному процесі. На основі проведених теоретичних досліджень поняття державного фінансового аудиту бюджетних програм та поняття «бюджетна програма» сформулювати авторське визначення цих понять.

Виклад основного матеріалу: Суть державного фінансового аудиту (ДФА) виконання бюджетних програм полягає у визначенні ефективності використання бюджетних коштів для реалізації запланованих цілей та встановлення факторів, які цьому перешкоджають, та який здійснюється з метою обґрунтованих пропозицій щодо підвищення ефективності використання коштів державного та місцевого бюджетів у процесі виконання бюджетних програм. [5, с. 60]

На сьогодні не існує єдиного визначення ДФА бюджетних програм про що свідчать дискусії навколо цього поняття у колі вчених та економістів. Наприклад, І.Б. Стефанюк пропонує аудит адміністративної діяльності в Україні ідентифікувати як аудит ефективності й дає йому таке визначення: “це форма контролю, яка являє собою сукупність статистичних, ревізійних і аналітичних дій, спрямованих на визначення рівня ефективності державних вкладень у процесі реалізації запланованих цілей, встановлення факторів, перешкоджаючих досягненню максимального результату в процесі використання певного обсягу: трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, і обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання державних ресурсів” [7, с.11].

Рубан Н.І. дає визначення поняття аудиту ефективності бюджетних програм ідентично визначенню, яке надано методичними рекомендаціями щодо проведення аудиту ефективності виконання бюджетних програм ГоловКРУ. [3] Згідно цього нормативного документа аудит ефективності виконання бюджетної програми - це форма контролю, яка є сукупністю дій зі збору та аналітичного опрацювання статистичних і звітних даних, матеріалів ревізій та

перевірок, іншої публічної інформації, спрямованих на визначення рівня ефективності державних вкладень для реалізації запланованих цілей, встановлення факторів, які перешкоджають досягненню максимальному результату при використанні визначеного обсягу трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, та обґрунтування пропозицій щодо підвищення ефективності використання державних ресурсів.

На основі вищевикладеного матеріалу можна дати наступне визначення ДФА бюджетних програм: - це форма бюджетного контролю направлена на оцінку законності та ефективності використання ресурсів держави, встановлення факторів, що цьому перешкоджають та розробка обґрунтованих пропозицій з метою цільового та ефективного використання бюджетних коштів у майбутньому.

Бюджетна програма (БП) є елементом програмно-цільового методу планування бюджету. Вважається, що програмно-цільове бюджетування є найбільш прогресивною і ефективною формою управління бюджетними видатками. За допомогою цього методу в умовах постійного бюджетного дефіциту можливо визначити найбільш пріоритетні напрямки фінансування з метою досягнення економічного та соціального розвитку. Бюджетним кодексом України ст.2 визначено, що бюджетна програма - сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій. [1, с.1] Однак це не єдине визначення поняття БП. Звертаючись до економічної літератури маємо можливість проаналізувати погляд того чи іншого автора на трактування визначення БП. Крім того серед науковців точаться дискусії стосовно трактування терміну «державна програма» та «державна цільова програма». Одні вчені ототожнюють дані поняття, інші – відрізняють і чітко відстежують дані розбіжності. Поняття БП є досить широким і має низку інтерпретацій. Його розглядають як комплекс взаємопов'язаних заходів, як законодавчо закріплений план дій органів державної влади, як важливий елемент програмно-цільового методу бюджетного фінансування. Так, наприклад, у своїй науковій статті «Сутність державної політики та державних цільових програм» видатний український вчений

Петренко І. наголошує на тому, що дуже часто поряд із поняттям «державна політика» часто вживається поняття «державні програми», «бюджетні програми» або «державні цільові програми». Науковець стверджує, що дані поняття ідентичні. На думку вченого, державна цільова програма – це законодавчо закріплений план дій органів державної влади, який передбачає здійснення управлінської діяльності, спрямованої на досягнення поставлених цілей державної політики в тій чи іншій сфері суспільного життя. Також автор статті наголошує на тому, що створення державних програм дасть змогу: по-перше, сконцентрувати ресурси для розв'язання певної проблеми; по-друге, об'єднати зусилля всіх зацікавлених організацій; по-третє, визначити довгострокові цілі й розробити стратегію на довготривалий період [6]

Однак визначення наведене Петренко І. є неточним, оскільки поняття «державна цільова програма» відрізняється від поняття БП як за формулюванням, так і за структурою, існують певні розбіжності між державними та бюджетними програмами як об'єктами перерозподілу бюджетних ресурсів. Зокрема, формування БП здійснюється не тільки за умови існування проблеми та не завжди залежить від відповідності мети програми пріоритетним напрямам державної політики. БП є короткостроковою та має оперативні цілі. Для кожної державної цільової програми визначається окрема стратегічна мета, тоді як мета БП (як і її назва) залишається однаковою протягом багатьох років. Бюджетна програма має своїм джерелом тільки кошти бюджету одного рівня (інші джерела виключаються), а державна ж цільова програма може залучати кошти не лише бюджетів різних рівнів, а й позабюджетних фондів, гранти, власні кошти, залучені кредити та інші джерела, не заборонені чинним законодавством. Відомий російський науковець Лобанов В. наводить більш точне та повне визначення поняття «цільова програма». На думку вченого, цільові програми – це пов'язаний ресурсами, виконавцями і строками здійснення комплекс науково-дослідних, дослідно-конструкторських, виробничих, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших заходів, які забезпечують ефективне вирішення завдань у сфері державного, економічного, екологічного, соціального й культурного розвитку держави [4, с. 73].

Український науковець А.С. Шолойко власного визначення поняття БП не наводить, проте вважає, що БП є важливим елементом

програмно-цільового методу бюджетного фінансування. Також вчений наголошує на тому, що завдання державних цільових програм втілюються через відповідні БП, що являють собою сукупність заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів в межах покладених на нього функцій [9, с. 95]. Зауважимо, що вчений погоджується з визначенням поняття «бюджетна програма», що пропонується у Бюджетному кодексі України, проте не ототожнює поняття «бюджетна програма» та «державна цільова програма».

У вітчизняних нормативних актах поняття «бюджетна програма» та «державна цільова програма» розрізняють. Так, наприклад, у Бюджетному кодексі України визначено, що: «БП – це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очікуваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій». Таке ж визначення цьому терміну наведено в Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі. Частково погоджуємося з визначенням, наведеним у даному нормативно-правовому акті, відмітимо, що розпорядникові бюджетних коштів необхідно чітко визначити мету та завдання, на досягнення яких спрямовані заходи, визначені бюджетною програмою. У Бюджетному кодексі просто наголошено на тому, що систематизований перелік заходів спрямований на досягненні єдиної мети, а якої саме не вказано [1, с. 75].

Зокрема, у Законі України «Про Державні цільові програми» статтею 1 визначено: «Державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням». Зауважимо, що запропоноване визначення більш повне та обґрунтоване [2, с.1]. Враховуючи вищевикладене, приходимо до висновку, що поняття «бюджетна програма» та «державна цільова програма» схожі, але не ідентичні. Таким чином, БП – це документ, який містить в собі комплекс взаємопов'язаних

заходів, спрямованих на досягнення конкретної мети, завдань та очікуваного результату - розв'язання найважливіших проблем розвитку держави.

Використання БП у бюджетному процесі створює умови для економічного розвитку держави та вирішення певних соціальних питань. В процесі створення БП обов'язково планується мета, завдання, напрям діяльності та виконавці програми. Це створює передумови ефективного використання коштів держави, оскільки планується розвиток певної сфери та оцінюється очікуваний результат. Також, слід зазначити, що складання БП забезпечує прозорість у бюджетному процесі та посилює відповідальність розпорядників бюджетних коштів за результати своєї роботи. Одним із складових елементів БП є показники результативності (затрат, продукту, ефективності, якості)- це основа для проведення аудиту виконання БП. Аналізуючи методичні рекомендації щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту ефективності виконання БП, слід відмітити про відсутність рекомендацій щодо детального їх обчислення, окрім показників ефективності у класичному вигляді. Наявність такого недоліку породжує нові проблеми пов'язані з ефективністю витрачання бюджетних коштів. По-перше це необґрунтованість витрачання коштів держави розпорядниками бюджетних коштів. По друге можливість завищувати показники витрат, які необхідні розпоряднику з метою виконання покладених на нього функцій. По третє унеможливується контроль за виконанням БП, оскільки відсутні базові показники з якими порівнюються фактичні, а також аналіз такої програми призводить до прийняття необґрунтованих управлінських рішень у майбутньому. Усі ці проблеми вказують на необхідність вдосконалення методів розрахунку показників результативності бюджетної програми, що в свою чергу позитивно вплине на ефективність витрачання коштів держави. На сьогодні в Україні діє велика кількість бюджетних програм, що ускладнює їх фінансування та як слідство виконання. Окрім цього значно знижується ефективність використання бюджетних ресурсів та соціально-економічний ефект. Починаючи з 2011 року за пропозицією Держфінінспекції України державна політика була спрямована на зменшення кількості БП. Так у 2011 року діяли 921 бюджетна програма з обсягом фінансування 342 млрд. грн.,

а в 2014 році -509 бюджетних програм з обсягом фінансування 262 млрд. грн.. Також слід зазначити про роздрібненість БП, що призводить до дублювання мети та ускладнює їх контроль.

Висновки: Проведене дослідження використання бюджетних програм у процесі бюджетування свідчить про наявність недоліків та проблем які впливають на ефективність використання бюджетних коштів країни. Наявність цих та інших недоліків свідчить про необхідність низки заходів щодо їх усунення. Основні з них:

- обрання пріоритетних програм для суспільства та країни;
- визначення чітких цілей бюджетної програми та недопущення дублювання мети;
- підвищення відповідальності виконавців бюджетних програм та їх заохочення за досягнення мети;
- підвищення контролю на кожній стадії виконання державної програми починаючи з моменту її планування;
- прийняття бюджетної програми лише за умов наявності обґрунтованих джерел її фінансування;

Вищезазначені заходи сприятимуть підвищенню ефективності виконання бюджетних програм та раціональному і цільовому використанню коштів держави.

Література

1. Бюджетний кодекс України, Закон від 21.06.2001 № 2542-III – [Електронний ресурс]:/Офіційний сайт Верховної Ради України-Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
2. Закон України «Про державні цільові програми» від 18 березня 2004 року № 1621-IV. – [Електронний ресурс] : / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>
3. Методичні рекомендації щодо проведення органами державної контрольно-ревізійної служби аудиту ефективності виконання бюджетної програми, затверджені наказом Головки КРУ України 15.12.2005 р. № 444 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Лобанов В. В. Государственная политика: разработка и реализация: Учебное пособие / В. В. Лобанов. – М.: ГУУ, 2000. – 114 с.

5. Немченко В.В., Редько К.О., Кононенко В.А., Іванченкова Л.В., Скляр Л.Б., Ткачук Г.О., Хомутенко А.В., Хомутенко В.П. «Аудит в Україні (Основи державного, незалежного, професійного та внутрішнього аудиту)»./ За ред. проф. Немченко В.В., Редько О.Ю., Підручник.-К.: Центр учбової літератури, 2012.-536с.

6. Петренко І. Сутність державної політики та державних цільових програм / Петренко І. // Віче: журнал Верховної Ради України. – 2011. – №10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2566/>

7. Стефанюк І.Б. До нової якості бюджетного контролю через аудит ефективності / Стефанюк І.Б. // Фінансовий контроль. – 2003. – № 2. – С. 9 – 14

8. Сукач О.М. Принципи класифікації бюджетних програм місцевого рівня / О.М. Сукач.–[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/42_sykach.pdf

9. Шолойко А.С. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в умовах застосування програмно-цільового методу бюджетного фінансування / Шолойко А.С. // Облік і фінанси АПК: науково-виробничий журнал. – 2011. – №2. – С.93 – 98.

1. Byudzhethny`j kodeks Ukrayiny`, Zakon vid 21.06.2001 # 2542-III – [Elektronny`j resurs]:/Oficijny`j sayt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`-Rezhy`m dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Zakon Ukrayiny` «Pro derzhavni cil`ovi programy`» vid 18 bereznya 2004 roku # 1621-IV. – [Elektronny`j resurs] : / Oficijny`j sayt Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1621-15>

3. Metody`chni rekomendaciyi shhodo provedennya organamy` derzhavnoyi kontrol`no-revizijnoyi sluzhby` audy`tu efekty`vnosti vy`konannya byudzhethnoyi programy`, zatverdzheni nakazom GolovKRU Ukrayiny` 15.12.2005 r. # 444 / [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/>

4. Lobanov V. V. Gosudarstvennaya poly`ty`ka: razrabotka y` realy`zacy`ya: Uchebnoe posoby`e / V. V. Lobanov. – М.: GUU, 2000. – 114 s.

5. Nemchenko V.V., Red`ko K.O., Kononenko V.A., Ivanchenkova L.V., Sklyar L.B., Tkachuk G.O., Xomutenko A.V., Xomutenko V.P. «Audy`t v Ukrayini (Osnovy` derzhavnogo, nezalezhnogo, profesijnogo ta vnutrishn`ogo audy`tu)»./ Za red. prof.. Nemchenko V.V., Red`ko O.Yu., Pidruchny`k.-K.:Centr uchbovoyi literatury`, 2012.-536s.

6. Petrenko I. Sutnist` derzhavnoyi polity`ky` ta derzhavny`x cil`ovy`x programm / Petrenko I. // Viche: zhurnal Verxovnoyi Rady` Ukrayiny`. – 2011. – #10. – [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://www.viche.info/journal/2566/>

7. Stefanyuk I.B. Do novoyi yakosti byudzhetnogo kontrolyu cherez audy`t efekty`vnosti / Stefanyuk I.B. // Finansovy`j kontrol`. – 2003. – # 2. – S. 9 – 14

8. Sukach O.M. Pry`ncy`py` klasyfikaciyi byudzhetny`x program misceвого rivnya / O.M. Sukach.–[Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpchdtu/2009_24/articles/42_sykach.pdf

9. Sholojko A.S. Derzhavna finansova pidtry`mka sil`s`kogospodars`ky`x obslugovuyuchy`x kooperaty`viv v umovax zastosuvannya programno-cil`ovogo metodu byudzhetnogo finansuvannya / Sholojko A.S. // Oblik i finansy` APK: naukovo-vy`robnny`chy`j zhurnal. – 2011. – #2. – S.93 – 98.

Рецензент: Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету

8.09.2015

УДК 338.2(477) (1-04):339.92

Газуда Леся

**СКЛАДОВІ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЙ**

Дослідження присвячено аналізу результативності трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку

Закарпатської області як прикордонного регіону. Наголошено на можливостях раціонального використання ресурсного потенціалу регіону, адаптації суб'єктів господарювання до умов ринкової економіки. Здійснено аналіз показників динаміки економічного, екологічного та соціального розвитку області. У процесі дослідження окреслено конкурентні переваги регіону в активізації туристично-рекреаційної діяльності, транскордонного співробітництва та передумов покращення еколого-економічної та соціальної ситуації у Закарпатті за всіма пріоритетними видами економічної діяльності на основі запровадження ідей та принципів сталого розвитку, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб населення усіх природно-економічних зон області, раціонального використання природних ресурсів, поліпшення агролісових екосистем, збереження рівноваги навколишнього середовища, забезпечення достатньої якості життя. Обґрунтовано основні шляхи реалізації стратегічних цілей перспективного розвитку області, як регіону соціально-орієнтованої ринкової економіки, регіону культури, рекреації та туризму, регіону інтенсифікації інноваційного розвитку, транскордонної співпраці і використання транзитного потенціалу прикордонних територій.

Ключові слова: трансформаційні процеси, транскордонне співробітництво, соціально-економічний розвиток, прикордонні території, види економічної діяльності, стратегічні цілі

Газуда Леся

СОСТАВЛЯЮЩИЕ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ПОГРАНИЧНЫХ ТЕРРИТОРИЙ

Исследование посвящено анализу результативности трансформационных процессов социально-экономического развития области как приграничного региона. Отмечено возможности рационального использования ресурсного потенциала региона, адаптации субъектов хозяйствования к условиям рыночной экономики. Осуществлен анализ показателей динамики экономического, экологического и социального развития области. В процессе исследования выявлены конкурентные преимущества региона в активизации туристско-рекреационной деятельности,

трансграничного сотрудничества и предпосылок улучшения эколого-экономической и социальной ситуации в Закарпатье за приоритетным видам экономической деятельности на основе внедрения идеи и принципов устойчивого развития, ориентированного на оптимальное удовлетворение потребностей населения всех природно-экономических зон области, рационального использования природных ресурсов, улучшения аграрных и лесных экосистем, сохранения равновесия окружающей среды, обеспечения достаточного качества жизни. Обоснованы основные пути реализации стратегических целей перспективного развития области, как региона социально-ориентированной рыночной экономики, региона культуры, рекреации и туризма, региона интенсификации инновационного развития, трансграничного сотрудничества и использования транзитного потенциала приграничных территорий.

Ключевые слова: трансформационные процессы, трансграничное сотрудничество, социально-экономическое развитие, пограничные территории, виды экономической деятельности, стратегические цели

Gazuda Lesya

ELEMENTS OF EFFICIENCY OF TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN SOCIAL AND ECONOMIC DEVELOPMENT OF BORDERING TERRITORIES

The study deals with the analysis of efficiency of transformational processes in social and economic development of Transcarpathian region as a bordering one. The possibilities of efficient use of resource potential of the region and adaptation of economic entities to market conditions are underlined. The analysis of indicators of economic, ecological and social development of the region was conducted. In the course of the study competitive advantages of the region in activation of tourist and recreational activity, cross-border cooperation and preconditions for improvement of ecological and economic, social situation in Transcarpathia are defined. They are defined according to all priority types of economic activity, basing on idea and principles of sustainable development, which are oriented at optimal satisfaction of needs of population of all natural and economic zones of the region, efficient use of natural resources, improving agro and forest ecosystems, preserving equilibrium of environment and

providing sufficient life level. The basic ways are substantiated for implementation of strategic goals of perspective development of the region as a region with socially oriented market economy, region of culture, recreation and tourism, region of intensification of innovative development, cross-border cooperation and use of transitive potential of bordering territories.

Key words: transformational processes, cross-border cooperation, social and economic development, bordering territories, types of economic activity, strategic goals.

Постановка проблеми. В умовах утвердження ринкової економіки реалізація трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки країни, потребує нових підходів до обґрунтування напрямів управління просторовим розвитком адміністративних територій, забезпечення пошуку інструментів вирішення назрілих територіально-господарських, адміністративно-територіальних і соціально-економічних проблем розвитку країни та її регіонів. У цьому контексті обумовлюється необхідність здійснення наукового моніторингу соціально-економічного та екологічного стану і розвитку кожного з регіонів.

У Економічній енциклопедії відмічено, що економічний розвиток – процес функціонування та еволюції економічної системи у довготерміновому періоді, що відбувається під впливом економічних суперечностей, потреб та інтересів. Економічний розвиток характеризується зміною ринкової і виробничої кон'юнктури за тривалий час, впродовж якого значну роль відіграють інвестиційні, інноваційні, технічні і технологічні чинники розвитку економіки, а також чинники економічної власності та господарського механізму" [1, с. 468].

У зв'язку із зазначеним, особливої уваги потребує вивчення трансформаційних процесів становлення економіки регіонів, оцінювання їх соціально-економічного стану, обґрунтування перспектив розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми соціально-економічного стану і розвитку регіону в контексті реалізації трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки, забезпечення її сталого розвитку досліджували

ряд науковців, зокрема В. Варцаба [2], М. Газуда, В. Ерфан [3], М. Лендел [4], М. Петровці [5], К. Сочка [6] та ін. Особливості прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні та її регіонах обґрунтовано у наукових працях С. Кваші, М. Ільчука [7] та ін.

Реформуванню українського суспільства, проблемам реалізації трансформаційних процесів і структурної перебудови економіки України приділяють увагу багато науковців. Як вважають науковці В. Геєць та Б. Кваснюк, в умовах подальшого реформування українського суспільства найбільш складною проблемою є порушення балансу між основними напрямками перетворень, і першочерговим завданням стає створення механізмів синхронізації та узгодження трансформаційних змін. Науковці наголошують, що [8, с. 49]: "Для подолання соціальної кризи, труднощів і суперечностей, що виникли потрібне внесення суттєвих коригувань у практику проведення економічних реформ та систему державного управління економікою через зміну орієнтирів соціально-економічної стратегії. Соціальна стратегія має бути послідовно спрямована на створення цивілізованої соціальної ринкової системи господарювання, здатної органічно поєднати економічний і соціальних прогрес".

В умовах утвердження перехідної економіки в Україні гостро постала потреба забезпечити системну трансформацію економіки і суспільства в цілому, і зокрема, соціально-економічного розвитку "... в якому має відбутися, як необхідна умова, оптимальне сполучення різних форм власності з використанням ринкових механізмів господарювання, що є домінуючими у світі" [8, с. 51].

Постановка завдання. Цілі статті – здійснити аналіз тенденцій використання наявного потенціалу регіону, можливостей адаптації суб'єктів господарювання до умов ринкової економіки та обґрунтувати підходи до оцінювання результативності трансформаційних процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

Результати дослідження. Регіон Українських Карпат – специфічна територіальна система України, яка є складовою Східних Карпат, займає центральну частину Карпатської гірської системи і простягнулася своєю гідною гігантською дугою протяжністю 1500 км. Утворюють її паралельні гірські хребти, що тягнуться з північного

заходу на південний схід. Ця система у структурно-орографічному відношенні поділяється на три частини: Західні, Східні та Південні Карпати. Протяжність Українських Карпат – 270 км, ширина 70-100 км, а в цілому їх загальна площа становить понад 3700 км², або ж 20% від загальної Карпатської гірської системи. Українські Карпати охоплюють усю територію Закарпатської та частково трьох областей України: 37,5 % - Івано-Франківської, 18,6 % Львівської та 15,8% Чернівецької [9, с.43]. Площа Закарпатської області становить 12,8 тис. км², або 2,1 % території України, вона є однією з найменших серед областей Західного регіону. Майже 80 % території області займають гори, серед яких найвища точка України – г. Говерла (2061 м) [10, с. 19].

Як зазначено в Стратегії економічного та соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року, і в оновленій Стратегії розвитку Закарпатської області до 2010 року, Закарпаття – економічно самодостатній, екологічно чистий, рекреаційно-туристичний центральноевропейський прикордонний регіон України із збереженими та примноженими: унікальною природою, самобутньою культурою та історико-архітектурною спадщиною; з високою освіченістю та духовністю громадян і відродженими традиціями самоврядності громад. Край, в якому забезпечуються і підтримуються сталий розвиток, рівні можливості для всіх мешканців та безпека їх життєдіяльності, міжнаціональна злагода, гармонія між містом і селом; розвиток підприємництва та дружні і взаємовигідні зв'язки із сусідніми областями і країнами [11, с. 17].

За період незалежності України, в основних галузях промисловості і сільськогосподарського виробництва пройшли значні позитивні трансформаційні зрушення. Починаючи з 2006 р. в області спостерігається стабільна соціально-економічна ситуація. за останнє десятиріччя темпами вищими ніж в Україні в цілому, зростали обсяги промислового та сільськогосподарського виробництва, середньомісячна зарплата і створення нових робочих місць, надходження до бюджетів усіх рівнів. Швидкими темпами розвивалося мале підприємництво.

За аналізований період в області створені нові виробництва, успішно працюють такі всесвітньовідомі компанії як ТОВ „Ядзакі Україна”, ТОВ „Джейжбіл Сьоркіт Юкрейн-Лімітед”, ТОВ „ВЕТ

Аутомотив”. ТОВ „Платі юкрейн лімітед” (виробництво електроустаткування до двигунів), ТОВ „Гроклін Карпати” (пошиття верху автомобільних сидінь), ТОВ „Фішер-Мукачево” та ТОВ „Бліцарт продукціон” (виробництво лиж), ТОВ „Петро Карбо Хем-Мукачево” (вантажні перевезення) ТОВ „ФЦА” (операції з нерухомим майном), „Шкода-Фольксваген-Ауді” (виробництво легкових автомобілів)

Промисловість, незважаючи на часткову втрату свого потенціалу (внаслідок трансформаційних процесів і реструктуризації підприємств), продовжує відігравати важливу роль в економіці Закарпаття. У загальному обсязі валової доданої вартості області промисловість становить шосту частину. В ній зосереджена третина основних фондів, більше чверті середньооблікової чисельності працюючих і виробляється 15,9 % тазової доданої вартості. У 2014 р. обсяг реалізованої промислової продукції становив 1151,8 млн.грн., або у 3,5 раза більше проти показника 2005 р. Провідними галузями промисловості в області є машинобудування – 40,8 % обсягу реалізованої продукції, виробництво автотранспортних засобів 21,2 %, виробництво комп’ютерів, електронної та оптичної продукції 15,9 %, виробництво харчових продуктів – 10,0 %, легка промисловість – 6,2 % слід додати, що легка і машинобудівна галузі працюють в основному на давальницькій сировині і частка яких у загальному обсязі виробництва становила 47,0 %.

За останні роки утверджується тенденція випереджаючого зростання обробної промисловості. Продукція обробних галузей становить 82,7 % усієї промислової продукції, причому в обробній промисловості 40,8 % припадає на машинобудування, ремонт і монтаж машин і устаткування, 12,3 % припадає на виготовлення виробів з деревини та виробництва меблів, 10,0 % на харчову промисловість.

Позитивна динаміка зростання промислової продукції зумовлена нарощуванням виробництва експортоорієнтованої продукції (легкових автомобілів, електричного та електронного устаткування, виробів з деревини, меблів, інших) та традиційної для області продукції – вина виноградного, коньяків, мінеральних вод, безалкогольних напоїв, соків фруктових та овочевих.

Провідне місце в економіці області займає сільське господарство, де створюється 14,0 % валової доданої вартості та

зосереджено 13,0 % основних фондів. У процесі аграрної і земельної реформи відбулися значні зміни у розподілі сільськогосподарських угідь та ріллі між різноукладними суб'єктами господарювання. Станом на 01.01.2015 р. у сільськогосподарських підприємствах зосереджено 42,7 тис. га сільськогосподарських угідь, а у господарствах населення – 359,6 тис. га, відповідно ріллі – 29,5 тис га та 163,6 тис. га [10, с. 88].

В цілому у сільському господарстві функціонує 1131 підприємство, в тому числі 993 фермерських господарств, 89 господарських товариств та 24 приватних підприємств, і лише 6 державних підприємств, де зайнято 129,4 тис. осіб, 22,5 % економічного активного населення [10, с. 57, 77, 320]. Виробництво сільськогосподарської продукції здійснюють і 249,0 тис. господарств населення у аграрному секторі здійснено перерозподіл власності на землю і майно на користь селянських господарств, де виробляється 93,7 % валової продукції сільського господарства.

У рослинництві з 188,9 тис. га посівної площі, 88,1 тис. га зайнято зерновими і зернобобовими, 48,4 тис. га (25,6 %) картопля та овоче-баштанні, 46,4 тис. га (24,6 %) припадає на кормові, 6,0 тис. га (3,2 %) – технічні культури. В усіх категоріях господарств вироблено продукції рослинництва на суму 2199,9 млн. грн. (у постійних цінах 2010 р.), де значну частку займають картопля, овочі та баштанні культури (28,5 %) та зернові (9,0 %). Серед галузей тваринництва провідними є молочна, м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво. у аграрному секторі сконцентровано 132 тис. голів великої рогатої худоби, в тому числі 93,7 тис. корів, 280,1 тис. свиней, 150,1 тис. овець і кіз, 3270,1 тис. голів птиці. основна маса поголів'я худоби та птиці утримується у господарствах населення (близько 95,0%). У 2014 р. у всіх категоріях господарств вироблено продукції тваринництва на суму 2108,4 млн.грн., з яких 50,4 % виробництво молока. 59,7 тис. т м'яса (у забійній вазі) та 409,6 тис. т молока, 39,3 млн. шт. яєць і 205 тонн вовни [10, с. 81, 82, 119].

За останні роки господарювання в аграрному секторі регіону є прибутковим, рівень рентабельності операційної діяльності у 2014 р. становив 9,6 %. Закарпаття є одним з регіонів, що володіє унікальними умовами для розвитку садівництва та виноградарства, можливостями виробництва високоякісної продукції виноробства та коньяків, а також

екологічно чистої продукції продовольства.

Специфіка економіки Закарпатської області в тому, що майже у всіх сферах діяльності переважають малі та середні підприємства, які швидко пристосувалися до ринкових умов, сприяли трансформаційним процесам і структурній перебудові економіки, формуванню конкурентного середовища, зробили вагомий внесок у вирішення проблем зайнятості. В області господарською діяльністю займаються 298 середніх та 5322 малих підприємств, на яких зайнято 80,8 тис. осіб, свою діяльність здійснюють понад 33,0 тис. фізичних осіб-підприємців. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) фізичними особами-підприємцями (2013 р.) становив 6951,2 млн. грн., або 18,8 % до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг). Найбільш вагому роль малий та середній бізнес відіграє у таких сферах діяльності, як готелі та ресторани, торгівля, транспорт, будівництво, сільське господарство, перероблення сільськогосподарської продукції.

Серед пріоритетних напрямів соціально-економічного зростання області вагоме місце займає розвиток рекреаційно-туристичного комплексу. В області функціонують 20 санаторіїв та 40 закладів відпочинку, в яких налічується 6,6 тис. ліжок/місяць максимального розгортання, здійснюють свою діяльність 74 суб'єкти туризму. Кількість сільських садиб для зеленого туризму зросла до 240 од. За останні роки введено в дію новозбудовані туристично-готельні заклади високого рівня, які за короткий проміжок часу завоювали прихильність відвідувачів: бази відпочинку „Воєводино” (Перечинський район), „Ельдорадо”, готель „Фортуна” (Свалявський район), готель-ранчо „Золота гора”, готель „Камелот” (Ужгородський район), готель „Гостинний дім”, „Унгварський”, чотиризіркові „Олд-Контінент” та „Едуард” (м. Ужгород).

Забезпечення соціально-економічного розвитку регіону потребує активної інвестиційної та інноваційної політики у всіх галузях економіки. У 2014 р. капітальні інвестиції становили 2638,7 млн. грн., зростання порівняно з 2010 р. становить 19,6 %. Слід однак зазначити, що 41,3 % капітальних інвестицій вкладено за рахунок власних коштів підприємств та організацій, кошти іноземних інвесторів становили 16,3 млн. грн., або 0,6 %. Постає завдання активізації залучення коштів іноземних інвесторів.

У функціонуванні економіки області важливим є і вирішення гострих соціальних проблем. Незважаючи на позитивний природний приріст населення (2,8 на 1000 наявного населення), регіон має від'ємне сальдо міграції населення (-0,7), оскільки широко розвинена сезонна міграція: працездатне населення виїжджає на сезонні заробітки у країни ближнього зарубіжжя. Високим у регіоні залишається і рівень безробіття. За методологією МОП зазначений рівень у 2014 р. становив 9,2 % (53,1 тис. осіб безробітних). У соціальній сфері важливої уваги потребують медицина, житлове будівництво, заклади освіти і науки.

Аналіз показників розвитку (табл. 1) засвідчує, що за останні роки економіка Закарпатської області перейшла від тривалого спаду до певного економічного зростання

Таблиця 1

Показники економічного, екологічного та соціального розвитку Закарпатської області (розраховано за джерелами: [12, с. 29, 32, 85, 147, 191, 288, 303, 325, 403, 428, 468, 488; 10, с. 31-34; 2, с. 30, 68, 81, 109, 125, 134, 179-180, 300, 314-315, 384, 412, 468-470, 474])

Показники	2000	2005	2010	2013	2014	2014, % до:	
						2000	2013
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Стан економічного розвитку</i>							
Валовий регіональний продукт, млн. грн.	2151	6700	15299	21400	20951	9,7 раз а	97,9
Виробництво валової доданої вартості, млн. грн.	-	6215	14538	19876	x	x	x
Індекси продукції промисловості (% до попереднього року)	143,7	107,7	142,9	96,9	106,1	x	x
Індекси продукції сільського господарства (% до попереднього року)	108,3	99,2	97,1	102,5	99,9	x	x
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн. грн.	331,9	1114,6	2205,4	2645,8	2638,7	795,0	99,7
Кількість інноваційно-активних підприємств, од.	-	33	27	12	12	x	100,0
Експорт (товари і послуги) млн.дол.США	227,2	552,3	1156,6	1300,0	1382,8	608,6	106,4
Імпорт (товари і послуги) млн.дол.США	188,5	686,4	1348,6	2062,5	1734,6	920,2	84,2
<i>Стан екологічного розвитку</i>							
Викиди шкідливих речовин в атмосферу пересувними та стаціонарними джерелами, тис. т	40,7	50,6	87,3	69,1	60,5	148,6	87,6
Викиди забруднюючих речовин стаціонарними джерелами в атмосферне повітря, кг/км ²	6,0	21,2	14,2	6,1	3,1	51,7	50,8
Розораність сільськогосподарських угідь, %	43,0	44,0	44,2	44,2	44,2	102,8	100,0
Порушено земель, тис. га	4,8	12,0	-	6,0	4,2	87,5	70,0
Внесено мінеральних добрив на 1 га удобреної площі (поживних речовин), кг	64	107	114	98	137	214,1	139,8
Забір води з природних водних об'єктів, млн. м ³	70	44	33	30	30	42,9	100,0
Відведено (скинуто) зворотних вод, млн. м ³	59	53	41	34	33	55,9	97,1

Продовж. табл.1

1	2	3	4	5	6	7	8
Лісистість, %	56,8	56,8	56,8	56,7	56,7	99,8	100,0
Лісовідновлення, тис. га	2,2	2,7	2,2	2,9	3,2	145,5	110,3
Капітальні інвестиції на охорону навколишнього природного середовища, млн. грн.	3,2	17,2	9,9	7,9	5,4	168,8	68,4
<i>Стан соціального розвитку</i>							
Природний приріст населення (на 1000 жителів), ‰	-0,5	-0,6	2,7	2,9	2,8	х	х
Рівень зайнятості населення, %	55,7	60,0	57,7	58,6	56,4	0,7 в.п.	2,2 в.п.
Рівень безробіття населення, %	11,6	7,0	8,7	7,8	9,2	-	2,4 в.п.
Коефіцієнт злочинності, ‰	0,523	0,523	0,544	0,825	0,863	х	х
Наявність житлового фонду в середньому на одну особу, м ²	19,8	21,2	22,6	23,4	23,5	118,7	100,4
Забезпеченість населення (на 10 тис. осіб):							
- ліжками в лікарняних закладах од.	84,4	82,0	80,7	72,5	71,3	84,1	98,3
- лікарями усіх спеціальностей, осіб	40,6	42,1	42,0	41,1	40,4	99,5	98,3
- середнім медичним персоналом, осіб	103,1	104,1	92,2	87,2	87,0	84,4	99,8

У всіх сферах і видах економічної діяльності відбулися трансформаційні структурні і якісні зміни, утверджуються нові форми власності і господарювання, зроблено акценти на стимулювання залучення інвестицій, ефективне використання власного природно ресурсного потенціалу, створення конкурентного середовища через сприяння розвитку малого та середнього бізнесу, що дозволило досягнути певної стабілізації в економіці регіону.

Узагальнюючим показником соціально-економічного розвитку є валовий регіональний продукт. Порівняно з 2005 р. у 2014 р. в області він зріс у 3,1 раза і досяг 20951 млн.грн. Однак, у розрахунку на 1 особу (2013 р.) він становив 17088 грн., що на 46,6 % менше середньоукраїнського показника. За аналізований період (табл. 1) стабілізувалися індекси приросту продукції промисловості та сільського господарства. Значно зросли капітальні інвестиції. Певні досягнення є в експорті товарів і послуг. У 2014 р. проти показника 2005 р. експорт зріс у 2,5 рази (на 830,5 млн. дол. США). Однак сальдо зовнішньоекономічної діяльності є від'ємним, оскільки у 2014 р. становило 351,8 млн. дол. США.

Закарпатська область є екологічно вразливим регіоном країни.

Територією області пролягають магістральні газопроводи які є серйозними забруднювачами навколишнього середовища. Щороку зростають викиди шкідливих речовин в атмосферу пересувними та стаціонарними джерелами.

Проблемою є висока розораність сільськогосподарських угідь, недостатньо вноситься органічних та мінеральних добрив. Недостатніми є заходи щодо лісовідновлення. У 2014 р. порівняно з 2005 капітальні інвестиції на охорону навколишнього середовища зменшилися у 3,2 раза. Значного поліпшення потребують показники соціального розвитку відображені у таблиці вище.

Наукові дослідження, розробки науковців і професіоналів-практиків засвідчують, що основними конкурентними перевагами соціально-економічного становлення і перспективного розвитку Закарпатської області, як транскордонного регіону є:

- вигідне географічне і геополітичне розташування території області;
- наявність унікальних природних, ландшафтних та рекреаційних ресурсів, можливості використання лісових ресурсів і полонинських угідь;
- розгалужена транспортно-логістична та телекомунікаційна мережа, можливості подальшого розвитку мереж транспортного сполучення та просторової інфраструктури;
- висока інвестиційна привабливість регіону;
- позитивні зрушення в господарській діяльності та економіки області в цілому, засади формування конкурентоспроможної та інноваційної економіки;
- засади розвитку конкурентоспроможного аграрного сектору регіону, можливості виробництва і реалізації екологічно чистої продукції;
- розвинутий економічний інтелект і менталітет населення (економічне мислення, економічна культура і психологія, відповідний рівень освіти і кваліфікації, фізичного та психологічного стану);
- висока культура господарювання, трудолюбивість населення, можливість реалізації усталених традицій і позитивних навиків населення;
- можливості забезпечення високого рівня розвитку людського потенціалу (наукового, інженерно-технологічного та менеджерського),

володіння населенням мовами суміжних прикордонних країн;

- готовність економічно активного населення до ведення бізнесу, підприємницька активність населення;

- активізація зовнішньоекономічних зв'язків, наявність і функціонування відповідно обладнаних численних пунктів пропуску на кордоні, малий прикордонний рух, можливості використання позитивного досвіду суб'єктів господарювання прикордонних регіонів суміжних країн;

- успішна реалізація на теренах області спільних проектів господарської діяльності із зарубіжними партнерами, діяльність спільних підприємств;

- можливості за діяння ресурсозберігаючих технологій;

- розвиток альтернативних (поновлюваних) джерел енергії (доцільність будівництва міні гідроелектростанцій, вітряків з виробництва електроенергії, видобуток біологічного газу і т.д.);

- активізація розвитку туристично-рекреаційної діяльності, можливості розвитку зеленого сільського туризму;

- раціональне використання рекреаційно-оздоровчих об'єктів, запасів мінеральних вод, гірськолижних трас і витягів;

- актуальність реалізації положень Концепції сталого розвитку Закарпаття (прийнятої у 2006 р.), виконання щорічних Програм соціально-економічного розвитку області, нової "Стратегії розвитку Закарпатської області до 2020 року";

- можливості забезпечення інтегрованого (стратегічного і просторового) розвитку сільських і міських територій;

- використання переваг транскордонного співробітництва, інтеграції та конвергенції господарських суб'єктів регіону у економічний простір прикордонних регіонів суміжних країн-членів Європейського Союзу;

- використання переваг функціонування вільної економічної зони „Закарпаття” та території пріоритетного розвитку;

- екологічні переваги регіону, порівняно низький рівень антропогенного забруднення навколишнього середовища.

Висновки. Перспективи розвитку економіки області вимагають інтенсифікації інноваційного розвитку регіону шляхом зміцнення інноваційного потенціалу на основі розробки та впровадження інновацій у розвиток пріоритетних галузей економіки,

створення умов для розширення внутрішнього й міжрегіонального ринків інноваційних продуктів і нових технологій. Основна увага при цьому повинна акцентуватися на створенні передумов покращення еколого-економічної та соціальної ситуації в Закарпатті, у всіх видах економічної діяльності на основі запровадження ідеї та принципів сталого розвитку, орієнтованого на оптимальне задоволення потреб населення усіх природно-економічних зон області, забезпечення достатньої якості життя, раціонального використання природних ресурсів, поліпшення агролісових екосистем і збереження рівноваги навколишнього середовища.

У процесі оцінки сучасних тенденцій розвитку прикордонного регіону доцільним є обґрунтування теоретико-практичних підходів щодо забезпечення збалансованого розвитку краю; парадигми гармонійного розвитку і раціонального використання сільськогосподарських, лісових та полонинських угідь в розрізі природно-економічних зон Закарпатської області – складових Карпатської гірської системи; моніторингу земле- та лісокористування; в регіональному зрізі виокремлення підходів до формування і відтворення аграрних та лісових ландшафтів.

Потребує обґрунтувань і подальший розвиток наукових положень стосовно ефективного планування і прогнозування функціонування аграрних і лісогосподарських підприємств, особистих селянських господарств населення, лісокористувачів з метою їх адаптації до ринкових умов, розробка і обґрунтування пропозицій щодо оцінки та ефективного використання ресурсного потенціалу сільського та лісового господарств у процесі управління цими сферами в розрізі природно-економічних зон області.

Література

1. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр "Академія", 2002/голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. [та ін.]. Т. 1/ [відп. редактор Мочерний С. В.]. – 2002.– 864 с.
2. Варцаба В.І. Розвиток і підтримка малого бізнесу в регіоні/В. І. Варцаба// Науковий вісник УжНУ. – № 15. – 2004. – С.75-77.
3. Газуда М. В. Регіональні особливості продовольчого забезпечення : монографія / М. В. Газуда, В. Й. Ерфан. – Ужгород :

ФОП Бреза А. Е., 2011. – 296 с.

4. Лендел М.А. Аграрний сектор Закарпаття у транскордонному співробітництві: проблеми і перспективи/М. А. Лендел, Н. Ю. Ревта// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 20. – 2006. – С.55-60.

5. Петровці М.М. Стратегія соціально-економічного розвитку гірських районів Закарпаття// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 16. – 2004. – С.7-13.

6. Сочка К.А. Туристично-рекреаційна галузь Закарпаття у транскордонному співробітництві/К. А. Сочка// Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – № 20. – 2006. – С.75-81.

7. Кваша С. М. Прогнозування виробництва продукції рослинництва та його ресурсне забезпечення в Україні / С М. Кваша, М. М. Ільчук, І. І. Коновал, М. М. Федюшко. – К. : ННЦ “ІАЕ”, 2013. – 244 с.

8. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/за ред. акад. НАН України В. М. Геєця. – К. : Ін-т екон. прогнозів. Фенікс, 2003. – 1008 с.

9. Манівчук Ю.В. Екологічні системи аграрного виробництва в Карпатах/ Ю. В. Манівчук. – Ужгород: Закарпаття, 1996. – 276 с.

10. Статистичний щорічник Закарпаття за 2014 рік/ Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2015. – 495 с.

11. Стратегія економічного і соціального розвитку Закарпатської області до 2015 року. – Ужгород, 2006. – 48 с.

12. Статистичний щорічник Закарпаття за 2012 рік/ Головне управління статистики у Закарпатській області; за ред. Г. Д. Гриник. – Ужгород, 2013. – 511 с.

1. Ekonomichna ency`klopediya : [u 3 t.]. – Ky`yiv : Vy`davny`chy`j centr "Akademiya", 2002/golova redakcijnoyi rady` : Gavry`ly`shy`n B. D. [ta in.]. Т. 1/ [vidp. redaktor Mocherny`j S. V.]. – 2002.– 864 с.

2. Varczaba V.I. Rozvy`tok i pidtry`mka malogo biznesu v regioni/V. I. Varczaba// Naukovy`j visny`k UzhNU. – # 15. – 2004. – S.75-77.

3. Gazuda M. V. Regional`ni osobly`vosti prodovol`chogo

zabezpechennya : monografiya / M. V. Gazuda, V. J. Erfan. – Uzhgorod : FOP Breza A. E., 2011. – 296 s.

4. Lendyel M.A. Agrarny`j sektor Zakarpattya u transkordonnomu spivrobitny`cztvi: problemy` i perspekty`vy`/M. A. Lendyel, N. Yu. Revta// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 20. – 2006. – S.55-60.

5. Petrovci M.M. Strategiya social`no-ekonomichnogo rozvy`tku girs`ky`x rajoniv Zakarpattya// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 16. – 2004. – S.7-13.

6. Sochka K.A. Tury`sty`chno-rekreacijna galuz` Zakarpattya u transkordonnomu spivrobitny`cztvi/K. A. Sochka// Naukovy`j visny`k UzhNU. Seriya: Ekonomika. – # 20. – 2006. – S.75-81.

7. Kvasha S. M. Prognozuvannya vy`robnny`cztva produkciyi rosly`nny`cztva ta jogo resursne zabezpechennya v Ukrayini / S M. Kvasha, M. M. Il`chuk, I. I. Konoval, M. M. Fedushko. – K. : NNCz “IAE”, 2013. – 244 s.

8. Ekonomika Ukrayiny`: strategiya i polity`ka dovgostrokovogo rozvy`tku/za red. akad. NAN Ukrayiny` V. M. Geyecya. – K. : In-t ekon. prognozuv. Feniks, 2003. – 1008 s.

9. Manivchuk Yu.V. Ekologichni sy`stemy` agrarnogo vy`robnny`cztva v Karpatax/ Yu. V. Manivchuk. – Uzhgorod: Zakarpattya, 1996. – 276 s.

10. Staty`sty`chny`j shhorichny`k Zakarpattya za 2014 rik/ Golovne upravlinnya staty`sty`ky` u Zakarpats`kij oblasti; za red. G. D. Gry`ny`k. – Uzhgorod, 2015. – 495 s.

11. Strategiya ekonomichnogo i social`nogo rozvy`tku Zakarpats`koyi oblasti do 2015 roku. – Uzhgorod, 2006. – 48 s.

12. Staty`sty`chny`j shhorichny`k Zakarpattya za 2012 rik/ Golovne upravlinnya staty`sty`ky` u Zakarpats`kij oblasti; za red. G. D. Gry`ny`k. – Uzhgorod, 2013. – 511 s.

***Рецензент:** Ковальов А.І., д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Одеського національного економічного університету*

18.09.2015

**ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ В АПК**

Метою дослідження є аналіз особливостей сучасного управління маркетинговою діяльністю в аграрних формуваннях, обґрунтування необхідності формування системи управління маркетинговою діяльністю та визначення шляхів впровадження системи агромаркетингу в АПК України. Розвиток маркетингової діяльності в агропромислових формуваннях як складна соціально-економічна система має ряд особливостей і значною мірою залежить від дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також важелів державного регулювання аграрного виробництва. Сучасні економічні реалії вимагають розробки шляхів вдосконалення управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. Впровадження у практичну діяльність сільськогосподарських товаровиробників маркетингового підходу здатне забезпечити швидку адаптацію підприємств аграрного сектору економіки до ринкового середовища і забезпечить його конкурентоспроможність і сталий розвиток.

Ключові слова: аграрні підприємства, управління маркетинговою діяльністю, шляхи вдосконалення, агромаркетинг, функції агромаркетингу, система агромаркетингу, поведінка споживачів.

**ОСОБЕННОСТИ УПРАВЛЕНИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В АПК**

Целью исследования является анализ особенностей современного управления маркетинговой деятельностью в аграрных формированиях, обоснование необходимости формирования системы управления маркетинговой деятельностью и определение путей внедрения системы агромаркетинга в АПК Украины. Развитие маркетинговой деятельности в агропромышленных формированиях как сложная социально-экономическая система имеет ряд особенностей и в значительной мере зависит от действия факторов внешней и внутренней среды, а также рычагов государственного

регулювання аграрного виробництва. Сучасні економічні реалії вимагають розробки шляхів удосконалення управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. По нашому мнению, введення в практичну діяльність сільськогосподарських товаропроизводителей маркетингового підходу здатно забезпечити швидку адаптацію підприємств аграрного сектора економіки до ринкової середовища і забезпечити його конкурентоспроможність і стійке розвиток.

Ключевые слова: аграрні підприємства, управління маркетинговою діяльністю, шляхи удосконалення, агромаркетинг, функції агромаркетингу, система агромаркетингу, поведінка споживачів.

Zagorodnyuk Oksana

THE FEATURES OF MANAGEMENT OF MARKETING ACTIVITIES IN AGRICULTURE

The aim of the study is the analysis of the characteristics of modern management marketing activity in agrarian formations, justification the need to develop management of marketing activities and identification ways of agromarketing system implementation in agriculture of Ukraine. The development of marketing activities in agricultural units as a socioeconomic complex has several features and largely depends on the factors of external and internal environment and levers of state regulation of agricultural production. Current economic realities require the development of ways of improving the management of marketing activities of agricultural enterprises. In our view, the implementation in practice of agricultural commodity marketing approach can provide rapid adaptation of enterprises to the agricultural sector of the market environment and ensure its competitiveness and sustainable development.

Keywords: agrarian enterprises, management marketing activity, ways of perfection, agromarketing, agromarketing functions, system of agromarketing, consumer's behavior.

Постановка проблеми Питання вивчення управління ринковою діяльністю, можливостей збуту продукції і знаходження споживача є надзвичайно актуальними для підприємств аграрної сфери. Економічна ситуація в Україні характеризується зростанням

конкуренції на аграрному ринку з боку вітчизняних і зарубіжних товаровиробників, що потребує зосередження уваги на агромаркетинговій діяльності господарств агропромислового комплексу України.

Сучасні аграрні підприємства функціонують в умовах нестабільності через недосконалість господарського механізму, нерозвиненість ринкової інфраструктури, відсутності необхідної інформації про стан ринку та недостатності практичного досвіду роботи в умовах конкурентного середовища. Рушійною силою у вирішенні більшості з цих питань може стати організація ефективної маркетингової діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Формування і функціонування системи маркетингу в аграрних підприємницьких структурах розглянуті в роботах Ципкина Ю.А., Люкшинова А.Н., Мринської Т.С., Данько Т.П., Шульги Л.В., Міщенко Д.А., Артимонова І.В., Соловйова І.О., Красноруцького О.О., Саблука П.Т., Артимонова І.В. та інших вітчизняних та зарубіжних вчених.

Проте ця проблема залишається надзвичайно актуальною для вітчизняних товаровиробників, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у напрямку удосконалення управління маркетинговою діяльністю з метою підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Постановка завдання Метою дослідження є аналіз особливостей сучасного управління маркетинговою діяльністю в аграрних формуваннях, обґрунтування необхідності формування системи управління маркетинговою діяльністю та визначення шляхів впровадження системи агромаркетингу в АПК України.

Маркетинг – це діяльність, спрямована на отримання підприємством інформації про потреби споживача з тим, щоб воно могло розробити і запропонувати йому необхідні товари, що визначають характер досліджень, проектування планування, організацію виробництва та збуту продукції на основі вивчення ринку, використання реклами, формування попиту, стимулювання збуту, збутової політики і політики цін, поєднання у комплексну систему з метою забезпечення досягнення цілей підприємства з урахуванням наявних ресурсів [1].

Рішення про вибір каналу розповсюдження товару, на думку Ф. Котлера, – одне із самих складних і відповідальних, що необхідно прийняти фірмі.

Кожен канал характеризується належним йому рівнем збуту і витрат; вибравши конкретний маркетинговий канал, фірма повинна, як правило, користуватися ним протягом досить тривалого періоду часу. Вибір каналу суттєво впливає на інші складові комплексу маркетингу і навпаки [2].

В даний час маркетинг-менеджмент – це цілеспрямована діяльність по регулюванню позицій підприємства на ринку шляхом планування, організації, обліку, контролю, виконання кожної фази поведінки підприємства, з врахуванням впливу закономірностей розвитку ринкового простору, конкурентного середовища для досягнення прибутковості та ефективності діяльності суб'єкта на ринку. Агроримаркетинг як комплексна ринкова діяльність є системою поглядів і дій, пов'язаних з вивченням потреб, можливостей виробництва і обміну з метою задоволення цих потреб з найменшими витратами ресурсів і найбільш повним споживчим ефектом.

Маркетинг пов'язує наукові, фінансові, виробничі, сировинні, торгові й людські ресурси будь-якої організаційної структури в чітко скоординовану систему, якою легко управляти. В агропромисловому комплексі вона повинна охоплювати всі підприємства, тобто суб'єктами агромаркетингової діяльності можуть бути виробники сільськогосподарської продукції, заготівельні, переробні й торговельні підприємства [3; 4; 5].

Маркетинг в системі управління роботою аграрних підприємств на вітчизняному продовольчому ринку слід розуміти як особливі форму діяльності по регулюванню виробництва і збуту сільгосппродукції в умовах ринкових відносин. Ця діяльність виконується спеціалізованими маркетинговими службами і повинна бути направлена на створення для ринку правових, економічних і організаційних умов для можливості виробництва в країні продовольчих продуктів у певному обсязі і швидкого доведення їх до споживача.

Основними принципами організації маркетингу, використовуваними в управлінській діяльності аграрних підприємств на вітчизняному продовольчому ринку, є:

- системний підхід до вирішення питань, що дозволяє піти від відомчого управління і що розглядає всі явища в їх взаємозв'язку і взаємозалежності;
- спрямованість на довготривалий результат, заснований на наукових прогнозах розробках;
- націленість на досягнення кінцевого результату і контроль за реалізацією ухвалених рішень;
- орієнтація на споживача, застосування в єдності і взаємозв'язку тактики і стратегії активного просування до його вимог з цілеспрямованою дією на них.

Агромаркетинг є складною системою з вирішення проблем отримання максимального прибутку від виробництва і реалізації продукції з мінімальним комерційним ризиком.

Основними завданнями агромаркетингу є: виявлення потреб споживачів продукції агропромислового комплексу, дослідження кон'юнктури агропромислового ринку, формулювання стратегії розвитку підприємства відповідно з можливостями зовнішнього середовища і ефективного використання власних ресурсів, завоювання певної частки ринку споживачів, задоволення і розширення її відповідно до цілей фірми-виробника, забезпечення конкурентоспроможності продукції та підприємства на ринку, орієнтація на довгострокові результати ринкової діяльності, застосування тактики активного пристосування виробництва до вимог споживачів, цілеспрямований вплив на споживачів для збільшення обсягів продажу та отримання бажаної прибутку [6, 13].

Маркетинг аграрних підприємств України є слаборозвиненим. Наприклад, у США в структурі АПК на маркетингову сферу припадає 75 % його вартості, в Російській Федерації близько 25 %, а в Україні 22 %. Цьому є як суб'єктивні, так і об'єктивні причини: дотепер реально не працює прийнятий Верховною Радою Земельний кодекс, мало виробляється сучасної сільськогосподарської техніки для великих агропідприємств і фермерів, мають місце істотні недоліки в інвестиційній політиці АПК. Та й держава поводить на аграрному ринку непередбачувано, непрозоро, а часом й непорядно: мають місце факти неповернення експортерам ПДВ, створення на експортному ринку державних монополій, тощо [7].

Несприятливими для українських аграрних підприємств є

чинники зовнішнього середовища, зокрема, недосконала інфраструктура аграрного ринку, стан економіки, суперечливий характер українських реформ та недосконалість законодавства.

Система агромаркетингу повинна включати в себе: комплексне вивчення ринку; виявлення потенційного попиту і незадоволених потреб споживачів; планування товарного асортименту і цін; розробку заходів для найбільш повного задоволення існуючого попиту; планування і здійснення збуту; організацію торговельного обслуговування споживачів; розробку заходів з вдосконалення управління і організації виробництва [8].

Погоджуємось з думкою Соловйова І.О, що сільськогосподарський маркетинг набагато складніше інших його форм, це обумовлено тим, що використання елементів і засобів маркетингу в аграрному секторі має особливості, пов'язані зі специфікою самого сільськогосподарського виробництва та особливостей галузі в цілому, зокрема агробіологічних чинників, низької еластичності попиту, сезонності виробництва, що вимагає пошуку дієвих інструментів гнучкого пристосування можливостей підприємства до вимог ринку [9].

На думку Красноруцького О.О., до специфічних особливостей і слабких сторін розвитку вітчизняного аграрного маркетингу сільськогосподарських підприємств слід вінести:

- специфіку товару (термін, умови зберігання товару, його упаковка, транспортування, оперативність та своєчасність поставок, широкий асортимент);

- невідповідність циклів виробництва, робочого періоду та періоду споживання (сезонність виробництва, проблеми з врахуванням змін кон'юнктури ринку, проблеми з забезпеченням виконання термінів маркетингової програми);

- низький рівень освіти і науки (відсутність методичних розробок та практичних рекомендацій, недостатня кількість кваліфікованих та досвідчених спеціалістів в галузі аграрного маркетингу);

- залежність від природних факторів (ризик недоотримання чи втрати товару через природні умови, залежність асортименту від природних умов, неврахування землі як фактору виробництва у ціноутворенні);

– відсутність централізованих стимулів (державної координації) (відсутність організації маркетингу на мезо та макрорівні, низька здатність сільськогосподарських підприємств до кооперації, диспаритет між цінами на сільськогосподарську та промислову продукцію);

– нерозвиненість маркетингової інфраструктури (значна кількість посередників у ланцюгу «виробник – споживач», недосконала діяльність аграрних бірж, торгових домів, тощо);

– недосконалість інформаційного забезпечення (низький рівень використання Інтернет, відповідність статистичної інформації її реальному стану, відсутність авторитетних маркетингових дослідницьких фірм, відсутність показників маркетингової діяльності) [11].

На практиці маркетинг у підприємствах агропромислового комплексу виступає заключним етапом господарської діяльності і від його організації значною мірою залежить успіх роботи колективів і результативність агробізнесу. Створення та ефективне функціонування науково обґрунтованої системи агромаркетингу в сільськогосподарських формуваннях можна забезпечити безпосередньо власною службою маркетингу – у великих і середніх господарствах та безпосередньо власною, у малих агроформуваннях – шляхом використання консультаційних послуг дорадчих служб або зовнішніх незалежних консультаційних фірм у формі надання консалтингу.

Найефективніші зовнішньогосподарські управлінські рішення можна забезпечити при організації господарської або міжгосподарської служби маркетингу, оскільки організація надійних та ефективних управлінських зв'язків із зовнішніми суб'єктами суттєво впливатиме на ефективність реформованих господарств.

Досконала структура сільськогосподарського виробництва й управління, ефективна реалізація маркетингу сприяють посиленню керованості підприємством, підвищенню конкурентоспроможності продукції, а загалом і забезпечення стійкості в роботі на аграрному ринку.

Підвищити ефективність маркетингової системи можна шляхом налагодження безпосередніх контактів між сільгоспвиробниками і споживачами. Крім збуту продукції це дає ще

чимало переваг, зокрема, створює можливості для зростання доходів шляхом елімінування посередників, а також одержання доходів із підготовки продукції до продажу. Організація маркетингової діяльності повинна спрямовуватися на розвиток підприємницької ініціативи, що передбачає розробку конкурентоспроможних ідей, їх оперативну реалізацію в практичній діяльності, при цьому в основу виробничої та ринкової стратегії новоутворених агроформувань має бути покладена концепція життєвого циклу продукту, яка би визначала момент його входження на ринок, пік виробництва та продажу, а також необхідність заміни існуючого продукту новим, конкурентноспроможнішим (збільшення частки на ринку екологічно чистої продукції) [13].

Важливо також визначити цілі маркетингу, оптимально пов'язувати можливості ринкової ситуації, науково-виробничого, збутового і сервісного потенціалу підприємства, правильно планувати усі заходи маркетингу і ефективно їх організовувати для досягнення поставлених цілей, ефективно контролювати, аналізувати і здійснювати оцінку всієї маркетингової діяльності підприємства, постійно коригувати її цілі, заходи та методи. Необхідне стимулювання ефективної роботи всього персоналу, зайнятого в маркетингу для отримання максимальної творчої віддачі, а також забезпечення об'єктивної та вичерпної інформації про зовнішнє та внутрішнє маркетингове середовище.

Висновки і пропозиції. Аграрне виробництво є основною ланкою агропромислового комплексу України. Агромакетинг як інструмент ринкової діяльності є запорукою оптимальної швидкості реалізації сільськогосподарської продукції, товарів, робіт та послуг, що має забезпечити найбільш вигідні темпи їх продажу та обігу при мінімальних витратах на зберігання запасів, а також при збереженні можливості повністю задовольняти споживчий попит. Проте нині агромакетинг в Україні знаходиться на етапі розвитку і, переважно, розглядається, як частина сфери збуту.

Розвиток маркетингової діяльності в агропромислових формуваннях як складна соціально-економічною має ряд особливостей і значною мірою залежить від дії факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, а також важелів державного регулювання аграрного виробництва.

Сучасні економічні реалії вимагають розробки шляхів вдосконалення управління маркетинговою діяльністю аграрних підприємств. На нашу думку, впровадження у практичну діяльність сільськогосподарських товаровиробників маркетингового підходу здатне забезпечити швидку адаптацію підприємств аграрного сектору економіки до сучасних умов ринкової економіки забезпечить їх конкурентоспроможність і подальший стабільний розвиток.

Література

1. Шульга Л.В. Особливості маркетингової діяльності підприємств АПК / Шульга Л.В. // Вісник Сумського національного університету. Серія „Фінанси і кредит”. – 2007. – №1. – С. 224 –225.
2. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Котлер Ф. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 896 с.
3. Данько Т.П. Управление маркетингом (методологический аспект): Учеб. пособие /Данько Т.П.– М.: ИНФРА-М, 1997. – 280 с. – (Серия “Высшее образование”).
4. Цыпкин Ю.А., Агротаркетинг: учеб. пособие / Цыпкин Ю.А., Люкшинов А.Н. – М.: Колос, 1999. – 310 с.
5. Мринська Т.С. Маркетингове формування малого бізнесу в АПК / Мринська Т.С. // Економіка АПК. – 1996. – № 1. – С. 43 – 46.
6. Міщенко Д.А. Аграрний маркетинг в системі управління діяльністю підприємства на вітчизняному та продовольчому ринку / Міщенко Д.А. // Агросвіт. – 2008. – №13. – С. 27 – 29.
7. Саблук П.Т. Розробка аграрної доктрини України / П.Т. Саблук , В.В. Юрчишин // Агропромисловий комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку: інформ.-аналіт. зб. – К.: ІАЕ УААН, 2010. – С. 625.
8. Організації маркетингової діяльності в АПК // Соловйов І.О. Науково практичні основи агротаркетингу : Наук.-метод. вид. / І.О. Соловйов, М.М. Степанова. – Херсон : Айлант, 2007. - С. 55-62.
9. Маркетинг: Учебник / А.Н. Романов, Ю.Ю. Корлюгов, С.А. Красильников и др.; Под ред. А.Н. Романова. – М., 1996. – 560 с.
10. Соловйов І.О. Формування системи маркетингу в аграрній сфері економіки / Соловйов І.О. // Економіка АПК. – 2006. – №2. – С.103-110.

11. Красноруцький О. О. Розвиток маркетингу на ринку агропродовольчої продукції України [Монографія] / О. О. Красноруцький, Ю. І. Данько – Харків: «Міськдрук» 2009. – 262 с.

12. Артимонова І.В. Формування та розвиток системи агромаркетингу [Електронний ресурс] / І.В. Артимонова. – Режим доступу: http://tezy.btsau.edu.ua/files/x_xrh1dzug.pdf.

13. Митяй О.В. Маркетинговые инструменты повышения конкурентоспособности предприятий агропромышленного комплекса // Современные научные исследования и инновации. 2015. № 8 [Электронный ресурс]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/57325> (дата обращения: 01.09.2015).

1. Shul'ha L.V. Osoblyvosti marketynhovoyi diyal'nosti pidpryyemstv APK / Shul'ha L.V. // Visnyk Sums'koho natsional'noho universytetu. Seriya „Finansy i kredyt”. – 2007. – #1. – S. 224 –225.

2. Kotler F. Marketynh menedzhment / Kotler F. – SPb.: Pyter Kom, 1998. – 896 s.

3. Dan'ko T.P. Upravlenye marketynhom (metodolohycheskyy aspekt): Ucheb. posobyе /Dan'ko T.P.– М.: YNFRA-M, 1997. – 280 s. – (Seryya “Vyshee obrazovanye”).

4. Тсыркун Ю.А., Агромаркетинг: учеб. пособие / Тсыркун Ю.А., Лыукшывнов А.Н. – М.: Kolos, 1999. – 310 s.

5. Мрынс'ка Т.С. Marketynhove formuvannya maloho biznesu v APK / Мрынс'ка Т.С. // Ekonomika APK. – 1996. – # 1. – S. 43 – 46.

6. Mishchenko D.A. Ahrarnyy marketynh v systemi upravlinnya diyal'nistyu pidpryyemstva na vitchyznyanomu ta prodovol'chomu rynku / Mishchenko D.A. // Ahrosvit. – 2008. – #13. – S. 27 – 29.

7. Sabluk P.T. Rozrobka ahrarnoyi doktryny Ukrayiny / P.T. Sabluk , V.V. Yurchyshyn // Ahropromyslovyi kompleks Ukrayiny: stan, tendentsiyi ta perspektyvy rozvytku: inform.-analit. zb. – К.: IAE UAAN, 2010. – S. 625.

8. Orhanizatsiyi marketynhovoyi diyal'nosti v APK // Solovyov I.O. Naukovo praktychni osnovy ahromarketynhu : Nauk.-metod. vyd. / I.O. Solovyov, M.M. Stepanova. – Kherson : Aylant, 2007. - S. 55-62.

9. Marketynh: Uchebnyk / A.N. Romanov, Yu.Yu. Korlyuhov, S.A. Krasyl'nykov y dr.; Pod red. A.N. Romanova. – М., 1996. – 560 s.

10.Solovyov I.O. Formuvannya systemy marketynhu v ahrarniy

sferi ekonomiky / Solovyov I.O. // Ekonomika APK. – 2006. – #2. – S.103-110.

11. Krasnoruts'kyy O. O. Rozvytok marketynhu na rynku ahroprodovol'choyi produktsiyi Ukrayiny [Monohrafiya] / O. O. Krasnoruts'kyy, Yu. I. Dan'ko – Kharkiv: «Mis'kdruk» 2009. – 262 s.

12. Artimonova I.V. Formuvannya ta rozvytok systemy ahromarketynhu [Elektronnyy resurs] / I.V. Artimonova. – Rezhym dostupu:http://tezy.btsau.edu.ua/files/x_xrh1dzug.pdf.

13. Mytyay O.V. Marketynhovyie yunstrumenty povыshenyua konkurentosposobnosti predpryyatyy ahropromыshlennoho kompleksa // Sovremennyye nauchnyie yssledovanyua y ynnovatsyy. 2015. # 8 [Elektronnyy resurs]. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2015/08/57325> (data obrashchenyua: 01.09.2015).

Рецензент: Транченко Л.В. д.е.н., професор кафедри менеджменту організації Уманського національного університету садівництва

16.09.2015

УДК 330.13:658.15:621

Замазій Оксана, Стадник Валентина

ОРГАНІЗАЦІЙНО-СТРУКТУРНА ОПТИМІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ ЦІННІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Аргументовано, що раціональне організаційно-структурне забезпечення виробництва є важливою складовою системи ціннісно-орієнтованого управління промисловим підприємством. Доведено, що воно підвищує можливості існуючих виробничих технологій збільшувати внесок технологічної складової у створення споживчої цінності. Сформовано науково-методичні підходи до вирішення задачі оптимізації організаційної структури виробничої системи машинобудівного підприємства за допомогою побудови множини альтернативних поєднань її елементів у формі матричного запису (матричних моделей). Запропоновано критеріями оптимізації обрати

економічність, близькість функцій, результативність і запізнення реалізації управлінських рішень.

Ключові слова: організаційно-структурне забезпечення виробництва, ціннісно-орієнтоване управління, оптимізація організаційної структури, матричні моделі.

Замазий Оксана, Стадник Валентина

ОРГАНИЗАЦИОННО-СТРУКТУРНАЯ ОПТИМИЗАЦИЯ В СИСТЕМЕ ЦЕННОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Аргументировано, что рациональное организационно-структурное обеспечение производства является важной составляющей системы ценностно-ориентированного управления промышленным предприятием. Доказано, что оно повышает возможности существующих производственных технологий увеличивать вклад технологической составляющей в создание потребительской ценности. Сформированы научно-методические подходы к решению задачи оптимизации организационной структуры производственной системы машиностроительного предприятия с помощью построения множества альтернативных сочетаний ее элементов в форме матричной записи (матричных моделей). Предложено критериям оптимизации выбрать экономичность, близость функций, результативность и опоздание реализации управленческих решений.

Ключевые слова: организационно-структурное обеспечение производства, ценностно-ориентированное управление, оптимизация организационной структуры, матричные модели.

Zamazii Oksana, Stadnyk Valentyna

ORGANIZATIONAL AND STRUCTURAL OPTIMIZATION IN THE SYSTEM OF VALUE-BASED MANAGEMENT

It has been proven that a rational organizational and structural support of production is an important component of value-based management of industrial enterprise. It has been proven that it enhances the capacity of existing production technologies to increase the contribution of technological component in the creation of customer value. It was formed scientific and methodological approaches to the problem of optimizing the

organizational structure of the production system engineering enterprise by constructing a set of alternative combinations of its elements in the form of a matrix recording (matrix models). It was suggested that efficiency, proximity functions, performance and delay the implementation of administrative decisions as a criterion for optimization.

Keywords: organizational and structural support of production, value-based management, the optimization of the organizational structure, the matrix model

Постановка проблеми. Посилення позицій транснаціональних корпорацій на більшості сегментів світового ринку, зумовлене зростаючими масштабами глобалізації економічних процесів, з усією гостротою поставило питання зміцнення конкурентоспроможності національних економік. Конкуренція товарів і послуг нині все більше виходить за межі національних ринків і трансформується в конкуренцію підприємств за споживачів. Адже саме здатність підприємства краще інших задовольняти потреби споживачів у тривалій перспективі втілюється у зростанні обсягів реалізації його продукції, доходів, прибутковості. В підсумку це зміцнює його позиції на ринку, підвищує привабливість для інвесторів, а отже – сприяє зростанню ринкової вартості (цінності) його активів, що є основною метою концепції ціннісно-орієнтованого управління промисловим підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми. На висококонкурентних ринках є очевидним зв'язок між здатністю підприємства виводити на ринок продукцію із привабливим для цільових груп споживачів набором характеристик і його економічною динамікою. Тривалий час у наукових концепціях цей зв'язок втілювався у зростання ринкової вартості (цінності) компаній, яка формується на фондовому ринку. Цей підхід бачимо у роботах Т. Коупленда [1], А. Томпсона [2], І. Булеєва [3], Т. Момот [4], О. Мних [5], А. Шигаєва [6] та ін. Проте в умовах нестабільних фондових ринків існуючий інструментарій управління ринковою вартістю підприємств (у першоджерелах – Value Based Management), зорієнтований на зростання власного капіталу, стає недостатньо ефективним. У кризові періоди життєздатність підприємства визначається не стільки величиною накопиченого капіталу, скільки

тим, чи може він бути використаний для створення споживчих цінностей у нових умовах – коли споживчі переваги суттєво переосмислюються і трансформуються у нові потреби. Важливість вирішення цього завдання для вітчизняних підприємств вимагає переосмислення сутності і концептуальних підходів ціннісно-орієнтованого управління, перенесення основних акцентів управління у площину створення споживчої цінності, що кореспондується із науковими висновками М. Портера [7].

На промислових підприємствах питання боротьби за споживачів значною мірою вирішується в площині досягнення технологічної досконалості. Водночас за відсутності або нестачі достатнього обсягу фінансових ресурсів не менш важливим є питання мінімізації витрат на реалізацію заходів з удосконалення (розвитку) технологічної складової створення споживчої цінності. Нами висловлено припущення, що цього можна досягти шляхом організаційного перепроєктування для оптимального розподілу функцій між підрозділами виробничої системи. Це і визначило мету даного дослідження.

Мета дослідження: сформулювати науково-методичні підходи до оптимізації організаційно-структурного забезпечення створення споживчої цінності в межах промислового підприємства.

Основні результати дослідження. Сучасні тенденції розвитку світової економіки чітко вказують на те, що країни із спеціалізацією на сировинних ресурсах усе більше відстають за рівнем і якістю життя від тих країн, суб'єкти господарювання яких постачають на світовий ринок продукти кінцевого споживання із високим рівнем переробки. Тому уряди країн з розвиненою економікою докладають максимум зусиль для стимулювання діяльності підприємств, що виготовляють наукомістку й конкурентоздатну продукцію, створюючи для цього відповідну законодавчу базу і підкріплюючи її організаційним та інфраструктурним забезпеченням.

Однак в силу своєї спеціалізації не всі промислові підприємства (особливо машинобудівні) мають усі технологічні можливості для випуску кінцевого продукту споживання. Багато з них входять у ланцюжки створення споживчої цінності на проміжних стадіях її виготовлення. І питання боротьби за споживачів значною мірою вирішується ними в площині досягнення технологічної

досконалості, яка стає вирішальним чинником у переговорному процесі з ініціаторами створення технологічного ланцюжка. Технологічна досконалість виробничих систем усіх учасників технологічного ланцюжка забезпечує не тільки кращі функціональні характеристики кінцевого продукту, а й створює резерви при формуванні цінової політики – як кінцевого виробника, так і кожного із учасників ланцюжка створення цінності. Тому для промислових підприємств питання підвищення рівня технологічної досконалості виробництва набувають особливої актуальності.

Технологічна досконалість виробничої системи формується не лише внаслідок застосування прогресивних технологій виробництва. Значною мірою вона досягається завдяки побудові ефективної системи управління технологічними процесами. В умовах багатомасштабного серійного і масового виробництва (що характерно для машинобудування), визначальна роль у забезпеченні такої ефективності належить організаційно-структурним чинникам. Адже саме нераціональна організаційна архітектура спричиняє:

- недостатню гнучкість підприємства до виробничо-технологічних змін, що зумовлює економічні втрати від несвоєчасного реагування підприємства на виклики ринку;
- дублювання функцій в межах існуючої організаційної структури управління (і це інколи призводить до того, що функція не виконується зовсім);
- низьку результативність виконання управлінських функцій, що суттєво впливає на ефективність виробництва загалом;
- значне запізнювання управлінських рішень внаслідок усталених процедур узгоджень – і це зумовлює порушення ритму виробничого процесу.

І це далеко не повний перелік недоліків існуючих структур управління виробничими системами, які можуть зводити нанівець прогресивність їх технологічних складових і не забезпечувати формування підприємством конкурентних переваг технологічного характеру. Однак зазначений перелік може бути покладений в основу розробки моделі оптимізації організаційної структури промислового підприємства для підвищення ефективності управління технологічними та іншими виробничими процесами. Послідовність реалізації такої моделі за відповідними етапами наведена на рис. 1.

Як видно із рисунка, на кожному із етапів оптимізації запропоновано використати різні методи для знаходження оптимального рішення. Однак всі вони служать для вибору остаточного варіанту уже на підставі перебору можливих варіантів із їх множини. Сама ж множина варіантів формується за допомогою матричного методу з урахуванням певних обмежень і критеріїв, які доцільно для цього використати [8]. Для ілюстрації покажемо на прикладі одного із етапів, як саме відбувається формування множини рішень і що служитиме за критерій для вибору оптимального рішення.

Як видно із рис.1, на першому етапі оптимізація має здійснюватися за критерієм економічності. Для вирішення цієї задачі приймемо, що в організаційній структурі управління (ОСУ) промислового підприємства є множина $H = \{h \mid h = \overline{1, m}\}$ можливих місць організації контрольних або управлінських функцій. При цьому кожному елементу із даної множини відповідає певна сума видатків на здійснення цих функцій (сюди може входити, наприклад, вартість контрольно-вимірювальних приладів, які фіксують якість здійснення технологічних операцій або інших спеціальних засобів управління). І при зміні конфігурації ОСУ неодмінно зміниться система комунікацій – від точки контролю до органу, який буде приймати рішення щодо коригування технологічного процесу.

Далі, нехай задана множина $A = \{a \mid a = \overline{1, v}\}$ можливих варіантів контрольних чи керуючих функцій (сукупність методів і засобів контролювання чи управління), які виконуються підрозділами підприємства; при цьому кожній функції відповідає заздалегідь встановлений перелік показників функціонування об'єкта контролю чи управління [8]. Тоді формулювання задачі оптимізації ОСУ промислового підприємства з метою мінімізації витрат на здійснення управлінських функцій (що даватиме змогу посилити конкурентні переваги підприємства у формуванні технологічної складової споживчої цінності) полягатиме у:

- знаходженні із заданої множини A необхідних варіантів функцій управління (коригування, контролювання);
- розміщенні визначених функцій в межах виробничої системи підприємства (по множині H);
- встановленні зв'язків між кожним елементом множини A і

множини H за умови забезпечення мінімуму цільової функції виду:

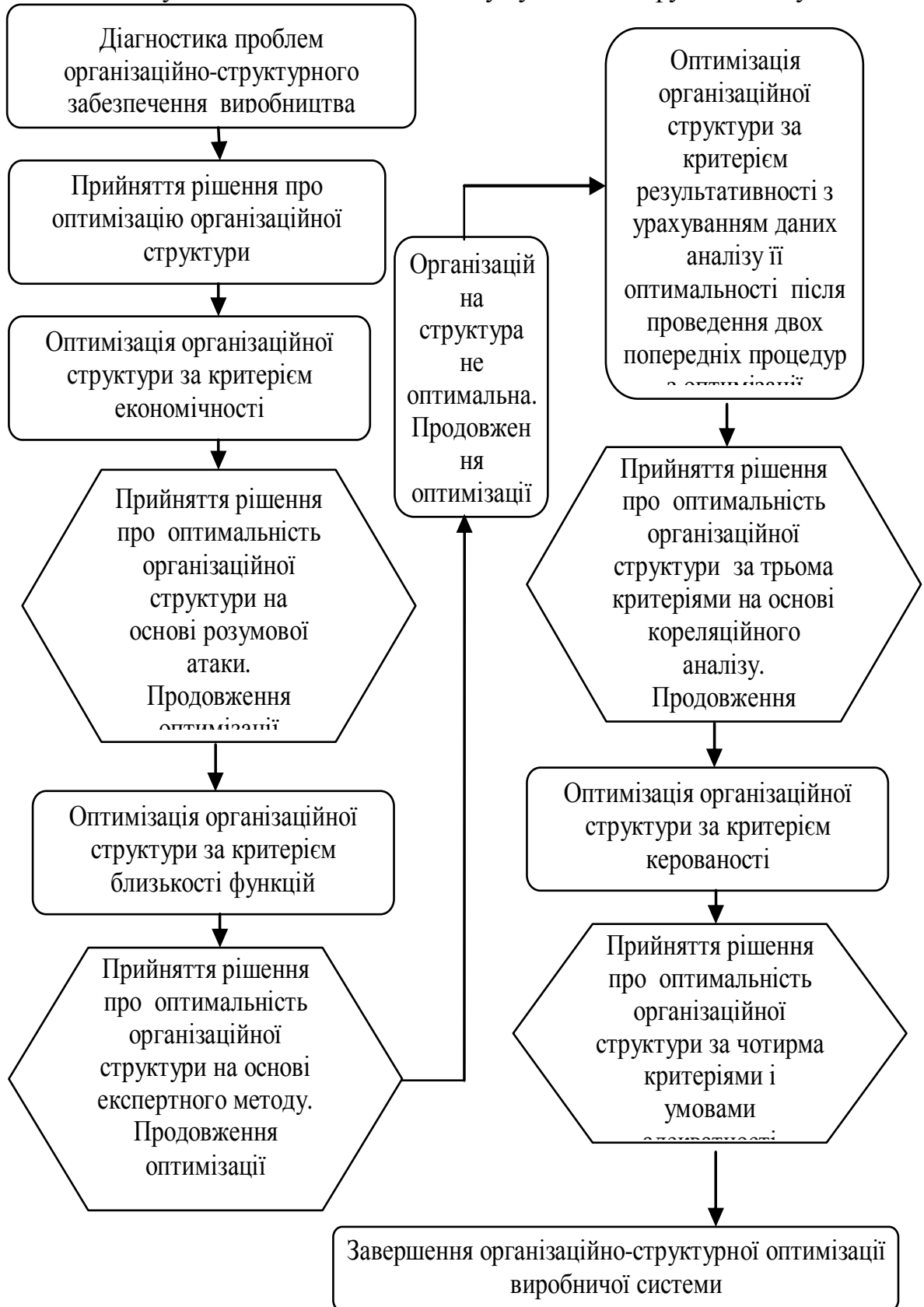

Рис.1. Етапи організаційно-структурної оптимізації виробничої системи промислового підприємства

$$F = \sum_{a=1}^v \sum_{h=1}^m \ell_{ah} \chi_{ah} , \quad (1)$$

де F – сумарні витрати на здійснення всіх контрольних і керуючих функцій системою управління; ℓ_{ah} – витрати на здійснення функції a ; $\chi_{ah} = 1$, якщо існує зв'язок між елементами a і h ; $\chi_{ah} = 0$, якщо зв'язку немає.

Для знаходження розв'язку оптимізаційної задачі встановимо наступні обмеження:

1) усі показники виробничих операцій (процесів), що здійснюються на певній сукупності робочих місць і мають контролюватись, мусять визначатися на одній точці контролювання, тобто:

$$\sum_{h=1}^m \chi_{ah} = 1 \quad (2)$$

2) контролюючі і регулюючі функції мусять обиратися у цій контрольній точці такими, щоб витрати на їх реалізацію не перевищували заздалегідь встановлених (граничних) витрат на реалізацію всіх функцій у цій точці, тобто:

$$\sum_{a=1}^v \ell_a \chi_{ah} \leq \ell_h \quad (3)$$

де ℓ_a – витрати на здійснення функції A незалежно від місця її реалізації; ℓ_h – граничні витрати на здійснення всіх функцій в місці H .

Розв'язок задачі (яка є задачею дискретного програмування) знаходимо через побудову матричної моделі (рис.2).

Функції	Структурні підрозділи системи управління підприємством				
	h_1	h_1	...	h_{m-1}	h_m
a_1		F_{12}	...	F_{m-1}	
a_2	F_{21}		...		F_{2m}
...
a_v	F_{v1}		F_{vm}

Рис.2. Матриця оптимізації організаційної структури промислового підприємства за критерієм економічності

Для вирішення задачі оптимізації може бути застосовано метод «розгалужень і меж» за узагальненими характеристиками шляхом часткового перебирання варіантів [9]. Пошук оптимального із множини варіантів H здійснюється з урахуванням обмежень, формалізованих у вигляді виразів (2) і (3). Це передбачає, зокрема, вирішення задачі цілочисельного лінійного програмування в матричній формі запису:

$$F = LX \rightarrow \min; \quad (4)$$

$$CX \leq \vartheta; \quad (5)$$

$$X \geq 0; F \geq 0. \quad (6)$$

де F – вектор витрат;

X – вектор показників складності (трудомісткості) функцій;

L, C – вектори коефіцієнтів;

ϑ – обмеження.

Множину можливих (допустимих) рішень будемо вважати не пустою і обмеженою, що відповідає умовам оптимізації організаційної структури будь-якої виробничої системи. І так як розгалуження здійснюється евристичним методом, то найкраще для вибору остаточного варіанту використовувати метод розумової атаки (див. рис.1).

Незважаючи на алгоритмічність і відносну простоту даного методу, його використання дає змогу лише частково розв'язати оптимізаційну задачу. Тобто, вирішити її за критерієм мінімальних витрат можна за умови, що організаційна структура виробничої системи буде доволі простою. Однак на машинобудівних підприємствах, які найчастіше є багатомономенклатурними, одні і ті ж функції управління можуть виконуватися у межах різних організаційних підрозділів. Це вимагає вирішення оптимізаційної задачі і за критеріями близькості функцій, а отже – може передбачати зміну існуючих зв'язків у структурних підрозділах, виділення тих, що співпадають у функціональному сенсі. Тоді матриця множини рішень набуває іншого змісту. І вибір остаточного варіанту мусить здійснюватися за оцінкою експертів. Аналогічно за допомогою побудови множини альтернативних поєднань елементів організаційної структури у формі матричного запису вирішуються

оптимізаційні задачі за критерієм результативності і критерієм запізнення реалізації управлінських рішень.

Висновки. Раціональне організаційно-структурне забезпечення виробничої системи є важливою складовою системи ціннісно-орієнтованого управління промисловим підприємством. Адже саме за таких умов забезпечується висока ефективність управління виробництвом продукції. І підприємство може створити конкурентні переваги у цій сфері. І ці переваги можуть бути як цінового характеру, так і у сфері досягнення високих стандартів якості функціонального призначення. В свою чергу, ефективне управління виробництвом підвищує можливості існуючих виробничих технологій збільшувати внесок технологічної складової у створення споживчої цінності, що важливо саме для машинобудівних підприємств. Тому викладені у статті підходи до вирішення задачі оптимізації організаційної структури виробничої системи машинобудівного підприємства за допомогою побудови множини альтернативних поєднань її елементів у формі матричного запису (матричних моделей) за вказаною сукупністю критеріїв є одним із шляхів підвищення технологічної досконалості процесу створення споживчої цінності. Побудова таких матричних моделей і їх апробація для конкретного машинобудівного підприємства і буде предметом наступних досліджень.

Література

1. Коупленд Т. Оценка компании / Т. Коупленд, Т. Коллер, Д. Муррин. – М.: Издательство «Олимп-Бизнес», 2003. – 576 с.
2. Томпсон А. Стратегический менеджмент / А. Томпсон, А. Стрикленд. – М. : Изд.дом Вильямс, 2007. – 928 с.
3. Капитализация предприятий: теория и практика: монография. [Электронный ресурс] / под ред. д.э.н., проф. И.П. Булеева, д.э.н., проф. Н.Е. Брюховецкой; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти; ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с. – Режим доступа : <http://ier.donetsk.ua/publish/mono/Buleev.pdf>
3. Момот Т. В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: монографія / Т.В. Момот. – Харків: ХНАМГ. –2006. – 380 с.
4. Мних О. Б. Маркетинг у формуванні ринкової вартості

машинобудівного підприємства: монографія /О.Б. Мних. – Львів: НУ «Львівська політехніка». – 2009. – 428 с.

5. Шигаев А. И. Система учетно-аналитического обеспечения стоимостно-ориентированного управления / А.И. Шигаев // Аудит и финансовый анализ. – 2011. – № 4. – С. 338-347.

6. Porter M. E. Competitive advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / М. Е. Porter. – New York: Free Press, 1985.–715 p.

7. Лейбкинд А.Р. Моделирование организационных структур (классификационный подход) / А.Р. Лейбкинд, Б.Л. Рудник. – М.: НАУКА, 2001. – 143 с.

8. Land A.H. An automatic method of solving discrete programming problems / А.Н. Land, А.Г. Doig // Econometrica. – 1960. – № 28 , pp.497-520.

1. Kouplend T. Ocenka kompany`y` / Т. Kouplend, Т. Koller, D. Murry`n. – М.: Y`zdatel`stvo «Oly`mp-Bu`znes», 2003. – 576 s.

2. Tompson A. Strategy`chesky`j menedzhment / А. Tompson, А. Stry`klend. – М. : Y`zd.dom Vy`l`yams, 2007. – 928 s.

3. Капу`taly`zacy`ya predpry`yaty`j: teory`ya y` prakty`ka: monografy`ya. [Электронный ресурс] / pod red. d.э.n., prof. Y`.P. Buleeva, d.э.n., prof. N.E. Bryukhoveczkoj; NAN Укра`ны, Y`n-t эконоmy`ky` prom-sty`; DonUЭР. – Doneczk, 2011. – 328 s. – Rezhym`m dostupa : <http://iep.donetsk.ua/publish/mono/Buleev.pdf>

3. Momot T. V. Vartisno-oriyentovane korporaty`vne upravlinnya: vid teorii do prakty`chnogo vprovadzhennya: monografiya / Т.В. Momot. – Хarkiv: XNAMG. –2006. – 380 s.

4. Мну`х О. В. Markety`ng u formuvanni ry`nkovoyi vartosti mashy`nobudivnogo pidpry`yemstva: monografiya /О.В. Мну`х. – L`viv: NU «L`vivs`ka politexnika». – 2009. – 428 s.

5. Shy`gaev A. Y`. Sy`stema uchetno-analy`ty`cheskogo obespecheny`ya stoy`mostno-ory`enty`rovannogo upravleny`ya / А.Y`. Shy`gaev // Audy`t y` fy`nansovy`j analy`z. – 2011. – # 4. – S. 338-347.

6. Porter M. E. Competitive advantage: Creating and Sustaining Superior Performance / М. Е. Porter. – New York: Free Press, 1985.–715 p.

7. Lejbky`nd A.R. Modely`rovany`e organy`zacy`onny`x struktur (klassy`fy`kacy`onny`j podxod) / А.Р. Lejbky`nd, В.Л. Rudny`k. – М.: НАУКА, 2001. – 143 с.

8. Land A.H. An automatic method of solving discrete programming problems / A.H. Land, A.G. Doig // *Econometrica*. – 1960. – # 28 , pp.497-520.

Рецензент: Войнаренко М.П., д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи, перший проректор Хмельницького національного університету

10.09.2015

УДК 364.48

Ільїн Сергій

МЕХАНІЗМ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТЕРИТОРІЇ

У статті визначено сучасні проблеми, що мають негативний вплив на функціонування соціальної інфраструктури, та сформульовано пріоритетні напрями її розвитку, що сприятимуть оновленню та модернізації виробництва і організації послуг в основних сферах соціальної інфраструктури, покращенню умов життєдіяльності населення та зростання його добробуту. Запропоновано комплексний механізм розвитку соціальної інфраструктури, що включає в себе такі структурні елементи: мету; принципи; завдання; функції; суб'єкти; об'єкти; пріоритетні напрямки та інструменти розвитку соціальної інфраструктури. Функціонування механізму розвитку соціальної інфраструктури території передбачає правове, адміністративно-організаційне, науково-методичне, фінансове та кадрове забезпечення. Реалізація запропонованого механізму сприятиме підвищенню рівня ефективності соціально-економічного розвитку держави та створенню комплексу життєвих благ, необхідних для забезпечення високої якості формування ресурсів праці.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, об'єкти соціальної інфраструктури, механізм розвитку соціальної інфраструктури, ресурсне забезпечення, інструменти розвитку, пріоритетні напрямки розвитку соціальної інфраструктури.

МЕХАНИЗМ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ ТЕРРИТОРИИ

В статье определены современные проблемы, имеющие негативное влияние на функционирование социальной инфраструктуры, и сформулированы приоритетные направления ее развития, способствующие обновлению и модернизации производства и организации услуг в основных сферах социальной инфраструктуры, улучшению условий жизнедеятельности населения и рост его благосостояния. Предложен комплексный механизм развития социальной инфраструктуры, включающей в себя следующие структурные элементы: цель; принципы; задачи; функции; субъекты; объекты; приоритетные направления и инструменты развития социальной инфраструктуры. Функционирование механизма развития социальной инфраструктуры территории предусматривает правовое, административно-организационное, научно-методическое, финансовое и кадровое обеспечение. Реализация предложенного механизма будет способствовать повышению уровня эффективности социально-экономического развития государства и созданию комплекса жизненных благ, необходимых для обеспечения высокого качества формирования ресурсов труда.

Ключевые слова: социальная инфраструктура, объекты социальной инфраструктуры, механизм развития социальной инфраструктуры, ресурсное обеспечение, инструменты развития, приоритетные направления развития социальной инфраструктуры.

MECHANISM OF SOCIAL INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT OF THE TERRITORY

In the article the modern problems that have a negative impact on the functioning of the social infrastructure are defined, and the priorities of its development, which contribute to the renewal and modernization of production and organization of services in key areas of social infrastructure, improving the living conditions of the population and the growth of its wealth, are formulated. A comprehensive mechanism for the social infrastructure development, which includes the following structural elements: the purpose; principles; tasks; function; actors; facilities;

priorities and instruments of social infrastructure development is proposed. Functioning of the social infrastructure development mechanism of the territory presupposes the legal, administrative, organizational, methodological, financial and personnel support. Implementation of the proposed mechanism will contribute to enhancing the effectiveness of social and economic development of the country and creation of a complex of vital goods needed to ensure the quality of labor resources formation.

Keywords: social infrastructure, objects of social infrastructure, social infrastructure development mechanism, resource support, development instruments, priorities of social infrastructure development.

Постановка проблеми. Потреба в підвищенні життєвого рівня населення орієнтує державну соціальну політику на подолання територіальних відмінностей в умовах життєдіяльності людей. Вирішення цієї проблеми на сучасному етапі розвитку України має здійснюватися шляхом забезпечення кожному громадянину рівного доступу до матеріальних та духовних благ і послуг, у тому числі на засадах раціональної організації мережі об'єктів соціального призначення. Через це все більшого значення при розробці сучасної державної соціальної політики набуває проблема розвитку соціальної інфраструктури, функціонування якої спрямоване на задоволення особистих потреб, забезпечення необхідних умов для життєдіяльності та інтелектуального розвитку людей на тій чи іншій території. Об'єктивні зміни в суспільному розвитку, що відбуваються сьогодні під впливом трансформаційних перетворень, обумовлюють корінні зміни в організації соціальної інфраструктури, що потребує оновлення методологічних підходів до її дослідження та розробки прогресивних методів розвитку і функціонування соціальної інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасних умовах проблемам дослідження соціальної інфраструктури присвячені праці таких відомих вчених як В.П. Антонюк [1], С.І. Бандур [2], В.М. Геєць, І.Ф. Гнибіденко, Б.М. Данилишин, М.І. Долішній, С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, В.І. Куценко, Е.М. Лібанова, Л.М. Логачова [3], В.М. Новіков [4], В.В. Паціорковський, К.В. Прокопишак, У.Я. Садова, Л.К. Семів, В.В. Соляр [5], Л.Г. Чернюк, В.В. Юрчишин, А.Г. Ягодка, К.І. Якуба, Л.А. Янковська та ін. Науковці досліджують теоретичні аспекти розвитку соціальної інфраструктури, визначають її роль у

розвитку України, виявляють проблеми управління соціальною інфраструктурою.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на високий рівень досліджень і велику кількість загальнотеоретичних робіт, недостатньо дослідженим залишається питання вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури, оцінки сучасного стану соціальної інфраструктури та визначення напрямів її удосконалення. Аналіз існуючих методичних підходів до розвитку соціальної інфраструктури показав, що комплексного підходу, застосування якого забезпечувало б усебічну оцінку та ефективну його реалізацію, на сьогодні не вироблено. Загалом, проблеми удосконалення та управління розвитком соціальної інфраструктури ще не знайшли свого вирішення.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення сучасних проблем, що мають негативний вплив на функціонування соціальної інфраструктури, та пріоритетних напрямів її розвитку, розробка комплексного механізму розвитку соціальної інфраструктури території, що сприятиме покращенню умов життєдіяльності населення та зростання його добробуту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Удосконалення якості життя населення є пріоритетним напрямом розвитку країни та є можливим тільки в результаті системного підходу до вирішення цілого комплексу задач різного характеру: підвищення рівня життя населення, створення умов для задоволення потреб населення тощо. У даному комплексі задач помітне місце займає і розвиток соціальної інфраструктури. У контексті удосконалення якості життя населення соціальну інфраструктуру доцільно розглядати як сукупність об'єктів окремих галузей, що сприяють життєдіяльності суспільства, метою функціонування яких є забезпечення загального рівня життя населення та гармонійного його розвитку, тобто соціальна інфраструктура являє собою елемент у структурі якості життя і тим самим визначає її характеристики. З іншого боку, якість життя населення також впливає на затребуваність, стан послуг об'єктів соціальної інфраструктури. Відповідно, на розвиток соціальної інфраструктури, в свою чергу, впливає низка чинників – компонентів якості життя населення.

На сучасному етапі розвиток соціальної інфраструктури ще відстає від реальних потреб населення. Слід зазначити, що практично

всі складові інфраструктури знаходяться в незадовільному стані. Серед найгостріших проблем розвитку соціальної інфраструктури необхідно виділити такі: невпорядкованість відносин власності на об'єкти соціальної інфраструктури; повільні темпи реформування та реорганізації соціальної інфраструктури; недостатність бюджетних коштів для ефективного функціонування та розвитку відповідних об'єктів та відсутність дієвих стимулів залучення коштів з інших джерел; недосконала система територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури; недостатній рівень кадрового забезпечення, низька кваліфікація працюючих та незадовільні умови праці у галузі; низька якість послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної інфраструктури тощо. Розвиток соціальної інфраструктури потребує більш повного урахування не тільки потреб населення в послугах, а й попиту на них та пропозиції, всебічного обґрунтування управлінських рішень щодо формування ринкових відносин у сфері реалізації соціальних послуг.

Основні напрямки розвитку соціальної інфраструктури в аспекті забезпечення якості життя населення базуються на умовах ефективності об'єктів соціальної інфраструктури, у зв'язку з чим можна виділити наступні напрямки: збільшення кількості і різноманітності об'єктів, що надають населенню різні блага та послуги; формування у потенційних споживачів відповідних високій якості життя потреб і нормативно ціннісної системи; надання населенню достатньої інформації про функції об'єктів соціальної інфраструктури, правилах користування їх послугами; забезпечення доступності послуг соціальної інфраструктури для більшої частини населення; підвищення якості обслуговування в розглянутій системі. Кожен з напрямків розвитку соціальної інфраструктури взаємопов'язаний з іншим: тільки поступовий розвиток кожного з них може привести в цілому до гармонійного розвитку всієї системи.

Поліпшення ефективності функціонування об'єктів соціальної інфраструктури України та її регіонів з метою створення відповідних умов для підвищення якості життя населення та забезпечення суспільного прогресу має базуватися на комплексному підході. Тобто розвиток соціальної інфраструктури як цілісної системи елементів, спрямованих на формування умов, необхідних для організації повноцінного перебування людини в різних сферах і гармонійного

розвитку особистості, потребує створення комплексного механізму, що надає можливість здійснити розгорнуту оцінку параметрів, які характеризують рівень і якість життя населення.

Реалізація запропонованих підходів сприятиме формуванню механізму розвитку соціальної інфраструктури території, що включає в себе такі структурні елементи: мету; принципи; завдання; функції; методи; критерії оцінки рівня розвиненості соціальної інфраструктури; суб'єкти; об'єкти; пріоритетні напрямки, фактори та інструменти забезпечення розвитку соціальної інфраструктури (рис. 1). Важливою умовою успішного їх здійснення є узгодження інтересів держави, роботодавців, розробка і реалізація спільних програм соціального супроводження економічних перетворень.

Сутність механізму розвитку соціальної інфраструктури більш повно розкриває мета його функціонування. Метою механізму розвитку соціальної інфраструктури є формування сприятливих умов соціального відтворення й усебічного життєзабезпечення особистості й соціальної спільності, а також задоволення нагальних потреб людей, створення передумов для раціонального використання вільного часу, формування трудового потенціалу суспільства, що відповідає вимогам сучасності.

Головна мета функціонування механізму розвитку соціальної інфраструктури визначає основні завдання соціальної інфраструктури, реалізація яких на практиці призводить до створення важливих елементів соціальної сфери держави. До основних завдань механізму розвитку соціальної інфраструктури належать: забезпечення гідного рівня життя громадян; сприяння всебічному розвитку особистості, формуванню у неї певного набору соціальних якостей; орієнтація на інтереси населення та відтворення умов його розвитку; задоволення потреб у таких сферах суспільного життя, як освіта, соціальне забезпечення, охорона здоров'я, культура тощо.

Методичні основи формування механізму забезпечення продуктивності зайнятості населення базуються на сукупності певних принципів, які обумовлюють функції, завдання механізму та ефективно його функціонування. Принципи характеризують одночасно зміст механізму і технологію його побудови, це обумовлює їх специфічну роль у процесі його формування. Принципи відображають зміст та взаємозв'язки основних компонентів взаємодії,

відносини і зв'язки, що встановилися в механізмі.

Ефективне функціонування механізму розвитку соціальної інфраструктури відбувається на основі відповідних принципів. Принципи, що покладено в основу функціонування механізму, доцільно поділити на загальноекономічного (науковості, динамічності, комплексності, збалансованості, системності, багатоваріантності, ефективності, територіальності) та специфічного (доцільності, гнучкості, ресурсозабезпеченості, мобільності, багато-функціональності, неперервності, соціальної орієнтації, соціальної узгодженості) характеру. Запропоновані принципи дають змогу визначити загальні ознаки механізму забезпечення продуктивності зайнятості населення:

- складність та багатofункціональність – можливість представлення механізму як сукупності елементів із власною структурою і функціями;

- об'єктивність – цілі його функціонування мають бути досяжними, чітко визначеними та формуватися з урахуванням усіх можливостей і загроз;

- ефективність – соціальна інфраструктура являє собою систему взаємозв'язків між її елементами, отже, для досягнення поставленої мети ця взаємодія повинна бути ефективною;

- науковість – управління соціальною інфраструктурою повинно мати науковий характер, тобто враховувати вимоги економічних законів розвитку, використовувати міжнародний досвід і сучасні методи економічних досліджень, ґрунтуватись на існуючих теоріях, методах, підходах, враховуючи їх переваги та недоліки;

- системність – поєднує взаємодію структури механізму, його функцій і методичного інструментарію;

- комплексність – взаємообумовлений і пропорційний розвиток складових механізму як єдиного цілого з метою забезпечення взаємозв'язку всіх підсистем і елементів соціальної інфраструктури;

- доцільність – це відповідне співвідношення між метою функціонування соціальної інфраструктури і діяльністю суб'єктів з реалізації цієї мети;

- багатоваріантність – передбачає, що механізм повинен включати правила та алгоритми вибору найбільш доцільного рішення щодо напрямів розвитку соціальної інфраструктури з урахуванням

аналізу максимально можливого числа його альтернативних варіантів на підставі зіставлення їх результативності і витрат;

- динамічність – можливість зміни структури механізму за умови зміни окремих чи сукупності його складових;

- відкритість – постійний зв'язок із зовнішнім середовищем та своєчасне отримання інформації;

- ресурсозабезпеченість – передбачає обов'язкове інформаційне, кадрове, фінансове, матеріально-технічне, організаційно-управлінське забезпечення всіх етапів процесу забезпечення продуктивності зайнятості;

- гнучкість – зміна структури механізму під впливом факторів одночасно зі стабільністю його основної функції.

Окреслені принципи дають змогу визначити механізм розвитку соціальної інфраструктури як сукупність взаємопов'язаних складових елементів і способів їх взаємодії у процесі розвитку соціальної інфраструктури, на основі певних принципів послідовної реалізації комплексу організаційних дій, спрямованих на забезпечення постійного, свідомо підтримуваного пропорційного розвитку об'єкта за допомогою використання спеціальних інструментів, методів і важелів управлінського впливу.

Функції механізму розвитку соціальної інфраструктури визначені та підпорядковані цілям соціального та економічного розвитку суспільства, а саме: формуванню сприятливих умов соціального відтворення й усебічного життєзабезпечення особистості й соціальної спільності. Функції умовно можна поділити на основні (регулятивна, інноваційна, інтеграційна, компенсаційна) та специфічні (виховна, організаційна, контрольна, навчально-освітня). До найбільш значущих цільових функцій механізму розвитку соціальної інфраструктури можна віднести: побудова високотехнологічного інфраструктурного комплексу країни; підвищення рівня і якості життя населення; забезпечення соціально-економічного зростання; забезпечення оптимальних житлово-комунальних і побутових умов життя населення; охорона здоров'я, покращення та збереження фізичного здоров'я населення; створення умов для формування прогресивних тенденцій у демографічних процесах; раціональне використання вільного часу людей; управління та охорона громадського порядку.

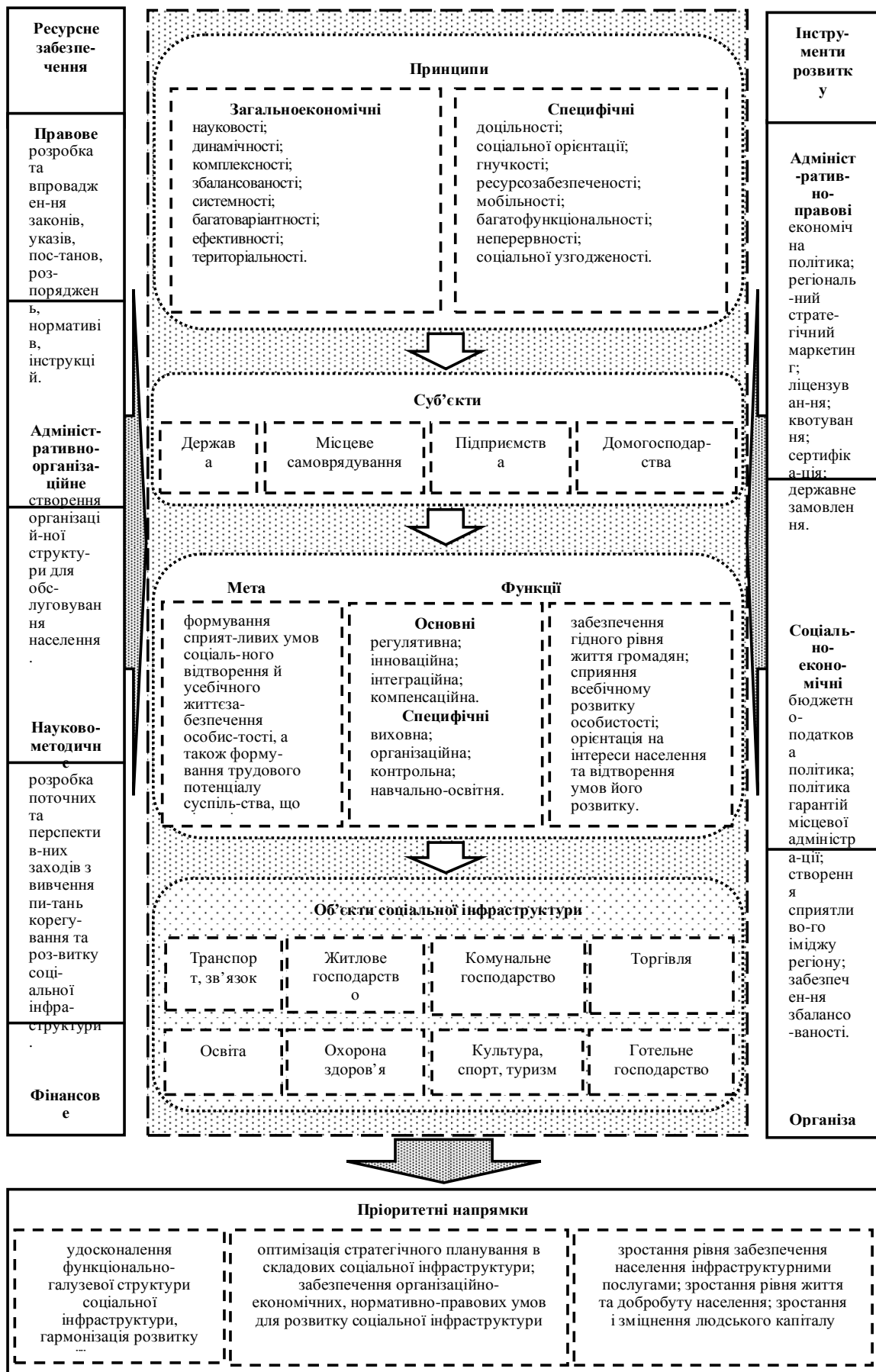

Рис. 1. Механізм розвитку соціальної інфраструктури території

Доцільно запропонувати наступні пріоритетні напрямки розвитку соціальної інфраструктури: удосконалення функціонально-галузевої структури соціальної інфраструктури, гармонізація розвитку її складових; зростання рівня забезпечення населення інфраструктурними послугами; оптимізація стратегічного планування в складових соціальної інфраструктури; забезпечення організаційно-економічних, нормативно-правових умов для розвитку соціальної інфраструктури; зростання рівня життя та добробуту населення; зростання і зміцнення людського капіталу.

Дієвими інструментами розвитку соціальної інфраструктури є: оптимізація інвестиційної діяльності, формування сприятливого інвестиційного клімату для залучення інвесторів; удосконалення нормативно-правової бази соціального розвитку; посилення методів регулювання фінансово-бюджетної, цінової, кредитної, податкової політики; розробка концептуальних підходів до формування стратегії розвитку соціальної інфраструктури; розширення взаємозв'язку об'єктів інфраструктури з іншими сферами діяльності; оптимізація територіальної структури і просторової організації; формування нових прогресивних структур; формування альтернативних форм власності; створення сприятливого іміджу регіону; раціоналізація державного регулювання соціального розвитку. Інструменти розвитку соціальної інфраструктури можна поділити на адміністративно-правові, соціально-економічні та організаційно-правові.

Функціонування запропонованого механізму розвитку соціальної інфраструктури території передбачає правове, адміністративно-організаційне, науково-методичне, фінансове та кадрове забезпечення.

Правове забезпечення реалізується через створення нормативно-правової бази розвитку соціальної інфраструктури, а саме: розробка та впровадження законів, указів, постанов, розпоряджень, нормативів, інструкцій.

Адміністративно-організаційне забезпечення механізму розвитку соціальної інфраструктури території передбачає створення організаційної структури для обслуговування населення з метою забезпечення загального рівня життя та гармонійного розвитку.

Запропонований механізм потребує науково-методичного забезпечення – розробки поточних та перспективних заходів з

вивчення питань корегування та розвитку соціальної інфраструктури, реалізації завдань інфраструктури щодо створення комплексу життєвих благ, необхідних для розширеного відтворення ресурсів праці, орієнтації на інтереси населення, сім'ї та відтворення умов їх розвитку. Важливо також організовувати та проводити наукові дослідження з актуальних проблем функціонування соціальної інфраструктури шляхом співпраці з науково-дослідними установами.

Економічне та фінансове забезпечення потребує інноваційних змін та більш ефективного залучення держави, підприємців та місцевих органів до інвестування сфери соціальних послуг та безпосередньо самої інфраструктури. Фінансування механізму розвитку соціальної інфраструктури території доцільно здійснювати за рахунок таких джерел: кошти державного та місцевих бюджетів; державний та місцеві фонди соціальної адаптації, соціальної захищеності і громадські, державні та приватні фонди; кошти підприємств та власні кошти громадян.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Розвинена соціальна інфраструктура є необхідною умовою покращення рівня та якості життя населення і позитивно впливає на соціально-економічний розвиток держави, а реалізація запропонованого механізму сприятиме підвищенню рівня ефективності соціально-економічного розвитку держави та створенню комплексу життєвих благ, необхідних для забезпечення високої якості формування ресурсів праці. Таким чином, комплексний підхід до вирішення проблем розвитку соціальної інфраструктури сприятиме підвищенню активності трансформаційних процесів, удосконаленню функціонально-галузевої структури соціальної інфраструктури, гармонізації розвитку її складових, зростання і зміцнення людського капіталу, зростанню рівня забезпечення населення інфраструктурними послугами, зростанню рівня життя та добробуту населення.

Побудова дієвого механізму розвитку соціальної інфраструктури в Україні неможлива без залучення до обговорення його змісту всіх зацікавлених сторін: урядовців, держслужбовців, науковців. Впровадження та реалізація механізму потребує подальшого дослідження та удосконалення нормативної бази для регулювання соціальної інфраструктури, розвитку та вдосконалення методики оцінки рівня розвиненості соціальної інфраструктури,

визначення критеріїв оцінки рівня розвиненості та інструментів розвитку соціальної інфраструктури, дослідження особливостей державно-приватного партнерства в системі фінансування розвитку соціальної інфраструктури.

Література

1. Антонюк В. П. Формування інноваційної складової соціальної інфраструктури як умови забезпечення людського розвитку: наук. доп. / В. П. Антонюк, О. Д. Прогнімак ; Нац. акад. наук України, Ін-т економіки пром-сті. - Донецьк: ІЕП НАН України, 2011. - 91 с.

2. Соціальний розвиток України: сучасні трансформації та перспективи / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, В.І. Куценко та ін.; за заг. ред. Б.М. Данилишина. - Черкаси: Брама-Україна, 2006. - 760 с.

3. Логачова Л. М. Інвестиційні підходи до розвитку соціальної інфраструктури / Л. М. Логачова // Економіка промисловості. - 2009. - № 2. - С. 197-202.

4. Трансформація соціальної інфраструктури в контексті забезпечення гуманітарного розвитку : кол. моногр. / В. М. Новіков, Н. М. Деєва, І. С. Каленюк [та ін.] ; за наук. ред. д.е.н., проф. В. М. Новікова, д.е.н., проф. З. С. Сіройча. — Вінниця: ПП Балюк І. Б., 2015. – 384 с.

5. Соляр В. В. Обґрунтування перспективних напрямів розвитку соціальної інфраструктури регіону / В. В. Соляр // Регіональна економіка. - 2012. - № 1. - С. 200-207.

1. Antoniuk, V. P. and Prohnyimak, O. D. (2011) Formuvannia innovatsiinoi skladovoi sotsialnoi infrastruktury yak umovy zabezpechennia liudskoho rozvytku [Formation of innovative component of social infrastructure as a condition of achieving human development], In-t ekonomiky prom-sti NAN Ukrainy, Donets'k, Ukraine.

2. Bandur, S. I. Danylyshyn, B.M. Zaiats, T. A. and Kutsenko, V.I. (2006) Sotsialnyi rozvytok Ukrainy: suchasni transformatsii ta perspektyvy [Social Development of Ukraine: modern transformation and prospects], Brahma-Ukraina, Cherkasy, Ukraine.

3. Lohachova, L. M. (2009) "Investytsiini pidkhody do rozvytku sotsialnoi infrastruktury", *Ekonomika promyslovosti*, vol. 2, pp. 197-202.

4. Novikov, V. M. Dieieva, N. M. Kaleniuk, I. S. and Siroich, Z. S. Transformatsiia sotsialnoi infrastruktury v konteksti zabezpechennia humanitarnoho rozvytku [Transformation of social infrastructure in the context of human development], PP Baliuk I. B., Vinnytsia, Ukraine.

5. Soliar, V. V. (2012) "Obgruntuvannia perspektyvnykh napriamiv rozvytku sotsialnoi infrastruktury rehionu", *Rehionalna ekonomika*, vol. 1, pp. 200-207.

Рецензент: Шаульська Л.В., д.е.н., професор, в.о. декана економічного факультету, Донецький національний університет.

16.09.2015

УДК 336.11

Коляда Тетяна

ВПЛИВ СУСПІЛЬНИХ ФІНАНСІВ НА РЕГІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК: ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР

Стаття присвячена визначенню впливу суспільних фінансів на регіональний розвиток та обґрунтуванню теоретичних підходів до вибору моделі міжбюджетних відносин в умовах унітарної держави задля підвищення ефективності надання суспільних благ і послуг на регіональному рівні. Проаналізовано дві основні теоретичні моделі фінансових відносин між центром та регіонами, визначено чинники, що впливають на ефективність надання суспільних благ та послуг в країні, обґрунтовано переваги бюджетної децентралізації. Розкрито теоретичні засади щодо доцільності розподілу компетенцій (функцій) та розмежування податкових надходжень між рівнями бюджетної системи. Визначено взаємозв'язок між рівнем фіскальної децентралізації та темпами економічного зростання.

Доведена визначальна роль бюджетної децентралізації, яка стимулює участь регіонів у власному розвитку, сприяє підвищенню рівня життя населення, забезпечує рівний доступу громадян до гарантованих державою суспільних благ і послуг на всій території країни, створює умови для стійкого економічного розвитку, як окремих регіонів, так і країни в цілому.

Ключові слова: суспільні фінанси, регіональний розвиток, міжбюджетні відносини, бюджетна децентралізація.

Коляда Татьяна

ВЛИЯНИЕ ОБЩЕСТВЕННЫХ ФИНАНСОВ НА РЕГИОНАЛЬНОЕ РАЗВИТИЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ

Статья посвящена определению влияния общественных финансов на региональное развитие и обоснованию теоретических подходов к выбору модели межбюджетных отношений в условиях унитарного государства для повышения эффективности предоставления общественных благ и услуг на региональном уровне. Проанализированы две основные теоретические модели финансовых отношений между центром и регионами, определены факторы, которые влияют на эффективность предоставления общественных благ и услуг в стране, обоснованы преимущества бюджетной децентрализации. Раскрыты теоретические основы относительно целесообразности распределения компетенций (функций) и разграничения налоговых поступлений между уровнями бюджетной системы. Определена взаимосвязь между уровнем фискальной децентрализации и темпами экономического роста.

Доказана определяющая роль бюджетной децентрализации, которая стимулирует участие регионов в собственном развитии, способствует повышению уровня жизни населения, обеспечивает равный доступу граждан к гарантированным государством общественным благам и услугам на всей территории страны, создает условия для устойчивого экономического развития, как отдельных регионов, так и страны в целом.

Ключевые слова: общественные финансы, региональное развитие, межбюджетные отношения, бюджетная децентрализация.

Koliada Tetiana

INFLUENCE OF PUBLIC FINANCES ON REGIONAL DEVELOPMENT: THEORETICAL DEMENTION

The article is sanctified to determination of public finances influence on regional development and ground the theoretical approaches to the choice of model of intergovernmental relations in the conditions of the unitary state to improve the efficiency of public benefits and services at the regional level. Two basic theoretical models of financial relations between a center and regions are analyzed. The factors which influence on efficiency

of grant of public benefits and services in a country are certain. An advantages of budgetary decentralization are justified. The theoretical foundations regarding the advisability of the distribution of competences (functions) and the division of tax revenues between levels of the budget system are analyzed. It is proved the correlation between the level of fiscal decentralization and economic growth.

It proved the decisive role of fiscal decentralization, which promotes the participation of the regions in their own development contributes to improving the living standards of the population, provides equal access to state-guaranteed public goods and services across the country, creating the conditions for sustainable economic development of individual regions and countries generally.

Keywords: public finance, regional development, intergovernmental relations, budgetary decentralization.

Постановка проблеми у загальному вигляді. На різних етапах політико-економічного розвитку держави ефективність функціонування суспільних фінансів залежить від ступеня їх централізації. Тобто економічна ефективність надання суспільних благ і послуг у державі безпосередньо залежить від вирішення питання – на якій основі вони будуть надаватися – централізований або децентралізований. Оскільки основою суспільних фінансів для більшості територіальних утворень (регіонів) є бюджетна система, то саме обрання відповідної моделі міжбюджетних відносин визначає сутність зазначених процесів.

Ця проблема набуває особливої актуальності в країнах з ринками, що розвиваються, які розбудовують власні бюджетні системи на демократичних ринкових засадах, де акценти стосовно надання суспільних послуг, на відміну від тоталітарних країн з командно-адміністративною системою управління економікою, зміщені у бік делегування повноважень від органів центральної влади до органів місцевого самоврядування. Сьогодні загальносвітовою тенденцією у державному будівництві є зміцнення інституту місцевого самоврядування та посилення його впливу на соціальні, економічні та політичні процеси у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних українських учених вагомий внесок у дослідження теоретичних засад

становлення та розвитку суспільних фінансів в умовах демократії та їх впливу на регіональний розвиток зробили О.Д. Василик, О.П. Кириленко, В.І. Кравченко, І.О. Луніна, К.В. Павлюк, В.В. Пилипів, Л.Л. Тарангул, В.М. Федосов, С.І. Юрій та інші. Серед зарубіжних вчених дослідженням даної проблеми займалися Ш. Бланкарт, Дж. Б'юкенен, Р. Масгрейв, У. Оутс, Ч. Тибу, У. Тіссен, Дж. Уолліс та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням учених із зазначеної проблематики, слід зауважити, що в сучасній економічній науці поза увагою дослідників залишилася проблема вибору оптимальної моделі міжбюджетних відносин в умовах унітарної держави задля підвищення ефективності надання суспільних благ і послуг та активізації регіонального розвитку.

Метою дослідження є визначення впливу суспільних фінансів на регіональний розвиток та обґрунтування теоретичних підходів до вибору моделі міжбюджетних відносин в умовах унітарної держави задля підвищення ефективності надання суспільних благ і послуг на регіональному рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мобілізація та перерозподіл фінансових ресурсів між суб'єктами управління (національний, регіональний та локальний рівень влади), необхідних для забезпечення регіонального розвитку, здійснюється за допомогою двох систем – фінансів суспільного сектору та корпоративних або приватних фінансів. Кожна з цих систем має власну структуру, джерела мобілізації доходів, механізм реалізації функцій, склад яких сформувався під впливом інтересів суспільства (громади) або приватних структур, та законодавчо визначений перелік фіскальних інструментів, необхідний для їх виконання. При цьому ефективність взаємодії зазначених систем безпосередньо впливає на темпи та рівень розвитку регіонів (територіальних громад).

Суспільні фінанси – це нагромадження і розподіл грошових ресурсів громадсько-юридичними інституціями (державна, союзи держав, міжнародні організації, органи самоврядування, громадські організації та інше) [1, с.102]. Суспільні фінанси становлять матеріальну основу зазначених інституцій та забезпечують виконання законодавчо визначених та закріплених за ними функцій.

У класичному розумінні суспільні фінанси (public finance) або

фінанси суспільного сектору являть собою сукупність державний та муніципальних фінансів, які включають фінансові ресурси бюджетів різних рівнів, державні та муніципальні позабюджетні фонди, а також фінанси державних та муніципальних підприємств, установ та організацій.

Суспільні фінанси є складовою фінансової системи, що пов'язані множинністю зв'язків та взаємодій з іншими ланками фінансів з приводу створення та надання суспільних благ, товарів та послуг, а також реалізації суспільних інтересів на різних територіальних рівнях (наднаціональному, національному, регіональному та локальному) на основі партнерських відносин між державою, бізнесом, територіальною громадою та населенням.

Для забезпечення споживачів суспільними благами не обов'язково їх створювати у суспільному (державному) секторі. Можливі комбінації щодо участі суспільного та приватного секторів у виробництві та фінансуванні суспільних благ. Зазвичай суспільний сектор бере на себе фінансування відповідних програм щодо надання суспільних благ та послуг, делегуючи їх виробництво приватному сектору. При цьому державне фінансування частіше є доцільним у тих випадках, коли благо є неконкурентним (тобто суспільним) або породжує значні зовнішні ефекти (екстерналії), а також у тому випадку, коли ціллю здійснюваної державної політики є перерозподіл доходів [1, с.104].

Виділяють дві основні теоретичні моделі фінансових відносин між центром та регіонами – бюджетний унітаризм (централізований та децентралізований) та бюджетний (фіскальний) федералізм. Ключовим фактором, що складає основу моделі організації міжбюджетних відносин в країні, є форма державного устрою.

Модель бюджетного унітаризму являє собою форму внутрішніх міжурядових фінансових відносин, основні принципи організації яких визначає центральна влада. Місцева та регіональна влади при цьому, як правило, відіграють досить пасивну роль. Політика центрального уряду спрямована на забезпечення однакового рівня надання суспільних благ і послуг на всій території держави та подолання фіскальних дисбалансів.

Модель бюджетного федералізму є формою організації міжбюджетних відносин у багаторівневій бюджетній системі, у якій

законодавчо визначаються бюджетні права та обов'язки федерації та суб'єктів федерації, правила їх взаємодії на всіх стадіях бюджетного процесу. При цьому кожен рівень бюджетної системи є самостійним, володіє власними фінансовими ресурсами і виконує закріплені за ним бюджетні повноваження.

В сучасних умовах економічна та фінансова децентралізації є характерною ознакою для більшості європейських унітарних країн, що зумовило формування нового змішаного виду міжбюджетних відносин, що поєднує у собі принципи як бюджетного унітаризму, так і бюджетного федералізму. Тому у багатьох унітарних країнах у сфері міжбюджетних відносин активно почали застосовувати окремі елементи бюджетного федералізму.

Розробниками теорії фіскального (бюджетного) федералізму вважаються відомі американські вчені Р. Масгрейв та У. Оутс, які визначають сутність фіскального федералізму у логічному (ефективному) розподілі функцій суспільного сектору та фінансових ресурсів між різними рівнями влади для максимізації добробуту територіальних громад. При цьому кожен рівень влади може бути найбільш ефективним при наданні суспільних послуг на власній території. Тому теорія фіскального федералізму застосовується як для місцевого, так і регіонального рівня, оскільки вона пояснює взаємовідносини, що виникають між рівнями бюджетної системи, та дозволяє визначити шляхи їх найбільш раціональної побудови.

Теорія фіскального (бюджетного) федералізму заснована на так званій теоремі децентралізації, сформульованій У. Оутсом, відповідно до якої, рівень влади, що знаходиться ближче до споживачів бюджетних послуг, здатний забезпечити найбільш ефективно витрачання бюджетних коштів (ефективність витрат) для задоволення місцевих потреб, що дозволяє йому робити цілий ряд бюджетних послуг на рівні, на якому можливий якнайповніший облік конкретних потреб місцевого населення і на якому вигоди від цих послуг окупають вартість, яку готові оплачувати одержувачі [2].

Основний принцип бюджетного федералізму полягає у тому, що кожний суб'єкт місцевого самоврядування має власний бюджет і діє в межах закріплених за ним бюджетних повноважень у суворій відповідності до чинного законодавства. При цьому, усі суб'єкти місцевого самоврядування мають бути рівноправними у фінансових

відносинах з центром, хоча форми цих взаємовідносин можуть різнитися. Крім того, необхідно розмежувати сфери діяльності та відповідності між центром та регіонами, сфери фінансування видатків за рахунок бюджетів різних рівнів. Також бюджет кожного рівня повинен мати незалежні джерела фінансування, а органи влади мати право самостійно приймати рішення щодо напрямків використання цих коштів.

Оскільки суспільний сектор більшості країн світу являє собою структуру з декількома рівнями управління (влади), де бюджетна система виступає одним із найбільш важливих його важелів, то американські дослідники Дж. Уолліс та У. Оутс визначили чинники, які впливають на співвідношення централізації та децентралізації державного управління в країні, а саме:

- чим більше країна по площі, тим менш централізованим за інших рівних умов має бути державне управління (чинник території);

- чим більше чисельність населення країни, тим менш централізованим має бути державне управління (чинник щільності населення);

- чим вище частка населення, зосередженого у містах, тим менш централізованим має бути державне і регіональне управління (чинник соціальної інфраструктури);

- чим вище рівень доходу на душу населення, тим більш централізованим має бути державне управління та його участь у програмах, пов'язаних із перерозподілом доходів (чинник інвестиційної залежності держави від економіки);

- чим різноманітнішим є попит на суспільні послуги, що надаються державою, та який викликаний нерівномірним розподілом доходів за регіонами, тим менш централізованим за інших рівних умов має бути управління з боку держави і регіонів (чинник соціальної залежності держави від економіки) [3].

Для обґрунтування переваг запровадження в країні багаторівневого бюджетного устрою та оцінки ефективності функціонування суспільних фінансів у сучасній фінансовій науці широко використовують дві моделі – модель Тибу та модель Б'юкенена.

Американський економіст Ч. Тибу висунув гіпотезу, яка дозволяє розв'язати одну із проблем фінансів суспільного сектору, що

пов'язана з виробництвом суспільних благ та послуг у територіальному розрізі. Зокрема, автор визначив умов, при яких індивід отримує локальні суспільні блага на оптимальному для себе рівні та проявляє при цьому готовність сплачувати за це благо відповідну суму податків. Тобто була зроблена спроба моделювання поведінки індивіда при виборі місця проживання і визначення чинників, що вплинули на вибір цієї території.

Гіпотеза Тибу, яка є однією з моделей теорії суспільного вибору, формулюється таким чином: “за наявності великої кількості територіальних одиниць та інтенсивної міграції населення бюджетна децентралізація сприяє Парето-ефективності, оскільки вона створює передумови для адекватного виявлення переваг, стосовно надання локальних суспільних благ, та якнайповнішої їх реалізації” [4]. При цьому Парето-ефективність – це ситуація, в якій жодна людина не може покращити власний добробут, не погіршуючи тим самим становище інших людей.

При первинній публікації гіпотези Тибу у 1956 році були визначені наступні умови, за яких можливо досягти максимальної ефективності у наданні суспільних благ на рівні територіальних громад:

1. Мобільність споживачів.
2. Відсутність асиметрії інформації.
3. Велика кількість територіальних громад.
4. Відсутність бар'єрів для взаємозв'язків.
5. Відсутність “перетоків” суспільних благ з точки зору “вигоди-витрати” між громадами.
6. Міста (поселення) мають оптимальний розмір.
7. Обсяг виробництва суспільних благ наближається до оптимального [4].

У цій моделі в якості територіальних громад можуть виступати різні юрисдикції, як то муніципалітети, регіони, країни.

Відомий американський вчений, Нобелівський лауреат Дж. Б'юкенен запропонував модель, що дістала назву “економічної теорії клубів або співтовариств” (an economic theory of clubs), згідно з якою оптимальний рівень надання суспільних благ та послуг залежить від кількості споживачів. У випадках, коли благо не є суспільним у

чистому вигляді, тоді доцільно делегувати його надання на нижчий рівень адміністративно-територіальних утворень, зокрема регіон або територіальна громада. Таким чином, модель Дж. Б'юкенена доводить, що досягнення ефективності від надання суспільні благ залежить не лише від їх ціни та корисності, але й від кількості споживачів [5].

Отже, аналіз моделей Тибу і Б'юкенена доводить, що ефективність надання деяких видів суспільних послуг вище у разі їх виробництва місцевими органами влади. За умови децентралізованого надання деяких суспільних благ забезпечується не лише їх вища ефективність для окремих індивідуумів, але і приріст суспільного добробуту, що досягається через міжрегіональну диференціацію структури і якості державних послуг, яка відповідає перевагам населення того або іншого регіону [6, с.330].

Додаткові аргументи щодо ефективності та доцільності запровадження фіскального (бюджетного) федералізму наводять англійські вчені Дж. Бреннан та Дж. Б'юкенен, які обґрунтовували наявність конкуренції між різними рівнями влади, а також між юрисдикціями одного рівня влади, що створює інституціональні обмеження на надмірне втручання держави у приватний сектор економіки [7].

У сучасних демократичних правових державах місцеве самоврядування (локальний рівень влади) є складовою системи органів влади в країні, а їхня компетенція (обсяг власних та делегованих повноважень) законодавчо визначається центральною владою. При цьому делегованими вважаються повноваження органів центральної виконавчої влади, що надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідними рішеннями регіональних органів влади.

Тому пріоритетними питаннями, які необхідно вирішувати для врегулювання відносин між рівнями

бюджетної системи країни, є – визначення переліку завдань (обсягу функцій), які має розв'язувати центральна влада, та які покладаються на органи місцевого самоврядування, та законодавче закріплення дохідних джерел, необхідних для формування власних бюджетних ресурсів для їх виконання.

Стосовно доцільності розмежування функцій між рівнями бюджетної системи, більшість науковців класичних західних традицій, зокрема, Р. Масгрейв, роблять висновок, що такі функції, як стабілізаційна (антициклічна економічна політика) через розчинення її ефекту на місцевому рівні та перерозподільна (боротьба з бідністю) більшою мірою підходять для центрального рівня влади і повинні здійснюватися централізовано. В той же час аллокаційна функція, що пов'язана з виділенням ресурсів і задоволенням потреб у суспільних благах (товарах і послугах), а також організацією виробництва цих благ, через існування просторових обмежень щодо рівня вигоди для різних видів суспільних благ і послуг, а також вимог щодо споживання і сплати кожної послуги (блага) у межах юрисдикції, де вона створюється, може виконуватися як централізовано, так і децентралізовано [8, с.532].

Бюджетна децентралізація сприяє підвищенню ефективності аллокаційної функції та зростанню продуктивності функціонування бюджетної системи в цілому за рахунок для надання суспільних послуг із максимальним врахуванням уподобань місцевих жителів та зростання якості розподілу наявних ресурсів між напрямками їх використання, з одночасним забезпеченням підзвітності місцевої влади населенню територіальної громади та скороченням кількості інстанцій для погодження прийняття рішень шляхом делегування владних повноважень на місцевий рівень.

При цьому необхідно чітко визначити критерії оцінки якості надання суспільних благ та послуг інститутами державного та місцевого рівнів влади. Це може бути 2 основних параметра – конкретність функцій, що на них покладається, та їх обсяг. Оскільки на сьогодні існує багато структур, що дублюють окремі функції як на державному, так і регіональному рівні, що також негативно впливає на ефективність їх виконання та на обсяги фінансування з бюджетів усіх рівнів. Тобто фактично відбувається втрата бюджетних коштів через нераціональне їх використання.

Базуючись на принципі субсидіарності, відповідно до якого ступінь централізації функцій не має перевищувати встановлених меж, німецький вчений Ш. Бланкарт робить висновок, що вища спільність (починаючи від сім'ї та закінчуючи державою) може брати на себе тільки ті функції, які неспроможні виконати нижчі суспільні утворення. За допомогою цього постулату можна протидіяти

надмірному засиллю тоталітарної чи централізованої держави [9, с.604].

При цьому надання суспільних благ органами місцевого самоврядування буде ефективнішою через наявність у субнаціональній владі більш повної інформації стосовно потреб населення та більших можливостей у забезпеченні оптимального співвідношення між податковим тягарем і обсягом наданих суспільних благ. Крім того, надання суспільних благ лише установами, які підпорядковані центральному уряду (фінансуються з державного бюджету за рахунок надання трансфертів), пов'язано зі значними непродуктивними витратами через єдиний підхід до всіх адміністративно-територіальних одиниць щодо визначення їх обсягів, що призводить до перевиробництва суспільних благ на одних територіях та їх недостачі – на інших.

Головна проблема, яку необхідно вирішити для побудови ефективною та дієвою моделі бюджетної децентралізації, полягає у визначенні податкового потенціалу окремої адміністративно-територіальної одиниці (територіальної громади) та оптимальному обсязі державних функцій, які доцільно та економічно ефективно делегувати на відповідний місцевий рівень на постійній основі, тим самим перевівши їх у власні функції органів місцевого самоврядування.

Р. Масгрейв, автор теорії, яка в літературі дістала назву “масгрейвівський підхід до фіскального федералізму”, значну увагу приділяв не лише розподілу компетенцій між різними ланками влади в державі стосовно надання суспільних благ та послуг, а також розподілу витратних і податкових повноважень між рівнями влади (бюджетами різних рівнів). Зокрема, Р. Масгрейв вважав, що для формування доходів органів місцевого самоврядування (муніципалітетів – у державах з федеративним устроєм) найбільш підходять майнові податки та податки, що стягуються за принципом еквівалентності послуг, а прогресивні податки на доходи та податки на споживання краще використовувати для формування бюджетів центральних органів влади [8, с.547].

В свою чергу, Ш. Бланкарт пропонував до компетенції земель (територіальних громад) включити корпоративний та прибутковий податки. Оскільки ці податки є більш еластичними, порівняно із

податками на споживання, то вони мають бути прерогативою земель (територіальних громад), де легше проконтролювати процеси стягнення й використання надходжень [9, с.629].

Поліваріантність теоретичних засад щодо визначення податкових джерел формування доходів місцевих бюджетів пояснюється різноманітністю практичних підходів до розмежування податкових надходжень між рівнями бюджетної системи у країнах світу. Залежно від історичних, політичних, культурних та економічних чинників кожна країна самостійно визначає та формує структуру податкових надходжень місцевих бюджетів. Тому розподіл податкових надходжень між рівнями бюджетної системи не завжди повністю відповідає теоретичним науковим розробкам, а скоріше є результатом компромісу фіскальних інтересів держави (центрального бюджет) та регіонів (місцеві бюджети).

Оскільки основним індикатором регіонального розвитку є темпи зростання ВВП або ВРП, то пріоритетним напрямом дослідження у цій сфері залишається визначення ступеня впливу процесів децентралізації на економічний розвиток господарських систем різних територіальних рівнів.

Німецький вчений У. Тіссен досліджуючи взаємозв'язок між рівнем фіскальної децентралізації та темпами економічного зростання для високорозвинених країн дійшов висновку, що в країнах з високим рівнем доходів на душу населення середній рівень децентралізації (частка місцевих бюджетів у загальних урядових витратах знаходиться у діапазоні 30-45%) стимулює вищі темпи довгострокового економічного зростання, ніж низький та високий рівні [10]. При цьому для країн з ринками, що розвиваються, автор виявив лінійний зв'язок між зростанням фіскальної децентралізації та вигодами від неї, зокрема темпами економічного розвитку у довгостроковій перспективі, за умови створення інституційно структурованого економічного простору в державі з метою забезпечення ефективної локалізації ресурсів для надання суспільних благ і послуг та мінімізації бюджетних витрат.

Труднощі, які виникають під час фінансування урядом видатків бюджету держави як з унітарним, так і федеративним устроєм, значною мірою пов'язані із недосконалістю або невідповідністю окремих положень Конституції сучасному стану

міжбюджетних відносин та внутрішньополітичній ситуації в країні. Вертикаль виконавчої влади базується на засадах управління державою “згори донизу”, у тому числі й в бюджетній сфері, тим самим ігноруючи конгруентність інтересів споживачів суспільних благ та послуг, платників податків та носіїв прийняття рішень. За таких умов, виникає ситуація, коли рішення щодо включення певної бюджетної програми до бюджету приймається на рівні центрального уряду (або федерації), а витрати на її фінансування повністю або частково перекладаються на нижчестоящий бюджет [11, с.43].

У результаті неузгодженості та відсутності налагоджених законодавчо визначених комунікацій між учасниками бюджетного процесу виникає ситуація коли регіони намагаються передбачити дії уряду щодо реалізації пріоритетних програм розвитку країни, у свою чергу, органи місцевого самоврядування, намагаються передбачити дії та пріоритети розвитку, які визначаються регіональними органами влади. За таких умов, виникає необхідність розробити регламентовану система дій усіх учасників бюджетного стратегічного планування.

Враховуючи, що концепція бюджетного федералізму базується на ідеї, що кожна адміністративно-територіальна одиниця фінансує свої витрати за рахунок власних ресурсів: місцеві витрати фінансуються на регіональному (місцевому) рівні, а національні – на загальнодержавному, то бюджетна децентралізації – це пошук оптимального співвідношення між надання органам місцевої влади максимальної податкової та бюджетної автономії з одночасним запровадженням дієвого державного контролю за прийняттям бюджетних рішень на рівні територіальної громади шляхом створення інституціональних обмежень, які б запобігали виникненню негативних наслідків через нераціональну фіскальну поведінку як жителів конкретного регіону, так і країни в цілому.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене в контексті дослідження впливу суспільних фінансів на регіональний розвиток необхідно наголосити про особливо важливу роль бюджетної децентралізації, яка забезпечую підвищення ефективності розподілу ресурсів, стимулює участь територіальної громади у власному розвитку, сприяє підвищенню рівня життя населення, забезпечує рівний доступу громадян до гарантованих державою суспільних благ і послуг на всій території країни, створює умови для стійкого

економічного розвитку, як окремих регіонів, так і країни загалом, за рахунок формування конкурентного середовища та передачі відповідальності на місцевий рівень.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку є визначення переліку суспільних благ і послуг, виробництво яких доцільно делегувати приватному сектору, з метою підвищення ефективності їх надання та скорочення бюджетних видатків.

Література

1. Управління відтворенням територіальних економічних систем у фінансовому просторі / В.В. Пилипів. – К.: РВПС України НАН України, 2011. – 400 с.
2. Oates W. Fiscal Federalism / Wallace Oates / New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1972.
3. Wallis J., Oates W. Decentralization in the Public Sector: An Empirical Study of State and Local Government / John Joseph Wallis and Wallace E. Oates / Chicago: University of Chicago Press, 1988. – P. 13–15.
4. Tiebout C. Exports and Regional Economic Growth / C. Tiebout // The Journal of Political Economy. – 1956. – Vol. 64. – № 2. – P. 160-164.
5. Buchanan J.M. An Economic Theory of Clubs / James M. Buchanan // Economics. – 1965. – XXXII (125), February. – P. 1-14.
6. Бюджетна система : підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури; Тернопіль : Економ. думка. – 2012. – 871 с.
7. Brennan G. and Buchanan J. The power to tax : analytical foundations of a fiscal constitution / Geoffrey Brennan, James M. Buchanan // Cambridge ; New York ; Melbourne : Cambridge University Press, 1980. – 231 p.
8. Масгрейв Ричард А., Масгрейв Пегги Б. Государственные финансы: теория и практика / Ричард Масгрейв, Пегги Масгрейв. Пер. с англ. – М.: Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.
9. Бланкарт Ш. Державні фінанси в умовах демократії: Вступ до фінансової науки / Шарль Бланкарт / Пер. з нім. С.І. Терещенко та О.О. Терещенка; Передмова та наук. редагування В.М. Федосова. – К.: Либідь, 2000. – 654 с.
10. Tiessen U. Fiscal Decentralization and Economic Growth in

High Income OECD Countries / U. Tiessen, – Fiscal Studies, Vol. 24, № 3, 2003. – P. 237-274.

11. Тарангул Л.Л., Коляда Т.А. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження бюджетної децентралізації в Україні / Л.Л. Тарангул, Т.А. Коляда // Фінанси України. – 2015. – №3. – С. 30-44.

1. Upravlinnia vidtvorenniam terytorial'nykh ekonomichnykh system u finansovomu prostori / V.V. Pylypiv. – K.: RVPS Ukrayiny NAN Ukrayiny, 2011. – 400 s.

6. Biudzhetna systema : pidruchnyk / za nauk. red. V.M. Fedosova, S.I. Yuriiia. – K.: Tsentr uchbovoi literatury; Ternopil' : Ekonom. dumka. – 2012. – 871 s.

8. Mashreiv Richard A., Mashreiv Pehhi B. Hosudarstvennye finansy: teoriia i praktika / Richard Mashreiv, Pehhi Mashreiv. Per. s anhl. – M.: Biznes Atlas, 2009. – 716 s.

9. Blankart Sh. Derzhavni finansy v umovakh demokratii: Vstup do finansovoi nauki / Sharl' Blankart / Per. z nim. S.I. Tereshchenko ta O.O. Tereshchenka; Peredmov a ta nauk. redahuvannia V.M. Fedosova. – K.: Lybid', 2000. – 654 s.

11. Taranhul L.L., Koliada T.A. Osoblyvosti formuvannia mizhbiudzhethnykh finansovykh potokiv v umovakh zaprovadzhennia biudzhethnoi detsentralizatsii v Ukrayini / L.L. Taranhul, T.A. Koliada // Finansy Ukrayiny. – 2015. – №3. – S. 30-44.

Рецензент: Болдирев І.А., д.е.н., професор кафедри політичних наук і права Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса)

21.09.2015

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СКЛАДОВИХ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Метою статті є визначення чинників, які впливають на забезпечення розвитку фінансової безпеки та дослідження взаємопов'язаності складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури. В процесі дослідження проблеми функціонування складових фінансової безпеки використано: методи діалектики, системного та факторного аналізу, узагальнення результатів. На підставі проведеного дослідження визначено пріоритетні інтереси у фінансовій сфері, здійснено відстеження чинників, які викликають загрозу фінансовій складовій економічної безпеки, а також запропоновано заходи щодо їх попередження та подолання. Вперше сформовано механізм забезпечення розвитку фінансової складової економічної безпеки, який є системою організаційних й інституційно-правових заходів впливу, спрямованих на своєчасне виявлення, попередження та ліквідацію загроз фінансовій безпеці. Фінансова безпека національної економіки є складною системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру, а саме: бюджетна, боргова, валютна, інвестиційна і грошово-кредитна безпека, безпека банківської системи і фондового ринку. Тому стратегія розвитку фінансової безпеки має знаходити відображення в перерахованих сферах економіки країни.

Ключові слова: бюджетна, боргова, валютна, інвестиційна, грошово-кредитна, фондова безпека.

ПРОБЛЕМЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СОСТАВЛЯЮЩИХ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В СИСТЕМЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Целью статьи является определение факторов, которые влияют на обеспечение развития финансовой безопасности и исследование взаимосвязанности составляющих этой сложной по внутреннему строению и иерархической декомпозиции структуры. В процессе исследования проблемы функционирования составляющих

финансовой безопасности использовано: методы диалектики, системного и факторного анализа, обобщения результатов. На основании проведенного исследования определены приоритетные интересы в финансовой сфере, осуществлено отслеживание факторов, которые вызывают угрозу финансовой составляющей экономической безопасности, а также предложены мероприятия по их предупреждению или преодолению. Впервые сформирован механизм обеспечения развития финансовой составляющей экономической безопасности, который является системой организационных или институционно-правовых мероприятий влияния, направленных на своевременное выявление, предупреждение и ликвидацию угроз финансовой безопасности страны. Финансовая безопасность национальной экономики является сложной системой, которую формируют ряд подсистем, каждая из которых имеет собственную структуру, а именно: бюджетная, долговая, валютная, инвестиционная и денежно-кредитная безопасность, безопасность банковской системы и фондового рынка. Поэтому стратегия развития финансовой безопасности Украины должна находить отражение в перечисленных сферах экономики страны.

Ключевые слова: бюджетная, долговая, валютная, инвестиционная, денежно-кредитная, фондовая безопасность.

Kulinskaya Anzhela

PROBLEMS OF FUNCTIONING COMPONENTS OF THE FINANCIAL SECURITY IN SYSTEM OF THE ECONOMIC SECURITY

The purpose of this article is to determine the factors that affect the provision of financial security and research components of the complex interconnectedness of the internal structure and hierarchical decomposition structure. The study challenges the functioning of the components of financial security used: dialectic methods, systems and factor analysis, summarizing the results. On the basis of studies to determine the priority interests in the financial sphere, carried out monitoring of the factors that cause a threat to the financial component of economic security, as well as suggested activities to prevent and overcome. For the first time formed a mechanism to ensure the development of the financial component of economic security, which is a

system of organizational and institutional and legal measures of influence aimed at the timely detection, prevention and elimination of threats to financial security. The financial security of the national economy is a complex system, which is formed by a number of subsystems, each of which has its own structure, namely: budget, debt, currency, investment and monetary security, the security of the banking system and stock market. Therefore, the strategy of development of financial security of Ukraine should be reflected in these sectors of the economy.

Keywords: budget, debt, currency, investment, monetary, stock security.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань держави є забезпечення національної безпеки, у тому числі її економічного компонента. У структурі останнього, враховуючи переважаючу роль фінансів в економіці, особливо значимий сегмент займає фінансова безпека. Фінансова складова національної економічної безпеки відображає стан та готовність фінансової системи держави до своєчасного й надійного фінансового забезпечення потреб установ державної влади чи ринкових інститутів у розмірах, достатніх для підтримки потрібного рівня економічної безпеки. Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей національного господарства, банкрутства суб'єктів господарювання й, зрештою, підриву системи життєзабезпечення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тому питання фінансової безпеки давно привертає увагу багатьох вчених-економістів. Так, З. В. Герасимчук [1, с. 73-84], С. В. Міщенко [2, с. 36-45], О. М. Судакова [3, с. 78-88], А. І. Сухоруков [4, с. 111-124], А. І. Шевцов [5, с. 80-85] та інші у своїх наукових роботах відображають різні аспекти функціонування фінансової безпеки держави. Також комплексно щодо розв'язання проблеми підійшли О. І. Барановський [6, с. 248-256], М. М. Єрмошенко [7, с. 302-313] та ряд інших вчених.

Зокрема, О. І. Барановський розробив принципи формування фінансової безпеки, визначив методологію оцінки рівня фінансової безпеки держави і запропонував механізм формування такої системи [6, с. 253]. З. В. Герасимчук, А. І. Шевцов та М. М. Єрмошенко

особливу увагу звернули на проблеми розвитку фінансової безпеки України. Основні напрями забезпечення стабільності фінансового сектору національної економіки визначені О. М. Судаковою та С. В. Міщенко.

Але деяким теоретико-методологічним аспектам розвитку фінансової безпеки держави все-таки приділено недостатньо уваги. Так, вимагає більш глибокого осмислення питання стосовно потенціалу забезпечення фінансової безпеки або її структурних ланок, формування оптимальної моделі управління фінансовою безпекою і розроблення показників безпечного фінансування суб'єктів господарювання, що й обумовлює актуальність даної проблеми.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Системно-функціональний підхід до дослідження функціонування фінансової безпеки потребує окреслення пріоритетних національних фінансових інтересів та реальних або потенційних загроз цим інтересам, а відтак, фінансовій безпеці України. Фінансові інтереси являють собою найскладнішу сукупність відносин між національними, закордонними і міжнародними господарюючими суб'єктами з приводу створення і використання грошових фондів з метою виробництва, розподілу, обміну та споживання валового внутрішнього продукту країни, спрямованих на розвиток народного господарства як цілісної та конкурентоспроможної системи, що задовольняє потреби населення і держави.

Тому пріоритетними національними інтересами у фінансовій сфері можна вважати: посилення взаємозв'язку фінансової політики України і основних напрямів соціально-економічного розвитку держави; забезпечення бюджетної дієздатності країни, монетарної і валютно-курсової стабільності; зміцнення банківської системи і збільшення національних заощаджень з одночасним підвищенням рівня монетизації та капіталізації української економіки; зміцнення національного інвестиційного потенціалу і підвищення активності вітчизняних підприємств; реформування фінансового ринку та забезпечення незалежності національної економіки від кон'юнктури міжнародних фінансових ринків; мінімізація впливу світових фінансових криз на фінансову систему України.

Створення ефективного механізму забезпечення фінансової складової економічної безпеки України передбачає також чітке

визначення джерел реальних та потенційних загроз у фінансовій сфері, а також наявних або необхідних ресурсів для їх нейтралізації. Формування дієвої системи фінансової безпеки країни передбачає з'ясування і систематизацію подій, настання або здійснення яких прямо чи опосередковано може становити загрозу фінансовій безпеці і фінансовому сектору національного господарства.

Формування цілей статті. Метою даної статті є визначення чинників, що впливають на забезпечення фінансової безпеки і дослідження взаємопов'язаності окремих складових цієї складної за внутрішньою будовою та ієрархічною декомпозицією структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова складова безпеки в сучасних умовах повинна бути спрямована на оздоровлення фінансової системи України, а на її основі економіки господарства, збереження незалежності і недопущення захоплення національної економіки країни іноземним капіталом. Проблема забезпечення фінансової стабільності виходить за національні межі. Зростає рівень інтеграції і консолідації фінансових ринків, зростають масштаби мобільності капіталу і посилюється інтенсивність його обігу. Як стверджують фахівці, «у світі сформувалися грандіозні потоки «світових грошей», що не підпорядковуються ні національним урядам, ні будь-яким іншим інституціям. Вони не утворилися як вияв потреб виробництва, торгівлі і споживання. Головним їх джерелом є торгівля грішми» [3, с. 82].

Фінансова безпека національної економіки країни є складною системою, яку утворюють ряд підсистем, кожна з яких має власну структуру, а саме: бюджетна, боргова, фінансова безпека банківської системи, валютна, грошово-кредитна, інвестиційна і фінансова безпека фондового ринку. Тому концепція й стратегія розвитку фінансової безпеки країни повинні знаходити відображення в бюджетній, борговій, банківській, валютній, грошово-кредитній, фондовій і інвестиційній політиці.

Таблиця 1
Система забезпечення фінансової безпеки України

Складові безпеки	Функціонування складових та їх вплив на забезпечення фінансової безпеки
1	2
Бюджетна безпека	Під бюджетною безпекою слід розуміти стан платоспроможності держави з урахуванням балансу доходів та видатків державного і місцевих бюджетів та ефективності використання бюджетних коштів. Бюджетна безпека визначається розміром державного бюджету, перерозподілом ВВП, розміром бюджетного дефіциту,

1	2
	<p>масштабами бюджетного фінансування, виконанням державного бюджету [7, с. 99].</p> <p>Тому розбалансування державного бюджету в результаті розриву між законодавчо встановленими державними зобов'язаннями й наявними фінансовими ресурсами викликає загрозу елементам фінансової безпеки. Наслідком такого розбалансування є бюджетні суперечності і відсутність достовірного прогнозування макроекономічних показників, на основі яких розраховується державний бюджет України. На сьогодні залишаються ще незбалансованими доходи та видатки органів місцевого самоврядування. Необхідно найшвидше перевести значну частину місцевих бюджетів на самофінансування та ліквідувати штучну дотаційність. Треба почати зі зміни ставлення до місцевих податкових важелів і не розглядати їх як другорядні в оподаткуванні, а підняти їх роль у формуванні місцевої влади.</p>
Боргова безпека	<p>Боргова безпека держави – рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування і ефективності використання внутрішніх та зовнішніх запозичень, достатній для вирішення соціально-економічних потреб країни [5, с. 82].</p> <p>Відповідний рівень боргової безпеки України дає змогу зберегти стійкість фінансової системи до внутрішніх або зовнішніх загроз, забезпечити відносну незалежність держави, зберігаючи при цьому економічну можливість країни здійснювати виплати без загрози втратити суверенітету, підтримуючи належний рівень платоспроможності та кредитного рейтингу.</p> <p>Загроза неадекватній структурі державного боргу країни і незваженій політиці в сфері державних запозичень в цілому має тенденцію до зниження, однак її не можна ігнорувати. Оскільки можливості зменшення боргового навантаження на економіку країни через реструктуризацію не безмежні, державна політика поступово повинна переходити від переоформлення платежів до стратегічного управління державним боргом.</p>
Банківська безпека	<p>Фінансову безпеку банківської системи потрібно розглядати в двох аспектах. По-перше, з точки зору наслідків її фінансової діяльності для країни в цілому або контрагентів. По-друге, з точки зору недопущення та відвернення реальних або потенційних загроз фінансовому стану банківської системи країни, НБУ або банківським установам. В цілому суть банківської безпеки полягає у забезпеченні раціонального використання ресурсного потенціалу, створенні сприятливих передумов для реалізації інтересів банківських установ, попередженні внутрішніх чи зовнішніх загроз банківській системі і створенні умов її стабільного розвитку [4, с. 119].</p>
Валютна безпека	<p>Валютна безпека означає, по-перше, ступінь забезпеченості держави валютними цінностями, достатніми для формування і підтримки позитивного сальдо платіжного балансу, накопичення необхідного обсягу валютних (золотовалютних) резервів країни, підтримання стабільності національної грошової одиниці або виконання зобов'язань міжнародних договорів; по-друге, стан курсоутворення, який захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках та створює умови для розвитку вітчизняного експорту, масштабного припливу в країну іноземних інвестицій або глобальної інтеграції України у світову економічну систему [2, с. 44].</p>
Грошово-кредитна безпека	<p>Грошово-кредитна безпека – це такий стан грошово-кредитної системи, який характеризується стабільністю національної грошової одиниці, доступністю ресурсів або таким рівнем інфляції, який забезпечує економічне зростання або підвищення реальних доходів населення. При цьому величина позичкового процента має бути достатньою для насичення транзакційного попиту на гроші і переходу до політики «довгих грошей», а розмір грошової маси має бути достатнім для обслуговування господарських оборотів [1, с. 81].</p>
Інвестиційна безпека	<p>Інвестиційна безпека припускає досягнення інвестиційного рівня, який дає змогу задовольняти потреби національної економіки країни у капітальних вкладеннях із урахуванням ефективного використання або повернення інвестиційних ресурсів, оптимального рівня співвідношення між розмірами іноземних інвестицій у країну або вітчизняних за кордон та підтримання позитивного національного платіжного балансу. Водночас, з точки зору забезпечення фінансової безпеки, формування системи інвестиційної безпеки в Україні потрібно здійснювати з урахуванням дотримання виваженої бюджетної, боргової, банківської, валютної або грошово-кредитної політики [4, с. 118].</p>
Фінансова безпека фондового ринку	<p>Складною є ситуація на фондовому ринку України. Ефективність державного регулювання на фондовому ринку є досить низькою, про що свідчать незначні обсяги фондового ринку, а також суттєві деформації корпоративних відносин в країні, що відчувається у переділах власності або корпоративних конфліктах.</p> <p>Фінансова безпека фондового ринку – це оптимальний обсяг його капіталізації, що здатний забезпечити стійкий фінансовий стан емітентів, власників, покупців, посередників (брокерів), реєстраторів, депозитаріїв, зберігачів і держави в цілому. Оцінюючи безпеку фондового ринку країни, треба вести мову про безпеку ринку державних цінних паперів та ринку корпоративних цінних паперів [2, с. 37].</p>

Тому фінансова стабільність повинна базуватися на ефективному механізмі забезпечення фінансової складової економічної безпеки, що є системою організаційних і інституційно-правових заходів впливу, спрямованих на своєчасне попередження і ліквідацію загроз фінансовій безпеці.

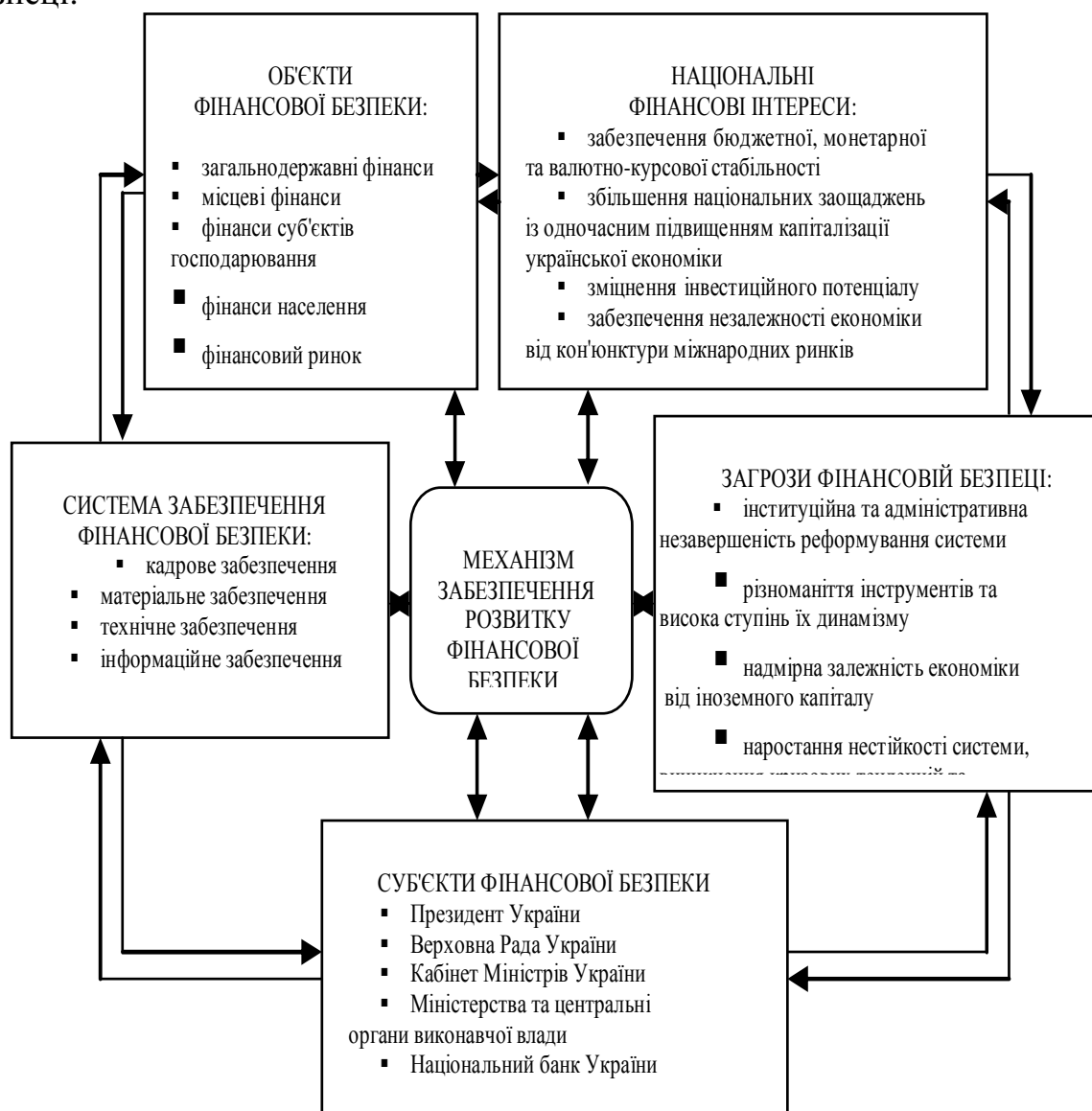

Рис. 1. Механізм забезпечення розвитку фінансової безпеки

Механізм її забезпечення має реалізовуватися на основі розроблення наукової моделі, проведення раціональної фінансової політики, визначення об'єктів та потрібних інститутів забезпечення фінансової безпеки, конкретизації фінансових інтересів і систематизації загроз, застосування способів і методів забезпечення безпеки фінансового сектору економіки.

Висновки із зазначених проблем та перспективи подальших досліджень. Динаміка фінансових процесів в Україні та світі зумовлює потребу формування ефективної системи захисту національних інтересів та забезпечення економічної, зокрема

фінансової, безпеки національного господарства країни. Однак зважаючи на те, що фінансова безпека не є статичною (на систему безпеки впливає конкретна ситуація, що складається на певному етапі економічного розвитку), то механізм забезпечення безпеки країни має включати ще такі структурні елементи: моніторинг економіки з метою виявлення і прогнозування внутрішніх та зовнішніх загроз інтересам об'єктів фінансової безпеки країни; розрахунок гранично допустимих значень економічних показників, перевищення яких може провокувати фінансову нестабільність або фінансову кризу; діяльність держави щодо виявлення та попередження загроз фінансовій складовій економічній безпеці.

Література

1. Герасимчук З. В. Роль фінансової безпеки у реалізації цілей сталого розвитку регіону / З. В. Герасимчук, І. М. Вахович // Економічна теорія. – 2011. – № 2. – С. 73-84.

2. Міщенко С. В. Критерії і показники оцінки стабільності функціонування фінансового сектору / С. В. Міщенко // Вісник НБУ. – 2012. – № 6. – С. 36-45.

3. Судакова О. М. Фінансова складова економічної безпеки підприємства / О. М. Судакова // Схід. – 2013. – № 4. – С. 78-88.

4. Сухоруков А. І. Сучасні проблеми фінансової безпеки країни: монографія / А. І. Сухоруков, С. Т. Пиріжкова. – К.: НІПМБ, 2010. – 340 с.

5. Шевцов А. І. Актуальні проблеми економіки України в контексті світової фінансової кризи / А. І. Шевцов, Г. І. Мерніков // Стратегічні пріоритети. – 2013. – № 1. – С. 80-85.

6. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський. – К.: Фенікс, 2012. – 338 с.

7. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: навч. посіб. / М. М. Єрмошенко. – К.: КНТЕУ, 2013. – 399 с.

1. Gerasy`mchuk Z. V. Rol` finansovoyi bezpeky` u realizaciyi cilej stalogo rozvy`tku regionu / Z. V. Gerasy`mchuk, I. M. Vaxovy`ch // Ekonomichna teoriya. – 2011. – # 2. – S. 73-84.

2. Mishhenko S. V. Kry`teriyi i pokazny`ky` ocinky` stabil`nosti funkcionuvannya finansovogo sektoru / S. V. Mishhenko // Visny`k NBU.

– 2012. – # 6. – S. 36-45.

3. Sudakova O. M. Finansova skladova ekonomichnoyi bezpeky` pidpry`yemstva / O. M. Sudakova // Sxid. – 2013. – # 4. – S. 78-88.

4. Suxorukov A. I. Suchasni problemy` finansovoyi bezpeky` krayiny`: monografiya / A. I. Suxorukov, S. T. Py`rizhkova. – K.: NIPMB, 2010. – 340 s.

5. Shevczov A. I. Aktual`ni problemy` ekonomiky` Ukrayiny` v konteksti svitovoyi finansovoyi kry`zy` / A. I. Shevczov, G. I. Mernikov // Strategichni priory`tety`. – 2013. – # 1. – S. 80-85.

6. Baranovs`ky`j O. I. Finansova bezpeka: monografiya / O. I. Baranovs`ky`j. – K.: Feniks, 2012. – 338 s.

7. Yermoshenko M. M. Finansova bezpeka derzhavy`: nacional`ni interesy`, real`ni zagrozy`, strategiya zabezpechennya: navch. posib. / M. M. Yermoshenko. – K.: KNTEU, 2013. – 399 s.

Рецензент: Фролова Л.В., д.е.н., професор, перший проректор Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайло Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

18.09.2015

УДК 330.322.3: 334.716

Лінькова Олена

РОЛЬ СИНЕРГІЇ В МЕНЕДЖМЕНТІ

В роботі проведено аналіз існуючих дефініцій поняття синергетика, на основі яких зазначено напрямок, який потребує поглибленого вивчення, щодо методологічного забезпечення синергетичного менеджменту в роботі промислових підприємств. Для розвитку вітчизняних промислових підприємств за сучасних умов в статті досліджено процес синергетичного менеджменту. Класифіковано основні підходи до використання поняття синергетика в менеджменті: використання синергетичних ефектів; дослідження синергетичних ідей при аналізі структурно-функціональних складових взаємодії різних ієрархічних рівнів підприємства; синергетика, як світоглядна концепція. Проаналізовано завдання промислових підприємств та систематизовано актуальні проблеми менеджменту. На прикладі

вирішення енергетичних проблем промислових підприємств розроблено алгоритм системного використання синергії в менеджменті: розробка системи цілей; формування стратегії та структури підприємства; аналіз концепції підприємства щодо суперечливих вимог до потенціалу підприємства. Перспективами подальших досліджень у напрямку синергетичного менеджменту є: уніфікація інформаційних систем управління промисловими підприємства та їх інтеграція до державних інформаційних баз даних.

Ключові слова: синергетичний менеджмент, потенціал промислового підприємства, розвиток промислового підприємства, системний підхід, саморозвиток організації, лідерство.

Линькова Елена

РОЛЬ СИНЕРГИИ В МЕНЕДЖМЕНТЕ

В работе проведён анализ определений синергетика, на основе которого определено направление, требующее дальнейшего изучения, а именно методологического обеспечения синергетического менеджмента в работе промышленных предприятий. Для развития отечественных промышленных предприятий в современных условиях в статье исследовано процесс синергетического менеджмента. Классифицированы основные подходы к использованию понятия синергетика в менеджменте: использование синергетических эффектов; исследование идей при анализе структурно-функциональных составляющих взаимодействия иерархических уровней предприятия; синергетика как мировоззренческая концепция. Проанализированы задания промышленных предприятий и систематизированы актуальные проблемы менеджмента. На примере решения энергетических проблем промышленных предприятий разработан алгоритм системного использования синергии в менеджменте: разработка системы целей; формирование стратегии и структуры предприятия; анализ концепции предприятия по отношению к противоречивым требованиям к потенциалу предприятия. Перспективами дальнейших исследований в направлении синергетического менеджмента является: унификация информационных систем управления промышленными предприятиями и их интеграция к государственным информационным базам данных.

Ключевые слова: синергетический менеджмент, потенциал промышленного предприятия, развитие промышленного предприятия, системный подход, саморазвитие организации, лидерство.

Linkova Elena

THE ROLE OF SYNERGY IN MANAGEMENT

The work carried out analysis of the definitions of synergy, which is determined on the basis of areas requiring further study, namely methodological support synergistic management in the industry. For the development of domestic industrial enterprises in modern conditions of the article studied the synergistic process management. It classifies the main approaches to the use of the concept of synergy in management: the use of synergy effects; research ideas in the analysis of the structural and functional components interaction between hierarchical levels of the enterprise; Synergetic as an ideological concept. Analyzed the job of industrial enterprises and systematized urgent problems of management. For example, the solution of energy problems of industrial enterprises algorithm systemic synergy in management: development of goals; strategy formation and structure of the enterprise; analysis of the concept of the enterprise with respect to the conflicting requirements to the potential of the company. Prospects for further research in the direction management are synergistic: unification of information systems management industry and its integration in public information databases.

Keywords: synergetic management, potential of industrial enterprises, development of industrial enterprises, system approach, self-organization, leadership.

Сучасні умови управління промисловими підприємствами в Україні пов'язані з макроекономічними проблемами (глобалізація ринків, військова агресія, енергетична криза) та мікроекономічними проблемами (низька конкурентоспроможність товарів, застарілі технології, великий час реалізації інновацій, низький рівень підготовки персоналу). Основними завданнями бізнес організацій в Україні стають: забезпечення розвитку, підвищення конкурентоспроможності товарів, впровадження сучасних технологій.

Постановка проблеми: для їх успішного розв'язання виникає необхідність методологічного забезпечення в галузі синергетики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: основні рівні використання синергетичного підходу в дослідженнях діяльності промислового підприємства:

- пошук та оцінка синергетичних ефектів, які виникають при взаємодії декількох чинників (люди – фінанси) в окремих підсистемах підприємства (виробничій, маркетинговій, логістичній, соціальній, інвестиційній). Цей підхід дає рекомендації щодо кількісної оцінки чинників, які взаємодіють;

- використання синергетичних ідей при аналізі структурно-функціональних складових взаємодії різних ієрархічних рівнів підприємства. Цей підхід спрямований на удосконалення організаційних структур, комунікаційних зв'язків, форм і методів управління підприємством (рекомендації носять якісний характер і вказують напрям трансформацій для отримання ефекту);

- синергетика розглядається як світоглядна концепція, яка спирається на методологічні здобутки природознавчих наук; досліджуються можливості їх застосування для підвищення ефективності управління промисловими підприємствами. Цей рівень має найбільший методологічний потенціал.

Проблемами синергетики в менеджменті займається багато вітчизняних і закордонних вчених, так:

- концептуальні роботи, присвячені розвитку наукових засад самоорганізації економічних систем (Кузнецов Б., Ляшенко В., Мельник Л., Чистилин Д., Калінеску Т., Ліхоносова Г., Надьон Г. [2, 5, 6, 7, 9]);

- наукові праці, автори яких досліджують особливості застосування процесів самоорганізації в управлінні підприємствами (Кузнецов Б., Шевцова Г., Хандій О., Гошовська О. [3, 4, 8, 12]);

- сутність синергії, закон синергії аналізують в літературних джерелах з теорії організації і у енциклопедичних виданнях (Хакен Г., Пугачева Е., Кемпбелл Э. [1, 10, 11]).

Отже, методологічні ресурси синергетики використовують до опрацювання науково-практичних підходів щодо розвитку систем управління підприємствами.

Але **невирішеною частиною загальної проблеми синергетичного менеджменту є**, завдання створення концепції синергетичного управління.

Цілі статті – розробка методологічних засад синергетичного менеджменту на промисловому підприємстві та впровадження заходів розвитку промислового підприємства за умов кризи.

Завдання публікації: систематизація основ синергетичного менеджменту, аналіз актуальних проблем управління промисловим підприємством, визначення першочергових напрямків використання синергії в менеджменті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальне визначення синергетики – це наука про взаємодію. Основним завданням синергізму є характеристика процесів самоорганізації складових елементів систем. У нелінійній системі можливі зміни структурних зв'язків, катастрофи і кризи. Синергетичний підхід спирається на: теорію криз, теорію катастроф і теорію параметрів порядку. Їх основу становить явище самоорганізації, яке полягає у формуванні впорядкованих макроскопічних структур шляхом колективної взаємодії мікроскопічних елементів за відсутності впливу ззовні, який впорядковує.

У широкому сенсі синергетичний менеджмент – це система науково обґрунтованих уявлень про закономірності розвитку підприємств як складних, відкритих, нелінійних, нерівноважних виробничо-економічних систем шляхом формування механізмів внутрішньої самоорганізації.

У вузькому розумінні синергетичний менеджмент розглядає умови організації позитивної синергетичної взаємодії окремих підсистем з виникненням кооперативних ефектів на різних рівнях і у різних сферах діяльності підприємств для прискореного зростання їх ефективності.

Синергетичний менеджмент – це управлінське мислення, що ґрунтується на системно-синергетичній закономірності розвитку складних систем, і реалізується у формуванні управлінської методології.

Процеси на промисловому підприємстві характеризуються не стаціонарністю, не лінійністю, нерівновагою, незворотністю. В динамічних процесах має прояв амбівалентність, емерджентність, фазові та структурні трансформації, які призводять до якісних переходів. Феноменологічна теорія фазових переходів Еренфеста-Ландау та теорія синергетики Г. Хакена є основою синергетичної

методології.

Синергетичний менеджмент орієнтує керівників на прискорений розвиток через формування в системах синергетичних ефектів (створення нових товарів, нових ринків, нового економічного середовища). Основні підсистеми синергетичного менеджменту: синергетична діагностика та бенчмаркінг; синергетичний маркетинг; синергетичне планування (з майбутнього поточним) та проектування; синергетичний контролінг; синергетичний реінжиніринг.

Зазначені підсистеми синергетичного менеджменту для формування синергетичних ефектів використовують автокаталіз; авторегресії; автокореляції; когерентність; ампліфікаційну комбінаторику системо утворюючих факторів таким чином, що процес від появи інновації у вигляді ідеї до запуску в роботу технологічного кластеру реалізується як єдиний узгоджений у просторі і часі процес. Організаційно-економічний механізм реалізації інновацій синергетичного типу синергетичний менеджмент розглядає як вибір відповідних інституційних форм (розвиток територій), відносин і методів. Синергія дозволяє: досліджувати актуальні проблеми менеджменту промислового підприємства з різних точок зору та використовувати методи, які успішно були розроблені в інших галузях знань.

Використання синергетики в менеджменті дозволяє зрозуміти механізми і причини існуючих проблем, а також визначити можливості їх подолання і виходу з кризи. Синергетичний ефект пояснює, що комбіноване використання взаємоузгоджених елементів системи дозволяє отримати ефективніший результат. Сучасний розвиток економіки робить актуальним питання комбінування різних елементів промислового підприємства. Встановити наявність синергії на промисловому підприємстві легко. Але її важко планувати та реалізовувати, в зв'язку зі складністю дослідження всіх груп факторів.

Для досягнення позитивного синергетичного ефекту у бізнесі необхідні:

- система цілей;
- стратегія і структура промислового потенціалу (сукупність ресурсів, необхідних для розвитку);
- концепція підприємства та її елементів на суперечливі вимоги до потенціалу підприємства.

Мета сучасного менеджера – підтримка максимальної рентабельності виробництва при виконанні підприємством запланованих обсягів випуску товарів за номенклатурою та кількістю з найкращими техніко-економічними показниками. Вирішення цього завдання потребує забезпечення виконання багатьох параметрів (рівномірність випуску товару, ефективне використання обладнання, скорочення тривалості виробничого циклу).

Процес управління промисловим підприємством:

- планування прогнозу збуту та бажаних результатів роботи підприємства в динаміці (на базі маркетингових досліджень);
- визначення стратегії на новий період;
- розробка функціональних планів (виробничих, маркетингових, фінансових, кадрових, інвестиційних);
- реалізація стратегії та функціональних планів, які забезпечують розвиток підприємства в довгостроковій перспективі.

Основні проблеми менеджменту:

- визначення місць в управлінні з точки зору витікання ресурсів та їх усунення;
- забезпечення вірного розуміння персоналом підприємства стратегії і тактики;
- ефективне спрямування фінансових потоків підприємства;
- визначення технічних та технологічних проблем підприємства в динаміці;
- призначення керівників окремих підрозділів підприємства здатних об'єднати зусилля працюючих навколо цілей та завдань;
- зниження залежності управління від факторів зовнішнього середовища прямого та непрямого впливу.

Ефективність вирішення зазначених проблем менеджменту визначається :

- взаємозв'язком управління промисловим підприємством з державними цілями (в межах законодавства; зацікавленість всіх рівнів взаємодії: держава, регіон, галузь);
- структурною гнучкістю промислового підприємства (інформаційно-аналітичний блок очолює керівник промислового підприємства);
- модернізацією виробництва (продуктивність, собівартість, якість);

- поточною ліквідністю;
- стратегічними інвестиціями;
- ринковими механізмами в межах підприємства (інноваційність, глобальне мислення, використання інформаційних технологій);
- пропозиціями за інвестиційними бізнес-проектами.

Синергія перевіряється разом з гнучкістю (приспособування до змін) та надійністю (подолання ризику) підприємства.

Приклади синергії: диверсифікація; систематичний продаж специфічних знань через кооперацію, розширення спектра досягнень, проникнення на нові географічні ринки, забезпечення правового ексклюзивного використання нової технології, нетрадиційні організаційні заходи (об'єднання ризикованого капіталу з великими шансами на прибуток, одержання коштів для стимулювання винахідництва і подальшого розвитку виробництва). Використання синергії поліпшує можливості збуту нових і старих товарів або зменшує витрати на їх виробництво.

Менеджмент синергії є змістом підприємництва. На великих підприємствах синергія виникає спочатку між вузькими сферами діяльності в межах одного підрозділу, потім поширюється на кілька підрозділів. Синергетичний менеджмент охоплює два ієрархічні рівні – підприємство та його відділ. Взаємодія підрозділів створює діловий рівень. Його завдання – розвиток синергії між сферами діяльності. Основні види синергії: технологічна, що орієнтована на зниження витрат, і ділова, яка виникає на основі спільних інтересів покупців. Кожна організаційна структура має знайти баланс між стабільністю і необхідними змінами.

Запорукою успіху бізнесу є людський потенціал. З точки зору синергетичного підходу це вирішення проблеми лідерства. Лідер за сутністю створює можливості, а менеджер перетворює їх у результат. Як менеджер керівник слідкує за виконанням роботи, а як лідер піклується про людей, які виконують роботу.

Синергія на промисловому підприємстві пов'язана з економікою, фінансами, управлінням, психологією та логістикою. При взаємодії визначених елементів спостерігається синергія, яка дає змогу її кількісного відображення: реалізація фінансової стратегії технологічного оновлення дає змогу вийти на нові ринки збуту та

збільшити обсяги реалізації товару.

В Україні із загостренням проблем в енергетичному секторі економіки зростає кількість пропозицій товарів використання відновлювальної енергії. Проте на ринку діють чинники, які гальмують виникнення синергії в промислових підприємствах, а саме: зростання пропозиції не відновлювальної енергії, нові стандарти продажу (характерні для країн ЄС), обмежена кількість дилерів не відновлювальної енергії. Синергія (у вигляді логістики) позитивно впливає на вирішення енергетичних проблем в Україні. Основні чинники синергії: зростання витрат на енергетичні програми в країні; витрати на інформування необхідності енергозбереження; фінансування банківськими установами енергоощадливих бізнес-проектів; поява представництв компаній, що пропонують товари для використання відновлювальної енергії; культурні, суспільні та психологічні чинники (наші уявлення про енергетичну безпеку, які складно виміряти). Основою підтримки синергетичний ефектів є аутсорсинг, але в Україні існують причини слабого поширення: недотримання прийнятих зобов'язань щодо рівня обслуговування; відсутність у менеджерів стратегічного бачення; негативна динаміка цін після укладення контрактів; непоширена практика управлінського консультування; зниження рівня контролю за ходом процесу. Зменшити негативний вплив може:

- впровадження нових інформаційних програм, які дозволяють змінити на всьому підприємстві процеси, пов'язані з плануванням, організацією, виробництвом, контролем і сферою послуг;
- поєднання фінансових, виробничих, логістичних процесів;
- оновлення інформаційної системи роботи з клієнтами;
- введення інтегрованої інформаційної системи з метою підвищення доступності інформації щодо всіх компонентів виробництва.

Результатом роботи є: зменшення витрат на виробництво через зменшення кількості помилок; економія часу на пошук та опрацювання даних необхідних для нововведень; спрощення пошуку місць, які потребують доопрацювання, спрощується аналіз та збереження технічної інформації; можливість створення нових моделей товарів; простий пошук ідентичних вузлів товарів, що призводить до ефективного їх виробництва в заданому великому

обсязі; гарантія клієнтам високого рівня послуг; спрощення контактів між дилерами та споживачами; зменшення витрат на постачання ресурсів – прозорість процесу реалізації замовлень; швидкий рух матеріалів на підприємстві; точний обмін даними.

Висновки: використання синергетики при вирішенні актуальних проблем менеджменту потребує системного управління основними підсистемами промислового підприємства (інформація – персонал; фінанси – інновації; структура – маркетинг), що зменшує витрати на виробництво, прискорює впровадження змін. В роботі наведено приклад вирішення енергетичних проблем промислового підприємства з використанням синергії.

Перспективи подальших досліджень у напрямку синергетичного менеджменту: уніфікація інформаційних систем управління промисловими підприємства та їх інтеграція до державних інформаційних баз даних.

Література

- 1.Хакен Г. Синергетика / Г. Хакен – М.: Мир, 1980, 452с.
- 2.Кузнецов Б.Л. Введение в экономическую синергетику / Б.Л.Кузнецов – Набережные Челны: КамПИ, 1999, 403с.
- 3.Кузнецов Б.Л. Синергетический менеджмент в машиностроении / Б.Л. Кузнецов – Набережные Челны: КамПИ, 2003, 398с.
- 4.Шевцова Г.З. Концептуально-методологічні основи синергетичного менеджменту підприємств. Модель цілеполагання / Г.З. Шевцова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2011. – № 3. – Т. 1. – С. 159-166.
- 5.Ляшенко В.І. Регулювання розвитку економічних систем: теорія, режими, інститути : моногр. / В.І. Ляшенко. – Донецьк: ДонНТУ, 2006. – 668 с.
- 6.Мельник Л.Г. Методология развития : моногр. / Л.Г.Мельник. – Сумы: Универ. кн., 2005. – 602 с.
- 7.Чистилин Д.К. Самоорганизация мировой экономики : Евразийский аспект: моногр. / Д.К. Чистилин. – М.: Экономика, 2004. – 237 с.
- 8.Хандій О.О. Управління персоналом підприємства: концептуальне визначення та механізми розвитку: моногр. /

О.О.Хандій. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2010. – 240 с.

9. Самоорганізація підприємств : тенденції соціалізації економіки : моногр. / Т.В. Калінеску, Г.С. Ліхоносова, Г.О. Надьон, С.П. Кілінкаров. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2012. – 396 с.

10. Пугачева Е. Синергетическое управление / Е. Пугачева, К. Соловьяненко [Электронный ресурс].
<http://www.cfin.ru/management/strategy/synergetics.shtml>.

11. Кемпбелл Э. Стратегический синергизм / Э. Кемпбелл, К. Саммерс Лачс : пер. с англ. – СПб : Питер, 2004. – 416 с.

12. Гошовська О. Синергізм у стратегічному управлінні : моногр. / О. Гошовська, А. Ліманський, Ж. Поплавська. – Львів : ТЗОВ «Компанія «Манускрипт», 2011. – 284 с.

1. Khaken H. Synerhetyka / H. Khaken – M.: Myr, 1980, 452s.

2. Kuznetsov B.L. Vvedeniye v ekonomycheskuyu synerhetyku / B.L. Kuznetsov – Naberezhnye Chelny: KamPY, 1999, 403s.

3. Kuznetsov B.L. Synerhetycheskyy menedzhment v mashynostroenyy / B.L. Kuznetsov – Naberezhnye Chelny: KamPY, 2003, 398s.

4. Shevtsova H.Z. Kontseptual'no-metodolohichni osnovy synerhetychnoho menedzhmentu pidpryyemstv. Model' tsilepolahannya / H.Z. Shevtsova // Marketynh i menedzhment innovatsiy. – 2011. – # 3. – T. 1. – S. 159-166.

5. Lyashenko V.I. Rehulyuvannya rozvytku ekonomichnykh system: teoriya, rezhymy, instytuty : monohr. / V.I. Lyashenko. – Donets'k: DonNTU, 2006. – 668 s.

6. Mel'nyk L.H. Metodolohyya razvytyya : monohr. / L.H. Mel'nyk. – Sumy: Unyver. kn., 2005. – 602 s.

7. Chystylyn D.K. Samoornanyzatsyya myrovoy ekonomyky : Evrazyyskyy aspekt : monohr. / D.K. Chystylyn. – M. : Ekonomyka, 2004. – 237 s.

8. Khandiy O.O. Upravlinnya personalom pidpryyemstva: kontseptual'ne vyznachennya ta mekhanizmy rozvytku : monohr. / O.O. Khandiy. – Luhans'k : SNU im. V. Dalya, 2010. – 240 s.

9. Samoornanyzatsiya pidpryyemstv : tendentsiyi sotsializatsiyi ekonomiky : monohr. / T.V. Kalinesku, H.S. Likhonosova, H.O. Nad'on, S.P. Kilinkarov. – Luhans'k : SNU im. V. Dalya, 2012. – 396 s.

10. Puhacheva E. Synerhetycheskoe upravlenye / E. Puhacheva, K. Solov'enko [Электронны resurs]. <http://www.cfin.ru/management/strategy/synergetics.shtml>.

11. Kempbell Э. Stratehycheskyy synerhyzm / Э. Kempbell, K. Sammers Lachs : per. s anhl. – SPb : Pyter, 2004. – 416 s.

12. Hoshovs'ka O. Synerhizm u stratehichnomu upravlinni : monohr. / O. Hoshovs'ka, A. Limans'kyu, Zh. Poplavs'ka. – L'viv : TzOV «Kompaniya «Manuskrypt», 2011. – 284 s.

Рецензент: Краснокутська Н.С. д.е.н., професор, зав. кафедри менеджменту та оподаткування НТУ «ХПИ»

20.09.2015

УДК 657.1

Линник Олена, Артеменко Наталія

ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОБХІДНОСТІ, ДОЦІЛЬНОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ СИСТЕМИ ОБЛІКУ ВИПЛАТ ПРАЦІВНИКАМ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Наголошено, що вихід України на міжнародні ринки, участь її у міжнародних процесах зумовили необхідність переходу національної економіки на систему фінансового обліку з використанням міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. Зазначено, що важливим є питання організації обліку виплат працівникам. Провівши дослідження, встановлено, що національні та міжнародні стандарти мають багато спільного у підходах до обліку виплат працівникам. В свою чергу, встановлено цілу низку відмінностей. Доведено, що найбільш важливим розділом у міжнародному та вітчизняному стандартах вважається розділ, присвячений виплатам, що пов'язані із закінченням трудової діяльності. Обґрунтовано висновок, що, через недосконалість вітчизняного Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 26, для обліку програм з визначеною виплатою можуть використовуватися лише норми міжнародного стандарту

Ключові слова: бухгалтерський облік, фінансова звітність, міжнародні стандарти фінансової звітності, виплати працівникам,

виплати по закінченню трудової діяльності, програми з визначеною виплатою, актуарні прибутки і збитки

Линник Елена, Артеменко Наталья

ИССЛЕДОВАНИЕ НЕОБХОДИМОСТИ, ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ И ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ В УКРАИНЕ СИСТЕМЫ УЧЕТА ВЫПЛАТ РАБОТНИКАМ ПО МЕЖДУНАРОДНЫМ СТАНДАРТАМ

Отмечено, что выход Украины на международные рынки, участие ее в международных процессах обусловили необходимость перехода национальной экономики на систему финансового учета с использованием международных стандартов бухгалтерского учета. Отмечено, что важным является вопрос организации учета выплат работникам. Проведя исследования, установлено, что национальные и международные стандарты имеют много общего в подходах к учету выплат работникам. В свою очередь, установлен целый ряд различий. Доказано, что наиболее важным разделом в международном и отечественном стандартах считается раздел, посвященный выплатам, связанных с окончанием трудовой деятельности. Обоснован вывод, что, из-за несовершенства отечественного Положения (стандарта) бухгалтерского учета 26, для учета планов с установленными выплатами могут применяться только нормы международного стандарта

Ключевые слова: бухгалтерский учет, финансовая отчетность, международные стандарты финансовой отчетности, выплаты работникам, выплаты по окончании трудовой деятельности, планы с установленными выплатами, актуарные прибыли и убытки

Lynnyk Olena, Artemenko Nataliya

RESEARCH IS NEEDED, FEASIBILITY AND EFFECTIVENESS OF IMPLEMENTATION IN UKRAINE ACCOUNTING SYSTEM OF PAYMENTS TO EMPLOYEES ON INTERNATIONAL STANDARDS

It is noted that the output of Ukraine on the international market, its participation in international processes necessitated the transition of the national economy on the financial accounting system with international accounting standards. It is noted that an important issue is the organization

of accounting salary payments. After investigation, it was found that the domestic and international standards have much in common in their approaches to accounting for payments to employees. In turn, mounted a number of differences. It is proved that the most important section in the international and national standards is considered to be a section dedicated to payments associated with the termination of employment. The conclusion that because of imperfections in the domestic Regulations (standard) accounting 26 accounting for defined benefit plans can only be applied rules of the international standard

Keywords: accounting, financial reporting, international accounting standards, employee benefits, payments for post-employment defined benefit plans, actuarial gains and losses

Постановка проблеми. Фінансова звітність підприємств різних країн має певні відмінності, що зумовлені соціальними, економічними та політичними чинниками.

В умовах розвитку міжнародної торгівлі, транснаціональних корпорацій, глобалізації фінансових ринків відмінності у підходах до змісту фінансових звітів значно ускладнюють аналіз інформації та прийняття управлінських рішень.

Перехід національної системи бухгалтерського обліку та складання звітності на міжнародні стандарти є необхідною умовою якісної співпраці з іноземними партнерами, підвищення рівня довіри зовнішніх користувачів фінансової звітності підприємства. Міжнародні стандарти фінансової звітності (IFRS) та бухгалтерського обліку (IAS) містять єдині методологічні підходи до оцінювання та розкриття інформації, що необхідна інвесторам, кредиторам, податковим та фінансовим органам, різним зацікавленим юридичним та фізичним особам.

Виплати працівникам є найвагомішою складовою усіх витрат підприємства, мають значний вплив на кінцевий фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання, а їх облік – однією з найважливіших сторін облікового процесу. Оскільки в Україні трансформація процесу та системи обліку із застосуванням міжнародних стандартів обліку та звітності розпочата досить нещодавно, методологічні засади та нормативно-правова база обліку виплат працівникам вивчені та організовані недостатньо і потребують

глибокого дослідження та аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, теоретична та практична реалізація механізму обліку та структури виплат працівникам досліджена у працях вітчизняних вчених, зокрема, С.Ф.Голова, В. М. Костюченко, М. П. Войнаренка, О. М. Брадула, Ф. Ф. Бутинця, М. Д. Ведернікова, Т.В. Головка.

Питання виплат працівникам досліджувалися у дисертаціях М.Д.Ведернікова, В.А.Домбровського, О.А. Дороніної, Т.Г. Мельник, В.Б. Люткевич, Н.В. Шульги та ін.

Не применшуючи важливості робіт вітчизняних вчених, слід зазначити, що вони у своїх дослідженнях ведення обліку виплат працівникам відповідно до міжнародних стандартів, здебільшого, приділяють увагу загальним аспектам обліку. Проте, деякі питання обліку виплат працівникам в умовах його гармонізації з міжнародною практикою досі не вирішені і потребують подальшого дослідження.

В останні роки у зв'язку із впровадженням міжнародних стандартів українське законодавство зазнало значних змін. Так, Законом України №3332-VI «Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [1] було внесено тлумачення терміну «міжнародні стандарти фінансової звітності» як прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності».

Згідно з Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996-XIV [2] та Порядком подання фінансової звітності № 419 [3] фінансову звітність за міжнародними стандартами складають: публічні акціонерні товариства, банки, страховики (з 1 січня 2012 р.); суб'єкти господарювання, які надають фінансові послуги, крім страхування та пенсійного забезпечення за винятком діяльності з управління активами, а також ті, що здійснюють недержавне пенсійне забезпечення (з 1 січня 2013 р.); суб'єкти господарювання, які здійснюють допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування (з 1 січня 2014 р.) та підприємства, що здійснюють діяльність з управління активами (з 1 січня 2015 р.).

Облік виплат працівникам в Україні регламентується міжнародними стандартами бухгалтерського обліку – МСБО (IAS) № 8, № 19, № 23, № 26, № 37 та національними положеннями

(стандартами) бухгалтерського обліку – П(С)БО № 6, № 11, № 16, № 26. Порівняльна відповідність стандартів наведена у таблиці 1.

Таблиця 1

Відповідність міжнародних та національних стандартів бухгалтерського обліку з питань виплат працівникам

Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку – МСБО (IAS)	Національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку – П(С)БО
Концептуальна основа фінансової звітності	–
МСБО (IAS) 8 «Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки»	П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»
МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам»	П(С)БО 26 «Виплати працівникам»
МСБО (IAS) 23 «Витрати на позики»	П(С)БО 16 Витрати
МСБО (IAS) 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення»	П(С)БО 26 «Виплати працівникам»
МСБО (IAS) 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи»	П(С)БО 11 «Зобов'язання»

Методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про виплати (у грошовій та негрошовій формах) за виконані роботи (надані послуги) та їх розкриття у фінансовій звітності визначені у П(С)БО 26 [4] та МСБО (IAS) 19 [5].

МСБО (IAS) 19 не розглядає звітності за програмами пенсійного забезпечення, він стосується лише обліку виплат працівникам. Облік та звітність за програмами пенсійного забезпечення визначає міжнародний стандарт бухгалтерського обліку МСБО (IAS) 26 [6], який, таким чином, доповнює МСБО (IAS) 19. П(С)БО 26 за змістом, будовою та визначенням термінів є схожим до МСБО (IAS) 19, але між ними є відмінності.

Основною відмінністю національного стандарту є те, що інформація в ньому наведена дуже стисло, він дає лише трактування термінів, що використовуються, наводить класифікацію виплат, які можуть здійснюватись, при цьому питання обліку та відображення у звітності даних розрахунків надаються тільки у вигляді рекомендацій. На відміну від національного стандарту, МСБО (IAS) 19 розглядає всі

аспекти обліку виплат працівникам, включаючи пенсійні програми, негрошові розрахунки, довгострокові виплати, а також інші виплати, що витікають із ділової практики.

Мета статті полягає у дослідженні методологічних засад обліку виплат працівникам за міжнародними та національними стандартами, обґрунтуванні доцільності та необхідності впровадження та застосування в Україні обліку виплат працівникам за міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим засобом забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах економіки ринкового типу є механізм виплат працівникам як процес реалізації положень соціальної політики та головний мотиваційний елемент відносно суб'єктів соціально-трудових відносин.

Виплати працівникам є найважливішим засобом підвищення зацікавленості працюючих у результатах своєї праці, її продуктивності, збільшення обсягів виробленої продукції, поліпшення її якості та асортименту. На сучасному етапі розвитку бухгалтерської думки як в міжнародній практиці, так і у національній теорії бухгалтерського обліку велика увага приділяється питанням дослідження та відображення в обліку та звітності цих виплат [7].

Згідно с МСБО (IAS) 19, виплати працівниками – це всі форми компенсації, які працедавець надає працівникам в обмін на їхні послуги підприємству. Стандарт розглядає діяльність працівників як послуги, за які вони отримують відповідну компенсацію. Працівник може надавати послуги підприємству на основі повного або неповного робочого дня, постійної або періодичної зайнятості та на тимчасовій основі. Виплати працівникам включають виплати, які надаються працівникам або їхнім утриманцям та можуть бути надані в грошовій та негрошовій формах.

МСБО (IAS) 19 поділяє виплати працівникам на чотири категорії: 1) короткострокові виплати; 2) виплати по закінченні трудової діяльності; 3) інші довгострокові виплати працівникам; 4) виплати при звільненні.

Найбільш важливим розділом у міжнародному та у вітчизняному стандартах є розділ, присвячений виплатам, пов'язаним із закінченням трудової діяльності.

В залежності від економічної сутності програми виплат по закінченню трудової діяльності за класифікацією обох стандартів поділяються на програми з визначеним внеском та визначеною виплатою. На відміну від національного, міжнародний стандарт дає перелік видів виплат, які належать до програм по закінченню трудової діяльності (пенсійне забезпечення, медичне обслуговування, страхування життя).

Говорячи про плани зі встановленими внесками, доречно зазначити, що зобов'язання суб'єкта господарювання обмежується сумою, яку воно погоджується внести до фонду. Отже, сума виплат, що її отримає працівник по закінченні трудової діяльності, визначається за сумою внесків, сплачених суб'єктом господарювання (або/та працівником) до програми виплат по закінченні трудової діяльності або до страхової компанії. Таким чином, на працівника припадає актуарний ризик (виплати будуть меншими за очікувані) та інвестиційний ризик (інвестованих активів буде недостатньо для забезпечення очікуваних виплат).

Облік програм з визначеною виплатою є найскладнішим, оскільки для оцінки зобов'язань та витрат потрібні актуарні припущення, також є можливість виникнення актуарних прибутків та збитків. Більш того, зобов'язання оцінюються на дисконтованій основі, тому що їх можна погасити через багато років після надання відповідних послуг працівниками.

Зважаючи на складність облікового процесу програм з визначеною виплатою, облік таких програм у нормативному акті повинен бути чітко визначений та бути зрозумілим для бухгалтера. Значним недоліком П(С)БО 26 є те, що питання обліку програм з визначеною виплатою у ньому достатньо не висвітлені. Тому для обліку програм з визначеною виплатою можуть використовуватися лише норми міжнародного стандарту.

Для перегляду актуарних припущень та для оцінки усіх суттєвих зобов'язань щодо виплат по закінченню трудової діяльності МСБО (IAS) 19 рекомендує залучати кваліфікованого актуарія. В П(С)БО 26 не зазначено, хто має проводити оцінку зобов'язань за таким програмами та не визначено періодичність такої оцінки.

Питання визнання актуарних прибутків і збитків є досить проблематичним і потребує детального роз'яснення. На відміну від

П(С)БО 26, МСБО (IAS) 19 надає чітке та зрозуміле трактування, говорячи, що актуарні прибутки і збитки можуть виникати в результаті збільшення або зменшення дисконтованої вартості зобов'язань за планом зі встановленими виплатами або внаслідок зміни справедливої вартості активів програми. Актуарні прибутки та збитки виникають як різниця між фактичними і очікуваними результатами під час оцінки величини зобов'язань і активів і включають корегування змін в актуарних припущеннях.

Досліджуючи питання визнання та оцінки активів програми, доречним є зазначити, що П(С)БО 26 не визначає, як оцінюється справедлива вартість активів програми. В свою чергу, МСБО (IAS) 19 зазначає, що справедлива вартість, зазвичай, визначається, виходячи з ринкової ціни на дату балансу. У разі відсутності ринкової ціни, справедливу вартість оцінюють шляхом дисконтування очікуваного майбутнього руху грошових коштів із застосуванням ставки дисконту.

Схожими є підходи до визначення прибутку від активів програми. Обидва стандарти визначають прибуток як дохід (відсотки, дивіденди та інший дохід) від активів програми за вирахуванням витрат на управління, податків та зборів (обов'язкових платежів), які сплачуються безпосередньо фондом. МСБО (IAS) 19 також включає до розрахунку прибутку реалізовані та нереалізовані прибутки або збитки від активів програми. Очікуваний прибуток від активів програми з визначеною виплатою дорівнює зміні справедливої вартості активів програми, утримуваних протягом звітного періоду, з урахуванням фактичних внесків і виплат.

Позитивною рисою міжнародного стандарту є те, що він, окрім надання визначень, наводить приклад щодо визначення очікуваного та фактичного прибутку від активів програми, що значно спрощує розуміння процесу визначення таких прибутків (збитків) бухгалтером.

Як було зазначено, облік усіх категорій виплат працівникам, окрім виплат по закінченню трудової діяльності, хоча і має відмінності, в той же час є схожим за нормами національного та міжнародного стандартів. Для оцінки ефективності ведення обліку виплат працівникам за міжнародними стандартами ми вважаємо за необхідне дослідити ефект в вигляді економічної вигоди при обліку найскладнішої категорії виплат, про що дуже стисло зазначено в П(С)БО 26, а саме – про облік виплат по закінченню трудової

діяльності.

Відповідно до Тлумачення КТМФЗ 14 [8] до МСБО (IAS) 19, суб'єкт господарювання оцінює економічну вигоду від програм по закінченню трудової діяльності у вигляді доступної суми відшкодування та у вигляді зменшення внеску до пенсійного плану. Економічна вигода у формі відшкодування оцінюється як сума, яка залишається після вирахування з вартості активів програми теперішньої вартості зобов'язання. Економічна вигода у формі зменшення внесків полягає у скороченні суми, яку суб'єкт господарювання повинен внести до пенсійного плану за рахунок реінвестування доходу, отриманого від пенсійного плану, в рахунок майбутніх внесків.

Висновки. Облік виплат працівникам займає одне з центральних місць у системі бухгалтерського обліку, тому що він є невід'ємною частиною діяльності будь-якої організації. Обґрунтування необхідності та доцільності застосування міжнародних стандартів обліку виплат працівникам повинно будуватися на порівняльному аналізі стандартів бухгалтерського обліку. Виявлення відмінностей у підходах до обліку дасть змогу дослідити та проаналізувати доцільність застосування положень міжнародних стандартів виплат працівникам на вітчизняних підприємствах, визначити та оцінити ефективність організації облікових процесів. Базуючись на проведеному порівняльному аналізі міжнародного та національного стандарту про виплати працівникам, вважаємо за необхідне зазначити наступне. Стандарти є схожими за структурою та визначеністю понять, однак в той же час мають відмінні положення. П(С)БО 26 дуже стисло характеризує кожен категорію виплат працівникам, містить лише визначення термінів та вимоги до визнання зобов'язань та витрат. Стислість викладу матеріалу приводить до втрати практичності у застосуванні та неоднозначності трактувань деяких положень. Національний стандарт дає лише поверхневі рекомендації щодо питань обліку та відображення у звітності розрахунків з виплат працівникам, не містить інструктивних та рекомендаційних норм, які б на розроблених прикладах та задачах дали можливість бухгалтеру зрозуміти складні для розуміння нюанси обліку таких виплат. Виклад матеріалу стандарту є складним для розуміння та застосування у бухгалтерській практиці. Окрім того, в

П(С)БО 26 часом зовсім не висвітлені, або часткового висвітлені дуже складні питання щодо обліку окремих категорій виплат працівникам, наприклад, облік та оцінка програм з визначеною виплатою. Облік пенсійних програм з визначеними виплатами є дуже складним процесом і потребує чітких методологічних засад обліку, які на даний момент не достатньо висвітлені у національних стандартах, але досить детально описані в міжнародних.

Таким чином, для того, щоб розібратися у спірних моментах, або питаннях, які зовсім не висвітлені в П(С)БО 26, українському бухгалтеру прийдеться звертатися до норм МСБО (IAS) 19, в якому висвітлені усі моменти щодо бухгалтерського обліку усіх категорій виплат працівникам. Активна інтеграція України у світовий економічний простір є основним фактором, який впливає на реформування системи бухгалтерського обліку в Україні. Орієнтиром для цього слугуватиме впровадження міжнародних стандартів обліку та звітності. Саме тому вивчення норм та підходів до обліку виплат працівникам, заснованого на міжнародному досвіді, є актуальним питанням для суб'єктів господарювання, які складають фінансову звітність за міжнародними стандартами, або планують їх впроваджувати. Беручи до уваги вищезазначене, а також те, що значна категорія суб'єктів господарювання в Україні має складати фінансову звітність та вести облік за міжнародними стандартами, ми вважаємо доцільним та необхідним впровадження та застосування на українських підприємствах обліку виплат працівникам за міжнародними стандартами.

Література

1. Закон України Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 12.05.2011 р. № 3332-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011.– N 45.– Ст. 484.
2. Закон України Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні від 16.07.1999 р. № 996-XIV. Редакція від 13.08.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – N 40. – Ст.365.
3. Постанова кабінету міністрів України Про затвердження Порядку подання фінансової звітності від 28 лютого 2000 р. N 419

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення 14. 09. 2015 р.).

4. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 26 «Виплати працівникам». Затверджено наказом Міністерства фінансів України № 601 від 28.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua> (дата звернення 14. 09. 2015 р.).

5. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 19 «Виплати працівникам» [Електронний ресурс]: Текст Міжнародних стандартів фінансової звітності, виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 1 січня 2015 року. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua (дата звернення 14. 09. 2015 р.).

6. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 26 «Облік та звітність щодо програм пенсійного забезпечення» [Електронний ресурс]: Текст Міжнародних стандартів фінансової звітності, виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 1 січня 2015 року. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua (дата звернення 14. 09. 2015 р.).

7. Войнаренко М.П. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту [Текст]: Навчальний посібник/ М.П. Войнаренко, Н.А. Пономарьова, О.В. Замазій. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 488с.

8. Тлумачення КТМФЗ 14 «МСБО 19: обмеження на активи з визначеною виплатою, мінімальні вимоги до фінансування та їхня взаємодія» [Електронний ресурс]: Текст Міжнародних стандартів фінансової звітності, виданий Радою з Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку зі змінами станом на 1 січня 2015 року. – Режим доступу: www.minfin.gov.ua (дата звернення 14. 09. 2015 р.).

1. Zakon Ukrainy Pro vnesennya zmin do Zakonu Ukrainy «Pro bukhhalters'kyu oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini» vid 12.05.2011 r. N 3332-VI // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 2011.– N 45.– St. 484.

2. Zakon Ukrainy Pro bukhhalters'kyu oblik ta finansovu zvitnist' v Ukraini vid 16.07.1999 r. # 996-XIV. Redaktsiya vid 13.08.2015 r. // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. – 1999. – N 40. – St.365.

3. Postanova kabinetu ministriv Ukrainy Pro zatverdzhennya Poryadku podannya finansovoyi zvitnosti vid 28 lyutoho 2000 r. N 419

[Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://search.ligazakon.ua> (data zvernennya 14. 09. 2015 r.).

4. Polozhennya (standart) bukhhalters'koho obliku 26 «Vyplaty pratsivnykam». Zatverdzheno nakazom Ministerstva finansiv Ukrayiny N 601 vid 28.10.2003 r. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://search.ligazakon.ua> (data zvernennya 14. 09. 2015 r.).

5. Mizhnarodnyy standart bukhhalters'koho obliku 19 «Vyplaty pratsivnykam» [Elektronnyy resurs]: Tekst Mizhnarodnykh standartiv finansovoyi zvitnosti, vydanyy Radoyu z Mizhnarodnykh standartiv bukhhalters'koho obliku zi zminamy stanom na 1 sichnya 2015 roku. – Rezhym dostupu: www.minfin.gov.ua (data zvernennya 14. 09. 2015 r.).

6. Mizhnarodnyy standart bukhhalters'koho obliku 26 «Oblik ta zvitnist' shchodo proham pensiynoho zabezpechennya» [Elektronnyy resurs]: Tekst Mizhnarodnykh standartiv finansovoyi zvitnosti, vydanyy Radoyu z Mizhnarodnykh standartiv bukhhalters'koho obliku zi zminamy stanom na 1 sichnya 2015 roku. – Rezhym dostupu: www.minfin.gov.ua (data zvernennya 14. 09. 2015 r.).

7. Voynarenko M.P. Mizhnarodni standarty finansovoyi zvitnosti ta audytu [Tekst]: Navchal'nyy posibnyk/ M.P. Voynarenko, N.A. Ponomar'ova, O.V. Zamazyi. – Kyyiv: Tsentr uchbovoyi literatury, 2010. – 488s.

8. Tlumachennya KTMFZ 14 «MSBO 19: obmezheniya na aktyvy z vyznachenoyu vyplatoyu, minimal'ni vymohy do finansuvannya ta yikhnya vzayemodiya» [Elektronnyy resurs]: Tekst Mizhnarodnykh standartiv finansovoyi zvitnosti, vydanyy Radoyu z Mizhnarodnykh standartiv bukhhalters'koho obliku zi zminamy stanom na 1 sichnya 2015 roku. – Rezhym dostupu: www.minfin.gov.ua (data zvernennya 14. 09. 2015 r.).

***Рецензент:** Перерва П.Г., професор, доктор економічних наук, декан економічного факультету Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»*

20.09.2015

СИСТЕМА АДАПТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ЇЇ ЕЛЕМЕНТИ

Визначено сутність системи адаптивного управління діяльністю промислових підприємств. Встановлено її структуру, що складається з двох частин – теоретико-методологічної та механізмів її функціонування. Перша охоплює два напрями – понятійно-категоріальний апарат системи адаптивного управління та методологічні засади цього управління, які конкретизують принципи, функції, цілі, завдання, предмет, об'єкт, методи, прийоми та інструменти адаптивного управління. До складу механізмів функціонування даної системи управління віднесено інформаційно-аналітичний, техніко-технологічний, організаційно-економічний та адміністративно-правовий механізм. Зазначено, що кожний механізм має відповідне забезпечення. Запропонований підхід до формування системи адаптивного управління діяльністю промислових підприємств на відміну від існуючих підходів дозволяє розробляти науково обґрунтовані заходи покращення управління конкретним підприємством в умовах нестабільного середовища.

Ключові слова: система адаптивного управління, принципи, функції, об'єкт управління, предмет управління, методи, інструменти, механізм адаптивного управління

СИСТЕМА АДАПТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ И ЕЕ ЭЛЕМЕНТЫ

Определена сущность системы адаптивного управления деятельностью промышленных предприятий. Установлено ее структуру, состоящую из двух частей - теоретико-методологической и механизмов ее функционирования. Первая охватывает два направления - понятийно-категориальный аппарат системы адаптивного управления и методологические основы этого управления, конкретизирующих принципы, функции, цели, задачи, предмет, объект, методы, приемы и инструменты адаптивного управления. В состав механизмов функционирования данной системы управления отнесено информационно-аналитический, технико-технологический, организационно-экономический и административно-

правовий механізм. Отмечено, що кожен механізм має відповідне забезпечення. Представлений підхід до формування системи адаптивного управління діяльністю промислових підприємств на відміну від існуючих підходів дозволяє розробляти науково обґрунтовані заходи покращення управління конкретним підприємством в умовах нестабільної середовища.

Ключові слова: система адаптивного управління, принципи, функції, об'єкт управління, предмет управління, методи, інструменти, механізм адаптивного управління

Magomedov Musa

ADAPTIVE MANAGEMENT SYSTEM AND ELEMENTS

The essence of the adaptive management of enterprises. It established a structure consisting of two parts - theoretical and methodological and mechanisms of its functioning. The first covers two areas - concepts and categories of the adaptive control system and methodological principles of governance, which specify the principles, functions, goals, objectives, subject, object, methods, techniques and tools for adaptive management. The structure of the mechanisms of management include information-analytical, technical, technological, organizational, economic, administrative and legal mechanism. It is noted that each has the appropriate security mechanism. The approach to forming a system of adaptive management of industrial enterprises in contrast to existing approaches allows us to develop evidence-based measures to improve the management of specific enterprise in an unstable environment.

Keywords: adaptive control system, the principles, functions, object management, object management, methods, tools, mechanisms of adaptive management

Постановка проблеми. Економіка України знаходиться на порозі переходу від глибокої кризи до поступового її відродження. Однак, її сучасний стан є кризовим, особливо для промисловості. Так, якщо у 2010 - 2011 роках спостерігалось збільшення обсягів промислового виробництва, то починаючи з 2012 року їх зниження відбулося на 0,5%, у 2013 році – на 4,3%, а в 2014 році – на 10,1%. Протягом січня – червня 2015 року обсяг промислового виробництва

зменшився на 14,3% [1]. Отже, існує негайна потреба у розробці теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо підвищення рівня виробництва та реалізації продукції промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжні та вітчизняні вчені такі, як: Бекмуратов Р. Д.[2], Головань О.В [3], Дорофєєва В.В.[4], Зайцев М.Л.[5], Табачнікова О.В.[6], Тихомирова О.Г.[7], Харитонова А.В.[8], Ефендієв Б.А.[9] та ін., у своїх працях розглядали сутність та призначення поняття «система адаптивного управління», але єдиного погляду не було одержано.

Проведений автором статті аналіз показав, що майже усі автори під системою адаптивного управління розуміють систему управління, що має можливість та умови, пристосовуватися до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємств. Але зазначені автори цей термін тлумачать по-різному – система адаптивного менеджменту[4,с.2], самоорганізована система [7,с.495], система автоматичного управління, система, що пристосовується до змін зовнішнього та внутрішнього середовища[3,с.4;5; 6, с.1; 8; 9, с.21;] тощо.

У результаті такого тлумачення в економічній літературі остається невизначеними призначення, структура та елементи цієї системи управління.

Ціллю статті є уточнення поняття «система адаптивного управління» по відношенню до діяльності промислових підприємств та встановлення її елементів, структури тощо.

Основний матеріал дослідження. Автором статті поняття «адаптивна система управління» визначено як саморегулююча, само організована система, що має теоретичну основу та практичну можливість пристосовуватися до змін конкурентного, зовнішнього та внутрішнього середовища підприємств через відповідні механізми реалізації адаптивного управління.

Аналіз концептуальних підходів до структури системи адаптивного управління показав, що усі підходи недостатньо повно характеризують складові елементи цієї системи управління. Так, у А.В.Харитоновій виділяються окремі складові методології, але вони не розглядають методів, функцій, прийомів, способів та інструментів[8]. У Г.В.Бушмелевої ці елементи згруповані таким чином, як: цілі та

задачі; закони та принципи; методи та функції; технологія і практика управління[10, с.187]. Такий підхід є більш повним, але доцільно цю частину системи адаптивного управління визначити як теоретико-методологічну, оскільки не існує чітко визначених понять щодо адаптації, адаптаційного управління, системи адаптаційного управління. Окрім цього, необхідно уточнити складові методології (цілі та задачі; принципи та функції; методи та способи; інструменти та прийоми управління) та відповідно з цим сформулювати цю частину системи адаптивного управління. На рисунку 1 представлена запропонована автором статті власна структура системи адаптивного управління.

Отже, автором статті розроблено структуру системи адаптивного управління, яка на відміну від існуючих, складається з двох частин – теоретико-методологічної та механізмів функціонування. Перша частина поділяється на понятійно-категоріальний апарат та методологічні засади управління (цілі та завдання; об'єкт та предмет управління; принципи та функції; методи, прийоми та інструменти адаптивного управління). Друга частина складається з механізмів адаптивного управління, за допомогою яких реалізуються методологічні основи цього управління, здійснюється погашення негативного впливу з боку факторів конкурентного, зовнішнього та внутрішнього середовища, досягаються поставлені результати діяльності підприємств та вирішуються усі суперечності, що виникають у процесі функціонування. Ці механізми розподілено на:

1. Інформаційно-аналітичний механізм – механізм, за допомогою якого проводиться оцінювання впливу факторів конкурентного, зовнішнього та внутрішнього середовища, а також вирішуються проблеми техніко-технологічного, організаційно-економічного та адміністративно-правового характеру. Цей механізм охоплює утворення та використання інформаційних баз, програмних продуктів та математичних моделей для розробки та прийняття управлінських рішень.

2. Техніко-технологічний механізм – механізм, за допомогою якого здійснюються розробка та прийняття рішень, які стосуються удосконалення технічного та технологічного рівня діяльності промислового підприємства.

3. Організаційно-економічний механізм складається з двох частин – організаційної та економічної. Перша вирішує проблеми, що пов'язані з покращенням організації виробничо-господарської діяльності промислових підприємств (ресурсне забезпечення, організація ефективного процесу виробництва та реалізації продукції чи послуг в умовах нестабільного конкурентного, зовнішнього та внутрішнього середовища та ін.). Друга – вирішує проблеми фінансового та інвестиційного характеру. До них можна віднести: грошове забезпечення виробничої (оперативної), фінансової та інвестиційної діяльності промислових підприємств, пошук резервів підвищення доходів та зниження витрат в умовах нестабільного середовища.

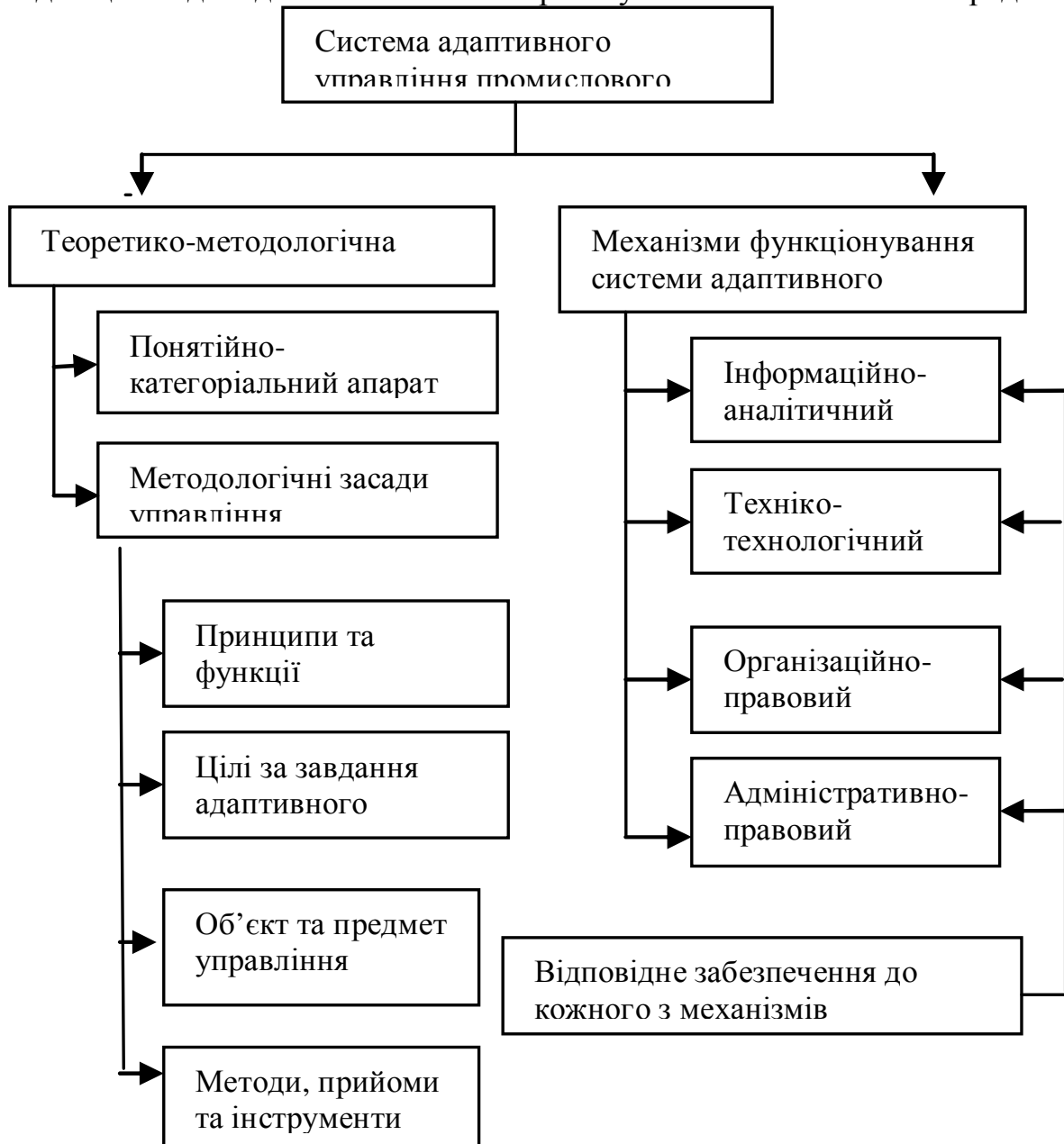

Рис. 1. Структура системи адаптивного управління промисловим підприємством

4.Адміністративно-правовий механізм – це механізм, за допомогою якого здійснюється правове та адміністративне (управлінське) регулювання діяльності промислових підприємств з метою їх адаптації до змін у середовищі. Він базується на нормативно-законодавчих актах, на яких будуються фінансово-господарська діяльність промислових підприємств в Україні, а також на адміністративно-розпорядчих актах, приказах та ін., що використовує управлінський персонал.

Кожний з механізмів має відповідне забезпечення. А.В.Харитонova наголошує на правовому, фінансовому та інформаційному забезпеченні [8]. В.В.Лесник підкреслює, що функціонування економічного механізму адаптації базується на використанні можливостей архітектурних систем управління до змін в умовах розробки система адаптивного обліку (фінансового, податкового, управлінського, стратегічного, ситуаційного, соціального, мережевого) на базі інформаційного підходу до розмірності обліку, адаптивної еволюції структурованих планів рахунків, еволюційно-адаптованої балансової теорії та інструментів адаптивного інжинірингу [11]. О.В.Головань зазначає, що в основі концепції організації адаптивної системи управління виробничим підприємством знаходиться ресурсний потенціал та інформаційне забезпечення щодо вияву зовнішніх, внутрішніх проблем, оцінки можливостей адаптації системи управління, а також методи розв'язання оптимізаційних задач [3,с.6].

На погляд автора статті, під забезпеченням доцільно розуміти закони, нормативно-правові акти, методи, економіко-математичні моделі, конкретні програмні продукти, управлінські прийоми, тощо.

Висновки. Запропонований у даній статті підхід дозволяє чітко побудувати відповідну систему управління, яка буде швидко та якісно реагувати на зміни у конкурентному, зовнішньому та внутрішньому середовищі промислових підприємств. У подальшому дослідженні доцільно визначити схему взаємодії усіх механізмів адаптивного управління з метою формування їх методичного забезпечення.

Література

1. Державний комітет статистики України [Електронний

ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Бекмуратов Р. Д. Совершенствование адаптивной системы управления на примере кондитерской отрасли // Дискуссия. – 2014 - №2 (43). – С. 36-40.

3. Головань О.В. Система моделей адаптивного управління виробничим підприємством./ Автореферат... канд. економ. наук 08.00.11–математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці / О.В.Головань. – К.: Київський нац.. економ. ун-т і м.В.Гетьмана, 2009. – 20 с.

4. Дорофеева В.В. Формирование системы адаптационного менеджмента предприятий обрабатывающей промышленности. /Автореферат д-ра економ. наук по 08.00.05 – «Экономика и управление народным хозяйством»/В.В Дорофеева.–Иркутск, Байкальский государственный университет экономики и права, 2014 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://doc2all.ru/article/17032014_158745_dorofeeva.

5. Зайцев М.Л. Экономика организации. - М.: Экзамен, 2000.–768 с.

6. Табачникова, Е.В. Методические основы формирования адаптивной системы управления грузового автотранспортного предприятия / Автореф. дис. канд. економ, наук. 08.00.05. – «Экономика и управление народным хозяйством»/Е.В. Табачникова.– Санкт-Петербург, 2001. - 18 с.

7. Тихомирова О.Г. Адаптивное управление предпринимательскими структурами как открытыми динамическими системами // Фундаментальные исследования. – 2012. – № 9–2. – С. 495-499.

8. Харитонов А.В. Взаимосвязь адаптации и адаптивного управления// Управление экономическими системами, №9, 2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uecs.ru/uecs-33-332011/item/651-2011-09-28-08-29-58010>.

9. Эфендиев Б.А. Разработка и функционирование адаптивных систем управления организацией //Российское предпринимательство. – 2008. –№11, Вып. 1 (122). – С. 21-25.

10. Бушмелева Г.В. Адаптивное управление промышленным предприятием в конкурентной среде: Монография./ Г.В.Бушмелева – Екатеринбург: Изд-во Института экономики УрО РАН, 2008. - 502 с.

11. Лесняк В.В. Экономический механизм адаптации //Инженерный вестник Дона – 2013. – №3(26). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskiiy-mehanizm-adaptatsii>

1. Consilium Status Ucraina statistics [electronic resource]. - Access: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

2. Bekmuratov G.D. Improvement adaptivnoy control system in Example // Dyskussyya Confectionery industria. - 2014 - №2 (42). - P. 36-40.

3. Golovan O.V. Exemplar adaptive control system manufacturing incepto. / ... Abstract candidatus. parcendo. 08.00.11- mathematica scientia modos, exempla monstrabit, et technologiae rerum nuntiorumque cognitionis in oeconomia / O.V. Golovan. - K.: Oeconomia Kyiv nat. im.V.Hetmana Teubner, 2009. - 20 p.

4. Dorofeeva V.V. Formatio administratione ratio adaptatsyonnoho conatibus processui industria. / Abstract Dr. эконом. In scientia 08.00.05 - "inscribitur et Management народным oeconomia" /V.V Dorofeyeva.- Irkutsk, Baikal State University of Economics et legem, 2014 [electronic resource]. - Access: http://doc2all.ru/article/17032014_158745_dorofeeva.

5. Zaitsev ML Oeconomia organizationem.-M.: Exem, 2000.-768 p.

6.Tabachnykova E.V. Tradendam Fundamentalum formativa adaptivnoy onerarias motor control system incepto text.: Author. Thesis. candidatus. эконом scientiis. 08.00.05. - "Inscribitur et Management народным oeconomiam» // E.V. Tabachnykova – S. Prosperi Aquitani, 2001. - 18 p.

7.Тyhomyrova AG Management structurae Adaptivnoe predprynmatelskymy Sicut открытым Dynamic systems // Fundamentalные studium. - 2012 - № 9-2. - P. 495-499.

8. Vulgate Kharitonov Vzaimosvyaz accommodatae adaptive // imperium oeconomicae procuratio ratio, №9, 2011. [electronic resource]. - Access: <http://www.uecs.ru/uecs-33-332011/item/651-2011-09-28-08-29-58010>.

9. Efendiev B.A. Progressum et administratione adaptive operationem organizationem // RUSSIAN entrepreneurship. - 2008. -№11, Vol. I (122). - P. 21-25.

10. Bushmeleva G.V. Adaptivnoe Management промышленным

konkurentnoy inceptum in environment: Monohrafiya. / G. V. Bushmeleva - Ekaterinburg: Press Institutu Economy uro RAS, 2008. - 502 p.

11. Lesnjak V.V. Oeconomicarum mechanism accommodatae Inzhenernyi // Vestnik Don - 2013. - №3 (XXVI). [Electronic resource]. - Access: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskij-mehanizm-adaptatsii>

Рецензент: Перерва П.Г., професор, доктор економічних наук, декан економічного факультету Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

20.09.2015

УДК 339.372

Маловичко Світлана

ВІРТУАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

На підставі аналізу методологічних позицій в сьогочасній науковій думці відносно сутності та змісту економічних відносин виявити форми прояву нової економіки як основного фактору розвитку електронної торгівлі. У процесі дослідження використано: методи теоретичного узагальнення і порівняння, аналізу і синтезу (для уточнення змісту поняття «нової економіки»), методи графічної візуалізації (для представлення даних), групування. На підставі проведеного дослідження згруповано інваріантні форми прояву нової економіки. Визначено, що саме термін «інформаційна економіка» є найбільш універсальним поняттям, всеосяжним, різноманітним за конфігураціями прояву, полікультурним за суттю. Розглянуті існуючі підходи до вивчення інформаційної економіки. Визначені інваріантні форми прояву нової економіки. На основі аналізу існуючих підходів до вивчення інформаційної економіки запропоновано здійснювати дослідження електронної торгівлі, спираючись на діалектичний взаємозв'язок технократичного та гуманітарного підходів. Особливості трансформації споживання («ендемичні», «темпоральні») доповнені «рушійними». Отримані результати спрямовані на оптимізацію управління електронною торгівлею підприємств.

Ключові слова: віртуалізація економіки, інформаційна економіка, інформаційне суспільство, інформаційно-комунікаційні технології, електронна торгівля, електронна комерція.

Маловичко Светлана

ВИРТУАЛИЗАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОННОЙ ТОРГОВЛИ

На основании анализа методологических позиций в современных научных взглядах относительно сущности и содержания экономических отношений выявить формы проявления новой экономики как основного фактора развития электронной торговли. В процессе исследования использованы: методы теоретического обобщения и сравнения, анализа и синтеза (для уточнения содержания понятия "новой экономики"), методы графической визуализации (для представления данных), группировки. На основании проведенного исследования сгруппированы инвариантные формы проявления новой экономики. Определено, что именно термин "информационная экономика" является наиболее универсальным понятием, всеобъемлющим, разнообразным по конфигурациям проявления, многокультурным по сути. Рассмотрены существующие подходы к изучению информационной экономики. Определены инвариантные формы проявления новой экономики. На основе анализа существующих подходов к изучению информационной экономики предложено осуществлять исследование электронной торговли, опираясь на диалектическую взаимосвязь технократического и гуманитарного подходов. Особенности трансформации потребления ("эндемические", "темпоральные") дополнены "движущими" Рассмотренные существующие подходы к изучению информационной экономики. Полученные результаты направлены на комплексное решение проблем в сфере управления электронной торговлей и будут способствовать обеспечению ее эффективности.

Ключевые слова: виртуализация экономики, информационная экономика, информационное общество, информационно-коммуникационные технологии, электронная торговля, электронная коммерция.

VIRTUALIZATION OF ECONOMY AS FACTOR OF DEVELOPMENT OF E-COMMERCE

On the basis of analysis of methodological positions in a today's scientific mind in relation to essence and maintenance of economic relations to educe the forms of display of new economy as a basic factor of development of e-commerce. The study used: methods of theoretical generalization and comparison, analysis and synthesis (for clarification of maintenance of concept "new economy"), methods of graphic visualization (for presentation of data), grouping. On the basis of undertaken a study it is grouped invariant of form of display of new economy. Certainly, that exactly a term "informative economy" is most universal by the concept, all-embracing, various after configurations of display, multicultural after essence. Considered existing going near the study of informative economy. Certain invariant of form of display of new economy. On the basis of analysis of the existent going near the study of informative economy it offers to carry out research of e-commerce, leaning on dialectical intercommunication of technocracy and humanitarian approaches. The features of transformation of consumption ("endemic", "temporal") are complemented by "motive". The got results are the managements sent to optimization electronic commerce of enterprises.

Key words: virtualization of economy, informative economy, informative society, of informatively-communication technologies, e-trade, e-commerce.

Постановка проблеми. Сучасні умови ведення бізнесу характеризуються зростанням значущості інформації як предмету управління, використанням інформаційно-технологічних інновацій, глобальною технологізацією як в економічній, так і в соціальній сфері. Цивілізаційні зміни характеризуються переходом від індустріального до постіндустріального суспільства, де політика, економіка і культура піддаються впливу різних факторів, в тому числі науковому прогресу в інформаційно-комунікаційній сфері.

Складність та численність глобальних проблем пов'язана зі змінами у світовому розвитку, реорганізацією світового порядку, неоднозначністю підходів та механізмів їх розв'язання [1, с. 31], однією з таких проблем є віртуалізація економіки.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів інформатизації суспільства та економіки присвячені наукові роботи Висоцької В.А. [2], Гальчинського А.С. [3], Дятлова С.А. [4], Кримського І.А. [5], Манахової І.В. [6], Матвєєва І.А. [7], Соколової І.В. [8], Сисоєвої С.В. [9], Фрідкіна [10], Чекалкіної К.В. [11], Чернеги О.Б. [1] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наукова дискусія з цих питань має активний, але й суперечливий характер. Поза увагу лишаються питання систематизації сучасних знань у цій сфері з метою виявлення чинників розвитку електронної торгівлі як однієї з найперспективніших галузей народного господарства.

Постанова завдання. На підставі аналізу методологічних позицій в сьогочасній науковій думці відносно сутності та змісту економічних відносин виявити форми прояву нової економіки як основного фактору розвитку електронної торгівлі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наукові спори відносно сучасного етапу розвитку економічних відносин ведуться завзято й активно. Вивчення робіт, що присвячені детермінації сутності та змісту нової економіки [2, с. 34; 3; 4, с.108; 5, с. 7; 6, с. 12; 7; 10, с.43; 11, с. 37 та інших], свідчить про те, що наукова термінологія виокремлює значну сукупність поглядів на це питання, а саме: «економіку послуг (сервісну економіку)», «економіку знань (когнітивну економіку), «мережеву економіку (вікіноміку)»; «інтернет-економіку (віртуальну економіку)», «креативну економіку», «ноосферну економіку», «інформаційну економіку», «інноваційну економіку», «електронну економічну діяльність», «політичну соціоекономіку» (табл. 1).

В цих поглядах відбиваються різні змістові складові, що дають сукупне цільне уявлення про нову економіку. З нашої точки зору, саме «інформаційна економіка» є найбільш універсальним поняттям, всеосяжним, різноманітним за конфігураціями прояву, полікультурним за суттю.

Ретельний аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури показав, що існує два підходи до вивчення інформаційної економіки [6; 8; 9]:

- технократичний – «...при якому інформаційні технології

вважаються засобом підвищення продуктивності праці і їх використання обмежується, в основному, сферами виробництва і управління» [8];

- гуманітарний (А.П. Єршов, А.Д. Урсул, І.В. Соколова, Манахова І.В. та інші) при якому інформаційні технології розглядаються «.. як важлива частина людської життя, що мають значення не лише для виробництва і управління, але і для розвитку споживчою, соціальною і культурною сфер» [6, с. 12], цей підхід «...включає три діалектично взаємозв'язаних процеси: 1) медіатизацію - процес вдосконалення засобів збору, зберігання і поширення інформації; 2) комп'ютеризацію - процес вдосконалення;

Таблиця 1

Інваріанті форми прояву нової економіки [розроблено автором на основі 2, с. 34; 3; 4, с.108; 5, с. 7; 6, с. 12; 7; 10, с.43; 11, с. 37]

Форми прояву нової економіки	Характеристика методологічної позиції
• електронна економіка	широке та інтенсивне використання інформації, знань та інформаційних технологій
• інформаційна економіка (сервісна економіка)	активне використання інформації, знань технологій, спрямоване на розширення можливості розвитку людини і підвищення добробуту
• економіка послуг	диверсифікація попиту на споживання послуг
• економіка знань (когнітивна економіка)	зростання значення інформації, знань, інтелекту в створенні і споживанні благ
• мережева економіка (вікіноміка)	побудова стосунків із споживачами за мережевим принципом, інформаційний маркетинг, виробництво і розподіл мережевих благ
• інтернет-економіка (віртуальна економіка)	віртуалізація споживання за допомогою мережі Інтернет, інформаційно-орієнтовані трансакції
• креативна економіка	розвиток творчої діяльності, поширення креативності на споживчі практики
• ноосферна економіка	наростання планетарного масштабу споживання, збільшення антропогенної і екологічної навантаження на природу споживання, збільшення антропогенної і екологічної навантаження на природу
• інноваційна економіка	перехід від виробництва і споживання традиційних товарів і послуг до розширеного відтворення нововведень
• електронна економічна діяльність	реалізації товарів і послуг в електронній формі
• політична соціоекономіка	визначальна роль соціального не лише в економічному житті, а й у всьому суспільно-політичному просторі

- засобів пошуку і обробки інформації; 3)

інтелектуалізацію - процес розвитку знань і здібностей людей до сприйняття і породження інформації, що закономірно обумовлює підвищення інтелектуального потенціалу суспільства, включаючи можливість використання засобів штучного інтелекту..." [8].

Зауважимо, що дослідження електронної торгівлі повинно спиратися на діалектичний взаємозв'язок технократичного та гуманітарного підходів, адже торгівля (електронна в тому числі) як галузь економіки, не обмежується сферами управління, тим більше виробництва, але є частиною соціального життя суспільства, єдиною ланкою між виробництвом та споживанням, адже одним з основних її завдань є узгодження товарного виробництва з потребами ринку.

У зв'язку з цим цікавим на сегментацію рівнів електронної економіки є погляд Дятлова С.А., який виокремлює серед них такі: інвестиції та інновації в Інтернет-індустрії; Інтернет-інфраструктуру; програмне забезпечення Інтернет; Інтернет-брокерів, електронний трейдинг, рекламу; електронну торгівлю; офшорне програмування; дистанційну освіту; індивідуальні послуги в Інтернет (рис. 1).

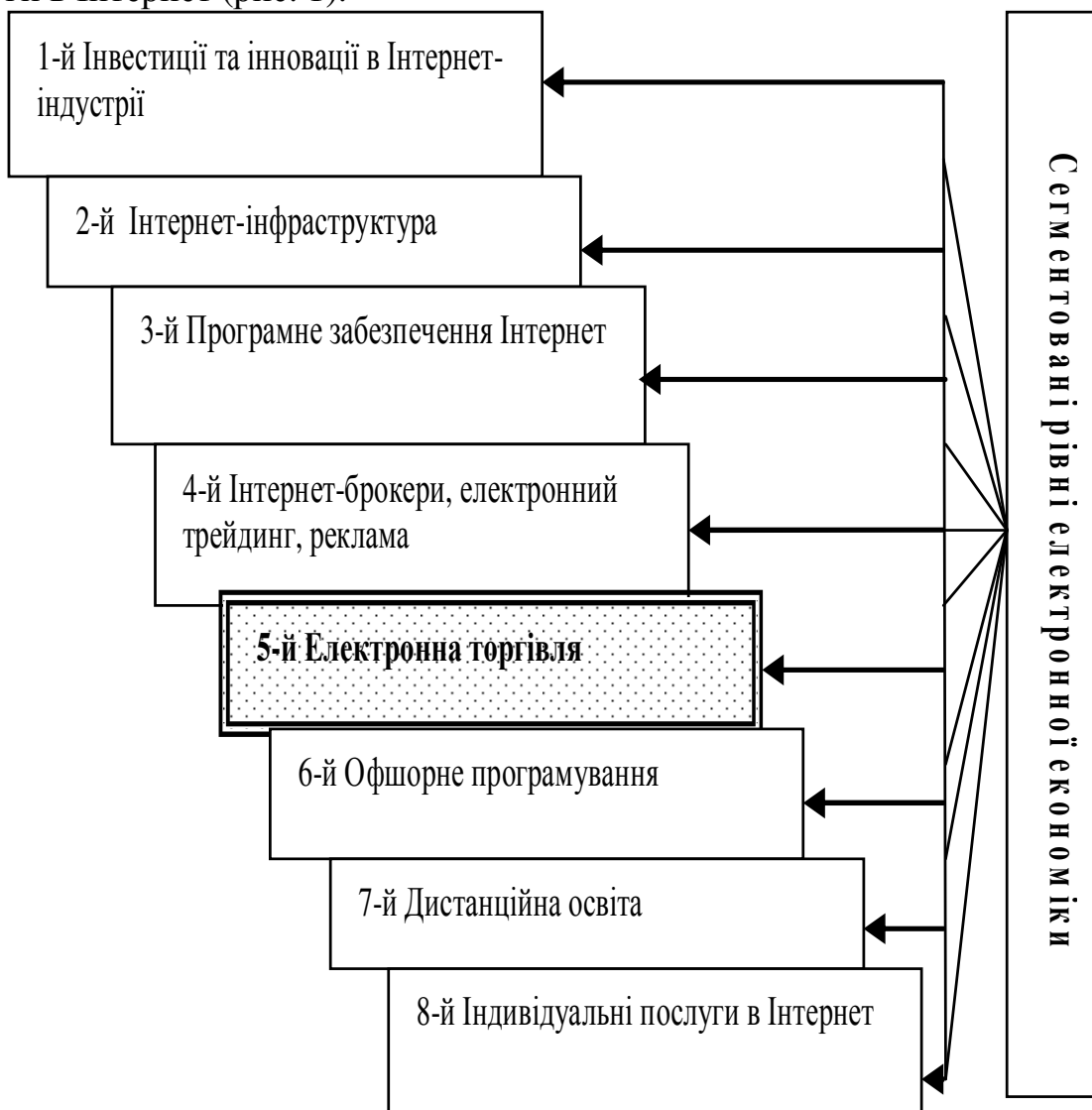

Рис. 1. Сегментовані рівні електронної економіки (розроблено автором на основі [4, с.99])

Однак, є не зрозуміло, що автор має на увазі під терміном «рівні ... економіки», за якою ознакою здійснене сегментування та чому саме ці «рівні» увійшли до цього розподілу.

З нашої точки зору, сегментувати електронну економіку можна за різними ознаками: за видами електронного бізнесу (наприклад, електронні аукціони, електронні банки, електронна комерція, електронна науково-дослідна робота, електронний маркетинг, електронна логістика тощо); за рівня (світову економіку, макро- та мікроекономіку); за структурою (організаційно-економічний рівень, галузевий, територіальний, відтворювальний, зовнішньоекономічний) тощо.

Використовуючи термін «віртуалізація» в соціокультурному сенсі, підкреслимо що вона давно вийшла за межі технічних вчень та змінила свій вектор проблематики в сторону філософських, соціологічних та економічних наук. Наслідком інформатизації суспільства та економіки є стрімке розповсюдження електронної торгівлі в світі. З точки зору структурного підходу електронна торгівля може бути представлена через сукупність агрегованих моделей (секторів) (рис. 2). Найбільш розповсюдженою та цікавою, з нашої точки зору, є модель В2С, що відбиває розвиток та здійснення роздрібною електронною торгівлі, тобто зв'язки між підприємствами та кінцевими споживачами.

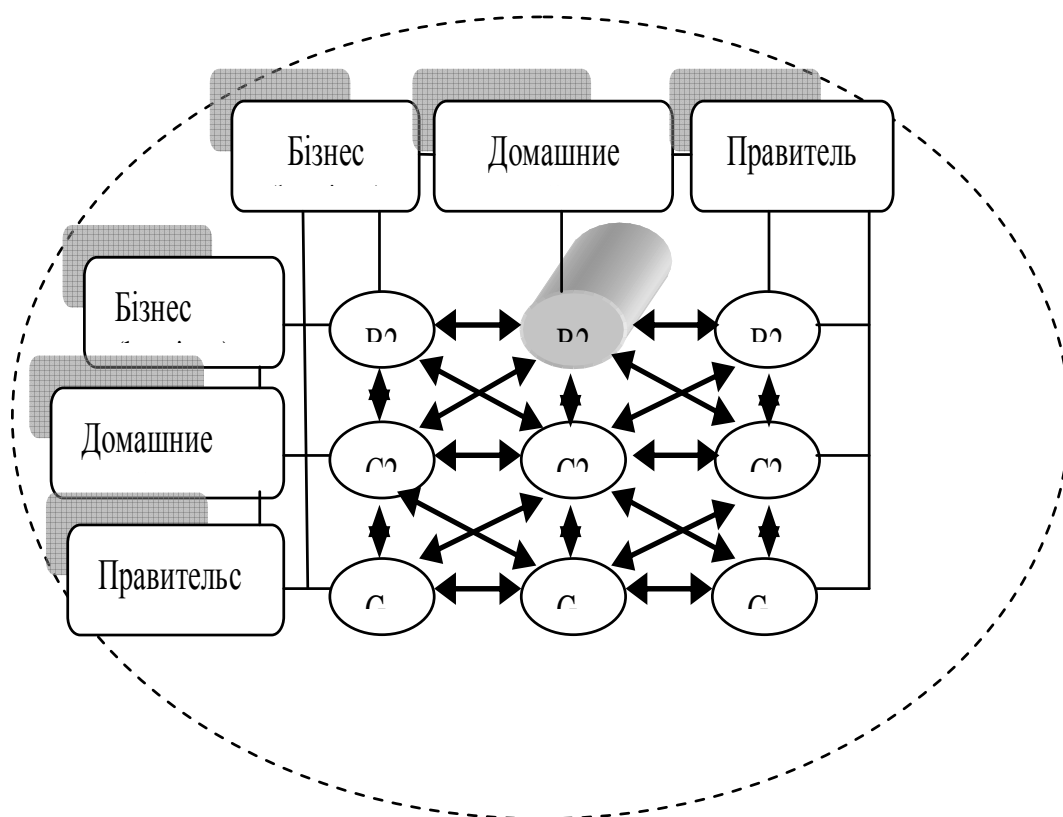

Рис. 2. Матричне представлення секторального ядра моделей електронної торгівлі

Пропонуємо розглядати електронну торгівлю як частину електронного бізнесу та як найсучаснішу сферу економічної діяльності, що тісно пов'язана з феноменом «споживання».

Помітне місце серед наукових робіт, присвячених аналізу феномену споживання, займає дисертаційний доробок Манахової І.В. «Трансформація споживання в інформаційній економіці» [6]. Автором визначені особливості трансформації споживання:

1) ендемічні (просторові) - просторова зміна повсякденного життя: одночасне розсіяння (розширення і дезінтеграція міст) і концентрація за допомогою технологій; мобільність людей, прискорення циркуляції інформаційних потоків, свобода вибору в організації роботи, споживання і соціальних мереж; багатофункціональність споживчої інфраструктури і публічних місць (молли, парки, стадіони, дрозгостори); домоцентричність споживання в електронному котеджі; розповсюдженість споживання в мережевому просторі Інтернет;

2) темпоральні - зміна бюджету часу (скорочення робочого часу, збільшення дозвілля, поєднання часу праці і часу споживання, особливо у осіб, зайнятих розумовою і творчою працею); зміна щоденного тимчасового циклу (гнучкість, стискування часу, прискорення транзакцій, інтерактивність); у збільшенні тривалості життя, отже, часу споживання [6, с. 13-14].

Така диференціація особливостей трансформації споживання є логічно обґрунтованою, але неповною, тому що враховує лише просторово-часову детермінанту, не беручи до уваги той, факт, що будь-яка зміна є тісно пов'язаною з рухом як основною характеристикою перетворення. Пропонуємо доповнити визначені особливості трансформації споживання «рушійними» - зміна кількісної та структурної компонентів в демографічній ситуації в світі; асиметричність виробництва товарів; асиметричність рівня доходів та добробуту в світі; кризові явища і глобальна нестабільність світового господарства; дегуманізація, дезорєнтація споживачів тощо.

Отже, результатом віртуалізації є розповсюдження та перманентне використання Всесвітньої мережі у єдиному інформаційному просторі, віртуалізація лишає свої відбитки як в соціальному – створюючи інформаційне суспільство, так і в

економічному житті – розвиваючи електронний бізнес.

Висновки. Віртуалізація економічної сфери впливає як на загальні економічні показники держави, так і на глобальну конкурентоспроможність країни в цілому. Темпи розвитку електронної торгівлі в світі б'ють рекорди, інформаційно-комунікаційний простір приваблює до себе все більше користувачів, а задоволення потреб споживачів швидкими темпами перетікає із сфери матеріальної у віртуальну. Відмітимо, що саме технологічні перетворення в світі стали поштовхом для розвитку інформаційної економіки, що в свою чергу каталізує розвиток електронної торгівлі.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є розробка класифікації видів електронного бізнесу, дослідження передумов розвитку та еволюційних перетворень в цій сфері.

Література

1. Чернега О.Б. Глобальні проблеми сучасності та їх вплив на розвиток світового господарства /Чернега О.Б., Опалько В.В./ Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. Серія Економіка і менеджмент. – Черкаси, 2010. - №2(8) - С. 31-46.

2. Висоцька В.А Особливості проектування та впровадження систем електронної комерції / А.Ю. Висоцька // Вісник національного університету «Львівська Політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології, 2008. - №629. – С.34-45.

3. Гальчинський А.С. Політична нооекономіка: начала оновленої парадигми економічних знань / А. С. Гальчинський. – К. : Либідь, 2013. – 472 с.

4. Дятлов С.А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование: монографія / С.А. Дятлов, В.П. Марьяненко, Т.А. Селищева. – М.:ИНФРА-М, 2015. – 414 с.

5. Крымский И.А. Павлов К.В. Проблемы и перспективы развития электронной экономики в России / И.А. Крымский, К.В. Павлов . – Мурманск: Изд-во Кольского НЦ РАН, 2007 . – 200 с.

6. Манахова І.В. Трансформація потреблення в інформаційній економіці: автореф. дис. на соискание степени док. екон. наук : спец. 08.00.01 «Экономическая теория» / І.В. Манахова. - Москва. – 2014. – 39 с.

7. Матвеев И.А. Электронная экономика: сущность и этапы

развития [Электронный ресурс] / И.А. Матвеев// УЭКС. – 2012. – №6 (42). - Режим доступа: <http://uecs.ru/makroekonomika/item/1427-2012-06-29-06-02-49>

8. Соколова И. В. Социальная информатика и социология: проблемы и перспективы взаимосвязи : монография. М. : Изд-во МГУ, 1999. 184 с.

9. Сысоева С.В. Сущность категории «Информатизация» в постиндустриальной экономике [Электронный ресурс]/ С.В. Сысоева // Вестн. ом. ун-та, 2011. -№3. – С.330-335. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-kategorii-informatizatsiya-v-postindustrialnoy-ekonomike>

10. Фридкин Л.Б. Налогообложение и Интернет /Л. Б. Фридкин// Электронная торговля в СНГ и восточноевропейских странах: Материалы VII междунар.науч.конф., 9 ноября 2005 г., Минск / Отв.ред. Б.Н. Панышин. – Мн.: БГУ, 2001. – с. 38-48.

11. Чекина К.В. Интернет та сучасні способи ведення електронного бізнесу [Текст] / Чекина К.В., О. В. Орлик // Інформатика та інформаційні технології : студ. наук. конф., 20 квітня 2015 р.: матер. конф. —Одеса, ОНЕУ. —С. 36-39.

1. Cherneha O.B. Hlobal'ni problemy suchasnosti ta yikh vplyv na rozvytok svitovoho hospodarstva /Cherneha O.B., Opal'ko V.V./ Visnyk Skhidnoyeuropeys'koho universytetu ekonomiky i menedzhmentu. Seryya Ekonomika i menedzhment. – Cherkasy, 2010. - #2(8) - S. 31-46.

2. Vysots'ka V.A Osoblyvosti proektuvannya ta vprovadzhennya system elektronnoyi komertsiiyi / A.Yu. Vysots'ka // Visnyk natsional'noho universytetu «L'vivs'ka Politehnika». Komp'yuterni nauky ta informatsiyni tekhnolohiyi, 2008. - #629. – S.34-45.

3. Hal'chyns'kyu A.S. Politychna noekonomika: nachala onovlenoyi paradyhmy ekonomichnykh znan' / A. S. Hal'chyns'kyu. – K. : Lybid', 2013. – 472 s.

4. Djatlov S.A. Informacionno-setevaja jekonomika: struktura, dinamika, regulirovanie: monografija / S.A. Djatlov, V.P. Mar'janenko, T.A. Selishheva. – M.:INFRA-M, 2015. – 414 s.

5. Krymskij I.A. Pavlov K.V. Problemy i perspektivy razvitija jelektronnoj jekonomiki v Rossii / I.A. Krymskij, K.V. Pavlov . – Murmansk: Izd-vo Kol'skogo NC RAN, 2007 . – 200 s.

6. Manahova I.V. Transformacija potreblenija v informacionnoj jekonomike: avtoref. dis. na soiskanie stepeni dok. jekon. nauk : spec. 08.00.01 «Jekonomicheskaja teorija» / I.V. Manahova. - Moskva. – 2014. – 39 s.
7. Matveev I.A. Jelektronnaja jekonomika: sushhnost' i jetapy razvitija [Elektronnij resurs] / I.A. Matveev// UJekS. – 2012. – №6 (42). - Rezhim dostupu: <http://uecs.ru/makroekonomika/item/1427-2012-06-29-06-02-49>
8. Sokolova I. V. Social'naja informatika i sociologija: problemy i perspektivy vzaimosvjazi : monografija. M. : Izd-vo MGU, 1999. 184 s.
9. Sysoeva S.V. Sushhnost' kategorii «Informatizacija» v postindustrial'noj jekonomike [Elektronnyj resurs]/ S.V. Sysoeva // Vestn. om. un-ta, 2011. -№3. – S.330-335. – Rezhim dostupa: <http://cyberleninka.ru/article/n/suschnost-kategorii-informatizatsiya-v-postindustrialnoy-ekonomike>
10. Fridkin L.B. Nalogooblozhenie i Internet /L. B. Fridkin// Jelektronnaja trgovlja v SNG i vostochnoevropskih stranah: Materialy VII mezhdunar.nauch.konf., 9 nojabrja 2005 g., Minsk / Otv.red. B.N. Pan'shin. – Mn.: BGU, 2001. – s. 38-48.
11. Chekina K.V. Internet ta suchasni sposoby vedennya elektronnoho biznesu [Tekst] / Chekina K.V., O. V. Orlyk // Informatyka ta informatsiyni tehnolohiyi : stud. nauk. konf., 20 kvitnya 2015 r. : mater. konf. —Odesa, ONEU. —S. 36-39.

Рецензент: Чернега О.Б., д.е.н., професор кафедри міжнародної економіки і туризму Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

18.09.2015

УДК 65.012.4

Малюга Людмила

УПРАВЛІННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИМИ ЗМІНАМИ

Стаття заснована на тому, що яким би не був рівень змін на підприємстві, вони завжди позначаються на конкретних людях, тому не враховуючи вплив змін на індивід не можливо підвищити ефективність та результативність загального управління

виробництвом. На основі теоретичних засад процесу сприйняття, навчання та подальшого впровадження індивідуумом змін, розглянуто класифікацію наукових підходів до управління індивідуальними змінами за біхевіористським, когнітивним, психодинамічним та гуманістично-психологічним напрямками. Відповідно до окреслених підходів, визначено моделі і методи впровадження змін на підприємстві та сформульовано основні види впливу на підлеглих для застосування їх у практичній роботі керівника.. Відмічено важливу роль керівника у процесі впровадження змін і опору цьому процесу та виділено ефективні стилі управління змінами в організації.

Ключові слова: індивідуальні зміни, управління, біхевіоризм, когнітивізм, психодинаміка, гуманістично-психологічний підхід, методи впливу, опір змінами, стиль управління.

Малюга Людмила

УПРАВЛЕНИЕ ИНДИВИДУАЛЬНЫМИ ИЗМЕНЕНИЯМИ

Статья основана на том, что каким бы ни был уровень изменений на предприятии, они всегда сказываются на конкретных людях, поэтому не учитывая влияние изменений на индивид невозможно повысить эффективность и результативность общего управления производством. На основе теоретических основ процесса восприятия, обучения и дальнейшего внедрения индивидуумом изменений, рассмотрена классификация научных подходов к управлению индивидуальными изменениями: бихевиористский, когнитивный, психодинамический и гуманистически-психологический. Согласно отмеченных подходов, сформулированы модели и методы внедрения изменений на предприятии и сформулированы основные виды воздействия на подчиненных для применения их в практической работе руководителя. Отмечено важную роль руководителя в процессе внедрения изменений и сопротивления этому процессу, а также выделены эффективные стили управления изменениями в организации.

Ключевые слова: индивидуальные изменения, управление, бихеверизм, когнитивизм, психодинамика, гуманистически-психологический подход, методы воздействия, сопротивление изменениям, стиль управления.

MANAGE INDIVIDUAL CHANGES

The article is based on the fact that whatever the level of changes is in the company, they always affect specific people, so without considering the impact of changes on the individual it cannot be to increase the efficiency and effectiveness of the overall management. On the basis of the theoretical foundations of the process of perception, learning and further implementation of the individual changes, it is considered the classification of scientific approaches to the management of individual changes: behaviorist, cognitive, psychodynamic and humanistic-psychological. According to the above approaches, there are formulated models and methods of implementation of changes in the company and there are formulated the main impacts on subordinates for their application in practical work supervisor. It is noted the important role of the leader in implementing change and resistance to this process, as well as effective management style marked by changes in the organization.

Keywords: individual changes, management, behaviorism, cognitivism, psychodynamics, humanistic psychological approach, methods of exposure, resistance to change, management style.

Постановка проблеми. У багатьох галузях сучасної економіки умови господарської діяльності змінюються дуже швидко. Стрімкий науково-технічний прогрес призводить до появи нових технологій, на основі яких розробляються нові види продукції та послуг. Навколо нових технологій і продукції формуються нові ринки. Паралельно усередині підприємств під тиском зовнішніх і внутрішніх обставин відбуваються мимовільні процеси, які змушують підприємства змінювати власні стратегії, системи та структури управління. Інакше їх ефективність в умовах зростаючої конкуренції може бути швидко поставлена під сумнів.

Управління змінами є процесом пошуку і вирішення проблем. Управляти змінами – означає рухатися від проблемного стану до стану вирішеної проблеми. Однак, яким би не був рівень змін, вони завжди позначаються на конкретних людях. Саме від конкретної людини залежить успіх або невдача починання і, не враховуючи вплив змін на індивідуумів, не можливо ефективно управляти підприємством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існують різні

підходи до здійснення індивідуальних змін та змін на підприємстві. На необхідність управління змінами давно звертали увагу П. Друкер, І. Ансофф. Пропонували різні системи адміністративної підтримки змін, винагород і контролю, подолання індивідуального та групового опору змінам. У цьому напрямку працюють як зарубіжні, так і вітчизняні вчені: Дж. Харрінгтон, Дж. Дак, Т. Бауліна, Д. Воронков, Л. Скібіцька.

Основний матеріал дослідження. У багатьох сценаріях змін людині необхідно навчитися чомусь новому або пристосуватися до іншого способу дій. Розуміння суті будь-яких змін потрібно розпочинати з дослідження процесу навчання чомусь новому та враховуючи, що існує усвідомлена й неусвідомлена компетентність і некомпетентність. За неусвідомленої компетенції досвідчений користувач застосовує багато прийомів діючи практично на автоматі. Але, виявившись у незнайомій ситуації, він не може так само добре виконувати дії, які без зусиль давалися раніше, і усвідомлює свою некомпетентність. Методом спроб і помилок, практикуючись і накопичуючи досвід, індивід знову стає компетентним – вже зовсім усвідомлено. Але цьому треба було приділити увагу. Останні завдання перебували на першому плані свідомості і лише через якийсь час вони перейдуть на задній план, і знову з'явиться неусвідомлена компетентність.

Провівши дослідження процесу навчання особистості, Девід Колб розробив модель емпіричного навчання, яка розкриває суть та стадії навчання. Вона отримала назву Циклу навчання Д.Колба. Її зміст полягає у формуванні алгоритму придбання конкретного досвіду. На першому етапі індивідуум робить якусь дію, потім міркує над своїм досвідом, приходиться до загального висновку й планує зміни на майбутнє.

Д. Колб доводив, що дійсне навчання неможливе без проходження всіх стадій циклу. Однак, потрібно врахувати, що різні люди мають різний набір способів навчання і не можуть вийти за рамки своєї моделі. У такому випадку кожен індивід проходить весь цикл повністю, однак кожен вид особистості розпочинає його по-різному. Активісти можуть переходити від одного досвіду до іншого, не замислюючись над аналізом останнього або внесенням яких-небудь коректив. Мислитель витрачає велику кількість часу, обмірковуючи

проект і його здійснення, але зовсім не обов'язково застосує отримані знання в наступному проекті. Теоретик виявляє зв'язки й розглядає справжню ситуацію в більш широкому контексті, але так і не доходить до конкретних дій. Прагматики беруться лише за те, що має відношення до їхньої роботи, і легко можуть упустити щось важливе, але сам пошук і є основним для цього виду особистості.

Крім того, виділяють п'ять факторів, що обумовлюють індивідуальну реакцію на зміни. Саме на них менеджерів слід звертати увагу, щоб забезпечити позитивну реакцію на зміни.

1. Природа змін буває різна і це означає, що різні типи змін викликають різне відношення й створюють відповідну поведінку.

2. Значення наслідків змін зростає залежно від того, у чию вони користь: співробітників, клієнтів, суспільства, акціонерів чи правління.

3. Також важлива історія підприємства. Тобто, відомості про те, як воно переживало зміни в минулому, яка система відносин переважає, який рівень менеджменту й ресурсів для ефективного управління змінами, що принесе майбутнє крім змін.

4. Тип особистості – головний визначальний фактор реакції на зміни, що обов'язково необхідно враховувати при впровадженні змін.

5. Реакцію на зміни можна передбачити й за індивідуальною історією змін.

Загалом, дослідження науковцями процесу індивідуальних змін дають змогу виділити чотири основні підходи: біхевіористський, психодинамічний, когнітивний та гуманістично-психологічний.

Біхевіористський підхід полягає в зміні поведінки однієї людини іншою за допомогою заохочень і покарань для досягнення певних результатів. Якщо заплановані менеджером результати не будуть досягнуті, аналіз поведінки індивідуума допоможе йому зрозуміти, що зроблено не так. При цьому, щоб досягти потрібної поведінки, необхідно заохочувати людину діяти відповідно й перешкоджати іншій поведінці.

Згідно біхевіористському підходу, увагу треба приділяти поведінці персоналу й керівництва, адже метою є зміна поведінки. Потрібно використовувати як заохочення, так і покарання. Покращення процесів, відносин або залучення людей у постановку мети зовсім не обов'язкова. Нікому нецікаво, як на зміни реагують

конкретні індивідууми. Потрібно відмітити, що негативною стороною даного підходу є необхідність витратити чимало зусиль і часу, щоб виробити вірну стратегію заохочень, і чітко прив'язати систему управління до поведінки конкретних людей.

Прихильники даного підходу пропонують застосовувати комплекс стратегій підкріплення. При їх створенні слід враховувати наступні можливості:

1. Фінансове підкріплення – це традиційно фінансова винагорода, що є самим ефективним механізмом заохочення, який використовується в організаціях на даний момент. Для ефективності фінансового підкріплення його необхідно чітко, тісно і ясно зв'язувати з поведінкою й діяльністю, які потрібні організації.

2. Нефінансове підкріплення. Ним зазвичай називають реакцію на виконання конкретних завдань (негативну чи позитивну). При чому, чим індивідуальніше реакція, тим сильніше вплив.

3. Соціальне підкріплення приймає форму міжособистісних взаємовідносин, тобто спілкування позитивного або негативного характеру. Похвала, компліменти, загальне визнання, підвищена (або знижена) увага є позитивними підкріпленнями певної поведінки або результату. Також, у якості соціального підкріплення можна «висміювати й соромити» за неефективну поведінку.

Соціальне підкріплення корисне не лише у виробничих питаннях, але й при змінах, що загрожують, у культурі організації. Групове схвалення або несхвалення стає визначальним фактором у з'ясуванні прийнятної й неприйнятної поведінки. Так, новачки часто витрачають досить багато часу, намагаючись зрозуміти, яку реакцію викликає в колег і начальства та або інша модель поведінки.

Можна стверджувати, що біхевіористи поклалися тільки на видиму поведінку особистості. Це викликало розчарування в біхевіоризмі і стало поштовхом до виникнення когнітивної психології. Науковців, що дотримувались цього напрямку психології, більше цікавила здатність людини вирішувати проблеми. Вони вивчали мозкові процеси, не прийняті в розрахунок біхевіористами.

Когнітивна теорія заснована на припущенні, що емоції й проблеми є результатом способу нашого мислення. Люди реагують на ситуацію певним чином в залежності від того, як вони її оцінюють. Змінивши свій процес мислення, можна змінити свою реакцію.

Суть когнітивного підходу полягає у розвитку позитивного мислення й постановці цілей. При цьому, чим конкретніше мета, тим імовірнішим є її досягнення. Однак, часто менеджери забувають, що деякі перешкоди слід долати, томущо їх не можна усунути за допомогою зміни форми або позитивного мислення. Також, недоліком підходу є нехтування емоційного внутрішнього світу людини та його позитивного і негативного впливу.

Психодинамічний підхід до змін виник після дослідження, опублікованого Елізабет Кублер-Росс. Психодинаміка заснована на припущенні, що при зіткненні із зовнішніми змінами людина переживає безліч внутрішніх психологічних станів. Дослідження психодинамічної теорії почалися зі смертельно хворими пацієнтами. Пізніше виявилось, що індивідууми, що переживають зміни усередині групи, проходять ті ж етапи, хоча й з меншими травмами.

Е. Кублер-Росс помітила, що смертельно хворі пацієнти, за певних умов, переживають різні психологічні стани поки не змиряються зі своєю долею. Це – заперечення, злість, торг, депресія й, нарешті, прийняття.

Заперечення виникає, коли людина, що зіштовхнувся з катастрофічними змінами не в змозі прийняти їх. Вона не визнає, що це трапилося насправді.

Визнавши те, що трапилося, людина переходить на наступну стадію, яка зазвичай характеризується гнівом. Вона починає задавати собі запитання: «Чому я?», «Як таке могло відбутися саме із мною?», «Звичайно, у всьому винуваті лікарі – напевно, вони помилилися у діагнозі», «Чому вони не помітили вчасно?».

Стадія торгу характеризується внутрішнім діалогом або, якщо людина релігійна, розмовою з Богом, якого просять почекати з неминучим.

Коли стає зрозуміло, що ніякі благання положення не виправлять, приходить розуміння дійсної важливості ситуації і наступає депресія. Під депресією розуміється зневіра або скорбота, тому що людина втрачає все й всіх. Втрачає майбутнє, втрачає самого себе і готова на все махнути рукою.

Останньою стадією у моделі Е.Кублер-Росс є прийняття. Ця стадія необов'язково викликає приплив щастя, просто людина приймає своє положення і підкорюється неминучості, що відбувається. Людина

повністю усвідомлює свої почуття, надії та страхи.

Психодинамічний підхід корисний для менеджерів, що мають справу з реакцією персоналу на зміни. Розглянуті моделі дозволяють розібратися, чому люди реагують саме так, а не інакше й що відбувається при цьому в їхньому внутрішньому світі.

Однак, недоліком є те, що як і у всіх моделях, тут надзвичайно спрощуються складні процеси. Людина навряд чи усвідомлює, що переживає кілька стадій. Вона просто випробовує різні емоції, які можна об'єднати в кілька груп з певними назвами. У той же час будь-який спостерігач зауважує вплив цих емоцій на поведінку людини.

Гуманістично-психологічний підхід включає як поняття попередніх трьох підходів, так і нові ідеї. Він зародився у вигляді руху в США в 60-х роках ХХ століття і має кілька ключових моментів:

1. Важливість суб'єктивного усвідомлення індивідумом.
2. Важливість відповідальності за положення, що виникло, – або принаймні припущення, що, яка б не була ситуація, у людини залишається вибір, як думати, почувати й діяти.
3. Важливість людини як єдиного цілого (глобальний підхід), тобто поняття «людина» не обмежене лише думками й почуттями, не обмежене поведінкою. Людина існує в соціальному й культурному контекстах.

Яскравим представником даного руху був А.Маслоу. Він з'ясував, що робить людей творчими, жалісливими, невимушеними й дозволяє жити повним життям, і в такий спосіб сформував теорію мотивації, назвавши її ієрархією потреб.

Загалом, потрібно відмітити, що ефективність використання вищенаведених підходів значно залежить від керівника (лідера), що їх застосовує. Його завданням є поєднання емоціонального інтелекту з необхідними кінцевими результатами, що визначається стилем керівництва. Наукові дослідження свідчать про пряму залежність досвідченості лідера зі здатністю підприємства впроваджувати зміни для підвищення ефективності.

Висновки. Проаналізувавши всі вищенаведені підходи до процесу індивідуальних змін, можна виділити комплекс видів втручання, що допомагають менеджерам полегшити процес змін.

З погляду біхевіоризму менеджер повинен забезпечити зв'язок з майбутніми змінами політики винагороди й управління діяльністю.

Наприклад, якщо в результаті змін покращиться якість продукції, що випускається, то не варто винагороджувати співробітників за кількість цієї продукції. Управлінцям пропонується використовувати наступні види впливу: управління діяльністю; політика винагороди; цінності обумовлюють поведінку; компетентність управління; тренування навичок; стиль управління; відточування діяльності; зворотний зв'язок.

З когнітивної точки зору менеджер повинен застосовувати стратегії, що погоджують корпоративні цілі й мотиви з індивідуальними. Так відбувається вирівнювання й мотивація. Тут види впливу наступні: управління за допомогою цілей; планування бізнесу й рамок діяльності; результати засновані на тренуванні; втручання в переконання, відносини й культуру організації; далекоглядність.

У психодинамічному підході пропонується адаптувати стиль управління до емоційного стану реалізаторів змін. Іншими словами, з людьми поводяться як із професіоналами і ведуть з ними серйозні розмови. Видами впливу, які застосовують прихильники психодинамічного підходу, є: розуміння динаміки змін; допомога співробітникам у подоланні змін; увага до прихованих питань; увага до емоцій; поводження зі співробітниками й менеджерами як із професіоналами.

Гуманістичний підхід заснований на ствердженні, що люди, по суті, здатні реагувати на зміни, проте їм необхідні відповідні структури й стратегії. Відповідний рівень відкритого спілкування й позитивне відношення до індивідуума, а також до його внеску в роботу організації обумовлюють створення середовища, у якому людина може рости й розвиватися. Тому ефективними видами впливу є: дотримання цінностей; розвиток організації в процесі навчання; використання ієрархії потреб; увага до емоцій; стимулююче спілкування й консультування.

Література

1. Харрінгтон Дж. Совершенство управления изменениями: пер. с англ. / Дж. Харрінгтон; под ред. В. В. Брагина. – М. : Изд-во «Стандарты и качество», 2008. – 192 с.
2. Дак Дж. Д. Монстр перемен: Причины успеха и провала

организационных преобразований / Дж. Д. Дак. – М. : Изд-во «Альпина Паблицер», 2003. – 320 с.

3. Бауліна Т. В. Управління процесом організаційних змін підприємств в умовах перехідної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Т. В. Бауліна; Міжнародний науково-технічний університет. – К., 2004. – 20 с.

4. Воронков Д. К. Управління стратегічними змінами щодо інноваційного розвитку підприємства / Д. К. Воронков // Вісник Хмельницького національного університету: наук. журнал. Сер.: «Економічні науки». – Хмельницький, 2009. – № 6. – С. 7–11.

5. Жаворонкова Г. Управління організаційними змінами сучасних підприємств / Г. Жаворонкова, О. Дяченко // Наука й економіка : наук.-теорет. журнал. – 2010. – № 3. – С. 69–72.

6. Скібіцька Л. І. Проведення організаційних змін як засіб подолання криз / Л. І. Скібіцька, О. М. Скібіцький // Наука й економіка : наук.-теорет. журнал. – 2008. – № 4. – С. 354–361.

7. Виссема Х. Менеджмент в підрозділах фірми / Х. Виссема. – М. : ИНФРА-М 1996. – 420 с.

1. Harry`ngton Dzh. Sovershenstvo upravleny`ya y`zmeneny`yamy` : per. s angl. / Dzh. Harry`ngton; pod red. V. V. Bragy`na. – М. : Y`zd-vo «Standarty y` kachestvo», 2008. – 192 s.

2. Dak Dzh. D. Monstr peremen: Pry`chy`ny uspeha y` provala organy`zacy`onny`x preobrazovany`j / Dzh. D. Dak. – М. : Y`zd-vo «Al`py`na Pably`sher», 2003. – 320 s.

3. Baulina T. V. Upravlinnya procesom organizacijny`x zmin pidpry`yemstv v umovax perexidnoyi ekonomiky` : avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. ekon. nauk: specz. 08.06.01 «Ekonomika, organizaciya i upravlinnya pidpry`yemstvamy`» / T. V. Baulina; Mizhnarodny`j naukovu-texnichny`j universy`tet. – К., 2004. – 20 s.

4. Voronkov D. K. Upravlinnya strategichny`my` zminamy` shhodo innovacijnogo rozvy`tku pidpry`yemstva / D. K. Voronkov // Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo universy`tetu: nauk. zhurnal. Ser.: «Ekonomichni nauky`». – Xmel`ny`cz`ky`j, 2009. – # 6. – S. 7–11.

5. Zhavoronkova G. Upravlinnya organizacijny`my` zminamy` suchasny`x pidpry`yemstv / G. Zhavoronkova, O. Dyachenko // Nauka j

ekonomika : nauk.-teoret. zhurnal. – 2010. – # 3. – S. 69–72.

6. Skibicz`ka L. I. Provedennya organizacijny`x zmin yak zasib podolannya kry`z / L. I. Skibicz`ka, O. M. Skibicz`ky`j // Nauka j ekonomika : nauk.-teoret. zhurnal. – 2008. – # 4. – S. 354–361.

7. Vy`ssema X. Menedzhment v pidrozdilax fir- my` / X. Vy`ssema. – M. : Y`NFRA-M 1996. – 420 s.

***Рецензент:** Гранченко Л.В., професор, доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту організації Уманського національного університету садівництва*

21.09.2015

УДК 330.42, 330.44

Манжула Світлана

ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ З ТРУДОВИМИ РЕСУРСАМИ ДВОХ КАТЕГОРІЙ

У роботі представлено метод розширення лінійної технологічної моделі фон Неймана на диференційовані трудові ресурси двох категорій (кваліфікованих та некваліфікованих) та сферу їх відтворення – демографічні та освітній процеси. Демографічні процеси відображають природний рух населення, а освітній – набуття кваліфікації. Така модель може дозволити прогнозувати динаміку диференційованих трудових ресурсів, а також виробничої та освітньої системи в їх взаємозв'язку при обмежених трудових та матеріальних ресурсах, досліджувати параметри освітньої та виробничої сфер тощо. Був отриманий загальний вигляд технологічних матриць агрегованої моделі, формули динаміки інтенсивності процесів для рівноважного та нерівноважного випадків. При дослідженні нерівноважної ситуації за допомогою моделі можна також вивчати динаміку незайнятого населення.

Ключові слова: моделювання економіки, лінійна технологічна модель, трудові ресурси, демографічна ситуація, освітній процес, кваліфіковані та некваліфіковані.

Манжула Светлана

ТЕХНОЛОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ С ТРУДОВЫМИ РЕСУРСАМИ ДВУХ КАТЕГОРИЙ

В работе представлен метод расширения линейной технологической модели фон Неймана на дифференцированные трудовые ресурсы двух категорий (квалифицированных и неквалифицированных) и сферы их воспроизводства – демографические и образовательный процессы. Демографические процессы отражают естественное изменение численности населения, а образовательный – получение квалификации. Такая модель может позволить прогнозировать динамику дифференцированных трудовых ресурсов, а также производственной и образовательной системы в их взаимосвязи при ограниченных трудовых и материальных ресурсах, исследовать параметры образовательной и производственной сфер и т. д. Были получены технологические матрицы агрегированной модели в общем виде, формулы динамики интенсивностей процессов для равновесного и неравновесного состояний. При изучении неравновесной ситуации с помощью данной модели также можно выявлять динамику незанятого населения.

Ключевые слова: моделирование экономики, линейная технологическая модель, трудовые ресурсы, демографическая ситуация, образовательный процесс, квалифицированные и неквалифицированные.

Manzhula Svitlana

THE ECONOMY SYSTEM TECHNOLOGICAL MODEL WITH LABOR RESOURCES OF TWO CATEGORIES

In the article there is the von Neumann linear technological model expanding method represented. This model was expanded on labor resources of two categories (qualified and unqualified) and their reproduction sphere – demographic and educational processes. The demographic processes represent natural changes of labor resources quantity, and educational processes affect their quality through getting the qualification. The model may allow forecasting the differentiated labor resources dynamics and also production and educational systems development in their interaction under limited labor and material resources. Also the model can be useful for the study of the educational and

production sectors parameters. In the article were obtained technological matrices of the aggregated model in general, formulas of the processes intensity dynamics for the equilibrium and non-equilibrium states. In the non-equilibrium case with the model once can study the dynamics of unemployed.

Keywords: modeling of economy, linear technological model, labor resources, demographic situation, educational process, qualified and unqualified.

Постановка проблеми. У базисних технологічних моделях зображаються, в першу чергу, виробничі процеси, для яких відносно легко будувати лінійні технологічні зв'язки між витратами та результатом (наприклад, моделі фон Неймана [1] та Леонтьєва [2, 22 с.]). Базисні моделі відображають найголовнішу складову економічної системи – виробничу систему. Але з останньою пов'язана низка інших систем – фінансова, соціальна, освітня тощо. Причому вплив цих систем одна на одну є взаємним. Особливу увагу слід звернути на трудові ресурси (ТР), як основний фактор виробництва, на демографічну складову та освітню систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технологічні моделі мають широкий спектр застосування в моделюванні економіки. У роботах [3-5] представлені дослідження двох основних лінійних технологічних моделей, що згадані вище. Метод розширення лінійних технологічних моделей, що дозволяє збільшити сферу їх застосування, був запропонований у роботі [6]. А у роботах [7; 8] представлено моделі, що розширено на ТР.

Невирішені раніше частини проблеми. У наведених вище роботах чисельність ТР різних категорій чи зовсім не відображалась, чи змінювалась незалежно від параметрів системи освіти. Для урахування демографічної складової можна обмежитись основними тенденціями, бо чіткий вплив виробничої системи на приріст населення виявити важко. Проте, щоб прогнозувати чисельність ТР різних категорій, потрібно внести в базисну модель відображення освітньої або освітньо-демографічної системи.

Постановка завдання. Ціллю даної роботи є побудова підходу, що встановлює зв'язок динаміки виробничої системи із динамікою ТР двох категорій на основі метода технологічних

моделей. За базисну модель обрано модель фон Неймана.

Основний матеріал дослідження. Для досягнення поставленої цілі запропонована модель включає в себе виробничу, освітню, а також демографічну складову. Це дає змогу встановити динамічний взаємозв'язок між цими компонентами, а також з'ясувати, чи зможе існуюча освітня система забезпечувати виробництво необхідними кадрами, враховуючи матеріальні обмеження.

Модель, що представлена в даній роботі, спрощена таким чином:

- Відображається лише та частина населення, що складає ТР;
- Демографічні показники, такі як народжуваність та смертність, є сталими;
- Всі ТР поділено на дві категорії – некваліфіковані та кваліфіковані ТР;
- Процес навчання триває один період;
- Не можна одночасно працювати та навчатись;
- Навчатись можуть лише некваліфіковані ТР, а навчати – лише кваліфіковані ТР;
- ТР різних категорій не є взаємозамінними;
- Не враховується трудова міграція.

Технологічна модель [1] розглядає економіку як сукупність процесів та продуктів, що використовуються та виробляються процесами. В розширеній моделі, що представлена в роботі, виокремлено такі процеси:

1) Демографічний процес – це процес, чи група процесів, що відображає природній рух населення. Витратами демографічного процесу є споживчі продукти. Випуск процесу – це відновлені ТР, тобто нові ТР та всі ТР, що були зайняті чи незайняті та відновили свою здатність до праці завдяки споживанню. Так як ТР різних категорій можуть відрізнятись за демографічними (смертність, вплив на народжуваність) та споживчими характеристиками, слід представити демографічний процес групою, що містить стільки процесів, скільки виділено категорій ТР. Тобто, в даній моделі їх два. Кожен з демографічних процесів показує внесок в демографічний рух кожної з категорій ТР.

2) Освітні процеси – група процесів, що перетворюють ТР однієї категорії в ТР іншої. Ці процеси споживають як матеріальні

продукти, так і робочу силу, що представлена кваліфікованими ТР, а також використовують учнів (як сировину). Випуск освітніх процесів – це ТР деякої категорії, що є вищою за категорію ТР, що навчались. В даному випадку у моделі буде лише один агрегований освітній процес, так як є лише один узагальнений рівень кваліфікації. Цей процес буде відображати набуття ТР кваліфікації, тобто деяких спеціальних навичок, знань та вмінь.

3) Виробничий технологічний процес, що відображає агреговані виробничі процеси. Він забезпечує зайнятість ТР у виробничій сфері та виробництво матеріальних продуктів. Витрати даного процесу – матеріальні продукти (сировина, матеріали тощо) та робоча сила, що представлена некваліфікованими та кваліфікованими ТР.

Отже модель буде містити чотири процеси з наступними індексами: 1) демографічний процес для некваліфікованих ТР; 2) демографічний процес для кваліфікованих ТР; 3) освітній процес; 4) виробничий процес.

Під некваліфікованими ТР тут розуміються люди, що досягли працездатного віку та мають тільки середню освіту або жодної, тобто, не мають спеціальних знань, вмінь, навичок. Кваліфіковані ТР – люди, що досягли працездатного віку та мають деяку освіту, вищу за середню. Причому в моделі не розглядається вихід на пенсію, тобто люди пенсійного віку теж вважаються ТР.

Процеси у моделі мають характеристику – інтенсивність $(y(t)=\{y_j(t)\}, j=1,\dots,4)$, що прямо пропорційна результату діяльності процесу. В даній моделі для демографічних процесів – це загальна чисельність ТР відповідної категорії, тобто $y_1(t)$ – чисельність некваліфікованих, а $y_2(t)$ – кваліфікованих ТР у періоді t . Для виробничого та освітнього процесів – це загальна чисельність робітників. Причому прийнято, що в освітньому процесі працівниками є тільки викладачі, отже його інтенсивність – це чисельність зайнятих у ньому кваліфікованих ТР. Тобто, $y_3(t)$ – чисельність вчителів, а $y_4(t)$ – загальна чисельність кваліфікованих та некваліфікованих робітників, що зайняті у виробничій сфері.

Процеси використовують та виробляють сукупність продуктів. «Продуктами» даної моделі є, по-перше, ТР різних категорій. Таких категорій дві, отже перші два продукти з індексами 1 та 2 відповідно –

це некваліфіковані та кваліфіковані ТР.

По-друге, до сукупності продуктів додається ще один агрегований продукт – вартість всіх матеріальних продуктів, що виробляються агрегованим виробничим процесом, який позначається індексом 3. Тобто, це відображення ВВП.

Загальна кількість використаних та випущених продуктів деяким процесом за один період прямо залежить від його інтенсивності. Коефіцієнти, що показують витрати та випуск деякого продукту певним процесом на одиницю інтенсивності згруповано до технологічних матриць витрат $\mathbf{A}=\{a_{ij}\}$ та випуску $\mathbf{B}=\{b_{ij}\}$ відповідно, де $i=1,2,3$, $j=1,2,3,4$. Отже, розмірність технологічних матриць даної моделі 3×4 . Коефіцієнти даних матриць вважаються сталими.

За допомогою технологічних матриць та вектору інтенсивності можна визначити, наприклад, вектори використання та випуску кожного продукту всіма процесами у періоді t , як $\mathbf{A} \cdot \mathbf{y}(t)$ та $\mathbf{B} \cdot \mathbf{y}(t)$ відповідно. Або загальну кількість продукту i , що використовується в системі: $\sum_{j=1}^4 a_{ij} \cdot y_j(t)$, тощо.

Треба відмітити, що специфічні освітні та демографічні процеси мають свої особливості відносно використання та випуску тих чи інших продуктів. У матрицях \mathbf{A} та \mathbf{B} деякі елементи є нульовими. По-перше, демографічні процеси не використовують ТР в якості працівників, й ТР не потрапляють до витрат цих процесів. Тому в матриці \mathbf{A} коефіцієнти a_{11} , a_{12} , a_{21} , a_{22} дорівнюють нулю. По-друге, ТР не випускаються виробничими процесами, тому $b_{14}=b_{24}=0$. По-третє, демографічні та освітні процеси не випускають матеріальні продукти, тому $b_{31}=b_{32}=b_{33}=0$. Крім того, некваліфіковані ТР напряду не впливають на відновлення кваліфікованих ТР, звідси $b_{21}=0$.

Для освітнього процесу a_{13} є нормативною величиною, що вказує чисельність учнів на одного вчителя. В даному випадку це є достатньо жорстким обмеженням, бо насправді цей показник має бути не скалярною величиною, а деяким діапазоном. Крім того, так як модель значно спрощена, тут цей коефіцієнт є середнім від чисельності кваліфікованих випускників на одного викладача за один період. А коефіцієнт a_{23} дорівнює одиниці, бо на одиницю інтенсивності тут припадає один кваліфікований працівник (вчитель,

викладач).

Коефіцієнти a_{14} та a_{24} показують, відповідно, частку некваліфікованих та кваліфікованих ТР зайнятих у виробничому технологічному процесі. Дані коефіцієнти можуть вказувати співвідношення ТР різних категорій, що є оптимальним для виробничої системи. Їх сума дорівнює одиниці.

Останній, третій рядок матриці **A** показує фінансові витрати процесів на одиницю інтенсивності на матеріальні продукти, тобто, на все окрім заробітної плати та стипендії. Для демографічних процесів – це витрати на споживчі товари за один рік на одиницю ТР тієї чи іншої кваліфікації. Тобто, це може бути, наприклад, річний прожитковий мінімум для ТР різних категорій, або вартість споживчого кошика. Витрати на матеріальні ресурси є й у двох інших процесах. Це потрібно враховувати, бо нестача цих ресурсів може обмежувати інтенсивність освітнього та/або виробничого процесів.

Зрозуміло, що ТР не витрачаються, як матеріальні продукти, але й не залишаються у виробництві чи освітній сфері. Тому в матриці **B** відображено їх вивільнення – щорічне звільнення наприкінці періоду, наприклад, через закінчення дії трудового договору. При цьому ТР, що були зайняті, вивільняються з виробничого чи освітнього процесу. Але було прийнято, що ТР не можуть бути випуском виробничого процесу. Крім того в цьому разі заробітна плата була би доходом виробничого процесу. Тому ТР по закінченні одного періоду переходять до відповідного демографічного процесу, що відображено у коефіцієнтах b_{11} та b_{22} . Таким чином, демографічні процеси можна розглядати як домогосподарства.

Додатна частина коефіцієнта b_{11} – кількість нових ТР, що з'явилися за рахунок некваліфікованих ТР, та некваліфіковані ТР, що вивільняються з виробничого процесу, на одного некваліфікованого. Очевидно, що нові ТР є некваліфікованими. Від'ємна частина – смертність некваліфікованих ТР. Також слід врахувати те, що кількість ТР першої категорії зменшується через перехід деякої її частини до кваліфікованих.

$$b_{11} = 1 - \delta_1 + \beta_1 - a_{13} \cdot \frac{y_3(t)}{y_1(t)},$$

де δ_1 – коефіцієнт смертності для некваліфікованих ТР, а β_1 – коефіцієнт народжуваності за рахунок некваліфікованих ТР.

Але в цьому разі коефіцієнт b_{11} у загальному випадку не є сталим, бо формула для його визначення містить інтенсивність двох процесів. Тому було вирішено перемістити несталий елемент формули до іншого процесу, а саме – до освітнього, до формули коефіцієнта b_{13} , який мав би бути нульовим. На загальний баланс це не вплине. Таким чином:

$$b_{11} = 1 - \delta_1 + \beta_1.$$

Коефіцієнт b_{12} показує чисельність нових ТР, що з'явилися за рахунок кваліфікованих ТР, на одну кваліфіковану людину, а b_{22} – вивільнення кваліфікованих ТР, що були зайняті, за вирахуванням смертності:

$$b_{12} = \beta_2, \quad b_{22} = 1 - \delta_2,$$

де β_2 та δ_2 – відповідно коефіцієнти народжуваності за рахунок кваліфікованих ТР та смертності ТР цієї ж категорії.

Треба відмітити, що в даній моделі під коефіцієнтами народжуваності розуміється коефіцієнт регресії, що встановлює зв'язок між чисельністю ТР у поточному році та чисельністю тих, хто на початку наступного періоду може вже вважатись ТР.

Але структура ТР змінюється не тільки під впливом демографічних факторів, а ще й під впливом освітнього процесу. Освітній процес не збільшує загальну чисельність ТР, й в цьому сенсі не випускає нові ТР. Цей процес зменшує чисельність некваліфікованих ТР, та збільшує чисельність кваліфікованих ТР на таку саму величину. Також тут враховується смертність. Це відображено у наступних коефіцієнтах:

$$b_{13} = -a_{13} + a_{13} \cdot \delta_1 \leq 0, \quad b_{23} = -b_{13} \geq 0.$$

Як було вказано вище, коефіцієнт b_{13} має формальний характер і не може бути названий коефіцієнтом випуску.

Останній коефіцієнт матриці **B** b_{34} показує вартість випущених виробничою системою матеріальних продуктів у розрахунку на одного зайнятого.

Враховуючи всі особливості, що були описані вище технологічні матриці можна записати так:

$$\mathbf{A} = \begin{pmatrix} 0 & 0 & a_{13} & a_{14} \\ 0 & 0 & 1 & 1 - a_{14} \\ a_{31} & a_{32} & a_{33} & a_{34} \end{pmatrix}, \quad \mathbf{B} = \begin{pmatrix} 1 + \beta_1 - \delta_1 & \beta_2 & -a_{13} \cdot (1 - \delta_1) & 0 \\ 0 & 1 - \delta_2 & a_{13} \cdot (1 - \delta_1) & 0 \\ 0 & 0 & 0 & b_{34} \end{pmatrix}. \quad (1)$$

Як видно, вимогам до коефіцієнтів, що поставив фон Нейман [1], матриці (1) не задовольняють, бо кваліфіковані ТР не є ані витратами, ані випуском для першого демографічного процесу. Більш того коефіцієнт b_{31} матриці випуску є від'ємним, що не припускалось навіть в пом'якшених умовах Кемені-Моргенштерна-Томпсона [9, с.171].

Як в матриці **A**, так і в матриці **B** останні стовпчик та рядок відображають агреговану зовнішню середу для відкритої демографічно-освітньої підсистеми. Припускається, що достатньо довгий час демографічні показники, такі як темпи народжуваності та смертності не змінюються, а зовнішня середа не впливає на демографічні процеси.

Основним динамічним показником даної моделі є інтенсивність. З урахуванням прийнятих припущень, можна записати наступні формули для визначення інтенсивності демографічних процесів, що дорівнює загальній чисельності ТР відповідної категорії (тобто, загальному випуску ТР певної категорій):

$$\begin{aligned} y_1(t+1) &= \sum_{j=1}^4 b_{1j} \cdot y_j(t) = b_{11} \cdot y_1(t) + b_{12} \cdot y_2(t) + b_{13} \cdot y_3(t); \\ y_2(t+1) &= \sum_{j=1}^4 b_{2j} \cdot y_j(t) = b_{22} \cdot y_2(t) + b_{23} \cdot y_3(t). \end{aligned} \quad (2)$$

Як видно, формули (2) нічим не відрізняються від формул для знаходження загального випуску деякого продукту у лінійній технологічній моделі фон Неймана. Крім того, якщо скласти інтенсивності цих обох процесів, підставивши у (2) формули для коефіцієнтів матриці випусків, стане зрозуміло, що це формула для підрахунку чисельності населення без урахування міграції:

$$\begin{aligned} y_1(t+1) + y_2(t+1) &= y_1(t) - \delta_1 \cdot y_1(t) + \beta_1 \cdot y_1(t) + \beta_2 \cdot y_2(t) - a_{13} \cdot (1 - \delta_1) \cdot y_3(t) + \\ &+ y_2(t) - \delta_2 \cdot y_2(t) + a_{13} \cdot (1 - \delta_1) \cdot y_3(t) = N(t+1), \end{aligned}$$

де $N(t+1)$ – загальна кількість ТР в періоді $t+1$.

Знайдемо, як змінюється інтенсивність освітнього та виробничого процесів. Поки що припустимо, що наявність матеріальних продуктів на них не впливає, а також, що немає безробітних. Тоді можна записати матеріальний баланс для ТР (всі ТР або навчаються, або працюють):

$$\sum_{j=1}^4 a_{ij} \cdot y_j(t+1) = \sum_{j=1}^4 b_{ij} \cdot y_j(t), \text{ для } i=1,2.$$

Або в розгорнутому вигляді, з урахуванням (1) та (2) для періоду t :

$$\begin{cases} a_{13} \cdot y_3(t) + a_{14} \cdot y_4(t) = y_1(t); \\ y_3(t) + a_{24} \cdot y_4(t) = y_2(t). \end{cases} \quad (3)$$

Система (3) має єдине рішення:

$$y_3(t) = \frac{y_1(t) \cdot a_{24} - y_2(t) \cdot a_{14}}{a_{13} \cdot a_{24} - a_{14}}, \quad y_4(t) = \frac{y_2(t) \cdot a_{13} - y_1(t)}{a_{13} \cdot a_{24} - a_{14}}. \quad (4)$$

Якщо побудувати модель за цим принципом, можна побачити, що динаміка ТР має характер коливань, що затухають або ні, в залежності від технологічних коефіцієнтів.

Але формули (4) мають суттєвий недолік – не виключено виникнення від’ємної інтенсивності, а це суперечить сутності даного показника. Знаменник стає меншим або рівним нулю у випадках, що навряд чи зустрінуться на практиці. Тому прийнято, що чисельність некваліфікованих ТР на одного викладача в освітньому процесі є набагато більшою, ніж частка некваліфікованих у виробничому.

Потрібно внести певні обмеження. Формули (4) вносяться до кусочно-лінійної функції:

$$\begin{aligned} y_3(t) &= \max \left(0, \min \left(\frac{y_1(t) \cdot a_{24} - y_2(t) \cdot a_{14}}{a_{13} \cdot a_{24} - a_{14}}, \min \left(y_2(t), \frac{y_1(t)}{a_{13}} \right) \right) \right), \\ y_4(t) &= \max \left(0, \min \left(\frac{y_2(t) \cdot a_{13} - y_1(t)}{a_{13} \cdot a_{24} - a_{14}}, \min \left(\frac{y_2(t)}{a_{24}}, \frac{y_1(t)}{a_{14}} \right) \right) \right). \end{aligned} \quad (5)$$

Формули (5) виключають від’ємні інтенсивності. При цьому в моделі може виникнути ситуація з безробіттям. Чисельність незайнятих обох категорій, тобто тих, хто не навчається та не працює, можна визначити з формул (3):

$$\begin{aligned} u_1(t) &= y_1(t) - a_{13} \cdot y_3(t) - a_{14} \cdot y_4(t); \\ u_2(t) &= y_2(t) - y_3(t) - a_{24} \cdot y_4(t), \end{aligned}$$

де $u_1(t)$ та $u_2(t)$ – відповідно чисельність незайнятих некваліфікованих та кваліфікованих ТР в періоді t .

Можна показати, що за заданих припущень структура ТР з часом прямує до такої, що необхідна виробничій системі, тобто співвідношення некваліфікованих та кваліфікованих ТР стає приблизно рівним $a_{14}:a_{24}$.

Але крім обмежень за робочою силою потрібно враховувати обмеження за матеріальними продуктами. Отже, якщо модель замкнена, не можна спожити продуктів більше, ніж було вироблено:

$$\sum_{j=1}^4 a_{3j} \cdot y_j(t+1) \leq \sum_{j=1}^4 b_{3j} \cdot y_j(t), \text{ або:}$$

$$a_{31} \cdot y_1(t) + a_{32} \cdot y_2(t) + a_{33} \cdot y_3(t) + a_{34} \cdot y_4(t) \leq b_{34} \cdot y_4(t-1).$$

Як видно, в даному виразі невідомих величин немає. Але, це співвідношення може не виконуватись, адже при визначені інтенсивності $y_3(t)$ та $y_4(t)$ не були узгоджені з наявністю матеріальних продуктів.

Вважається, що збільшення чи зменшення кількості матеріальних продуктів ніяк не впливає на інтенсивність демографічних процесів. В моделі представлена ситуація орієнтації на споживання населення. В першу чергу продукти виділяються на споживання. Далі – на потреби виробництва, а в останню чергу – в сферу освіти.

З урахуванням існуючих обмежень за матеріальними продуктами та формули (5) для інтенсивності отримуємо :

$$y_4^*(t) = \max \left(0, \min \left(y_4(t), \frac{b_{34} \cdot y_4^*(t-1) - a_{31} \cdot y_1(t) - a_{32} \cdot y_2(t)}{a_{23}} \right) \right), \quad (6)$$

$$y_3^*(t) = \max \left(0, \min \left(y_3(t), \frac{b_{34} \cdot y_4^*(t-1) - a_{31} \cdot y_1(t) - a_{32} \cdot y_2(t) - a_{34} \cdot y_4^*(t)}{a_{33}} \right) \right).$$

Формули (6) визначають динаміку виробничої та освітньої систем при обмеженнях на чисельність ТР та кількість матеріальних продуктів. Формули (2) та (6) визначають динаміку моделі.

В ідеальному випадку (магістральний розвиток), коли спостерігається повна зайнятість ($y_i(t) = a_{i3} \cdot y_3(t) + a_{i4} \cdot y_4(t)$, $i=1,2$) та споживаються всі матеріальні ресурси без залишку (аргументи функції \min у формулі для $y_3^*(t)$ є рівними), можна вивести з (2) та (6) формули матеріального балансу для замкненої системи:

$$\begin{cases} a_{13} \cdot y_3(t+1) + a_{14} \cdot y_4(t+1) = b_{11} \cdot y_1(t) + b_{12} \cdot y_2(t) + b_{13} \cdot y_3(t); \\ y_3(t+1) + a_{24} \cdot y_4(t+1) = b_{22} \cdot y_2(t) + b_{23} \cdot y_3(t); \\ a_{31} \cdot y_1(t+1) + a_{32} \cdot y_2(t+1) + a_{33} \cdot y_3(t+1) + a_{34} \cdot y_4(t+1) = b_{34} \cdot y_4(t). \end{cases}$$

Тобто, $\mathbf{A} \cdot \mathbf{y}(t+1) = \mathbf{B} \cdot \mathbf{y}(t)$ для технологічних матриць (1).

При використанні моделі може скластись ситуація, коли кількості продуктів не буде вистачати навіть для населення при заданих нормах споживання. Таке може трапитись у глибокому занепаді економічної системи. При цьому, як правило знижується споживання та, відповідно, якість життя. Якщо у моделі з'являється така ситуація, виробнича та освітня системи згортаються.

В роботі запропоновано принципи побудови лінійної технологічної моделі з освітнім процесом. Вона є значно спрощеною, але може відображати загальні тенденції. Багато з її недоліків можна усунути, додатково розширюючи модель, додаючи нові процеси та продукти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отримана технологічна модель, що розширена на ТР двох категорій, може відображати динаміку виробничого та освітнього процесів у їх взаємозв'язку при обмежених трудових та матеріальних ресурсах з урахуванням демографічної ситуації.

Щоб прогнозувати кількість нових ТР, чи абітурієнтів більш точно, можна виокремити демографічний процес з матриць зі сталими коефіцієнтами та використовувати відомі абсолютні величини по народжуваності минулих років. Але така модель буде мати певні часові обмеження.

В модель може бути внесено поняття ціни продуктів. Для агрегованих продуктів це може бути індекс цін, для ТР – заробітна плата, стипендія, для освітніх послуг – ціна навчання. Також є потреба у відображенні трудової міграції.

Для багатьох освітніх процесів навчання триває більше одного року, отже виникнуть лаги різної довжини. При побудові складної моделі з розгорнутою класифікацією ТР та освітніх процесів можна виокремити освітню сферу в самостійну відкриту модель.

Література

1. Neumann J. von, A Model of General Economic Equilibrium / J.

von Neumann // The Review of Economic Studies. – 1945-1946. – Vol. 13, No.1. – pp. 1-9.

2. Леонтьев В. В. Межотраслевая экономика / В. В. Леонтьев. – М.: Экономика, 1997. – 479 с.

3. Ляшенко И. Оптимальная траектория модели динамического межотраслевого баланса открытой экономики / И. Ляшенко, Е. Ляшенко // XI-th International Conference KDS 2005, Varna (Bulgaria). – Varna, 2005. – Volume 1. – pp. 212-217.

4. Zalai Ernő. The von Neumann Model and the Early Models of General Equilibrium [Электронный ресурс] // Working Paper: BCE Matematikai Közgazdaságtan és Gazdaságelemzés tanszék. – Budapest, 2003. – Режим доступа: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/245/>.

5. Fujio M. Undiscounted optimal growth in a Leontief two-sector model with circulating capital: The case of a capital-intensive consumption good // Journal of Economic Behavior & Organization. – 2008. – Vol. 66. – pp. 420-436.

6. Якуб Е. С. О возможностях расширения технологической модели экономики фон Неймана / Е. С. Якуб // Современные проблемы моделирования социально-экономических систем: монография / под ред. В. С. Пономаренко, Н. С. Кизима, Т. С. Клебановой. – Х.: ИД ИНЖЭК, 2009. – С. 78-93.

7. Yakub E. S. Extended Technological Model of an Open Economy / E. S. Yakub, S. P. Manzhula // Socio-economic Research Bulletin. – Odessa: OSEU, 2011. – Issue 41, Part 1. – pp. 115-121.

8. Манжула С. Диференційовані трудові ресурси в лінійних технологічних моделях / С. Манжула // Науковий вісник. – О.: ОДЕУ, 2008. – №6 (62). – С. 107-116.

9. Моришима М. Равновесие, устойчивость, рост (Многоотраслевой анализ) / Пер. с англ. В. А. Булавского, Б. А. Вертгейма, А. М. Рубинова, под общ. ред. В. Л. Макарова. – М.: Изд-во «Наука», Главная редакция физико-математической литературы, 1972. – 280 с.

1. Neumann J. von, A Model of General Economic Equilibrium / J. von Neumann // The Review of Economic Studies. – 1945-1946. – Vol. 13, No.1. – pp. 1-9.

2. Leontev V. V. Mezhotraslevaya ekonomika / V. V. Leontev. –

M: Ekonomica, 1997. – 479 s.

3. Lyashenko I. Optimalnaya traektoriya modeli dinamicheskogo mezhotraslevogo balansa otkrytoy ekonomiki / I. Lyashenko, E. Lyashenko // XI-th International Conference KDS 2005, Varna (Bulgaria), – Varna, 2005. – Volume 1. – pp. 212-217.

4. Zalai Ernő. The von Neumann Model and the Early Models of General Equilibrium [Электронний ресурс] // Working Paper: BCE Matematikai Közgazdaságtan és Gazdaságelemzés tanszék. – Budapest, 2003. – Режим доступу: <http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/245/>.

5. Fujio M. Undiscounted optimal growth in a Leontief two-sector model with circulating capital: The case of a capital-intensive consumption good // Journal of Economic Behavior & Organization, Vol. 66 (2008), pp. 420-436.

6. Yakub E. S. O vozmozhnostyakh rasshireniya tekhnologicheskoy modeli ekonomiki fon Neymana / Yakub E. S. // Sovremennye problemy modelirovaniya sotsialno-ekonomicheskikh sistem: monografiya / pod red. V. S. Ponomarenko, N. S. Kizima, T. S. Klebanovoy. – Kh.: ID INZHEK, 2009. – S. 78-93.

7. Yakub E. S. Extended Technological Model of an Open Economy / E. S. Yakub, S. P. Manzhula // Socio-economic Research Bulletin. – Odessa: OSEU, 2011. – Issue 41, Part 1. – pp. 115-121.

8. Manzhula S. Dyferentsiiovani trudovi resursy v liniinykh tekhnologichnykh modelyakh / S. Manzhula // Naukovii Visnyk. – O.: ODEU, 2008. – № 6 (62). – S. 107-116.

9. Morishima M. Ravnovesie, ustoychivost, rost (Mnogootraslevoy analiz) / Per. s angl. V. A. Bulavskogo, B. A. Vertgeyma, A. M. Rubinova, pod obshch. red. V. L. Makarova. – M: Izd-vo «Nauka», Glavnaya redaktsiya fiziko-matematicheskoy literatury, 1972. – 280 s.

Рецензент: Якуб Є. С., д.ф.-м. наук, професор, зав. кафедрою економічної кібернетики Одеського національного економічного університету

27.08.2015

Михайлова Любов

ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА СРЕДСТВ И УСЛУГ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Рынок средств и услуг информационной безопасности в Украине образовался относительно недавно, в сравнении с другими, но стремительно развивается и наращивает обороты. Однако, он, рынок, является важной составляющей развития информационного общества Украины. Учитывая это можно сделать вывод, что данный рынок нуждается в постоянном исследовании. Каждый день технологии направленные на обеспечение информационной безопасности человека, предприятия и даже государства развиваются. С развитием технологий параллельно идет образование все новых угроз. Все это обуславливает развитие мирового и украинского рынка средств и услуг информационной безопасности. Поэтому целью статьи является анализ состояния рынка средств и услуг защиты информации на Украине, а также перспективы его дальнейшего развития.

В работе представлена структурная схема рынка средств и услуг информационной безопасности. Рассмотрены отдельные составляющие рынка и проведена оценка их развития на территории Украины. Произведен анализ по структуре рынка. Определены тенденции развития по отдельным направлениям рынка.

Ключевые слова: информационная безопасность, защита информации, рынок, динамика, структура, анализ, услуга, средства защиты.

Михайлова Любов

ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ЗАСОБІВ ТА ПОСЛУГ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Ринок засобів і послуг інформаційної безпеки в Україні утворився відносно недавно, в порівнянні з іншими, але стрімко розвивається і нарощує оборти. Однак, він, ринок, є важливою складовою розвитку інформаційного суспільства України. Враховуючи це можна зробити висновок, що даний ринок потребує постійного дослідження. Кожен день технології спрямовані на забезпечення інформаційної безпеки людини, підприємства і навіть держави розвиваються. З розвитком технологій паралельно йде

утворення все нових загроз. Все це обумовлює розвиток світового та українського ринку засобів та послуг інформаційної безпеки. Тому метою статті є аналіз стану ринку засобів та послуг захисту інформації на Україні, а також перспективи його подальшого розвитку.

У роботі представлена структурна схема ринку засобів та послуг інформаційної безпеки. Розглянуто окремі складові ринку та проведено оцінку їх розвитку на території України. Зроблено аналіз по структурі ринку. Визначено тенденції розвитку за окремими напрямками ринку.

Ключові слова: інформаційна безпека, захист інформації, ринок, динаміка, структура, аналіз, послуга, засоби захисту.

Mykhailova Liubov

TRENDS AND PROSPECTS OF THE MARKET FOR INFORMATION SECURITY GOODS AND SERVICES

The Ukrainian market for information security goods and services was formed quite recently, compared to others; nevertheless, it is developing rapidly and gaining traction. However, this market is an important part of the information society development in Ukraine. Taking this into consideration, we can conclude that this market requires constant research and evaluation. All the technologies created in order to ensure information security of a person, company and even state are developing every day. The development of technology causes the emergence of the new threats. This all leads to the development of the world and Ukrainian market for information security goods and services. Therefore, the aim of the article is to analyze the state of the market for information security goods and services in Ukraine and prospects of its further development. The paper contains a block diagram of the market for information security goods and services. This article also discusses separate market components and evaluation of their development in Ukraine. The analysis of the market structure was carried out and his helped to distinguish the main development trends within certain areas of the market.

Keywords: information security, market dynamics, structure, analysis, goods, services.

Постановка задачі. Мировое сообщество довольно долго шло к миру информатизации. Началом этого процесса можно считать

появление телеграфа и телефона. Именно эти прорывы в технике дали толчок к развитию современным телекоммуникациям. Благодаря им (существующим телекоммуникациям) общество вошло в свою новую сферу развития - информационного общества. К этому привело масштабное развитие средств связи, изобретение глобальной сети Интернет, повсеместное распространение телекоммуникаций. Для человека живущего в современном обществе очень важно иметь связь с внешним миром вне зависимости от того где он находится. Эту связь ему обеспечивает современный спектр телекоммуникационных услуг, который включает в себя телефонную связь, интернет и т.д. Ускоренное развитие телекоммуникаций является одним из основных факторов, который влияет на развитие национальной экономики и массовое внедрение информационных технологий, построение в Украине информационного общества, на процесс интеграции Украины в ЕС и в мировую экономику, а также увеличение поступлений в государственный бюджет.

Однако, развитие телекоммуникаций приводит к появлению негативных последствий, таких как увеличение угроз и атак на информацию. На данном этапе развития телекоммуникационных технологий и становления информационного общества темпы развития и появления новых угроз информационной безопасности опережают темпы развития средств и услуг защиты информации. Как ответ на эти проблемы развивается рынок средств и услуг информационной безопасности.

Рынок средств и услуг защиты информации постоянно развивается с появлением новых угроз и видов атак. По данным [1] за 2014 год нанесенный ущерб мировой экономике от киберпреступлений составил \$ 25,51 млрд. Постоянно на рынке продукции компании представляют новые решения актуальных проблем информационной безопасности. Это определяет актуальность анализа существующего состояния и перспектив развития рынка. Ранее проводились такие исследования по разным аспектам данного рынка и в фиксированном моменте времени, такими экспертами как Владимир Поздняков (представитель IDC Украина), Игорь Петрушин и Сергей Багрий (представители IT-Solutions) и другими. Но постоянное его развитие требует регулярного анализа и изучения динамики развития рынка средств и услуг информационной

безопасности для определения тенденций его развития.

Формирование целей статьи. Целью данной статьи является анализ состояния рынка средств и услуг защиты информации на Украине, а также перспективы его дальнейшего развития.

Изложение основного материала исследования. Объектами анализа является состав и структура рынка, динамика его развития.

Рынок средств и услуг защиты информации включает в себя потребителей средств и услуг, поставщиков средств, услуг и комплексных решений и страхователей рисков, связанных с информационной безопасностью. Данную структуру рынка можно представить в виде (рис. 1). В широком смысле рынок средств и услуг информационной безопасности не ограничивается этими участниками. Они являются наиболее важными игроками, но также на рынке присутствуют и другие профессиональные участники рынка: учебные заведения, которые готовят специалистов в этой области, научно-исследовательские организации, которые тоже являются в определенной степени участниками этого рынка.

Потребителями средств и услуг защиты информации являются практически все предприятия, функционирующие в различных отраслях, уделяющие внимание безопасности ведения своего бизнеса. Автором проведено разделение участников этого сегмента рынка на группы:

- государственный сектор, охватывающий государственные предприятия и органы управления, военные формирования и т.п.;
- финансовый сектор, включающий в себя банковские и другие финансовые учреждения;
- коммерческий сектор – это предприятия различных форм собственности и отраслевой направленности, а так же конечные пользователи;
- телекоммуникационные компании - телекоммуникационные операторы и провайдеры с различным спектром услуг.

Компании поставщики средств программного обеспечения, технических средств и услуг, а так же программного обеспечения защиты информации разделены автором на такие группы:

- разработчики продуктов программных и аппаратных;
- системные интеграторы решений информационной безопасности;

- дистрибьюторы продуктов информационной безопасности;
- консультанты по вопросам информационной безопасности;
- аудиторы в сфере информационной безопасности;
- компании предоставляющие тренинги и курсы по информационной безопасности.

Рис. 1. Структура рынка средств и услуг информационной безопасности Украины

Следует отметить, что на территории Украины используются продукты информационной безопасности, произведенные, как правило, в других странах. В основном это производители антивирусного программного обеспечения, средства защиты от несанкционированного доступа, средства криптографической защиты и оборудование для защиты периметра, видеонаблюдения и информационных сетей.

Большую долю данного сегмента рынка 52% [2] занимают системные интеграторы, которые на Украинском рынке предоставляют разнообразный перечень услуг: проектирование и построение сетей передачи данных, ИТ-консалтинг, поставка компьютеров, установка программного обеспечения, обучение персонала, управление информацией, построение комплексных систем защиты информации, обслуживание установленных программных и аппаратных продуктов. Среди участников данного сегмента можно выделить такие компании, работающие по всей территории Украины: "Ситроникс ИТ", "ЭС АНД ТИ Украина", "Techexpert", "infosafe",

"Pronet" и др.

Как отмечалось выше на территории Украины в основном используются иностранные продукты. Однако, в большинстве случаев компании производители непосредственно не присутствуют на украинском рынке, а реализуют свою продукцию посредством дистрибьюторов, которые являются связующим звеном между интеграторами и потребителями. На Украинском рынке дистрибуции в сфере информационной безопасности существует 4 ведущих компании, на которые приходится порядка 70% всех поставок.

Лидером рынка по объемам поставок является Electronic Resource Company (ERC) — партнерская сеть компании охватывает более 1700 потребителей. Второе место занимает группа компаний МУК с более чем 900 партнерами. Третье место делят группа компаний МТИ (с почти пятью сотнями партнеров по всей Украине) и «Мега-трейд» (партнерская сеть дистрибьютора охватывает несколько сотен компаний).

Следует отметить, также, что именно эти компании занимают большую долю в поставках в корпоративный сегмент. Структура распределения поставок этими компаниями по корпоративному и пользовательскому сегментах представлена в табл. 1.

Таблица 1

Структура поставок крупнейших компаний дистрибьюторов в сфере информационной безопасности в корпоративный и потребительский сегменты [2]

Название компании	Поставки в корпоративный сегмент, %	Поставки в пользовательский сегмент, %
ERC	20	80
МУК	85	15
МТИ	40	60
Мега-трейд	100	0

Учитывая экономическое положение страны и политическую ситуацию на данном этапе развития украинского рынка дистрибуции не ожидается стремительного увеличения оборотов. По данным [2] в течение ближайшего года роста здесь не ожидается, даже наиболее оптимистично настроенные эксперты говорят лишь о возможном увеличении объемов рынка не более чем на 3-4%.

Рассматривая остальные группы участников данного сегмента

рынка средств и услуг защиты информации (консультанты по вопросам информационной безопасности, аудиторы в сфере информационной безопасности, компании предоставляющие тренинги и курсы по информационной безопасности) можно отметить, что в отличие от дистрибьюторов, где представлены только отечественные компании, компании предоставляющие данные услуги в основном представлены иностранными компаниями и их представителями в нашей стране. Основной задачей таких компаний является обучение сотрудников или же помощь в поиске правильного решения. В последние годы силами компаний, таких как SoftProm, InfoWatch, IDC, SearchInform, проводятся онлайн семинары и тренинги. Силами общественной организации "Украинская группа информационной безопасности" на протяжении многих лет проводится конференции и выставки. Компания "Центр информационной безопасности" ежегодно проводит выставку систем и средств безопасности "БЕЗПЕКА" в крупных городах Украины. Важное значение имеет на рынке группа аудиторов. Она представлена такими компаниями как InfoWatch, ABM Group, Information Systems Security Partners, IT Land и Служба безопасности киберпространства Украина. Данные компании предоставляют широкий спектр услуг аудита: аудит системы на устойчивость к взлому, аудит в области информационной безопасности, аудит безопасности web ресурсов, аудит СУБД, аудит информационных систем, аудит на соответствие стандартам.

Анализ мировой практики показывает [4-6], что очень важным участником рынка являются страховые кампании, специализирующиеся на страховании информационных рисках. К сожалению на украинском рынке данные компании присутствуют в незначительном количестве и предоставляют не значительный спектр услуг. Причиной этого, в первую очередь, является недостаточно проработанная нормативно-правовая база. Второй причиной недостаточного развития этого сегмента является не урегулированный вопрос оценки стоимости потерь и как следствие их возмещение.

Важное влияние на рынок средств и услуг информационной безопасности оказывают организации-регуляторы. В качестве регуляторов могут выступать государственные и международные. Государственными регуляторами выступают:

- государственная служба специальной связи и защиты

информации Украины - обеспечивает лицензирование в сфере технической и криптографической защиты информации и формирование и реализацию государственной политики в сфере защиты информационных, телекоммуникационных и информационно-телекоммуникационных систем;

- национальный банк Украины - занимается вопросами обеспечению информационной безопасности исключительно в банковской сфере;

- национальная комиссия, осуществляющая регулирование в сфере связи и информатизации (НКРЗИ) - обеспечивает проведения единой государственной политики по вопросам государственного регулирования в сфере телекоммуникаций, информатизации и развития информационного общества, пользования радиочастотным ресурсом, предоставления услуг почтовой связи.

Международными регуляторами являются: аудиторы SOX, реализующие закон Sarbanes-Oxley, Basel Committee - Базельский комитет по банковскому надзору, PCI SSC - международный совет по безопасности данных индустрии платежных карт. Однако в нашей стране правовая часть вопросов, касающихся информационной безопасности находится на этапе становления. Правительство постепенно нарабатывает базу законодательных актов в сфере защиты информации. Поэтому в настоящее время всем участникам рынка надо основывать свою деятельность не только учитывая стандарты Украины, но и мировые стандарты. Основные нормативные акты, которые регулируют деятельность в сфере информационной безопасности Украины представлены Доктриной информационной безопасности, ЗУ "О Государственной службе специальной связи", ЗУ "О защите информации в информационно-телекоммуникационных системах", ЗУ "О Национальной системе конфиденциальной связи", ЗУ "Об информации", УП "О Положении о технической защите информации в Украине", УП "О Положении о порядке осуществления криптографической защиты информации в Украине".

Анализ рынка средств и услуг информационной безопасности показывает, что данный рынок характеризуется положительной динамикой и наличием достаточного количества игроков. Однако некоторые сектора не полностью обеспечивают реализацию своих функций, в частности производители и страховые компании. В

результате анализа видно, что отечественные страховые компании практически не участвуют на рынке средств и услуг информационной безопасности. Для анализа тенденций изменения объема и структуры продуктов информационной безопасности воспользуемся данными, представленными аналитическим агентством IDC. Эти данные о динамике развития представлены на рис. 2.

Как следует из представленных данных пиковый объем продаж за анализируемый период был достигнут в 2012 году. После чего последовало некоторое снижение. Это может быть связано с несколькими причинами, такими как: кризис в стране, насыщение рынка средствами защиты. Также это может быть связано с развитием облачных услуг (SaaS), что приводит к сокращению используемого оборудования на предприятии в связи с переносом его функций в облако. Дальнейшее развитие связано с выбытием части оборудования и необходимости защиты от новых угроз. Тем не менее, специалисты компании IDC прогнозируют развитие данного рынка в ближайшем будущем. Это обусловлено тем, что развитие информационных технологий неизбежно будет приводить к усложнению защиты, что будет приводить к росту рынка.

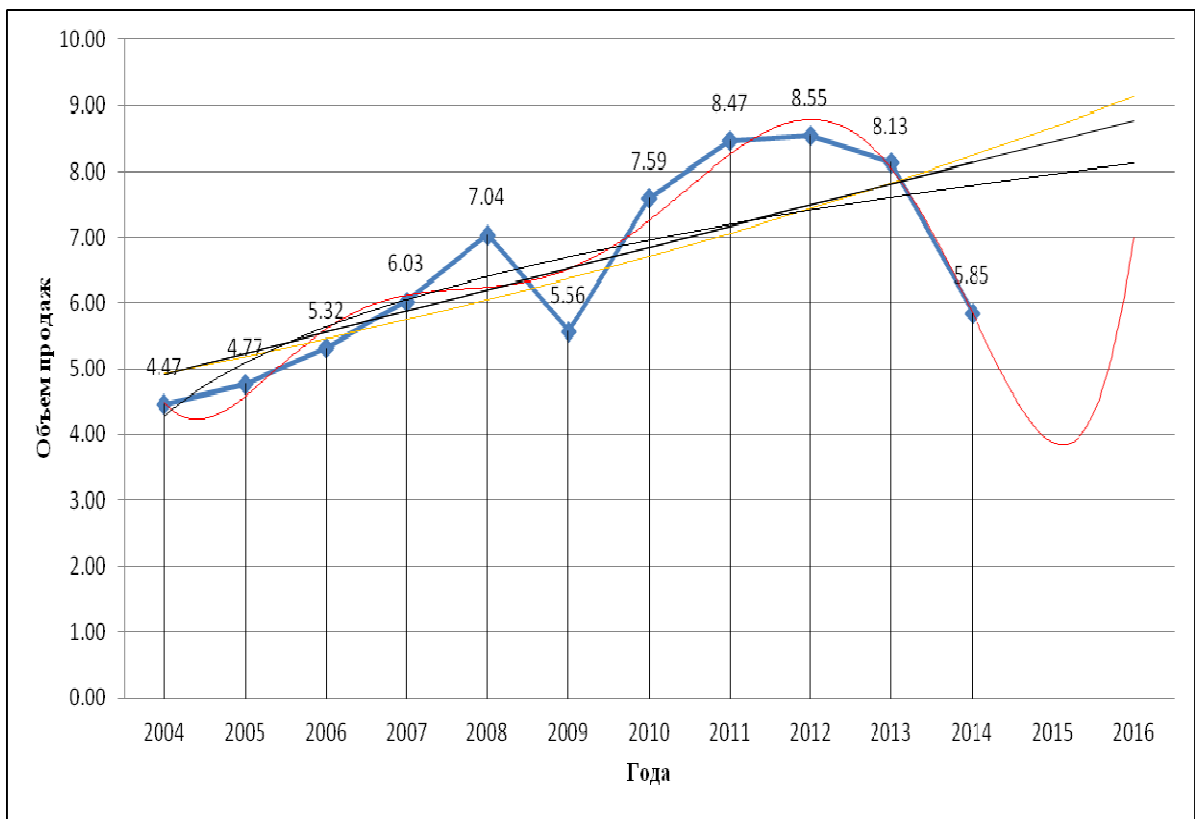

Рис. 2. Объем украинского рынка средств и услуг информационной безопасности в 2004-2014 гг. и его прогноз, млрд. долл

Ниже представлена таблица 2 с параметрами линии тренда, формулами и коэффициентом корреляции.

Таблица 2

Прогноз объема украинского рынка средств и услуг информационной безопасности (млрд. долл)

Параметр линии тренда	Объем рынка	
	Формула	Величина достоверности аппроксимации
Экспоненциальная	$y = 4.6767e^{0.0515x}$	$R^2 = 0.5404$
Линейная	$y = 0.3226x + 4.5895$	$R^2 = 0.514$
Полиномиальная	$y = 0.0005x^6 - 0.0193x^5 + 0.2815x^4 - 1.9746x^3 + 6.8568x^2 - 10.322x + 9.6798$	$R^2 = 0.9149$
Степенная	$y = 4.2837x^{0.2493}$	$R^2 = 0.6397$

В таблице 2 приведены параметры линии тренда, формулы и вероятность аппроксимации. Для того, чтобы выбрать наиболее вероятный вариант будущего прогноза, необходимо выделить именно ту вероятность аппроксимации, данные которой наиболее близки к единице. Согласно данным проведенного расчета, можно сделать вывод, что для того, чтобы сделать прогноз развития рынка необходимо использовать полиномиальный параметр линии тренда. Данная линия тренда дает наиболее близкую к единице величину достоверности аппроксимации ($R^2 = 0.9149$). Этот параметр линии тренда наиболее подходит для проведения будущего прогноза объема украинского рынка средств и услуг информационной безопасности.

Как отмечалось, снижение продаж средств и услуг защиты информации обусловлено также общеэкономическим состоянием в стране. С 2015 года ожидается рост подъема продаж, обусловленный отложенным спросом в госсекторе, внедрением энергосберегающих технологий, средствами международных финансовых институтов, сближением с ЕС и внедрением современных телекоммуникационных технологий (связь 3G/4G). Свою долю в развитие внесет рост сектора облачных услуг (SaaS) и других сервисов и технологий, направленных на сокращение/оптимизацию расходов.

Одним из важных показателей состояния рынка является интенсивность конкуренции на нем. Наиболее распространенными показателями, характеризующими интенсивность конкуренции, являются коэффициент концентрации определенного количества

предприятий на рынке, индекс Херфиндаля-Хиршмана, коэффициента вариаций рыночных долей и др. Но к сожалению, сегодня в специализированной литературе нет информации, которая позволила бы произвести соответствующие расчеты и их анализ. Это является объектом следующих исследований при дальнейшем накоплении материала, которые позволят получить необходимую информацию.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Проведенный анализ по структуре рынка показывает, что в настоящее время осуществляется постепенный рост. Однако, этот рост недостаточный по сравнению с другими странами. По отдельным направлениям наблюдается положительная тенденция. Происходит постоянное совершенствование оборудования, предназначенного для обеспечения защиты информации, но с совершенствованием оборудования увеличивается цена на него. Поскольку на территории Украины в основном используется зарубежное производство и на украинском рынке компании производители непосредственно не работают, а используют дистрибьюторов, что в свою очередь увеличивает стоимость оборудования. Поэтому следует рассмотреть целесообразность увеличения доли отечественного оборудования, поощрять конкуренцию и снижать барьеры для прямого выхода на украинский рынок иностранных компаний производителей. Можно наблюдать приоритетные пути развития рынка средств и услуг защиты информации, такие как развитие предоставляемых услуг, программного обеспечения и развитие облачных сервисов. Эти процессы должны быть постоянно в центре внимания регулирующих органов, которые должны создать нормальные условия для конкуренции и упростить вход на рынок.

К сожалению в настоящее время по многим позициям отсутствует информация, которая позволила бы дать полный анализ рынка. Тем не менее, проведенный анализ рынка средств и услуг информационной безопасности позволяет рассмотреть этот рынок в разрезе отдельных его составляющих, выделить всех его участников, что дает возможность рассматривать развитие этого рынка более детально и с различных его сегментов.

Литература

1. Мосеев В. Обзор рынка информационной безопасности:

кризис на службе у инсайдеров / В. Мосеев. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.computerra.ru/117489/obzor-ryinka-informatsionnoy-bezopasnosti-krizis-na-sluzhbe-u-insayderov/>.

2. Ukrainian Information Security Group. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: uisg.org.ua.

3. Кирилов И. Рынок ИТ-дистрибуции в Украине / И. Кирилов // Сети & Бизнес. - 2013. - №2. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.sib.com.ua/arhiv_2013/2013_2/statia_1_1/statia_1_1_2013.htm.

4. Дьяконов Д. Страхование информационных рисков как метод защиты информации / Д. Дьяконов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.amulet-group.ru/page.htm?id=30>.

5. Конявский В.А. страхование информационных рисков и обеспечение информационной безопасности / В.А. Конявский, В.Н. Хованов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.okbsapr.ru/index_hovanov.html.

6. Лукацкий А.В. Страхование информационных рисков / А.В. Лукацкий. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.infosecurity.ru/_gazeta/content/040120/article01.html#art6.

7. Пилипенко О. IDC: кризис способствует росту облачного рынка/ О. Пилипенко // Channel for IT. - 2014. [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://channel4it.com/publications/IDC-krizis-sposobstvuet-rostu-oblachnogo-rynka-1532.html>.

8. Обзор рынка информационной безопасности Украины / В. Ткаченко // ITPartner. – 2010. - №1(1). [Электронный ресурс] – Режим доступа до журн.: http://auditagency.com.ua/?r=blog&p=IS_market&lang=ru.

1 Moseev V. Obzor rynku ynformatsyonnoy bezopasnosti: kryzys na sluzhbe u ynsayderov / V. Moseev. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.computerra.ru/117489/obzor-ryinka-informatsionnoy-bezopasnosti-krizis-na-sluzhbe-u-insayderov/>.

2. Ukrainian Information Security Group. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: uisg.org.ua.

3. Kyrylov Y. Rynok YT-dystrybutsyy v Ukrayne / Y. Kyrylov // Sety & Byznes. - 2013. - №2. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa:

http://www.sib.com.ua/arhiv_2013/2013_2/statia_1_1/statia_1_1_2013.htm.

4. D'yakonov D. Strakhovanye ynformatsyonnykh ryskov kak metod zashchyty ynformatsyy / D. D'yakonov. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://www.amulet-group.ru/page.htm?id=30>.

5. Konyavskyy V.A. strakhovanye ynformatsyonnykh ryskov y obespechenye ynformatsyonnoy bezopasnosty / V.A. Konyavskyy, V.N. Khovanov. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.okbsapr.ru/index_hovanov.html.

6. Lukatskyy A.V. Strakhovanye ynformatsyonnykh ryskov / A.V. Lukatskyy. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.infosecurity.ru/_gazeta/content/040120/article01.html#art6.

7. Pylypenko O. IDC: kryzys sposobstvuet rostu oblachnogo rynka/ O. Pylypenko // Channel for IT. - 2014. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://channel4it.com/publications/IDC-krizis-sposobstvuet-rostu-oblachnogo-rynka-1532.html>.

8. Obzor rynka ynformatsyonnoy bezopasnosty Ukrainy / V. Tkachenko // ITPartner. – 2010. - №1(1). [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://auditagency.com.ua/?r=blog&p=IS_market&lang=ru.

Рецензент: Князева О.А., д.е.н., професор.кафедри ЕП та КУ, Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

25.09.2015

УДК 330.3

Овчарська Олена

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІННОВАЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена актуальній проблемі понятійно-термінологічного забезпечення інноваційно-активної поведінки суб'єктів господарювання. Розглянуто поняття інноваційного процесу, інноваційного розвитку, інноваційного потенціалу, а також роль інноваційної діяльності в забезпеченні сталого економічного розвитку. На основі цих понять, з новим науковим змістом, представлено визначення поняття інноваційної поведінки економічної системи, що охоплює зовнішні та внутрішні дії системи, встановлює форму її існування в навколишньому середовищі,

ґрунтується на здатності економічної системи до встановлення та реалізації стратегічних і тактичних цілей, впровадження на цій основі нових ідей та реалізації свого потенціалу. Показано, що сутнісна характеристика інноваційної поведінки економічної системи базується на певних засадах, таких як постійний пошук інноваційного шляху розвитку та оновлення економічної системи, комплексні дії, спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку інноваційних процесів економічної системи, укріплення та зростання її потенціалу, вироблення інноваційних напрямків підвищення конкурентоспроможності шляхом ефективного використання ресурсів, покращення загальних умов функціонування.

Ключові слова: інноваційна поведінка, економічна система, інноваційний процес, інноваційний потенціал, інноваційний розвиток, інноваційна діяльність.

Овчарская Елена

СУЩНОСТНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИННОВАЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена актуальной проблеме понятийно-терминологического обеспечения инновационно-активного поведения субъектов хозяйствования. Рассмотрены понятия инновационного процесса, инновационного развития, инновационного потенциала, а также роль инновационной деятельности в обеспечении устойчивого экономического развития. На основе этих понятий, с новым научным содержанием, представлено определение понятия инновационного поведения экономической системы, которое охватывает внешние и внутренние действия системы, устанавливает форму ее существования во внешней среде, основывается на способности экономической системы к установлению и реализации стратегических и тактических целей, внедрению на этой основе новых идей и реализации своего потенциала. Показано, что сущностная характеристика инновационного поведения экономической системы базируется на определенных принципах, таких как постоянный поиск инновационного пути развития и обновления экономической системы, комплексные действия, направленные на создание благоприятных

условий для розвитку інноваційних процесів економічної системи, укріплення і збільшення її потенціала, розробка інноваційних напрямків підвищення конкурентоспособності путем ефективного використання ресурсів, удосконалення загальних умов функціонування.

Ключевые слова: інноваційне поведіння, економічна система, інноваційний процес, інноваційний потенціал, інноваційне розвиток, інноваційна діяльність

Ovcharska Olena

THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE INNOVATION BEHAVIOR OF THE ECONOMIC SYSTEM

Article is devoted to the actual problem of conceptual and terminological ensuring the innovation-active behavior of subjects of managing. Concepts of innovative process, innovative development, innovative potential, and also role of innovative activity in ensuring sustainable economic development are considered. On the basis of these concepts, with the new scientific contents, definition of concept of innovative behavior of economic system which covers external and internal actions of system is presented, sets a form of its existence in environment, it is based on ability of economic system to set and realization of strategic and tactical purposes, introduction on this basis of new ideas and realization of the potential. It is shown that the intrinsic characteristic of innovative behavior of economic system is based on certain principles, such as continuous search of the innovative way of development and updating of economic system, the complex actions directed on creating favorable conditions for development of innovative processes of economic system, strengthening and increase in its potential, development of the innovative directions of increase of competitiveness by effective use of resources, improvement of the general operating conditions.

Keywords: innovative behavior, economic system, innovative process, innovative potential, innovative development, innovative activity.

Постановка проблеми. В реаліях сьогоденного економічного життя України інновації являють собою найважливіший елемент соціально-економічного розвитку країни. Інновації супроводжують майже всі економічні процеси, без них не обходиться

ні матеріальне виробництво ні сфера послуг. А в умовах недостатньо стійкості вітчизняної економіки головним фактором для стабілізації та зростання її рівня є інноваційний тип господарювання нашої країни та її економічних суб'єктів. Тому актуальним стає питання активізації інноваційної поведінки економічної системи, дослідження відповідного понятійно-термінологічного апарату.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів розвитку інноваційної діяльності, створення сприятливих умов для здійснення ефективних інновацій були і залишаються в центрі уваги вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів таких як Й. Шумпетер, П. Друкер, Р.А. Фатхутдінов, І. Ансофф, Н.І. Новицкий, Л.І. Федулова, О. Кузьмін та інших. Однак багато питань на сучасному етапі розвитку інноваційної науки залишаються невизначеними, зокрема, потребує уточнення та доповнення понятійно-термінологічний апарат, деякі дефініції потребують якісно нового змістовного наповнення.

Невирішені частини проблеми. Розв'язання проблем забезпечення розвитку економіки значною мірою пов'язане з необхідністю комплексного вирішення завдань розвитку на всіх рівнях економічної системи. При цьому важливим є забезпечення інноваційно-активної поведінки суб'єктів господарювання, а для цього потрібне чітке усвідомлення стосовно сутності інноваційної поведінки економічної системи [1]. Вивчення проблеми забезпечення ефективної інноваційної поведінки економічної системи неможливе без чіткого розуміння сутності та визначення поняття «інноваційна поведінка».

Метою дослідження є розкриття сутності та визначення поняття інноваційної поведінки економічної системи.

Основні результати дослідження. Поняття «інноваційна поведінка» в економічній літературі майже не використовується, а це означає що ще не сформовано осмисленість даного поняття, що в свою чергу створює перешкоди для успішного інноваційного розвитку економічної системи. Для того щоб дати визначення економічній категорії «інноваційна поведінка» необхідно дослідити такі поняття як інновація, інноваційний процес, інноваційний розвиток, інноваційний потенціал економічної системи.

Існує багато підходів до розуміння поняття «інновація», найбільш значимі з них представлено в табл. 1.

Розрізняють кілька видів інновації. Перша класифікація базується на об'єкті [2, 8]:

- товарна – впровадження нового продукту;
- технологічна – впровадження нового методу виробництва;
- технічна – впровадження нового засобу виробництва, модернізація конструкції відомого технічного об'єкту;
- ринкова – створення нового ринку товарів і послуг;
- маркетингова – освоєння нового джерела постачання сировини;
- управлінська – реорганізація структури управління;
- соціальна – впровадження заходів з метою покращення життя населення;
- екологічна – впровадження заходів з питань охорони довкілля.

Таблиця 1

Зміст поняття «інновація»

Автор	Зміст
Як зміни	
Шумпетер Й.А.	Інновація – це зміни технології та управління, нові комбінації щодо техніки і технології.
Хучек М.	Інновація – це зміни в техніці, технології організації, екології, економіці, а також в соціальному житті підприємства.
Як процес	
Федоренко В.Г.	Інновація – це процес, спрямований на створення, виробництво, розвиток та якісне удосконалення нових видів виробів, технологій, організаційних форм.
Санто Б.	Інновація – це такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей та винаходів приводить до створення кращих за своїми якістьми виробів, технологій та дає прибуток.
Твісс Б.	Інновація – це процес, в якому винахід або ідея набуває економічного змісту.
Як результат	
Харів П.С., Собко О.М.	Інновація – це результат інноваційної діяльності, відображений у вигляді наукових, технічних, організаційних чи соціально-економічних новинок, який може бути отриманий на будь-якому етапі інноваційного процесу.
Денисенко М.П., Риженко Я.В.	Інновація – це результат впровадження новацій з метою змін в об'єкті діяльності та одержання економічного, соціального, або іншого виду ефекту.
Покропивний С.Ф.	Інновація – впровадження в господарську практику результатів інноваційних процесів.

В основі другої класифікації лежить ринкова сутність інновації [2, 8]:

- постійні інновації – такі удосконалення наявних виробів, які не вносять значних змін у спосіб їх використання споживачами;
- переривчасті інновації – повністю нові вироби, які вимагають від споживачів зусиль для прийняття нових звичок щодо їх використання, але не справляють істотного впливу на раніше наявні ринки;
- підривні інновації – інновації, які створюють новий ринок завдяки іншим вартостям, які в кінцевому рахунку (і несподівано) розповсюджуються на раніше наявний ринок та повністю його змінюють.

Отже, залежно від об'єкта і предмета дослідження інновації можна розглядати: як зміни, як процес та як результат [2].

Інноваційність – це креативні можливості і спроможності господарюючих суб'єктів створювати різні типи інновацій за допомогою творчого руйнування свого техніко-технологічного, організаційно-управлінського, соціо-еколого-економічного, інституційного та іншого внутрішнього середовища існування. Інноваційність - це креативні можливості і спроможності господарюючих суб'єктів транслювати, мультиплікувати різні типи інновацій шляхом запозичення їх з іншої техніко-технологічної, організаційно-управлінської, соціо-еколого-економічної, інституційної та іншої зовнішньої середовища свого існування. Прискорення соціально-економічного розвитку здійснюється за допомогою різних методів стратегування основних форм інноватизації, які є основою підвищення комунікативно-синергетичної ефективності економічної діяльності і впливають на інноваційне насичення структур економічного розвитку [3].

Інноваційний процес, як справедливо відзначив американський економіст Дж. Брайт, єдиний в своєму роді процес, об'єднуючий науку, техніку, економіку, підприємництво і управління. Він складається в одержанні нововведення і простирається від зародження ідеї до її комерційної реалізації, охоплюючи весь комплекс відносин: виробництва, обміну, споживання.

Розрізняють три форми інноваційного процесу :

- простий внутрішньоорганізаційний (натуральний);

- простий міжорганізаційний (товарний);
- розширений.

Простий внутрішньоорганізаційний інноваційний процес – це створення і використання нововведення усередині однієї організації; новшество в цьому випадку не приймає безпосередньо товарної форми. Простий міжорганізаційний процес – нововведення виступає як предмет купівлі-продажу, тобто відбувається поділ його функції і споживача. Розширений інноваційний процес – це створення нових виробників нововведення і порушення монополії виробника-піонера, що через взаємну конкуренцію сприяє удосконалюванню споживчих властивостей товару, що випускається або пропонованої послуги.

Інноваційний розвиток (галузі економіки, регіону в цілому або підприємства) можна визначити як зміну пропорцій між галузями й усередині них, між окремими виробництвами, а також як зміни в продуктової та технологічної стратегії підприємств, при яких реакція на динаміку факторів зовнішнього середовища (запити споживачів, наявність ресурсів, вплив з боку держави, громадськості тощо) здійснюється на основі використання результатів науково-технічного прогресу у вигляді впроваджених результатів наукових розробок (виробництво нових продуктів, використання нових технологій та ін.), що призводять до якісних змін у результатах діяльності в соціальному, економічному та екологічному аспектах [4].

Інновації можуть бути джерелом розвитку лише за умови активного і ефективного їх використання, а також створення сприятливого економічного середовища для їх генерування. У цій зв'язку необхідно говорити про інноваційний потенціал як про потенційної здатності нових ідей, продуктів і технологій створювати нові цінності, що проявляється в конкретних бізнес-процесах лише під впливом зацікавленості власників та грамотного управління людьми.

Термін «потенціал» означає можливості тієї чи іншої системи, її внутрішні ресурси, потужність і енергію, які можуть бути мобілізовані для тих чи інших цілей при різних умовах.

Поняття інноваційного потенціалу, що забезпечує зростання системи за рахунок нововведень, економічну модель вперше було введено К. Фріменом [5].

Інноваційний потенціал – це наявність і збалансованість ресурсів, рівень розвитку яких достатній для здійснення ефективної

інноваційної діяльності; включає організаційний та інституційний механізми, що забезпечують інноваційну діяльність; містить невикористані, передбачувані (приховані) можливості ресурсів, які можуть бути приведені в дію для реалізації інноваційної стратегії.

Також, інноваційний потенціал – це певна характеристика здатності економічної системи до змін, поліпшення, прогресу на основі трансформації наявних ресурсів у новий якісний стан [6].

Тобто інноваційний потенціал економічної системи можна розглядати як сукупність можливостей, наявних у економічної системи, для досягнення інноваційних цілей цієї системи [7].

Розглянемо також значення термінів поведінка та економічна поведінка.

Поведінкою у біхевіоризмі вважають видимі прояви, які можна спостерігати, необіхевіористи додають також внутрішні стани, пов'язані із зовнішніми проявами, у когнітивній психології поведінка розглядається як мислене представлення, а не зовнішній спостережний акт поведінки [8].

Економічна поведінка – система соціальних дій, пов'язаних з використанням різних за функціями і призначенням економічних цінностей (ресурсів) та зорієнтованих на одержання користі (вигоди, винагороди, прибутку) від їх обігу. Поняття «економічна поведінка» може і повинно використовуватися в економічному аналізі стосовно окремого економічного агента, фірми, підприємства, міжнародної організації чи корпорації для пояснення причинно-наслідкового механізму реальних подій в економіці та їх прогнозування [9,10].

Тоді, що ж таке інноваційна поведінка? На думку Молостова Н.Ю. інноваційна поведінка – це функціональна система творчості, яка обумовлена інноваційним потенціалом особистості або спільноти, що включає здатність створювати, сприймати, реалізовувати нововведення, своєчасно позбавлятися від застарілого, недоцільного досвіду і творчі прагнення особистості чи колективу по перетворенню дійсності [11].

Балабанова В.І. інноваційну поведінку визначає як процес, спрямований на розробку інновацій, реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень у новий або вдосконалений продукт, що ...у новий чи удосконалений технологічний процес, використовуваний у практичній

діяльності, а також зв'язані з цим додаткові наукові дослідження і розробки [12].

Павлова Е.Р. вважає, що інноваційна поведінка займає провідне місце в процесі розробки і реалізації нововведень, є функцією інноваційної свідомості, яке його регулює, а вищою формою інноваційної поведінки називає самостійну розробку і активне впровадження нововведень [12].

В якості прикладів інноваційної поведінки В. Вест і Дж. Фарр розглядають пошук нових технологій, розробку і подання нових шляхів досягнення цілей, застосування нових методів у професійній діяльності, вивчення нових ресурсів для застосування нових ідей [13].

Висновки. З огляду на змістовне наповнення розглянутих понять, на наше переконання, сутнісна характеристика інноваційної поведінки економічної системи має ґрунтуватись на таких засадах:

- 1) становлення економічної системи на інноваційний шлях розвитку;
- 2) постійний пошук інноваційного шляху розвитку та оновлення економічної системи або її перехід на нові якісні рівні;
- 3) комплексні дії направлених на створення сприятливих умов для розвитку інноваційних процесів економічної системи; укріплення та зросту її потенціалу як інструмент для досягнення цілей системи;
- 4) націленість на інноваційний розвиток системи задля підняття її конкурентоспроможності шляхом ефективного використання ресурсів; покращення загальних умов функціонування, створення умов стійкого розвитку економічної системи.

Таким чином, інноваційна поведінка – це комплексна економічна категорія, яка охоплює зовнішні та внутрішні дії системи, встановлює форму її існування в навколишньому середовищі, ґрунтується на здатності економічної системи до встановлення та реалізації стратегічних і тактичних цілей, впровадження на цій основі нових ідей та реалізації свого потенціалу.

Подальша робота передбачає дослідження різних проявів та факторів інноваційної поведінки економічних систем.

Література

1. Сімченко Н.О. Системно-структурні проблеми сталого

розвитку в контексті інноваційних перетворень / Н.О. Сімченко // Актуальні проблеми економіки. – №7 (109), 2010. – С. 13-20

2. Луциків І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. – №2 (27), 2010. – С. 89-95.

3. Посталюк М.П. Механизмы обеспечения инноватизации структур экономического развития [Электронный ресурс] / М.П. Посталюк, В.Ю. Гусарова // Проблемы современной экономики. Научно-аналитический журнал. – 2014. – №2 (50). – Режим доступа: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4938>.

4. Лунев А.П. Инновационное развитие регионов – зарубежный опыт (организационные и экономические механизмы): научное издание / А.П. Лунёв, И. Ю. Петрова, В.А. Камаев и др.; под ред. проф. А.П. Лунёва, проф. И.Ю. Петровой. – Астрахань: Изд. Дом «Астраханский университет», 2009. – 140 с.

5. Рогова Е.М. Венчурный менеджмент: учеб. пособие / Е.М. Рогова, Е.А. Ткаченко, Э.А. Фияксель. М.: Изд. дом Гос. ун-та – высшей школы экономики, 2011. – 440 с.

6. Беляев О.Г. Оценка инновационного потенциала экономических систем [Электронный ресурс] / О.Г. Беляев, Д.А. Корнилов // Управление экономическими системами. Электронный научный журнал. – 2012. – Режим доступа: <http://www.uecs.ru/uecs-39-392012/item/1205-2012-03-30-11-27-38>.

7. Мосейко В.О. Определение инновационного потенциала предприятия на основе факторного подхода / В.О. Мосейко, С.А. Князев // Вестн Волгогр. гос. ун-та; Сер. 3. Экономика. Экология. – 2008. – № 2 (13). – С. 17-23.

8. Вікіпедія. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

9. Електронна онлайн бібліотека [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ualib.com.ua/br_3686.html.

10. Войнаренко М.П. Макроекономічне моделювання розвитку економічної системи [Електронний ресурс] / М.П. Войнаренко // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2011. – № 6. – С. 61-64. – Режим доступа: http://lib.khnu.km.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/493/1/6_1_7.pdf.

11. Молостова Н.Ю. Теоретико-методологические основания понятия «инновационное поведение» [Электронный ресурс] / Н.Ю.

Молостова // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – 2010. – № 5. – С. 132-136. – Режим доступа: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2010/2010_5_132_136.pdf.

12. Дубинина Т.Н. Инновационное поведение в контексте содержания современной парадигмы образования [Электронный ресурс] / Т.Н. Дубинина // Вектр науки ТГУ. – 2013. – № 4. – С. 221-224. – Режим доступа: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media93797/52%20Dubinina.pdf.

13. Ваулина Т.А. Современные подходы к определению понятия «инновационное поведение [Электронный ресурс] / Т.А. Ваулина // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 340. – С. 168-171. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-opredeleniyu-ponyatiya-innovatsionnoe-povedenie>.

1. Simchenko N.O. Sy`stemno-strukturni problemy` stalogo rozvy`tku v konteksti innovacijny`x peretvoren` / N.O. Simchenko // Aktual`ni problemy` ekonomiky`. – #7 (109), 2010. – S. 13-20

2. Lucy`kiv I. Ekonomichna sut` innovacijnoyi diyal`nosti / I. Lucy`kiv // Galy`cz`ky`j ekonomichny`j visny`k. – #2 (27), 2010. – S. 89-95.

3. Postalyuk M.P. Mexany`zmy obespecheny`ya y`nnovaty`zacy`y` struktur ekonomy`cheskogo razvy`ty`ya [Электронный ресурс] / М.Р. Postalyuk, V.Yu. Gusarova // Problemy` sovremennoj ekonomy`ky`. Nauchno-analy`ty`chesky`j zhurnal. – 2014. – #2 (50). – Rezhy`m dostupa: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=4938>.

4. Lunev A.P. Y`nnovacy`onnoe razvy`ty`e regy`onov – zarubezhnyj opyt (organy`zacy`onnye y` ekonomy`chesky`e mexany`zmy): nauchnoe y`zdany`e / A.P. Lunëv, Y`. Yu. Petrova, V.A. Kamaev y` dr.; pod red. prof. A.P. Lunëva, prof. Y`.Yu. Petrovoj. – Astraxan`: Y`zd. Dom «Astraxansky`j uny`versy`tet», 2009. – 140 s.

5. Rogova E.M. Venchurnyj menedzhment: ucheb. posoby`e / E.M. Rogova, E.A. Tkachenko, Э.А. Fy`yaksel`. М.: Y`zd. dom Gos. un-ta – vysshej shkolы ekonomy`ky`, 2011. – 440 s.

6. Belyaev O.G. Ocenka y`nnovacy`onnogo potency`ala ekonomy`chesky`x sy`stem [Электронный ресурс] / O.G. Belyaev, D.A.

Kornylov // Upravleny`e ekonomy`chesky`my` sy`stemamy`. Elektronnyj nauchnyj zhurnal. – 2012. – Rezhy`m dostupa: <http://www.uecs.ru/uecs-39-392012/item/1205-2012-03-30-11-27-38>.

7.Mosejko V.O. Opredeleny`e y`nnovacy`onnogo poteny`ala predpry`yaty`ya na osnove faktornogo podxoda / V.O. Mosejko, S.A. Knyazev // Vestn Volgogr. gos. un-ta; Ser. 3. Ekonomy`ka. Ekology`ya. – 2008. – # 2 (13). – S. 17-23.

8.Vikipediya. Vil`na ency`klopediya [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.

9.Elektronna onlajn biblioteka [Elektronnyj resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://ualib.com.ua/br_3686.html.

10.Vojnarenko M.P. Makroekonomichne modelyuvannya rozvy`tku ekonomichnoyi sy`stemy` [Elektronnyj resurs] / M.P. Vojnarenko // Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo univ`ersy`tetu. Ekonomichni nauky`. – 2011. – # 6. – S. 61-64. – Rezhy`m dostupa: http://lib.khnu.km.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/493/1/6_1_7.pdf.

11.Molostova N.Yu. Teorety`ko-metodology`chesky`e osnovany`ya ponyaty`ya «y`nnovacy`onnoe povedeny`e» [Elektronnyj resurs] / N.Yu. Molostova // Y`zvesty`ya Samarskogo nauchnogo centra Rossy`jskoj akademiy` nauk. – 2010. – # 5. – S. 132-136. – Rezhy`m dostupa: http://www.ssc.smr.ru/media/journals/izvestia/2010/2010_5_132_136.pdf.

12.Duby`ny`na T.N. Y`nnovacy`onnoe povedeny`e v kontekste sodержany`ya sovremennoj parady`gmy obrazovany`ya [Elektronnyj resurs] / T.N. Duby`ny`na // Vektr nauky` TGU. – 2013. – # 4. – S. 221-224. – Rezhy`m dostupa: http://edu.tltsu.ru/sites/sites_content/site3456/html/media93797/52%20Dubinina.pdf.

13.Vauly`na T.A. Sovremennye podhody k opredeleny`yu ponyaty`ya «y`nnovacy`onnoe povedeny`e [Elektronnyj resurs] / T.A. Vauly`na // Vestny`k Tomskogo gosudarstvennogo uny`versy`teta. – 2010. – # 340. – S. 168-171. – Rezhy`m dostupa: <http://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-podhody-k-opredeleniyu-ponyatiya-innovatsionnoe-povedenie>.

Рецензент: Соколи І.І., д.е.н., професор, Одеський національний політехнічний університет

20.09.2015

ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ М'ЯСНОЇ ГАЛУЗІ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Набули подальшого розвитку підходи до виявлення тенденцій та оцінки ефективності управління розвитком м'ясної галузі. З'ясовано, що основними причинами низької ефективності м'ясної галузі є висока собівартість продукції, диспаритет цін, відсутність мотивації виробників до інноваційної діяльності та впровадження прогресивних енерго- та ресурсоощадних технологій, низька купівельна спроможність населення тощо. Найбільшу питому вагу у структурі виробничих витрат займають корми. Більшість сільськогосподарських підприємств не мають власної кормової бази, що негативно позначається на собівартості продукції, а також технологічному процесі, зокрема годівлі тварин. Розроблено пропозиції щодо підвищення ефективності управління розвитком м'ясної галузі, які охоплюють міжнародний, державний, регіональний та локальний рівні і у своєму поєднанні мають формувати комплексну стратегію розвитку м'ясної галузі та забезпечувати синергійний ефект.

Ключові слова: ефективність, управління розвитком, витрати, прибуток, м'ясна галузь.

ЭФФЕКТИВНОСТЬ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ МЯСНОЙ ОТРАСЛИ И ПУТИ ЕЕ ПОВЫШЕНИЯ

Получили дальнейшее развитие подходы к выявлению тенденций и оценки эффективности управления развитием мясной отрасли. Установлено, что основными причинами низкой эффективности мясной отрасли является высокая себестоимость продукции, диспаритет цен, отсутствие мотивации производителей к инновационной деятельности и внедрению прогрессивных энерго- и ресурсосберегающих технологий, низкая покупательная способность населения и тому подобное. Наибольший удельный вес в структуре производственных затрат занимают корма. Большинство сельскохозяйственных предприятий не имеют собственной кормовой базы, что негативно сказывается на себестоимости продукции, а также технологическом процессе, в частности кормления животных.

Разработаны предложения по повышению эффективности управления развитием мясной отрасли, которые охватывают международный, государственный, региональный и локальный уровни и в своем сочетании должны формировать комплексную стратегию развития мясной отрасли и обеспечивать синергический эффект.

Ключевые слова: эффективность, управление развитием, расходы, прибыль, мясная отрасль.

Samoilyk Iulia

EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF DEVELOPMENT OF MEAT SECTOR AND WAYS OF IMPROVING

Further developed approaches to identify trends and evaluate the effectiveness of management of development of the meat sector. It was found that the main reasons for the low efficiency of the meat industry is the high cost of production, price disparity, lack of motivation of manufacturers to innovate and introduce advanced resource- energy-saving technologies, low purchasing power and the like. The largest share in the structure of production costs take food. Most agricultural enterprises do not have their own fodder, which has a negative impact on production costs, as well as the process, in particular animal feed. Proposals to improve the efficiency of management of development of the meat industry, which include international, national, regional and local levels and their combination, should form a comprehensive strategy for the development of the meat industry and to provide a synergistic effect.

Keywords: efficiency, management development, costs, profits, meat sector.

Постановка проблеми. Провідною галуззю національної економіки є м'ясна галузь. По-перше, вона є стратегічною у формуванні продовольчої безпеки країни, по-друге, даний сегмент ринку має значний експортний потенціал, по-третє, Україна має всі необхідні ресурси для розвитку даної галузі. Втім, досягнутий рівень ефективності залишається досить низьким, що зумовлює незбалансованість сільськогосподарського виробництва, оскільки підприємства відмовляються від м'ясного напрямку на користь високоліквідної продукції рослинництва.

У більшості середніх та малих аграрних підприємств виручка

не покриває витрати на виробництво та реалізацію продукції м'ясного тваринництва, що зумовлено диспаритетом цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Висока вартість паливно-мастильних матеріалів, кормів і ветеринарних препаратів унеможливує високоефективне масштабне виробництво м'яса для даних суб'єктів господарювання. Крім того, незбалансованими є міжгосподарські зв'язки в м'ясопродуктовому підкомплексі, сільськогосподарські виробники не мають налагоджених каналів збуту м'ясної сировини, здебільшого це безальтернативні поставки на найближчі переробні підприємства або посередницьким структурам, які пропонують низькі реалізаційні ціни.

Таким чином, з огляду на низькі досягнуті показники ефективності розвитку м'ясної галузі в Україні необхідним є пошук шляхів її підвищення, що і визначає актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності розвитку м'ясної галузі привертають увагу низки науковців, зокрема, В.Я. Амбросова, В.Г. Андрійчука, Т.М. Білокін, Б.В. Данилова, О.І. Драган, О.В. Крисального, О.М. Кушніренка, Р.В. Логоші, П.М. Макаренка М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, О.О. Мороз, П.Т. Саблука, Н.С. Скопенко, О.В. Чаплигіної. Ми цілком підтримуємо точку зору О.М. Кушніренка і А.О. Тіщенко, які вважають ресурсний потенціал важливою складовою ефективності промислового виробництва м'яса та м'ясопродуктів. Науковці зазначають, що "підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу стає об'єктивною необхідністю, через те що сьогодні в конкурентній боротьбі за ринки збуту продукції має більше шансів на виграш той підприємець, який точніше оцінює ситуацію... [3, с. 125]. Білокін Т.М. і Чаплигіна О.В. основними факторами підвищення конкурентоспроможності та ефективності м'ясної промисловості вважають концентрацію та інтеграцію [1]. Драган О.І. підкреслює необхідність інноваційного розвитку м'ясної галузі [2, с. 159]. Логоша Р.В. наголошує на імпортозалежності вітчизняної м'ясної галузі та розбалансованості міжгосподарських зв'язків: сучасна м'ясна промисловість не орієнтується на вітчизняного товаровиробника продукції тваринництва [3, с. 128-129].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Розглянуті науковцями чинники ефективності м'ясної галузі є досить вагомими і

потребують системного дослідження. При цьому залишаються невирішеними такі питання, як формування комплексної багаторівневої стратегії та програми підвищення ефективності розвитку м'ясної галузі, яка охоплюватиме заходи глобального, державного, регіонального рівнів та рівня суб'єктів господарювання.

Цілями статті є виявлення тенденцій і закономірностей розвитку національної м'ясної галузі, оцінка показників ефективності управління розвитком та формування напрямів її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом тривалого часу галузь тваринництва була збитковою, чисельність поголів'я худоби та птиці постійно знижувалась, обсяги виробництва м'яса та м'ясопродукції зменшувалися. В останні роки спостерігаються позитивні тенденції відродження галузі, проте її стан залишається незадовільним.

Найбільші збитки досягнуті у галузі скотарства. У 2014 р. порівняно з 2010 р. спостерігається суттєве скорочення поголів'я великої рогатої худоби – на 162,5 тис. гол. (10,6 %), що негативно вплинуло на виробництво яловичини і телятини, яке скоротилось на 14 тис. гол. (8 %). Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції становила у 2014 р. 2128,4 грн, що на 731,4 грн (52,4 %) більше, ніж у 2010 р. Ціна на продукцію також підвищилася і становила у 2014 р. 1365,1 грн, що на 52,3 % більше, ніж у 2010 р. Таке співвідношення ціни і витрат зумовило одержання валового збитку в розмірі 763,3 грн і рівень збитковості 35,9 %. У галузі свинарства показники ефективності є суттєво вищими. Чисельність поголів'я свиней в останні роки збільшилася – на 137,6 тис. гол. (3,8 %) у 2014 р. порівняно з 2010 р., а виробництво м'яса у живій вазі збільшилося на 151,3 тис. грн (36,7 %). Повна собівартість і чистий дохід від реалізації продукції збільшилися відповідно на 83 % і у 2,1 рази, що зумовило отримання сільськогосподарськими підприємствами прибутку від галузі свинарства у 2014 р. в розмірі 425,2 млн. грн, тоді як у 2010 р. підприємства отримували збитки – (-322,7 млн. грн). Валовий прибуток від реалізації 1 ц продукції становив у 2014 р. 98,2 грн, що забезпечило рентабельність виробництва 5,6 %.

Галузь птахівництва традиційно вважається найбільш ефективною, порівняно з іншими тваринницькими галузями, що зумовлено особливостями технологічного процесу: скоростиглість

галузі, простіші вимоги до кормового раціону та технології утримання. Втім, показники ефективності галузі птахівництва у 2014 р. були негативними. Так, сільськогосподарські підприємства отримали збиток від реалізації м'яса птиці в розмірі 185,9 млн. грн, що зумовило досягнення рівня збитковості 15,4 %. Таким чином, дана галузь також потребує значної уваги з точки зору підвищення економічної ефективності.

Основною причиною негативних фінансових результатів виробництва продукції м'ясного тваринництва є висока собівартість. У галузі м'ясного скотарства витрати становили у 2014 р. 3486,5 млн. грн, що на 272,7 млн. грн (8,5 %) більше, ніж у 2012 р. Найбільшу питому вагу в структурі виробничих витрат займають прямі матеріальні витрати – 2553,6 млн. грн. З усіх видів виробничих витрат спостерігається збільшення за всіма статтями, крім витрат на оплату праці та відрахувань на соціальні заходи, сума яких зменшилася відповідно на 30,5 млн. грн (6,1 %) та 11,4 млн. грн (6,2 %). Подібні тенденції в динаміці збільшення виробничих витрат спостерігаються і в галузі свинарства. У 2014 р. порівняно з 2012 р. сума загальних виробничих витрат збільшилася на 1783,1 тис. грн, або на 30,3 %, сума прямих матеріальних витрат збільшилася на 1641,2 тис. грн (34,5 %). Зростання витрат у птахівництві становить 11,9 %, зменшення спостерігається за іншими прямими і загальновиробничими витратами. У структурі витрат на виробництво продукції м'ясного тваринництва у всіх галузях даного напряму найбільшу питому вагу займають корми, у 2014 р. у м'ясному скотарстві частка кормів становила 76,5 % у структурі прямих матеріальних витрат, у свинарстві – 80,7 %, у птахівництві – 75,6 %. Такі тенденції підкреслюють необхідність власного кормовиробництва і збалансованого розвитку сільського господарства.

У більшості національних сільськогосподарських підприємств можливе лише просте відтворення галузі, оскільки виручка від реалізації продукції у кращому випадку лише покриває витрати на її виробництво і реалізацію, але здебільшого виробництво м'яса було збитковим. Такі тенденції визначали вибір стратегічного напрямку – скорочення галузі. Негативна динаміка ефективності у даному секторі економіки зумовлена неналежним розвитком кормової бази, зокрема відсутністю кормів власного виробництва, стовідсотковою розораністю

сільськогосподарських угідь за рахунок сінокосів і пасовищ, застосуванням незбалансованого раціону харчування тварин і птиці. Крім того, у м'ясній галузі недостатньо проявляється ефект масштабу виробництва, на національному ринку функціонує незначна кількість спеціалізованих відгодівельних підприємств м'ясного напрямку. В агрохолдингах здебільшого домінуючою є галузь рослинництва, поєднання сільськогосподарських галузей є незбалансованим.

Низький рівень цінової конкурентоспроможності також обумовлений і кон'юнктурою ринку. Недостатня платоспроможність населення не дозволяє підвищувати ціни на м'ясну продукцію до оптимального рівня і повністю задовольняти споживчий попит і раціональну норму споживання даного продукту. В останні роки особливо гостро постає проблема диспаритету цін з огляду на суттєве подорожчання енергоносіїв, паливно-мастильних матеріалів, кормів та інших оборотних засобів через нестабільність економічної ситуації. Частково вона вирішувалась за рахунок державних дотацій, однак, по-перше, 2014-2015 рр. у Державному бюджеті вони не передбачені, по-друге, державне регулювання диспаритету цін лише за рахунок дотування є одновекторним і безальтернативним. Ринкове регулювання має носити стимулюючий характер, а покладання лише на дотації знижує прагнення товаровиробника до пошуку резервів підвищення конкурентоспроможності за рахунок організаційно-економічних важелів. Для підвищення економічної ефективності розвитку м'ясної галузі необхідна комплексна стратегія, яка має бути структурованою на різних ієрархічних управлінських рівнях: міжнародному, державному, регіональному, локальному (табл. 1).

Таким чином, підвищення економічної ефективності розвитку національної галузі потребує комплексного підходу, який охоплюватиме різні ієрархічні рівні управління та системи, поєднання яких має забезпечити отримання синергічного ефекту у сферах виробництва та споживання.

Висновки. М'ясна галузь є стратегічно важливою для національної економіки. Досягнутий рівень ефективності її розвитку залишається низьким, не зважаючи на існування позитивних тенденцій виходу її із кризи. Збитковість галузі насамперед зумовлена високою собівартістю продукції, зокрема вартістю кормів. Найнижчою є ефективність галузі м'ясного скотарства, що насамперед пов'язано зі

складністю технологічного процесу.

Таблиця 1

Напрями підвищення економічної ефективності управління розвитком національної м'ясної галузі (розроблено автором)

Напрямок підвищення ефективності	Характеристика резервів підвищення ефективності
Міжнародний рівень	
Організаційно-економічний механізм	Удосконалення системи сертифікації та стандартизації продукції, зближення національних та міжнародних стандартів якості, формування міжнародних конкурентних переваг
Ринкові інтеграційні механізми	Проведення політики протекціонізму національного виробника, зниження імпортозалежності, заміщення експорту м'ясної сировини експортом готових м'ясопродуктів, доступ до міжнародних ринків, удосконалення митної політики та механізму формування квот
Державний рівень	
Державне регулювання ринку м'яса	Удосконалення законодавчої бази в м'ясопродуктовому підкомплексі, зокрема у сфері якості, антимонопольне регулювання, обмеження діяльності штучних монополій, зокрема агрохолдингів. Формування державного резерву
Фінансова підтримка	Удосконалення механізму дотування та субсидювання виробників м'яса. Розвиток фінансово-кредитної системи, здійснення пільгового кредитування виробників м'яса. Стимулювання інноваційної та інтелектуальної діяльності у м'ясопродуктовому підкомплексі. Встановлення заставних цін на м'ясо
Моніторинг та регулювання споживчого попиту	Підвищення рівня купівельної спроможності споживачів, вивчення споживчих смаків та вимог до м'ясної продукції, оцінка структури споживання м'яса та м'ясопродуктів. Формування культури споживання м'яса та м'ясопродуктів
Регіональний рівень	
Інтеграція та кооперація	Створення регіональних кластерів, поглиблення зв'язків між виробниками м'яса, переробними підприємствами, збутовими організаціями. Підтримка створення сільськогосподарських обслуговуючих та виробничих кооперативів. Розвиток договірних відносин. Забезпечення концентрації виробничих ресурсів
Міжрегіональне співробітництво	Міжрегіональна інтеграція виробників м'яса і м'ясопродукції, формування асоціацій та регіональних кооперативних утворень, регіональна спеціалізація
Локальний рівень (виробник)	
Управління витратами	Пошук резервів зниження собівартості виробництва приросту живої маси, зменшення матеріаломісткості виробництва, оптимізація витрат кормів на 1 голову худоби та птиці. Удосконалення системи обліку, калькулювання, контролю витрат
Формування ресурсного потенціалу м'ясної галузі	Розвиток власної кормової бази. Техніко-технологічне переоснащення, удосконалення системи утримання тварин, налагодження селекції, генетики, розведення сільськогосподарських тварин і птиці, впровадження ресурсо- та енергозберігальних технологій, перехід на органічне виробництво
Організаційно-економічні резерви	Вибір пріоритетних напрямів інвестування, розподілу прибутку та диверсифікації м'ясної галузі, мотивація персоналу до інтелектуальної інноваційної діяльності (розведення нових порід, розробкою раціоналізаторських пропозицій щодо підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності тощо).

Для підвищення економічної ефективності управління розвитком національної м'ясної галузі необхідна комплексна стратегія, яка має охоплювати програми чотирьох ієрархічних рівнів: міжнародний, який включає такі напрями підвищення ефективності, як організаційно-економічний механізм та ринкові інтеграційні механізми; державний рівень (державне регулювання ринку м'яса, фінансову підтримку, моніторинг та регулювання споживчого попиту); регіональний рівень (інтеграція та кооперація, міжрегіональне співробітництво), локальний рівень (рівень виробника), який передбачає управління витратами, формування ресурсного потенціалу м'ясної галузі, обґрунтування організаційно-економічних резервів.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають в економічному обґрунтуванні розроблених пропозицій підвищення ефективності управління розвитком м'ясної галузі.

Література

1. Білоконь Т.М. Концентрація та інтеграція як фактори підвищення конкурентоспроможності підприємств м'ясної промисловості / Т.М. Білокінь, А.О. Тіщенко // Ефективна економіка. – 2013. – № 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1980>.

2. Драган О.І. Формування інноваційної стратегії на підприємствах м'ясної промисловості / О.І. Драган // Економіка ринкових відносин. – Київський університет ринкових відносин. – 2011. – № 7. – С. 158-162.

3. Кушніренко О.М. Шляхи підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств м'ясної промисловості Житомирської області / О.М. Кушніренко, А.О. Тіщенко // Тези I Міжнародної науково-практичної конференції “Формування ефективної моделі розвитку підприємств”, 21-22 листопада 2013 р. / М-во освіти і науки України, Житомир. держ. технол. ун-т, Баранович. держ. ун-т, Белгород. держ. нац. дослід. ун-т. – Житомир : ЖДТУ, 2013. – С. 164-171

4. Логоша Р.В. Стан та тенденції розвитку підприємств м'ясопереробної галузі України / Р.В. Логоша // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – № 3 (69). – С. 125-129.

5. Статистичний бюлетень “Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2014 рік” / Державний комітет статистики / За ред. Н.С. Власенка. – К. – 2015. – 85 с.

6. Тваринництво України – 2014 рік / Статистичний збірник / Державний комітет статистики / За ред. Н.С. Власенка. – К. – 2015. – 211 с.

1. Bilokon' T.M. Kонтсентratsiya ta intehtratsiya yak faktory pidvyshchennya konkurentospromozhnosti pidpryyemstv m"yasnoyi promyslovosti / T.M. Bilokin', A.O. Tishchenko // Efektyvna ekonomika. – 2013. – # 4. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1980>.

2. Drahan O.I. Formuvannya innovatsiyanoi stratehiyi na pidpryyemstvakh m"yasnoyi promyslovosti / O.I. Drahan // Ekonomika rynkovykh vidnosyn. – Kyiv: Kyivskyy universytet rynkovykh vidnosyn. – 2011. – # 7. – S. 158-162.

3. Kushnirenko O.M. Shlyakhy pidvyshchennya efektyvnosti vykorystannya resursnoho potentsialu pidpryyemstv m"yasnoyi promyslovosti Zhytomyr'skoyi oblasti / O.M. Kushnirenko, A.O. Tishchenko // Tezy I Mizhnarodnoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi “Formuvannya efektyvnoyi modeli rozvytku pidpryyemstv”, 21-22 lystopada 2013 r. / M-vo osvity i nauky Ukrayiny, Zhytomyr. derzh. tekhnol. un-t, Baranovych. derzh. un-t, Belhorod. derzh. nats. doslid. un-t. – Zhytomyr : ZhDTU, 2013. – S. 164-171

4. Lohosha R.V. Stan ta tendentsiyi rozvytku pidpryyemstv m"yasopererobnoyi haluzi Ukrayiny / R.V. Lohosha // Zbirnyk naukovykh prats' VNAU. – 2012. – # 3 (69). – S. 125-129.

5. Statystychnyy byuleten' “Osnovni ekonomichni pokaznyky vyrobnytstva produktsiyi sil's'koho hospodarstva v sil's'kohospodars'kykh pidpryyemstvakh za 2014 rik” / Derzhavnyy komitet statystyky / Za red. N.S. Vlasenka. – K. – 2015. – 85 s.

10. Tvarynnyctvo Ukrayiny – 2014 rik / Statystychnyy zbirnyk / Derzhavnyy komitet statystyky / Za red. N.S. Vlasenka. – K. – 2015. – 211 s.

Рецензент: Березіна Л.М., д.е.н., професор кафедри економіки підприємства, Полтавська державна аграрна академія

20.09.2015

КАТЕГОРИЯ «М'ЯКА СИЛА» У ДОСЛІДЖЕННЯХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Проаналізовано еволюцію категорії «м'яка сила», теоретичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних учених у сфері реалізації зовнішньої політики засобами «м'якої сили». Подано погляди прихильників неолібералізму й реальної політики на цю категорію, виокремлено її ресурсний арсенал, канали та механізми реалізації. Категорію «м'якої сили», визначено, як стратегію «привабливих преференцій», яка реалізується як на офіційному так і на громадському рівні шляхом демократичних реформ. Зокрема, це внутрішній та зовнішній курс держави, активна діяльність діаспори за кордоном, популярність культури та привабливість продукції й робота ЗМІ над іміджем країни. Наведено три категорії чинників, які демонструють рівень «м'якої сили» певної країни: глобальне зображення, глобальна порядність і глобальна інтеграція. Також, аргументовано доцільність розробки й затвердження стратегії «м'якої сили» на державному рівні, та впровадження її механізмів як всередині країни так і в зовнішньополітичному курсі.

Ключові слова: «м'яка сила», «жорстка сила», глобалізація, ноополітика, публічна дипломатія, культурна дипломатія, зовнішня політика.

КАТЕГОРИЯ «МЯГКОЙ СИЛЫ» В ИССЛЕДОВАНИЯХ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Проанализирована эволюция категории «мягкая сила», теоретические наработки отечественных и зарубежных ученых в сфере реализации внешней политики средствами «мягкой силы». Подано взгляды сторонников неоліберализма и реальной политики на эту категорию, выделены ее ресурсный арсенал, каналы и механизмы реализации. Категорию «мягкой силы», определено, как стратегию «привлекательных преференций», которая реализуется как на официальном, так и на общественном уровне путем демократических реформ. В частности, это внутренний и внешний курс государства, активная деятельность диаспоры за рубежом, популярность культуры

и привлекательность продукции и работа СМИ над имиджем страны. Приведены три категории факторов, которые демонстрируют уровень «мягкой силы» определенной страны: глобальное изображение, глобальная порядочность и глобальная интеграция. Также, аргументировано целесообразность разработки и утверждения стратегии «мягкой силы» на государственном уровне, и внедрение ее механизмов как внутри страны, так и во внешнеполитическом курсе.

Ключевые слова: «мягкая сила», «жесткая сила», глобализация, ноополитика, публичная дипломатия, культурная дипломатия, внешняя политика.

Fesyk Olesya

THE EVOLUTION OF THE CATEGORY «SOFT POWER» IN INTERNATIONAL RELATIONS RESEARCH

This paper deals with the analysis of the category “soft power”. Theoretical research papers of Ukrainian and foreign scholars concerning the realization of foreign policy by means of “soft power” have been analyzed. The points of view of the supporters of neoliberalism as well as real politics concerning this category have been enumerated. The resources, channels and mechanisms of realization of “soft power” have been identified. The category “soft power” has been defined as a strategy of “attractive preferences” which can be realized on the official and public levels through democratic reforms. It has been proved that this category can be analyzed taking into account inner policy as well as foreign policy of the country, the activity of Ukrainian diaspora abroad, popularity of culture and attractiveness of Ukrainian products and the mass media. Three categories of factors which demonstrate the level of “soft power” of a country: a global picture, global integrity and global integration have been mentioned. The necessity of development and confirmation of the strategy of “soft power” on the state level and the implementation of its mechanisms within the country as well as on the level of foreign policy have been characterized.

Keywords: “soft power”, “hard power”, globalization, noopolitics, cultural diplomacy, public diplomacy, foreign politics.

Постановка проблеми. Після Другої світової війни з початком «холодної війни» у світі запанувала біполярність, тому сфера безпеки

в міжнародних відносинах укротре набула першочергового значення. Сприяли цьому гонка озброєнь, конкуренція за природні ресурси, боротьба за сфери впливу й розвиток суспільства в цілому. Досить тривалий час у сфері міжнародних відносин панувала реалістична парадигма, прихильники якої вважали військово-політичну силу головним чинником із забезпечення безпеки. Поширення й домінування у світі демократичних цінностей, розпад Радянського Союзу, прихід поліполярності в геополітиці принесли багато змін й у безпековій сфері. В сучасній системі міжнародних відносин застосування військового потенціалу або новітньої зброї повинно бути обґрунтоване й певною мірою виправдане. З огляду на розвиток науки, щораз швидші темпи глобалізації арсенал методів й інструментарію з досягнення геополітичних цілей значно розширився. Питання безпеки незалежної держави – це не тільки військовий потенціал, а й економічна, енергетична, інформаційна, демографічна, релігійна й інші види безпеки. Оскільки сьогодні будь-які загрози реалізуються у вигляді локальних та «заморожених» конфліктів, поширенні терористичних атак, тому досить активно стали розвивати «концепцію війни в четвертій сфері» – у кіберпросторі та з використанням ЗМІ. Відповідно суверенні держави повинні докладати максимум зусиль для забезпечення захисту національних інтересів й безпеки. Один із найперспективніших способів реалізації та збереження свого впливу у світі на фоні тотальної глобалізації – використання у зовнішній політиці стратегії «м'якої сили». Ця стратегія особливо важлива для молодих країн, які тільки стають на шлях демократичних змін і прагнуть зміцнити власну безпекову систему передусім із сусідніми державами та зарекомендувати себе на міжнародному рівні як надійні партнери. До групи країн із молодими демократіями зараховуємо також і Україну. Тому дослідження концепції «м'якої сили» у сфері міжнародних відносин, досвіду й напрацювань з упровадження механізмів «м'якої сили» у зовнішній та внутрішній політиці світових лідерів особливо актуальне для нашої держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну частину досліджень із цього напрямку здійснюються в країнах-лідерах (США, Росія, Китай), які формують геополітичну картину світу та є головними акторами на ній. Категорію «м'яка сила» вивчали Дж. Акшай, Р. Армітідж, Зб. Бжезинський, Р. Кейган, Р. Кеохейн,

Г. Кіссінджер, А. Коен, М. Кокс, М. Лібіцкі, С. Люкс, Дж. Меттерн, Дж. Най, У. Оуенс, І. Пармар, М. Рубін, Н. Сноу, С. Уолт, М. Фрейзер, Ф. Фукуяма, П. ван Хем, К. Хілл та ін [11, с. 3]. Прикладні аспекти наукової проблеми «м'якої сили» висвітлено в працях російських фахівців: О. Бірюкова, М. Буланова, Ю. Давидова, О. Дугіна, О. Жизневської, М. Модіна, Г. Павловського, І. Панаріна, Е. Соловйова, Г. Філімонова, С. Чернова, І. Шуміліної та ін [11, с. 3; 19, с. 40]. Вітчизняні розробки з окремих питань «м'якої сили» як складової частини зовнішньополітичних та безпекових стратегій представлено в загальних та спеціальних студіях О. Бахтіярової, О. Зернецької, О. Литвиненко, А. Луценко, Ю. Константинова, Н. Нікулішіної, Є. Макаренко, М. Ожевана, І. Піскорської, О. Потехіна, Г. Почепцова, Ю. Константинова, П. Гай-Нижника, Л. Чупрій та О. Семченко, Н. Белоусової, І. Слісаренка, С. Гуцала та О. Тищенко-Тишковець, В. Коломійця [14, с. 33].

Уперше термін «м'яка сила» використав 1990 року Дж. Най у своїй статті, з якої, власне, й розпочалася дискусія. На його думку, «м'яка сила» – це здатність змушувати хотіти іншого, того ж чого хочеш сам, й впливати на вибір нематеріальними чинниками, такими як привабливість, культура, політичні цілі, інститути, принципи, які відповідають чинному законодавству та мають високий авторитет у суспільстві [7, с. 4]. Дж. Най розділив силу на м'яку та тверду. Культуру, цінності й політичну ідеологію він відніс до м'якої, а військовий потенціал, фінанси та економіку – до твердої.

Досить часто дослідники категорію «м'яка сила» співвідносять з іншими подібними – імідж країни, державний брендинг, паблік рилейшнз, публічна дипломатія й ін. Підґрунтям цьому стали напрацювання С. Анхолта, Ф. Котлера, Ф. Кумбса, Ч. Френкеля, П. ван Хема, Г. Шиллера [16, с. 21; 19, с. 40]. Зокрема, першими необхідність розвитку міжнародних культурних контактів для зовнішньої політики обґрунтували Ф. Кумбс та Ч. Френкель [16, с. 18]. Г. Шиллер у 1973 р. опублікував книгу «Масові засоби інформації і культурне панування», у якій розглянув роль ЗМІ як інструмента з досягнення зовнішньополітичних цілей [21, с. 75]. 1986 року на міжнародній конференції, присвяченій маркетингу і семіотиці, в Чикаго Філіп Котлер доповів про так званий національний маркетинг і дав йому визначення «як системного підходу, що має на меті

допомогти амбіційним націям зробитися помітними і досягнути своїх іміджевих цілей рентабельним шляхом» [5, с. 249].

У 1990-х рр. концепцію державного маркетингу доповнив англійський маркетинголог Саймон Анхолт і презентував як державний бренд, ознаку при якій сума асоціацій, що виникають у свідомості інтерпретатора знака при згадці про країну [1, с. 2]. У 2007 році науковець почав використовувати новий термін «конкурентна ідентичність», який він розглядав як синтез бренд-менеджменту з публічною дипломатією. Голландець Петер ван Хем у 2001 р. у статті «Схід держави-бренда» розглядав актуальні для рубежу століть приклади використання бренд-технологій у зовнішніх політичних цілях [3, с. 4]. Звідси виникає й безліч підходів до трактування категорії «м'яка сила», одиниць виміру, інструментарію та чинників, що визначають її. Відсутність чіткого визначення терміна та чимала кількість суміжних категорій викликали чимало дискусій у науковому товаристві.

Дослідник цієї категорії Ю. Давидов наводить перелік сил, які можуть бути використані в міжнародних відносинах: військова, економічна (фінансова, комерційна), науково-технічна, інформаційна, ідеологічна, освітня, політична, соціальна, терористична й інші [9, с. 3]. Чим більша кількість сил наявна в державі, тим більший її вплив у світі. Науковці М. Куналакис та А. Шимоні – автори двомірної моделі «спектральної» жорсткості сил – обґрунтовують використання сукупності елементів «м'якої» та «жорсткої», які об'єднують у «розумну силу» [6, с. 5]. Д. Дрезнер вважає, що м'яка сила ефективна лише за умови, що держава може в будь-який момент застосувати жорстку силу [19, с. 33].

2012 року Дж. Най використав інше формулювання, згідно з яким категорія – це здатність досягати результатів через переконання і привабливість, а не через примус чи гроші [8, с. 267]. Загалом трактування «м'якої сили» пов'язане з певною метою: підпорядкувати опонента власним інтересам й змусити його пристати на потрібні умови, а також виправдати власні дії з огляду на ситуацію. На думку Дж. Ная, вибір інструментарію повністю залежить від складності ситуації.

Ін Фань, дослідник учення Дж. Ная, виділив п'ять різних формулювань у працях самого Дж. Ная: здатність формувати чужий

вибір; приваблювати, а привабливість часто призводить до поступливості; змушує інших хотіти того ж результату, в силу культурної чи ідеологічної привабливості; країна може досягати цілей у світовій політиці, тому що інші країни захоплюються її цінностями, беручи з неї приклад, прагнучи до її рівня розвитку; ключовий елемент лідерства, відповідно він і змушує інші країни прагнути того ж [2, с. 11].

Один із основоположників неоліберального інституціоналізму Р. Кохейн трактує «м'яку силу» як інноваційну високоінтелектуальну систему управління свідомістю, покликану посилити підтримку зовнішніх політичних ініціатив країни серед зарубіжних країн [4, с. 11]. Акцент робить на формуванні нових систем знань і стандартів управління, зокрема в зовнішній політиці. Головним поняттям цієї концепції стає «комплексна» взаємозалежність, яка приходить на зміну ідеї реалістів про колективну безпеку, що ґрунтується на економічному взаємопроникненні у сфері торгівлі й фінансів. Неоліберали роблять ставку на недержавні організації, церкви, транснаціональні організації, революційні рухи. Р. Арон, Зб. Бзежинський та Г. Кіссінджер розглядають «м'яку силу» з погляду реальної політики – один з інструментів реалізації національної політики [19, с. 17].

У вітчизняній науці це питання вивчали О. Зернецька, Ю. Константинова, О. Литвиненко, А. Луценко, Є. Макаренко, М. Ожеван, І. Піскорська, О. Потехіна, Г. Почепцов й ін. [14, с. 35]. Більшість із них трактує «м'яку силу» як невід'ємний інструмент ефективної інформаційної політики держави в міжнародних відносинах та досліджує вплив елементів інфосфери в зовнішньополітичній діяльності. Особливу увагу питанню «м'якої сили» приділяє М. Цюрупа, який розглядає її у трьох вимірах: культурно-цивілізаційному (формування нової політичної еліти), ментальному (психологічний та інформаційний вплив) й глобалізаційному (тиск та елементи насилля) [20, с. 50]. П. Гай-Нижник, Ю. Константинова, О. Семченко та Л. Чупрій розглядають «м'яку силу» культурної дипломатії, Н. Белоусова, С. Гуцал, І. Слісаренко та О. Тищенко-Тишковець – публічної дипломатії [14, с. 34]. Проблеми інформаціологічного суспільства і трансформацій, яких зазнає ноосфера на фоні глобалізації та глобального взаємозв'язку

студіює В. Коломієць. У своїх працях він зосереджує увагу на ноополітиці. На його думку, сьогодні це один із найважливіших складників світового порядку, й зумовлено це зростанням глобального взаємозв'язку, «м'якою силою» та силою глобального громадянського суспільства, конкуренцією та формуванням глобальної ноосфери. В. Коломієць стверджує, що інформаціологічна революція робить «м'яку силу» більш потенційною й ефективнішою. Особливо, коли вона спирається на правдоподібність й поширення інформації відбувається вільно, через громадськість [10, с. 125]. З огляду на велику кількість підходів до трактування «м'якої сили», засобів та методів реалізації м'якого впливу країн міжнародній арені, і всередині країни на нашу думку варто узагальнити ці напрацювання та досвід. Виокремити найбільш ефективні засоби й сформуванати модель концепції «м'якої сили» з урахуванням процесів глобалізації та активним розвитком інфосфери.

Мета статті – висвітлення концепту терміна «м'яка сила» у сфері міжнародних відносин і теоретичних напрацювань науковців щодо механізмів реалізації цієї стратегії в зовнішній політиці.

Виклад основного матеріалу дослідження. У політичній науці й у теорії міжнародних відносин і нині трапляється досить широке розуміння терміна «м'яка сила», яке ґрунтується на привабливій силі різноманітних цінностей, які стійко асоціюються з певною країною (культурні надбання, організація й рівень життя). У Концепції зовнішньої політики Російської Федерації (2013 р.) «м'яку силу» вважають невід'ємною складовою частиною сучасної міжнародної політики і трактують як комплексний інструментарій вирішення зовнішньополітичних завдань з опорою на можливості громадянського суспільства. Сюди належать інформаційно-комунікаційні, гуманітарні й інші альтернативні класичній дипломатії методи й технології [15, с. 125].

Теоретики визнають, що різноманітність і складність взаємин між країнами зростає, водночас військовий чинник у кожній із них знижується завдяки процесам глобалізації у сферах політики, економіки, фінансів, інформації, культури [17, с. 68]. Натомість «м'яка сила» – це одна з форм зовнішньої стратегії країни, а також комплексний механізм впливу через систему «привабливих преференцій» [19, с. 45]. Ця категорія ніби набір політтехнологічних

прийомів, методів і засобів, які мають власну функціональну і видову нішу в політиці. На нашу думку, саме таке трактування «м'якої сили» відповідає теорії міжнародних відносин, тому цю позицію ми беремо як основну та будемо її дотримуватися при тлумаченні цього терміна.

До інноваційних механізмів реалізації «м'якої сили» належать сіткометричний принцип, соціальні мережі та блогосфера як рушії революцій, інформаційні війни, правозахисні концепції. Це складна багаторівнева система, яка дозволяє країні вирішувати свої тактичні та стратегічні завдання на міжнародній арені на офіційному й неофіційному рівні [18, с. 24]. Ключовим елементом стратегії «м'якої сили» вважають управління взаємозалежністю [19, с. 134].

Основні канали реалізації політики «м'якої сили»: публічна дипломатія, зовнішня культурна політика (зовнішня культурна стратегія, культурна дипломатія, розвиток зовнішньої культурної політики), інформаційна політика (зокрема, використання соціальних мереж та інших інноваційних медіаресурсів) [15, с. 121], міжнародна освітня політика, мережева гуманітарна взаємодія (високі гуманітарні технології, революції), використання фінансово-економічних інструментів (робота із залучення інвестицій у країну, доступ до економічної інфраструктури країни-реципієнта), експорт продукції для мас (кінематограф, музика, шоубізнес) [12, с. 104].

Ресурсний арсенал «м'якої сили», за Г. Филімоновим, становлять: висока культура (всесвітньо відома література, музика, театр); масова культура; економіка (стійка до криз економіка, інвестиційна привабливість, соціально відповідальний бізнес); рівень життя населення, тривалість життя, розмір соціальних виплат; статус країни як одного зі світових лідерів, високий авторитет глави держави на міжнародній арені; внутрішня політика країни (справедлива державна політика, дотримання прав людини, верховенство закону, забезпечення громадянських свобод); зовнішня політика країни (ефективність дотримання міжнародного права, врахування інтересів інших країн); діяльність діаспори; недержавні структури, які діють теж і інтересах держави за кордоном; наявність популярних ЗМІ, що мають високу аудиторію за кордоном; поширеність мови за кордоном; престиж освіти за кордоном; екологія; спортивні здобутки; передові технології; туризм; наявність програм співпраці з елітами інших держав (освітньої, військової, політичної, підприємницької,

політичної, журналістської); прагнення держави впроваджувати стратегію «м'якої сили»; релігія; наявність програм, які б унаслідували інші країни (консультанти, радники) [19, с. 136].

З огляду на щораз більше використання провідними державами світу в зовнішній політиці «м'якої сили», перед науковцями постало питання оцінки цього чинника в міжнародній сфері. Вперше цей індекс було визначено для країн, що розвиваються (Rapid Growth Market Soft Power Index), 1 червня 2012 року в Лондоні «Ernst & Young's Emerging Markets Center» спільно зі «Skolkovo Institute for Emerging Market Studies» (SIEMS). Цей індекс – комплексний показник, який показує загальну «м'яку силу» за можливостями держави. Відтак країни, у яких цей індекс найбільший, отримують значні іноземні інвестиції. Індекс розраховують за такими критеріями: відкритість і верховенство права, інтеграція в глобальну економіку, імідж. Змінні, які визначають індекс м'якої сили, об'єднанні в три основні категорії: глобальне зображення (global image), глобальна порядність (global integrity) і глобальна інтеграція (global integration) [13, с. 409].

Глобальне зображення об'єднує змінні, що відображають глобальний імідж країни: експорт медіатоварів, поширеність мови, спортивні здобутки, присутність серед громадян відомих людей, які є глобальними іконами, і товарів брендів. Під глобальною порядністю розуміють рівень дотримання в країні етичних та моральних норм. У світі поважають країни, котрі захищають права своїх громадян, їхні політичні та соціальні свободи і є надійними партнерами сусідами. Глобальна інтеграція – це комплекс чинників, які формують туристичну привабливість країни, демонструють інтеграцію різних сфер суспільства у світові спільноти, рівень знання іноземних мов населенням і якість освіти, від якої залежать чи не всі перераховані вище змінні [13, с. 409].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Практичні напрацювання у сфері культурної, публічної дипломатії, швидкі темпи розвитку засобів комунікації на фоні всеохопної глобалізації та поліполярності у світі привели до формування цілісної моделі «м'якої сили» як однієї з найефективніших стратегій з досягнення зовнішньополітичних цілей через систему «привабливих преференцій». Стратегія «м'якої сили» повинна містити оперативні

параметри, стратегічні цілі й розробку довготривалих взаємозв'язків. Набір методів і засобів реалізації «м'якої сили» детермінує зовнішньополітична ціль. Тому слід ураховувати інновації в інфосфері, відтак ресурсний арсенал «м'якої сили» щодня поповнюється, а канали реалізації урізноманітнюються. Стратегію «м'якої сили» реалізують чинники, які об'єднані в три категорії: глобальне зображення, глобальна порядність та глобальна інтеграція. З огляду на відсутність за роки незалежності в Україні загальнонаціональної ідеї, чіткого зовнішньополітичного курсу, національний та релігійний склад населення, значний відсоток російськомовного населення, стратегія «м'якої сили» повинна мати наднаціональний характер. Відкритими для нашої держави залишаються питання розробки та механізму реалізації стратегії «м'якої сили» як інституту, що впроваджуватиме її в усі сфери і країни, і на міжнародній арені. В подальшому буде досліджено досвід реалізації «м'якої сили» головними міжнародними акторами, сформовано оптимальну стратегію для нашої держави в зовнішній та внутрішній політиці й розроблено показники, які демонструватимуть результативність стратегії «м'якої сили».

Література

1. Anholt S. Nation “Branding”: Propaganda or Statecraft? [Electronic resource] / S. Anholt. – Access mode: <http://publicdiplomacy magazine. com/ nation-branding-propaganda-or-statecraft/>.
2. Fan Y. Branding the nation: towards a better understanding / Y. Fan. – London: Brunel Business School, 2006. – 11 p.
3. Ham P. van. The Rise of the Brand State / Ham P. van. // Foreign Affairs. – 2001. – vol. 80. – №. 5. – pp. 2–6.
4. Keohane R. Power and Interdependence. World Politics in Transition / R.Keohane, J.Nye. – Boston: Little Brown and Company, 1977. – P. 11.
5. Kotler P. Country as brand, product, and beyond: a place marketing and brand management perspective / P. Kotler // Journal of Brand Management. – 2002. – № 9. – P. 249–261.
6. Kounalakis M. The Hard Truth About Soft Power / M.

Kounalakis, A. Simonyi // Perspectives on Public Diplomacy. Paper 5. – Los Angeles: USC Center on Public Diplomacy, 2011.

7. Nye J. S. Soft Power: The Means to Success in World Politics / J. S. Nye. – New York : Public Affairs Group, 2004. – 191 p.

8. Гай-Нижник П. Культура як основа «м'якої сили» держави Україна в контексті підвищення її зовнішньополітичного авторитету [Електронний ресурс] / П. Гай-Нижник, Л. Чупрій. – Режим доступу : [http:// www. bulava. info/hai-nyzhnyk_chupriy](http://www.bulava.info/hai-nyzhnyk_chupriy). Html.

9. Давыдов Ю. П. Понятие «жесткой» и «мягкой» силы в теории международных отношений [Електронний ресурс] / Ю. П. Давыдов // Международные процессы. – Т. 2 (2004). – Режим доступу : Цитується по [http://www. intertrends. ru/four/006. htm](http://www.intertrends.ru/four/006.htm)

10. Коломієць В. Ф. Формування ноополітичних технологій – атрибут інформаціологічного розвитку цивілізації [Електронний ресурс] / В. Ф. Коломієць. – Режим доступу : [http://archive. nbuv. gov. ua/portal/soc_gum./Pmv/ 2010_1/09 %20 kolomiets. Pdf](http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Pmv/2010_1/09%20kolomiets.Pdf).

11. Луценко А. В. Стратегії «м'якої сили» в геополітиці Сполучених Штатів Америки, Європейського Союзу та Російської федерації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / А. В. Луценко. – К., 2010. – 24 с.

12. «М'яка сила» України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики / [А. Гетьманчук, Є. Єнін, К. Зарембо та ін.]. – К. : [б. в.], 2011. – 111 с.

13. Політологія: [навч. енцикл. словн.-довідн. для студ. ВНЗ I–IV рівнів акредитації] / За наук. ред. д-ра політ. н. Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. – Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с.

14. Нікулішин Г. Основні підходи до розкриття змісту поняття «м'яка сила» у сучасній вітчизняній науці / Н. Нікулішин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку : [зб. наук. пр.]. – 2014. – № 26. – С. 32–37.

15. Ожеван М. А. Основні напрями зовнішніх інформаційно-маніпулятивних впливів на суспільні трансформації в Україні: засоби протидії / М. А. Ожеван // Стратегічні пріоритети : наук.-аналіт. щокв. зб. – К. : НІСД, 2011. – № 3 (20). – С. 118–126.

16. Проблематика «мягкой силы» во внешней политике России / П. Паршин // Аналитические доклады. Институт международных исследований МГИМО (У) МИД России. Выпуск 1 (36). – 2013. Тема: Издательство «МГИМО – Университет» – 40 с.

17. Сич О. І. Доба «холодної війни»: основні тенденції світового розвитку : [навч. посіб.] / О. І. Сич, А. В. Міняєв. – Чернівці : Рута, 2008. – 72 с.

18. Слісаренко І. Теорія і практика «м'якої сили» в міжнародних відносинах [Електронний ресурс] / І. Слісаренко // Social-science. – 2008. – № 1–2. – Режим доступу : <http://social-science.com.ua/article/24>.

19. Филимонов Г. Культурно-информационные механизмы внешней политики США. Истоки и новая реальность : [монография] / Г. Ю. Филимонов. – М. : РУДН, 2012. – 408 с.

20. Цюрупа М. Поняття «м'якої сили» держави та особливості її застосування в сучасній світовій політиці / М. Цюрупа // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2007. – Вип. 36 : Курасівські читання. Влада і суспільство в сучасній Україні: механізми взаємодії. – К. : Знання України, 2007. – С. 47–59.

21. Шиллер Г. Манипуляторы сознанием / [пер. с англ.; науч. ред. Я. Н. Засурский]. – М. : Мысль, 1980.

8. Gaj-Ny`zhny`k P. Kul`tura yak osnova «m'yakoyi sy`ly`» derzhavy` Ukrayina v konteksti pidvy`shhennya yiyi zovnishn`opolity`chnogo avtory`tetu [Elektronny`j resurs] / P. Gaj-Ny`zhny`k, L. Chuprij. – Rezhy`m dostupu : http://www.bulava.info/hai-nyzhnyk_chuprij.html.

9. Davыdov Yu. P. Ponyaty`e «zhestkoj» y` «myagkoj» sy`ly v teory`y` mezhdunarodny`x otnosheny`j [Elektronny`j resurs] / Yu. P. Davыdov // Mezhdunarodny`e processy. – T. 2 (2004). – Rezhy`m dostupu : Sy`ty`ruetsya po <http://www.intertrends.ru/four/006.htm>

10. Kolomiyecz` V. F. Formuvannya noopolity`chny`x tehnologij – atry`but informaciologichnogo rozvy`tku sy`vilizaciyi [Elektronny`j resurs] / V. F. Kolomiyecz`. – Rezhy`m dostupu : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./Pmv/2010_1/09%20kolomiets.Pdf.

11. Lucenko A. V. Strategiyi «m'yakoyi sy`ly`» v geopolity`ci Spolucheny`x Shtativ Amery`ky`, Yevropejs`kogo Soyuzu ta Rosijs`koyi federaciyi: avtoref. dy`s. na zdobuttya nauk. stupenya kand. polit. nauk : specz. 23.00.04 «Polity`chni problemy` mizhnarodny`x sy`stem ta global`nogo rozvy`tku» / A. V. Lucenko. – K., 2010. – 24 s.
12. «M'yaka sy`la» Ukrayiny` v regioni: instrument efekty`vnoyi zovnishn`oyi polity`ky` / [A. Get`manchuk, Ye. Yenin, K. Zarembo ta in.]. – K. : [b. v.], 2011. – 111 s.
13. Politologiya: [navch. ency`kl. slovn.-dovidn. dlya stud. VNZ I–IV rivniv akredy`taciyi] / Za nauk. red. d-ra polit. n. Xomy` N. M. [V. M. Deny`senko, O. M. Sorba, L. Ya. Ugry`n ta in.]. – L`viv : «Novy`j Svit – 2000», 2014. – 779 s.
14. Nikulishy`n G. Osnovni pidxody` do rozkry`ttya zmistu ponyattya «m'yaka sy`la» u suchasnij vitchy`znyanij nauci / N. Nikulishy`n // Ukrayins`ka nacional`na ideya: realiyi ta perspekty`vy` rozvy`tku : [zb. nauk. pr.]. – 2014. – # 26. – S. 32–37.
15. Ozhevan M. A. Osnovni napryamy` zovnishnix informacijno-manipulyaty`vny`x vply`viv na suspil`ni transformaciyi v Ukraini: zasoby` proty`diyi / M. A. Ozhevan // Strategichni priority`tety` : nauk.-analit. shhokv. zb. – K. : NISD, 2011. – # 3 (20). – S. 118–126.
16. Problematy`ka «myagkoj sy`ly» vo vneshnej poly`ty`ke Rossy`y` / P. Parshy`n //Analy`ty`chesky`e doklady. Y`nstytut mezhdunarodny`x y`ssledovany`j MGY`MO (U) MY`D Rossy`y`. Vypusk 1 (36). – 2013 Tema: Y`zdatel`stvo «MGY`MO – Uny`versy`tet» – 40 s.
17. Sy`ch O. I. Doba «xolodnoyi vijny`»: osnovni tendenciyi svitovogo rozvy`tku : [navch. posib.] / O. I. Sy`ch, A. V. Minyayev. – Chernivci : Ruta, 2008. – 72 s.
18. Slisarenko I. Teoriya i prakty`ka «m'yakoyi sy`ly`» v mizhnarodny`x vidnosy`nax [Elektronny`j resurs] / I. Slisarenko // Social-science. – 2008. – # 1–2. – Rezhy`m dostupu : <http://social-science.com.ua/article/24>.
19. Fy`ly`monov G. Kul`turno-y`nformacy`onnye mexany`zmy vneshnej poly`ty`ky` SShA. Y`stoky` y` novaya real`nost` : [monografy`ya] / G. Yu. Fy`ly`monov. – M. : RUDN, 2012. – 408 s.
20. Cyurupa M. Ponyattya «m'yakoyi sy`ly`» derzhavy` ta osobly`vosti yiyi zastosovannya v suchasnij svitovij polity`ci / M. Cyurupa // Naukovi zapy`sky` Insty`tutu polity`chny`x i etnonacional`ny`x

doslidzhen`im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny`. – 2007. – Vy`p. 36 : Kurasisv`ki chy`tannya. Vlada i suspil`stvo v suchasnij Ukrayini: mexanizmy` vzayemodiyi. – K. : Znannya Ukrayiny`, 2007. – S. 47–59.

21. Shy`ller G. Many`pulyatory soznany`em / [per. s angl.; nauch. red. Ya. N. Zasursky`j]. – M. : Mysl`, 1980.

***Рецензент:** Тихомирова Є.Б. д.політ.н., професор, зав. кафедри міжнародної інформації, хідноєвропейський національний університет імені Лесі Українки*

17.09.2015

УДК 640.031.4(477)

Чернов Александр, Коцюрубенко Анна

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЫЧАГИ МОДЕРНИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Рассмотрены отдельные аспекты поиска путей дальнейшей трансформации экономики Украины и модернизации наиболее проблемных отраслей хозяйствования. Выделены ключевые, по мнению авторов, направления реформирования экономической системы. Предложены мероприятия по решению энергетической проблемы для украинской экономики. Отдельное внимание уделено рассмотрению проблем индустриального развития экономики страны и предложено авторское обоснование необходимости и целесообразности развития аграрного сектора. Рассмотрены перспективы повышения жизненного уровня населения и развития человеческого капитала как составляющей экономических реформ. Предложены пути реформирования действующей системы социального обеспечения в части поддержания социально незащищенных слоев общества и очерчены направления реформирования предоставления медицинской помощи.

***Ключевые слова:** экономические рычаги, социальное обеспечение, реформирование экономики*

Чернов Олександр, Коцюрубенко Ганна

**ЕКОНОМІЧНІ ВАЖЕЛІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
УКРАЇНИ**

Розглянуто окремі аспекти пошуку шляхів подальшої трансформації економіки України та модернізації найбільш проблемних галузей господарювання. Виділені основні, на думку авторів, напрями реформування економічної системи. Запропоновано заходи щодо вирішення енергетичної проблеми для української економіки. Окрему увагу приділено розгляду проблем індустріального розвитку економіки країни та запропоновано авторське обґрунтування необхідності та доцільності розвитку аграрного сектора. Розглянуто перспективи підвищення життєвого рівня населення та розвитку людського капіталу як складової економічних реформ. Запропоновано шляхи реформування діючої системи соціального забезпечення, в частині підтримки соціально незахищених верств суспільства, та окреслено напрями реформування надання медичної допомоги.

Ключові слова: економічні важелі, соціальне забезпечення, реформування економіки

Chernov Alex, Kotsiurubenko Anna

**THE ECONOMIC LEVERS OF MODERNIZATION OF ECONOMY
OF UKRAINE**

The individual aspects of finding ways to further the transformation of Ukraine's economy and modernization of the most problematic sectors of the economy. The key, according to the authors, the direction of reform of the economic system. The activities proposed for the solution of energy problems for the Ukrainian economy. Special attention is paid to the problems of industrial development of the economy of the country and the author's justification of the necessity and expediency of development of the agricultural sector. The prospects for raising the living standards of the population and the development of human capital as a component of economic reform. Suggested ways of reforming the current system of social security in terms of maintaining the socially unprotected strata of society and outlines directions of reforming the provision of medical care.

Keywords: economic instruments, social security, reforming the economy.

Постановка проблемы. Сложная политическая и экономическая ситуация в Украине требует поиска новых подходов к развитию экономики. Одними из наиболее острых проблемами являются энергетический кризис (из-за нестабильной ситуации в районе Донбасса и высоких цен на газ и нефть) и низкий уровень жизни основной части населения страны, что непосредственно влияет на развитие всей хозяйственной системы страны.

Анализ исследований и публикаций. Проблемы реформирования украинской экономики и поиски путей ее эффективного развития уже на протяжении длительного периода времени находятся в поле зрения как теоретиков так и практиков-экономистов. Различными аспектами данного направления занимались такие ученые как Александрова В. П., Бажал Ю. М., Геец В. М., Гончарова Н. П., Зверяков М. И., Кириленко О. П., Поручник А. Н. и другие.

Вместе с тем, динамика развития экономических процессов и влияние внешних факторов, которые имеют непосредственно отражение на хозяйственном механизме страны, обуславливают необходимость поиска путей дальнейшей трансформации экономики Украины и модернизации наиболее проблемных отраслей хозяйствования, что и стало **целью данной статьи.**

Основной материал исследования. Разрешить энергетический кризис можно только с помощью глобального энергосбережения и развития возобновляемых источников энергии. Ставка на развитие АЭС, не смотря на наличие крупных месторождений урана в Днепропетровской области, бесперспективна. Имеющихся запасов урана (120 тыс.тонн) хватит действующим АЭС Украины на 50-60 лет, а если всю электроэнергетику сделать атомной (40 млн.кВт), тогда – на 10-15 лет. Кроме того надо иметь ввиду высокую стоимость АЭС (5-6 тыс.дол/кВт) и огромные экологические риски (Чернобыль и Фукусима).

Энергосбережения намного дешевле, не имеет экологических рисков и временных границ. Главный потребитель энергии – промышленность и транспорт обслуживающий ее. Необходимо провести ревизию всех энергоемких производств (металлургия, машиностроение, химическая промышленность и т.д.) и выяснить, какие из них действительно необходимы для страны и

в каких объемах.

При разработке программы энергосбережения также необходимо обратить внимание на внедрение следующих шагов, а именно:

- необходимость установки счетчиков расхода тепловой энергии в каждой квартире и расчеты за тепло по ним. Это будет стимулировать жителей к утеплению своего жилья и экономии тепла. Кроме того, важно обратить внимание на проведение мероприятий по выведению с рынка энергозатратных товаров: ламп накаливания (потребляют до 5% всей электроэнергии), ужесточение строительных норм к теплопотерям зданий;

- повышение до европейского уровня тарифов на электроэнергию и энергоносители для потребителей при расходе энергоресурсов сверх социальных норм. В пределах социальных норм оплата проводится по нынешним тарифам. Социальные нормы целесообразно устанавливать в расчете на 1 жителя исходя из среднего объема их потребления у 20% наиболее бедной части населения;

- постепенную замену централизованного теплоснабжения многоквартирными и подомовыми генераторами тепла (котлами). В теплосетях теряется до половины тепла. Большие затраты на их ремонт, не позволяют гибко регулировать объем подачи тепла с изменением потребности в отоплении;

- развитие и дотирование государством производства энергосберегающих товаров (теплоизоляционных стройматериалов, евроокон и евродверей, оконных теплорегенераторов вентилируемого воздуха, электровелосипедов и т.д.) и возобновляемых источников энергии (ветровых и солнечных электростанций, солнечных коллекторов, котлов с автоматической подачей древесных паллет, установок получения биогаза и жидкого биотоплива, тепловых насосов и т.д.).

Важной составляющей экономических проблем украинской экономики является поиск путей дальнейшего развития страны – индустриализация или развитие агросферы. Как показывает опыт эффективно функционирующих экономик, эпоха индустриализации давно прошла и большинство развитых стран активно отказываются от ее наследия. Самый наглядный пример этому показывает

Великобритания, когда-то первой в мире начавшая индустриализацию и бывшая долго мастерской мира. Теперь производство стали в Великобритании сократилось до 156 кг/чел (Украина дает в 5 раз больше – 729 кг/чел), цемента – 127 кг/чел (Украина – 208 кг/чел), минеральные удобрения – 10 кг/чел (Украина – 50 кг/чел), почти полностью исчезло торговое судостроение, станкостроение (10 дол станков и КПО/чел), микроэлектроника, гражданское авиастроение (остался выпуск авиамоторов и крыльев к авиалайнерам) [1,2]. Украина так же безболезненно может сократить многие индустриальные объекты, сделав ставку на развитие сельского хозяйства и отраслей с ним связанных. Высвобождающиеся при этом работники могут быть трудоустроены в сфере услуг и в малом бизнесе. Например, в Москве были свернуты большинство предприятий тяжелой промышленности еще в 90-ые годы и все их сотрудники без проблем перешли в другие сферы деятельности.

Рост благосостояния населения зависит от правильного выбора путей экономического развития страны и ее внешнеторговой ориентации. Индустриальный путь развития бесперспективен. Он привел в 20 веке к разрушению естественной среды обитания, концентрации населения в мегаполисах, стремительному исчерпанию природных ресурсов. Теперь полным ходом идет деиндустриализация стран бывшего СССР, Западной Европы, США. Пока индустриальной мастерской мира временно стал Китай, имеющий огромную армию дешевой рабочей силы и большой внутренний рынок сбыта. Конкуренции с ним не выдерживают страны Запада, тем более это касается Украины.

Несмотря на огромные расходы на НИОКР в мире (до 1,5 млрд.дол/год), новых инновационных товаров мало, доводка их требует больших затрат, а коммерческий успех имеет туманные перспективы. За 2000-2013г на НИОКР в мире было израсходовано 14 трил.дол. (за предыдущие 200 лет по нашей оценке потрачено примерно 20 трил.дол в ценах 2008 г.), а с 2000 г. создан только один новый массовый коммерческий продукт – планшет (в 2010 г. фирмой Apple) [1,2]. Стоит ли Украине участвовать в этом?

Самым естественным направлением экономического развития Украины, владеющей 1/5 часть пашни Европы (без РФ), является сельское хозяйство. И здесь достигнуты в последнее время крупные

успехи. Украина вышла на 3 место в мире по экспорту зерна в 2013г – 32 млн.т, после США (71 млн.т) и ЕС (38,5 млн.т). При правильной агротехнике на украинских черноземах можно собирать урожаи в 2-3 раза выше по 60-70 ц/га, как в Германии, Бельгии, Франции. Спрос на продовольствие в мире будет постоянно расти все это столетие. По прогнозам население мира вырастит с 7 млрд.чел до 15 млрд.чел к 2100г , а пашня сократится из-за эрозии и застройки. Кроме того по мере исчерпания запасов нефти все большая часть транспорта в мире будет переходить на биотопливо. Это гарантирует постоянный рост цен и спроса на сельхозпродукцию. Уже сейчас на мировых рынках цена 1 т пшеницы (200-300 дол) сопоставима с ценой 1 т нефти (330-370 дол). По количеству пашни на душу населения из крупных государств Украина уступает только Австралии, Канаде, Казахстану и России. Предприятия сельхозмашиностроения Украины способны выпускать весь необходимый набор сельхозтехники, а пищевая индустрия – переработать выращенную сельхозпродукцию. Целесообразно основными инструментами поддержки государством сельхозпредприятий и фермеров сделать так же как в странах ЕС и США закупку государством сельхозпродукции по долговременным пороговым ценам, когда рыночные цены оказываются ниже их. Уровень пороговых цен должен ориентироваться на мировые цены. Одновременно через агробанки (контролируемые государством) должны предоставляться кредиты сельхозпредприятиям и фермерам в размере до 60% стоимости растениеводческой продукции, оцененной по пороговым ценам, под залог выращенной продукции под проценты в размере ставки рефинансирования Национального Банка на срок до 12 месяцев.

Таблица 1

Индекс счастья, 2013 год [3]

Страны Менее 20 тыс.\$/чел	Индекс счастья	ВВП по ППС Дол/чел	Страны более 20 тыс.\$/чел	Индекс счастья	ВВП по ППС Дол/чел
Коста Рика	7,257	14344	США	7,082	53000
Панама	7,143	19080	Германия	6,672	43475
Россия	5,464	24298	Франция	6,764	39813
Украина	5,067	8671	Япония	6,064	36654

Особое внимание, в свете набирающей обороты местной реформы в Украине и необходимости развития сельского хозяйства, следует уделить перспективе создания агрогородов. Целесообразным является изучение опыта Белоруссии, где с 2005 года существует практика их функционирования. Для населения важен не общий уровень душевого ВВП, а его наполнение жизненно важными благами, справедливое распределение между членами общества, способность государства улучшать не материальные условия жизни людей. Международные исследования показывают, что страны со средним уровнем достатка обеспечивают часто более высокий уровень удовлетворенности жизнью, качество жизни, чем богатые страны. Например, в таблице 1 приведены данные Института Земли Колумбийского университета в 2013 года по показателю «Индекс счастья». Из таблицы видно, жители Мексики практически также счастливы как в США, хотя в 3 раза беднее, население Коста-Рики и Панамы счастливее, чем в ведущих развитых странах, хотя душевой ВВП в 2-3 раза ниже. На Украине индекс счастья пока низок, но он почти такой же как в России, где ВВП почти в 3 раза выше.

С 1990 г. для оценки благосостояния населения вместо ВВП все чаще используется новый показатель – индекс развития человеческого потенциала (ИРЧП). При подсчёте ИРЧП учитываются 3 вида показателей:

1. Ожидаемая продолжительность жизни.
2. Уровень грамотности населения страны (среднее количество лет, потраченных на обучение).
3. Уровень жизни, оценённый через валовой национальный доход на душу населения (соотношение с наиболее развитыми странами уменьшенной в логарифмической степени).

Ставка на повышение жизненного уровня до уровня ведущих стран мира в современных условиях для Украины малодостижима и бесполезна, т.к. не ведет к аналогичному повышению качества жизни, а по мере исчерпания невозобновляемых природных ресурсов и росту цен на них рано или поздно приведет к падению жизненного уровня вместе с богатыми странами.

В первую очередь государство должно помочь наиболее бедной части населения, чтобы снять социальное напряжение и

уменьшить число обездоленных. В Украине отдан приоритет денежным пособиям в ущерб натуральной помощи (в первую очередь продовольственной в виде продталонов и бесплатных столовых), хотя последние дешевле, лучше защищены от инфляции и обеспечивают более правильное целевое использование внутри нуждающейся семьи.

Создание общенациональной системы натуральной продовольственной помощи малообеспеченным является, на наш взгляд, сейчас особенно важной задачей. Она позволит решить следующие проблемы:

1) реально защитить самые жизненные потребности малоимущей части населения и снизить социальную напряженность в обществе (сейчас малообеспеченные семьи тратят на питание 60-70% своего бюджета);

2) поможет снизить смертность среди беднейшей части населения;

3) продовольственная помощь может удешевить в целом систему социального обеспечения, так как возьмет на себя важную часть нагрузки, осуществляемой сейчас более дорогим способом через социальные пособия. Она позволит меньшими средствами добиться большего социального эффекта и высвободившиеся ресурсы направить на решение других важных задач.

Кроме борьбы с бедностью показатель качества жизни – ИРЧП предполагает изменение продолжительности жизни и степени образованности населения.

Всеобщим заблуждением является мнение о том, что продолжительность жизни зависит прежде всего от того, сколько страна тратит на здравоохранение (табл. 2).

Таблица 2

Показатели расходов стран на здравоохранение (выборочно) [4]

Страна	Продолжительность жизни (лет)	Расходы на медицину, дол/чел	Число врачей на 100 тыс.чел	Число коек на 100 тыс.чел
США	78	8895	266	330
Россия	70	1474	488	1113
Украина	68,8	527	479	950
Таиланд	74,3	331	28	215
Шри-Ланка	75,1	175	н/д	н/д
Египет	73,5	293	216	213
Китай	73,7	373	145	234
Куба	79,3	414	н/д	н/д
Алжир	73,4	364	92	н/д
Армения	74,4	240	381	446
Вьетнам	74,4	216	58	239
Чили	80	1606	109	250
Коста-Рика	79	1311	н/д	н/д

Все приведенные в таблице 2 страны имеют меньше душевые расходы на здравоохранение, чем Украина, но существенно большую продолжительность жизни. Еще больше различия по числу врачей и коек на 100 тыс. жителей. Надо не увеличивать расходы, а повышать их эффективность, прежде всего путем повышения ответственности врачей за результаты лечения и отбора эффективных методов профилактики и лечения. Надо пропагандировать здоровый образ жизни.

Продолжительность жизни населения должна стать важнейшим обобщающим критерием оценки результатов конечной деятельности здравоохранения. Необходимо создать систему материальной заинтересованности участников медицинского обслуживания граждан в улучшении данного показателя. В системе обязательного медицинского страхования (если закон о нем будет принят в 2017 г. в Украине) удобнее всего такой механизм разработать в отношении страховых медицинских организаций, установив периодическую аттестацию их по изменению средней продолжительности жизни обслуживаемого ими контингента граждан на основе данных о возрасте умерших (ежегодно или раз в 2-3 года). По данным аттестации будет формироваться рейтинг и осуществляться отбор страховых компаний для дальнейшей работы в системе ОМС. Такой механизм будет способствовать активизации деятельности страховщиков по профилактике заболеваний, усилению контроля за качеством работы медицинских учреждений и отдельных медработников, комплексной охране здоровья застрахованных (в т.ч. борьба с социальными, производственными, экологическими факторами повышенной смертности своего контингента граждан).

Еще одним инструментом повышения продолжительности жизни, оценки эффективности применения различных медицинских методов лечения и препаратов, качества работы врачей может стать создание электронных баз данных по состоянию здоровья и историй болезни граждан с вечным хранением после их смерти. Основой для них должен стать перевод медицинских карт с историей болезни граждан в компьютерные сети. Заполнение лечащим врачом медицинской карты в электронном виде повысит производительность его труда (при использовании электронных шаблонов) и создаст уникальную возможность для сбора информации по всей стране о

методах лечения, назначенных лекарствах и процедурах, оценки их эффективности, связи заболеваний и смертности с образом жизни граждан, их работой и т. д, контроля за качеством лечения. Централизованный сбор данных медкарт (на уровне региональных и общегосударственных органов здравоохранения) поможет усилить контроль за качеством лечения, уровнем профессионализма врачей, обоснованностью назначения дорогостоящих процедур и препаратов. Электронная история болезни кроме лечебного заведения должна находиться у больного и в центральном органе, что даст возможность обеспечить мобильность предоставляемой услуги: в какое бы лечебное учреждение пациент не обратился – история его болезни будет доступна лечащему врачу.

Компьютеризация медицинских карт высвободит персонал, занимающийся хранением и выдачей их. Если предположить, что в каждом медучреждении высвободится хотя бы 1 штатная единица со средней зарплатой в 100 дол/мес., тогда одной годовой экономии хватит для реализации данной программы. В настоящее время электронные медицинские карты повсеместно внедрены во Франции, Чехии, завершается этот процесс в США, но их использование имеет узкие границы.

Важной составляющей для развития человеческого потенциала и основой формирования грамотных специалистов является возможность получения образования. Современная система образования затратна и малоэффективна. Развитие интернета и компьютеризации населения позволяют совершить революцию в среднем и высшем образовании, перейдя к дистанционным методам преподавания и электронным формам контроля знаний, многократно сократив расходы государства на образование. Последнее требует всестороннего развития электронных библиотек. В данном контексте важное внимание необходимо уделить принятию и имплементации опыта использования мирового антипиратского законодательства.

Приведенный перечень мероприятий по повышению качества жизни, конечно, не являются исчерпывающими. Необходима дальнейшая работа финансовых и отраслевых специалистов в этом направлении, что позволит сэкономить часть бюджетных средств, выделяемых на социальные цели, и одновременно добиться существенного повышения качества жизни населения и

общей результативности социальных расходов государства.

Выводы и перспективы дальнейших разработок. Украина должна решительно отказаться от советского индустриального и социально уравнивающего образа жизни и взять все самое лучшее из современной западной и дореволюционной патриархальной экономической системы, чтобы стать образцом новой модели развития - высокоэкономической державы с достойным качеством жизни и высоким уровнем человеческого капитала.

Литература

1. Statistical Review of World Energy. June 2009 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/10_06_09_bp_report.pdf

2. Чернов, А. Ю. XXI век: конец или продолжение НТР? / А. Ю. Чернов. – 22/06/2010 // ЭКО – 2010. – № 06. – С. 36-52.

3. Рейтинг стран мира по уровню счастья населения в 2013 году [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2013/09/11/6242>

4. Мировая статистика здравоохранения 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/81965/7/9789244564585_rus.pdf?ua=1

2. Chernov, A. Yu. XXI vek: konec y`ly` prodolzheny`e NTR? / A. Yu. Chernov. – 22/06/2010 // ЭКО – 2010. – # 06. – S. 36-52.

3. Rejty`ng stran my`ra po urovnyu schast`ya naseleny`ya v 2013 godu [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/news/2013/09/11/6242>

4. My`rovaya staty`sty`ka zdravooxraneny`ya 2013 [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/81965/7/9789244564585_rus.pdf?ua=1

Рецензент: Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

20.09.2015

ЛОГІСТИКА В ПІДПРИЄМСТВАХ ТОРГІВЛІ: ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ

У статті обґрунтовується необхідність трансформації традиційних підходів до організації торгово-технологічних процесів в підприємствах торгівлі на засадах логістичного підходу внаслідок зростання невизначеності середовища їх функціонування та конкуренції на ринку товарів і послуг. Виокремлюються основні етапи впровадження логістики в торговельних підприємствах, зазначається їх зміст та цілі, що ставляться на кожному етапі. Визначаються вимоги до управління постачанням товарів і товарними запасами. Розглядається роль інформаційного забезпечення як в процесі планування торговельної діяльності, так і в процесі супроводу реалізації товарів в режимі реального часу. Висвітлюється потреба в організації системи інформаційної підтримки планування товарообороту та товарних запасів в торгово-технологічних процесах підприємств торгівлі на засадах логістичного підходу.

Ключові слова: підприємства торгівлі, логістичний підхід до організації торгово-технологічного процесу, етапи впровадження логістики

ЛОГИСТИКА В ПРЕДПРИЯТИЯХ ТОРГОВЛИ: СМЕНА ПРИОРИТЕТОВ

В статье обосновывается необходимость трансформации традиционных подходов к организации торгово-технологических процессов в предприятиях торговли на основе логистического подхода вследствие усиления неопределенности среды их функционирования и конкуренции на рынке товаров и услуг. Выделяются основные этапы внедрения логистики в торговых предприятиях, определяется их содержание и цели, ставящиеся на каждом этапе. Определяются требования к управлению поставками товаров и товарными запасами. Рассматривается роль информационного обеспечения как в процессе планирования торговой деятельности, так и в процессе сопровождения реализации товаров в режиме реального времени. Отображается потребность в организации системы информационной поддержки

планирования товарооборота и товарных запасов в торгово-технологических процессах предприятий торговли на основе логистического подхода.

Ключевые слова: предприятия торговли, логистический подход к организации торгово-технологического процесса, этапы внедрения логистики

Chorna Marina

LOGISTICS IN TRADE ENTERPRISES: CHANGING PRIORITIES

In the article the necessity of transforming traditional approaches to trade and technological process management in the trade enterprises on the basis of logistic approach as a cause of the their operation and competition environment confusion in goods and services. Highlighted the main stages of implementation logistics to trade enterprises, indicated their each stage contents and objectives. Identified requirements for supply chain management of goods and inventory. The role of information support in the process of trading activity planning, and in the process of goods sale support in real time. Revealed the needs for the organization of information support planning and inventory turnover in trade enterprises trade and manufacturing processes on the basis of logistics approach.

Keywords: trade enterprises, logistics approach to trade and technological process organization, stages of logistics implementation

Постановка проблеми. Будь-яке підприємство торгівлі, яке здійснює господарську діяльність для задоволення попиту обслуговуваних контингентів покупців в товарах та отримує внаслідок цього підприємницький дохід (прибуток), може розглядатися як виробнича система. Об'єктом цієї виробничої системи виступає надання торговельних послуг. В умовах значного посилення конкуренції на ринку споживчих товарів та послуг (товарів, товаровиробників, торговельних підприємств) така виробнича система буде конкурентоспроможною, якщо будуватиме торгово-технологічний процес з дотриманням логістичного правила семи «Н»: необхідний товар в необхідній кількості належної якості в необхідному місці в необхідний час для необхідного споживача з найкращими витратами обігу.

Ускладнення умов провадження господарської діяльності та поглиблення невизначеності середовища функціонування викликають необхідність перегляду підходів до організації торгово-технологічних процесів підприємств торгівлі, що й зумовило вибір теми даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагоме значення для вивчення зазначеної проблеми мають праці з функціонування та розвитку підприємств торгівлі на засадах концепції логістики В. Апопія [1], О. Воскобоєвої, К. Ковальова [3], Л. Лігоненко, А. Мазаракі, Н. Міценко [4], І. Міщука [5; 6], В. Стаханова [7], Н. Струк [9], С. Уварова [3], Л. Фролової [8], Г. Черевка [9], Р. Шеховцева [7], П. Щеглова [3], та інших вчених. Разом з тим, питання трансформації підходів до організації торгово-технологічних процесів в підприємствах торгівлі залишаються поза увагою дослідників.

Мета статті – обґрунтувати необхідність та розкрити особливості логістичного підходу до організації торгово-технологічних процесів у підприємствах торгівлі.

Основний матеріал дослідження. Вивчення зарубіжного досвіду ведення торговельного бізнесу та узагальнення наукових праць провідних вчених і практиків у сфері роздрібної торгівлі свідчать, що значна частина змін у підходах до організації торгово-технологічних процесів в підприємствах торгівлі пов'язана з управлінням товаропостачанням та товарними запасами (формуванням, розподілом, використанням, поповненням).

При цьому, як зазначають науковці, питання належного управління товарними запасами тісно корелює з проблемою оптимізації витрат обігу торговельних підприємств. Так, Н. Міценко та Н. Миколів вказують, що «...нерівномірність, стохастичність товарних потоків, які проходять через торговельні підприємства, обумовлює процес утворення і зміни обсягів товарних запасів, на скорочення яких (в прагненні до того ідеального варіанту, коли вхідний і вихідний потоки були б рівномірними, синхронізованими в часі), повинне бути орієнтоване управління в будь-якій товаропровідній системі» [4, с. 314]. О. Рижкова та І. Міщук у [5] зазначають, що «...існування товарних запасів веде до виникнення значних витрат, пов'язаних із існуванням запасів як таких (на це потрібен певний капітал, що вкладається у закупівлі, обслуговування і

амортизацію обладнання, будівель, споруд і т.п.), фізичним зберіганням та обслуговуванням запасів, страховими та адміністративними витратами, а також витратами з організації закупівель (подання замовлень, товаропостачання, приймання)». Саме тому організація торгово-технологічного процесу торговельного підприємства вимагає передусім реінжинірингу зазначеного блоку торгово-технологічного процесу на засадах логістичного підходу.

Підкреслимо, що зростання конкуренції на ринку товарів та послуг актуалізує використання інструментарію логістики для прискорення руху матеріального (товарного) потоку через оптимізацію каналів товаропросування, контролю за рухом товарів і, як наслідок, підвищення рівня сервісу на всіх етапах просування товарів від виробника до споживача. Процес впровадження логістики на рівні підприємства торгівлі викликає необхідність трансформації традиційних підходів до організації торгово-технологічних процесів і відбувається через декілька етапів (рис. 1).

Враховуючи розвиток логістики в торговельних підприємствах у напрямку формування інтегрованих логістичних систем, вважаємо, що основними вимогами до управління товаропостачанням і товарними запасами в підприємстві торгівлі повинні бути:

- наявність в продажу асортименту товарів згідно визначеної асортиментної матриці;
- використання «витягуючої» системи розподілу, яка уможливорює щоденне реагування на реальну реалізацію товарів у магазинах;
- часте поповнення товарних запасів згідно інформації про щоденний фактичний товарооборот;
- моніторинг стану товарних запасів та використання системи індикаторів для організації їх поповнення;
- оперативне регулювання рівня та структури товарних запасів у підприємстві торгівлі (у торговій залі, на складі) залежно від зміни попиту покупців;
- планування обсягу товарообороту та рівня товарних запасів в періоди пікових навантажень, пов'язаних із сезонністю продажу, святковими подіями, тощо.

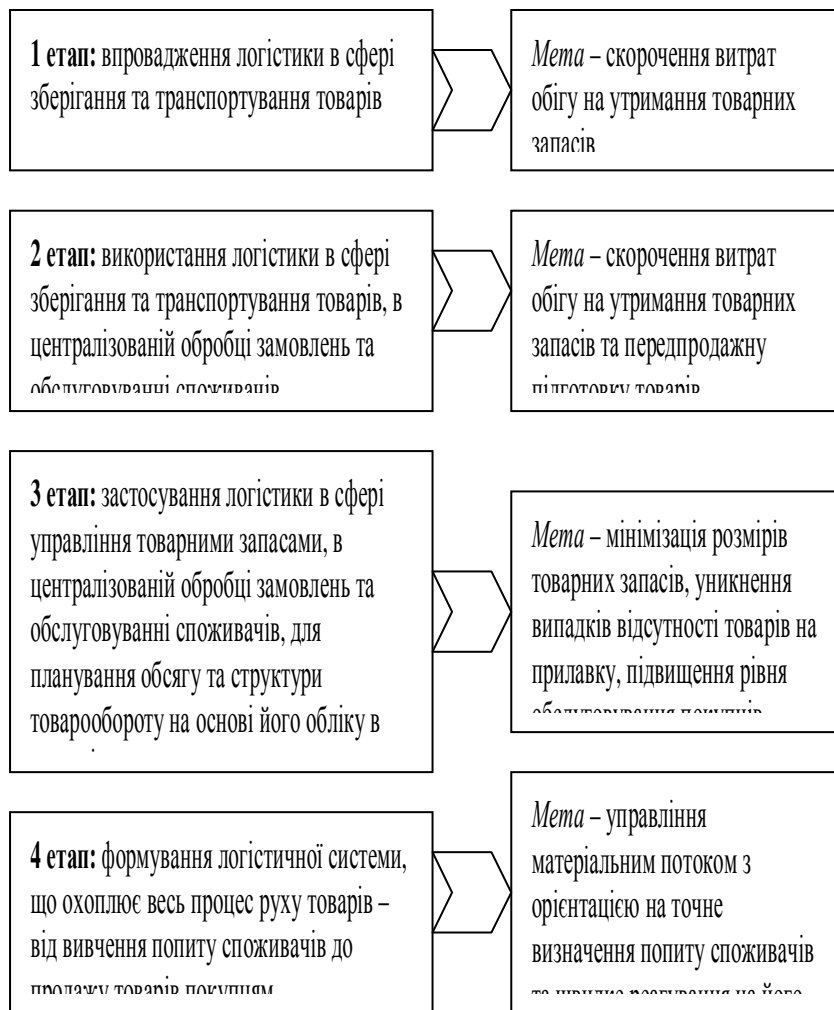

Рис. 1. Етапи процесу впровадження логістики в торговельних підприємствах

Реалізація цих вимог у практичній діяльності підприємств торгівлі можлива за умови налагодження системи інформаційного забезпечення як процесів планування торговельної діяльності, так і супроводу в режимі реального часу сукупності актів реалізації товарів, що визначають параметри матеріального (товарного) потоку. Застосування комп'ютерних технологій та прикладного програмного забезпечення дозволяють відслідковувати рух товарних потоків, використовувати математичний апарат для моделювання логістичного процесу, обґрунтування оптимальних логістичних рішень, планування розмірів товарообороту, тощо. Варто зазначити, що в практиці вітчизняної торгівлі склалась ситуація чітко вираженого дисбалансу в розвитку систем інформаційної підтримки реінжинірингу торгово-технологічних процесів торговельних підприємств у секторі корпоративної роздрібною торгівлі та роздрібною торгівлі суб'єктів малого (особливо, мікро-) підприємництва через несприйняття ними технологій, що передбачають фіксацію та використання в планово-аналітичній роботі показників реальних обсягів реалізації товарів.

Разом з тим, планування товарних запасів та товарних ресурсів

(надходження товарів) у підприємствах торгівлі слід розглядати крізь призму потреб забезпечення щоденного виконання плану товарообороту. В цьому контексті зростання обсягу товарообороту на рівні окремого торговельного підприємства можливе при виконанні таких умов ефективного управління [2, с. 125-126]:

- планування обсягів товарообороту відповідно до стратегії діяльності торговельного підприємства, яка передбачає взаємозв'язок темпів розвитку товарообороту з розвитком регіонального споживчого ринку та змінами його кон'юнктури;

- формування ефективної політики товарного забезпечення товарообороту, яка передбачає планування структури товарообороту, що найкраще відповідає потребам контингенту покупців, яких обслуговує підприємство, а також забезпечення обсягів і структури постачання товарів і товарних запасів;

- забезпечення ефективного використання наявного ресурсного потенціалу торговельного підприємства та ін.

Використання логістичного підходу до організації основних торгово-технологічних процесів у торговельних підприємствах дозволяє скоротити рівень товарних запасів та витрати на їх утримання, оптимізувати розміщення складських площ і схеми товаропросування товарів від постачальників, забезпечити надійну пропозицію якісних товарів відповідно до попиту обслуговуваних покупців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Шляхами досягнення конкурентоспроможності торговельного підприємства на ринку діяльності на основі застосування інструментарію логістики є: створення системи моніторингу стану товарних запасів та їх оперативного поповнення; побудова логістичного ланцюга товаропостачання підприємства; планування обсягу та структури товарообороту на основі його обліку в режимі реального часу.

Подальші дослідження зазначеної проблеми стосуються формування інформаційної підтримки реінжинірингу торгово-технологічних процесів торговельних підприємств з використанням сучасних програмних продуктів та організаційно-економічного механізму планування показників товарообороту (обсягів реалізації товарів, надходження та товарних запасів) з врахуванням їх ресурсного потенціалу.

Література

1. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії : монографія / В. В. Апопій. – Львів : Вид-во ЛКА, 2007. – 368 с.
 2. Блонська В. І. Роздрібний товарообіг торговельного підприємства та напрямки ефективного управління ним у сучасних умовах господарювання / В. І. Блонська, К. О. Феофанова // Науковий вісник НЛТУУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУУ, 2008. – Вип. 18.4. – С. 123-127.
 3. Ковалев К. Ю. Логистика в розничной торговле: как построить эффективную сеть / К. Ю. Ковалев, С. А. Уваров, П. Е. Щеглов. – СПб. : Питер, 2007. – 272 с.
 4. Міценко Н. Г. Проблеми управління товарними запасами торговельних підприємств / Н. Г. Міценко, Н. Б. Миколів // Науковий вісник НЛТУУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУУ, 2011. – Вип. 21.3. – С. 313-317.
 5. Міщук І. П. Формування ефективної політики управління товарними запасами торговельного підприємства / І. П. Міщук, О. В. Рижкова // Науковий вісник НЛТУУ : зб. наук.-техн. праць. – Львів : РВВ НЛТУУ, 2012. – Вип. 22.03. – С. 297-302.
 6. Міщук І. П. Формування системи логістики як умова підвищення ефективності діяльності підприємств торгівлі / І. П. Міщук // Вісник соціально-економічних досліджень. – Одеса : ОНЕУ, 2013. – Вип. 4 (51). – С. 98-105.
 7. Стаханов В. Н. Торговая логистика / В. Н. Стаханов, Р. В. Шеховцев. – М. : ПРИОР, 2000. -112 с.
 8. Фролова Л. В. Механізми логістичного управління торговельним підприємством : монографія / Л. В. Фролова. – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 322 с.
 9. Черевко Г. В. Вдосконалення управління матеріально-інформаційними потоками підприємств АПК на засадах логістики : монографія / Г. В. Черевко, Н. С. Струк. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 352 с.
-
1. Апопій В. В. Vnutrishnya torgivlya ta APK Ukrayiny` : efekty`vnist` vzayemodiyi : monografiya / V. V. Apopij. – L`viv : Vy`d-vo LKA, 2007. – 368 s.

2. Blons`ka V. I. Rozdribny`j tovaroobig torgovel`nogo pidpry`yemstva ta napryamky` efekty`vnogo upravlinnya ny`m u suchasny`x umovax gospodaryuvannya / V. I. Blons`ka, K. O. Feofanova // Naukovy`j visny`k NLTUU : zb. nauk.-texn. pracz`. – L`viv : NLTUU, 2008. – Vy`p. 18.4. – S. 123-127.

3. Kovalev K. Yu. Logy`sty`ka v rozny`chnoj torgovle: kak postroyt` yeffekty`vnuyu set` / K. Yu. Kovalev, S. A. Uvarov, P. E. Shheglov. – SPb. : Py`ter. 2007. – 272 s.

4. Micenko N. G. Problemy` upravlinnya tovarny`my` zapasamy` torgovel`ny`x pidpry`yemstv / N. G. Micenko, N. B. My`koliv // Naukovy`j visny`k NLTUU : zb. nauk.-texn. pracz`. – L`viv : NLTUU, 2011. – Vy`p. 21.3. – S. 313-317.

5. Mishhuk I. P. Formuvannya efekty`vnoyi polity`ky` upravlinnya tovarny`my` zapasamy` torgovel`nogo pidpry`yemstva / I. P. Mishhuk, O. V. Ry`zhkova // Naukovy`j visny`k NLTUU : zb. nauk.-texn. pracz`. – L`viv : RVV NLTUU, 2012. – Vy`p. 22.03. – S. 297-302.

6. Mishhuk I. P. Formuvannya sy`stemy` logisty`ky` yak umova pidvy`shhennya efekty`vnosti diyal`nosti pidpry`yemstv torgivli / I. P. Mishhuk // Visny`k social`no-ekonomichny`x doslidzhen`. – Odesa : ONEU, 2013. – Vy`p. 4 (51). – S. 98-105.

7. Staxanov V. N. Torgovaya logy`sty`ka / V. N. Staxanov, R. V. Shexovcev. – M. : PRY`OR, 2000. – 112 s.

8. Frolova L. V. Mexanizmy` logisty`chnogo upravlinnya torgovel`ny`m pidpry`yemstvom : monografiya / L. V. Frolova. – Donecz`k : DonDUET, 2005. – 322 s.

9. Cherevko G. V. Vdoskonalennya upravlinnya material`no-informacijny`my` potokamy` pidpry`yemstv APK na zasadax logisty`ky` : monografiya / G. V. Cherevko, N. S. Struk. – L`viv : Liga-Pres, 2012. – 352 s.

***Рецензент:** Балджи М.Д. д.е.н., професор, зав. кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету*

7.09.2015

НАШІ АВТОРИ

Артеменко Наталія Вікторівна – старший викладач кафедри економічного аналізу та обліку, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор, зав. кафедри економіки та управління національним господарством Одеського національного економічного університету

Волощук Вікторія Петрівна – аспірантка кафедри фінансів Одеського національного економічного університету

Газуда Леся Михайлівна – к.е.н., доцент кафедри економіки, менеджменту та маркетингу, ДВНЗ "Ужгородський національний університет", Ужгород, Україна

Загороднюк Оксана Вікторівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту організацій, Уманський національний університет садівництва

Замазий Оксана Васильевна – к.е.н., доцент кафедри обліку та аудиту, Хмельницький національний університет

Льїн Сергій Вікторович – здобувач кафедри управління персоналом та економіки праці Донецького національного університету (м. Вінниця)

Коляда Тетяна Анатоліївна – к.е.н., доцент кафедри фінансів, Національний університет державної податкової служби України

Коцюрубенко Ганна Миколаївна – к.е.н., ст. викл. кафедри фінансів Одеського національного економічного університету

Кулінська Анжела Вікторівна – к.н. з держ.регулюв., доцент кафедри менеджменту і адміністрування, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

Лінькова Олена Юріївна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту та оподаткування, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Линник Олена Іванівна – к.е.н., доцент, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Магомедов Муса Сергоєвич – ген. директор ПАТ «Авдесівський коксохімічний завод», здобувач НТУ «ХП»

Маловичко Світлана Вікторівна – к.е.н., доцент кафедри маркетингу та менеджменту, Донецький національний університет економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського (м. Кривий Ріг)

Малюга Людмила Миколаївна – Уманський національний університет садівництва

Манжула Світлана Петрівна – ст. викл. каф. економічної кібернетики, Одеський національний економічний університет

Михайлова Любов Вадимівна – аспірант кафедри управління проектами та системного аналізу, Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова

Овчарська Олена Михайлівна – магістр, інженер I-ї категорії, кафедра менеджменту зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності, Одеський національний політехнічний університет

Стадник Валентина Васильевна – д.е.н., професор, кафедра менеджменту, Хмельницький національний університет

Самойлик Юлія Василівна – к.е.н., доцент, кафедра економіки підприємства, факультет економіки та менеджменту, Полтавська державна аграрна академія

Фесик Олеся Андріївна – здобувач кафедри міжнародної інформації факультету міжнародних відносин, начальник інформаційно-видавничого центру, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

Чорна Марина Віталіївна – д.е.н., професор, зав. кафедри економіки підприємств харчування та торгівлі, Харківський державний університет харчування та торгівлі

ІНФОРМАЦІЯ

До уваги авторів

наступний номер збірника «Науковий вісник Одеського національного економічного університету» буде надруковано за результатами Всеукраїнської наукової конференції студентів та молодих вчених «ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ», присвяченій 50-річчю факультету економіки і управління виробництвом

Конференція пройде 26 листопада 2015 р. в Одеському національному економічному університеті

Робота конференції буде здійснюватися за такими тематичними напрямками:

1. Теорії та моделі розвитку підприємств
2. Інноваційне підприємництво
3. Ризик-менеджмент та антикризова діяльність
4. Соціально-політичні питання європейської інтеграції
5. Україна – ЄС: вектори інтеграції

Заявку та статті просимо надсилати до 20 листопада 2015 року на електронну адресу: n.visnik.oneu@ukr.net

УВАГА! До друку приймаються статті студентів тільки у співавторстві з науковим керівником

ЗАЯВКА НА УЧАСТЬ
у Всеукраїнській науковій конференції студентів та молодих вчених
«ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ:
ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ»

Прізвище _____

Ім'я _____

По-батькові _____

Організація (повна назва, адреса, телефон)

Факультет, курс (для студентів) _____

Посада (для наукових керівників)

Тематичний напрям _____

Назва доповіді _____

E-mail _____

Телефон _____

Дата _____

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Звєряков М.І. – доктор екон. наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор ОНЕУ

Ковальов А.І. – доктор екон. наук, професор, проректор з наукової роботи ОНЕУ

Ляліков С.В. – канд. екон. наук, доцент, декан факультету економіки і управління виробництвом ОНЕУ

Балджи М.Д. – доктор екон. наук, завідувач кафедри економіки та управління національним господарством, головний редактор збірника «Науковий вісник ОНЕУ»

Гейко Л.М. – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ, технічний редактор «Наукового вісника»

Карпов В.А. – канд. екон. наук, професор, начальник НДЧ ОНЕУ

Колодинський С.Б. – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ

Сілічєва Н.Є. – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ

Сментина Н.В. – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки та управління національним господарством ОНЕУ

Корольова Т.С. – к.е.н., старший науковий співробітник НДЧ

Котова І.М. – старший науковий співробітник НДЧ

Павлова Т.В. – старший науковий співробітник НДЧ

АДРЕСА
організаційного комітету

Одеський національний економічний університет,
кафедра економіки та управління
національним господарством,
вул. Преображенська, 8, к. 305
65082, м. Одеса, Україна
+38(048) 723-32-56

Контактні особи:

Сілічева Наталія Євгенівна – 0972918326,
Колодинський Сергій Борисович – 0984077097

Робочі мови конференції – українська, російська та англійська

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
Збірник наукових праць

Наукове видання

Видання збірника здійснено за рахунок авторів

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей
відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного університету
30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Замовлення № _____
Підписано до друку _____
Формат 60 x 84 1/16
Тираж 100 прим.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк.